ISTORIE

RAO

MIHAI RETEGAN

1968

DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ ÎN TOAMNĂ

ISTORIE
RAO

MIHAI RETEGAN

1968
DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ ÎN TOAMNĂ

Editura RAO

MIHAI RETEGAN, absolvent al Facultății de Istorie (1974), specialist în istorie contemporană având ca domenii predilecte: politica externă a României (1920-1970), cel de-al doilea război mondial, crizele sistemului comunist. Şi-a susținut teza de doctorat (1993) cu tema *Alianțe militare românești în perioada interbelică*. Conferențiar universitar la Facultatea de Istorie a Universității din București. A primit Premiul Academiei Române (1985).

Autor şi coautor al mai multor sinteze, monografii, volume de documente şi culegeri de studii: *23 August 1944. Documente* (1984-1985); *Istoria militară a poporului român*, vol. 6 (1969); *România în anii celui de-al doilea război mondial* (1989); *Transilvania în evoluția relațiilor române-ungare. O nouă abordare* (1993); *Ostaşi vă ordon: Treceți Prutul* (1993); *Făurirea României Mari* (1993); *România în război, 1941-1945. Un destin în istorie* (1995); *Armata română în al doilea război mondial*, vol. 1 (1996); *1956. Explozia. Percepții românești, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria* (1996); *În balanța forțelor* (1997).

Colaborator al unor reviste de specialitate, editor senior şi responsabil al rubricii „Istorie contemporană" al revistei „Privirea".

A participat la sesiuni ştiințifice internaționale (Thessaloniki, Moscova, Potsdam, Budapesta, Londra, Praga) şi a efectuat cercetări în arhive din Statele Unite ale Americii, Elveția, Ungaria, Cehia, Marea Britanie.

MIHAI RETEGAN

1968

DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ ÎN TOAMNĂ

Schiţă de politică externă românească

Editura RAO

Serie coordonată de
MIHAI RETEGAN

Editura RAO București
Grupul Editorial RAO
C.P. 2-124 București, ROMÂNIA

MIHAI RETEGAN
1968 – Din primăvară până în toamnă

Coperta colecției și ilustrația
DONE STAN

Ediția I

© Editura RAO București 1998

Tiparul executat de
ALFÖLDI NYOMDA AG
Debrecen, Ungaria

Septembrie 1998

ISBN 973-98760-0-5

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE / 7

Capitolul I: PRELIMINARII / 17
De la 1955 la 1962 / 17
De la criza Caraibelor la Declarația din aprilie 1964 / 35

Capitolul II: 1968: PRIMELE LUNI / 54
Consfătuirea de la Budapesta / 57
De la Sofia la Dresda / 79

Capitolul III: SE ADUNĂ NORII (APRILIE-IULIE) / 102
Aprilie în București / 102
Tratatul cu Cehoslovacia / 109
CAER revine în prim-plan / 114
Despre România, Cehoslovacia și ceilalți / 120
Obiectivul: Cehoslovacia / 142

Capitolul IV: AUGUST / 162
Pe malul Vistulei / 163
La masa tratativelor / 179
Un balon cu oxigen / 185
Operația „Dunărea" și reacția României / 198

ÎN LOC DE CONCLUZII / 228
Necesare dezvoltări / 231

ANEXE / 235

1. Înregistrare din tratativele delegațiilor PCC și RSR din ziua de 15 august 1968 / 235

2. Stenograma Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din Republica Populară Bulgaria, Republica Populară Ungară, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, 18 august 1968, Moscova / 250

3. *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1968 / 277*

4. *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 25 august 1968, orele 11,30 /295*

CUVÂNT ÎNAINTE

Într-un excelent studiu publicat nu cu mulţi ani în urmă, Mark Kramer, unul dintre cei mai reprezentativi membri ai aripii tinere a şcolii americane de kremlinologie, referindu-se la efectele punerii în circulaţie a numeroase noi surse documentare (provenite mai ales din arhivele fostei Uniuni Sovietice) asupra analizelor efectuate în anii '70 şi '80, aprecia că ele nu pot schimba în mod esenţial substanţa demersurilor ştiinţifice elaborate până acum, dar sunt subiecte care necesită continuarea cercetării[1]. Între acestea, „distanţarea sovieto-română".

Investigarea unor surse documentare aflate în arhive din Est şi din Vest recent declasificate îi permite lui Kramer să susţină că nu atât hotărârea românilor de a rezista unei agresiuni a determinat Moscova să se abţină de la a invada România în august 1968, cât mai ales faptul că cele două părţi au înţeles pericolul unei confruntări şi „au acţionat cu îndemânare pentru a detensiona criza"[2]. Bucureştii au căutat să evite orice acţiuni „provocatoare" care ar fi dat Moscovei prilej de a interveni, iar Kremlin-ul s-a abţinut a exercita presiuni militare directe sau a întreprinde orice alte măsuri care ar fi putut fi interpretate ca o iminentă ofensivă. De fapt, conchide cercetătorul american, ati-

---

[1] Mark Kramer, *The Prague Spring and the Soviet Invasion of Czechoslovakia: New Interpretations*, în „Cold War International History Project Bulletin", Fall 1993, pp. 2-13, 54-55.

[2] *Ibidem*, p. 12.

tudinile celor două conduceri pot constitui un „studiu de caz privind gestionarea unei crize"[3].

Este un punct de vedere.

La rândul său, Florin Constantiniu apreciază că atitudinea lui Ceauşescu faţă de invazia Cehoslovaciei a fost „his finest hour"[4], iar cuvântarea din 21 august a reprezentat „exprimarea cea mai curajoasă a politicii de independenţă"[5].

Este de presupus că o poziţie cum a fost aceea adoptată de România în ultima decadă a lunii august a anului 1968 a avut la bază un plan stabilit din timp sau, cel puţin, planul a fost elaborat în paralel. Alexandru Bârlădeanu, la acea dată vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, aşadar unul dintre oamenii aparţinând cercului puterii, demontează această cerinţă logică. Iată ce declară el Laviniei Betea: „Plan oficial cu ce urma să facem nu era. Nu s-a discutat despre un astfel de plan. Ce pot să mai spun este că, la adunarea populară, l-a luat limba pe dinainte pe Ceauşescu. S-a înflăcărat şi s-a montat singur "[6]. Şi mai departe: „Nu era momentul ca după ce ieşi în faţa tigrului să-l tragi şi de coadă. Asta este ceea ce a făcut Ceauşescu"[7]. Deci, un al treilea punct de vedere, diferit de cele de mai sus, care ilustrează nu numai că reacţia lui Ceauşescu a fost o greşeală, dar şi că totul a stat sub semnul improvizaţiei.

Într-un voluminos, dar unilateral documentat op, Mihai Pelin evidenţiază şiretenia lui Nicolae Ceauşescu, care a transformat evenimentele din august 1968 într-un „fabulos capital politic"[8].

Patru opinii diferite care singure justifică necesitatea unei lucrări despre atitudinea statului român faţă de problemele ce tul-

---

[3] *Ibidem.*

[4] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1997, p. 508.

[5] *Ibidem*, p. 507.

[6] Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu. Convorbiri*, Bucureşti, 1997, p. 191.

[7] *Ibidem.*

[8] Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE 1955-1980*, Bucureşti, 1997, p. 74.

burau blocul comunist în 1968. Şi când spunem probleme avem în vedere nu numai reacţia românească faţă de primăvara de la Praga, aşa cum de cele mai multe ori se consideră, chiar şi de către autorii de mai sus, când se analizează politica externă a României în anul de graţie 1968, ci ansamblul chestiunilor care erau discutate şi disputate în cadrul statelor est-europene. Aşadar, nu doar despre România şi Cehoslovacia, ci despre România şi diferitele conferinţe internaţionale ale partidelor comuniste şi muncitoreşti, despre România şi CAER. Dar şi despre cum această politică şi simpatia internaţională ce a atras-o au fost deturnate în folosul privat.

Autorii diverselor opinii exprimate mai sus, dar şi mulţi alţii, au un punct comun: nici unul dintre ei nu a cercetat principalele arhive din România, cea a fostului partid comunist, a Ministerului Apărării Naţionale sau a Ministerului Afacerilor Externe. În aceste condiţii, părerile unora dintre ei sunt reflexul unor curente de opinie mai vechi sau mai noi. Astfel, nu puţini sunt cei înclinaţi să atribuie poziţiei liderului român o anumită încărcătură, în genul naţiunea şi conducătorul au avut atunci aceleaşi opţiuni. Alţii, care văd în regimul comunist determinările lui totalitare, consideră lipsită de substanţă reacţia lui Nicolae Ceauşescu, deoarece Moscova a avut deplină încredere în dogmatismul său.

Din dorinţa de a oferi cititorului român un punct de vedere cât mai apropiat de realitate, am aşezat la baza acestui volum tocmai ceea ce lipseşte în cazurile citate anterior: documente din principalele arhive româneşti. Lor li s-au adăugat, acolo unde a fost posibil, izvoare documentare existente în instituţii de specialitate din alte ţări, edite sau inedite.

Au fost investigate *Arhivele Naţionale, fond CC al PCR, Cancelarie şi Relaţii externe*. Rezultatele au fost mulţumitoare: stenograme ale şedinţelor diferitelor niveluri ale partidului şi ale unor întâlniri bilaterale, dări de seamă, diverse sinteze, informări, toate relevând poziţia regimului comunist din România faţă de anumite evenimente internaţionale, dar şi programul de acţiune internă pe care şi-l propunea partidul. Deosebit de importante

sunt şedinţele Comitetului Executiv al CC al PCR din 21 şi 25 august sau stenograma întâlnirii lui Nicolae Ceauşescu cu Iosip Broz Tito, desfăşurată cu puţine zile după intervenţia unor state socialiste împotriva Cehoslovaciei. Cercetările în Arhivele Naţionale nu ar fi fost posibile fără sprijinul domnului Corneliu Mihail Lungu, director al Arhivelor Istorice Centrale, căruia îi sunt recunoscător. Mulţumirile mele se îndreaptă şi către foştii mei studenţi Camelia Anghelache şi Constantin Moraru.

Materiale interesante au fost depistate în *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe*. Ele sunt de două categorii: a) cele care provin de la Ambasada română din Praga şi informează asupra derulărilor politice şi sociale din Cehoslovacia şi b) rapoarte de la ambasade din alte ţări, care transmit ecourile acţiunilor româneşti în respectivele state. Acest set de documente este util mai ales pentru a vedea informaţia de care dispunea puterea în procesul de elaborare a deciziei şi calitatea ei. Pentru ajutorul primit, le mulţumesc domnilor ambasador Gabriel Gafiţa (al cărui sprijin l-am aflat în toată perioada documentării), Nicolae Dinu, directorul Arhivei, şi Dumitru Preda.

Ceea ce conferă substanţă manifestărilor unui stat pe arena internaţională este raportul dintre decizia politică şi modul în care se concepe întrebuinţarea factorului militar sau, altfel spus, se sprijină decizia politică pe structura militară a statului atunci când condiţiile o impun? Pentru perioada dintre cele două războaie mondiale, am încercat să ofer un răspuns în lucrarea *În balanţa forţelor. Alianţe militare româneşti interbelice* (1997).

Lucrurile sunt mai complicate pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, în sensul că documentarea reacţiilor militare este îngreunată date fiind restricţiile firesti până la un moment dat. Deoarece atitudinea lui Ceauşescu din vara anului 1968 este un apogeu, deci rezultatul unor acumulări, pe de o parte, iar, pe de altă parte, este greu de crezut că ea nu era asigurată din punct de vedere militar, am depus eforturi pentru a efectua cercetări în *Arhivele Militare Române,* unde se află răspunsul la o serie de întrebări. Mă interesau, cu deosebire, rapoartele ataşaţilor militari români acreditaţi în celelalte ţări ale blocului comunist sau

în principalele state aparţinând NATO şi cum s-a reflectat în planurile Direcţiei Operaţii a Marelui Stat Major poziţia liderului de la Bucureşti, care nu se cristalizase dintr-o dată.

Demersurile au avut un succes parţial. Datorită înţelegerii arătate de o serie de factori de răspundere din Ministerul Apărării Naţionale şi Statul Major General am reuşit să determin declasificarea şi introducerea în circuitul ştiinţific a unor documente din fondul Direcţiei Operaţii pentru perioada care formează obiectul acestui volum. Le mulţumesc şi pe această cale domnilor general de divizie dr. Constantin Degeratu, colonel dr. Mihail E. Ionescu, colonel dr. Dumitru Antohi pentru felul în care au răspuns dorinţei mele şi, desigur, şefului Arhivelor Militare, colonel Alexandru Oşca, şi colegilor săi pentru operativitatea cu care au procedat la executarea ansamblului de lucrări ce se cere efectuat în asemenea cazuri. Sigur că sunt încă multe alte aspecte care trebuie rezolvate, dar cred că începutul a fost făcut.

La începutul anului 1968 centrul comunismului mondial, am numit Moscova, avea o preocupare majoră: organizarea, la sfârşitul anului, a Conferinţei internaţionale a partidelor comuniste şi muncitoreşti. Pentru buna pregătire a acesteia se decisese desfăşurarea unei serii de întâlniri la nivel de secretari ai Comitetelor Centrale în cadrul cărora să se discute şi să se elaboreze materialele pentru conferinţa finală.

Prima întâlnire din 1968 a avut loc la Budapesta (februarie). Pe lângă diversele discuţii legate de ordinea de zi, s-a petrecut un fapt care a învolburat apele şi aşa tulburi ale comunismului: un atac îndreptat contra Partidului Comunist Chinez, care nu era prezent la consfătuire[9]. Reprezentantul Partidului Comunist Român, Paul Niculescu-Mizil, probabil în concordanţă cu mandatul primit de acasă, a replicat împotriva atacului în absenţă, ceea ce a determinat reacţia reprezentantului Partidului Comu-

[9] Neînţelegerile dintre principalele partide comuniste, cel sovietic şi cel chinez, ivite cu mai mulţi ani în urmă nu numai că nu se aplanaseră, dar degeneraseră în conflicte de frontieră. Probabil sunt persoane care îşi amintesc gluma care circula în Bucureştii acelor zile despre lucrările seminarului agricol chino-sovietic.

nist Sirian, care a lansat virulente reproşuri la adresa regimului Ceauşescu, acuzat de abandonarea internaţionalismului în favoarea naţionalismului. Rezultatul – Niculescu-Mizil a părăsit lucrările consfătuirii. Ca urmare[10], PCR nu a mai fost invitat să ia parte la întrevederile şefilor celorlalte partide comuniste din Estul Europei în care avea să se dezbată evoluţia situaţiei din Cehoslovacia. Ne-am referit la acest episod deoarece între consecinţele lui se numără şi absenţa surselor primare de documentare relative la întâlnirile la nivel înalt în care s-a decis soarta Cehoslovaciei. Acest gol a fost umplut, parţial, prin cercetările efectuate în *arhivele fostelor partide comuniste din Cehoslovacia şi Ungaria*. Cu sprijinul unor istorici din Praga şi Budapesta am reuşit să intru în posesia unor documente importante pentru înţelegerea evenimentelor din 1968. Este vorba, printre altele, de amplul raport realizat pe baza stenogramei întâlnirii Dubček–Ceauşescu (15-16 august, deci puţin timp înaintea producerii invaziei), de informările din cadrul Biroului Politic al CC al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar cu privire la întâlnirile celor cinci sau de stenograma faimoasei întrevederi a celor cinci din 18 august de la Moscova. Pentru aceasta le mulţumesc domnilor dr. Vilem Prečan şi dr. Jiři Jindra, de la Institutul de istorie contemporană din Praga, precum şi domnilor dr. András Hegedüs, dr. János Ráiner şi dr. Csaba Békés, de la Institutul de istorie a revoluţiei ungare din 1956 din Budapesta.

Materiale interesante care întregesc tabloul informaţiilor au fost depistate în *Open Society Archive* din Budapesta, unde se află arhiva postului de radio „Europa Liberă" şi a Institutului de documentare. Prin bunăvoinţa doamnei Trudy Petersen am avut acces la aceste documente.

Un alt izvor primar folosit în lucrare a fost *presa* română, în special „organul central" al partidului „Scânteia".

[10] Neinvitarea nu avea să fie numai consecinţa acestei poziţii înregistrate la Budapesta. În lucrare vor fi trecute în revistă „acumulările" în această direcţie.

Începând din ianuarie 1968, principalul cotidian din România a reflectat situația din Cehoslovacia într-o manieră care a pus în umbră alte subiecte „fierbinți" ale perioadei, cum ar fi războiul din Vietnam. Aproape nu există număr în care să nu fie publicate ştiri dintre cele mai diverse, politice, sociale, economice, culturale, din spațiul cehoslovac. Desigur, cele politice predominau. De cele mai multe ori, informațiile transmise de corespondenții „Agerpress" din Cehoslovacia „țineau" prima pagină sau, oricum, erau tipărite în locurile cele mai vizibile din pagină: colțurile de sus sau centrul.

Analiza presei, în general, este un exercițiu fascinant. Ea evidențiază elemente care pot spune multe despre politica presei, despre atitudinea puterii față de evenimentul/evenimentele ce le dorea comunicate opiniei publice. De pildă, un articol care parafrazează un interviu acordat de Alexander Dubček ziarului „Rudé Právo" se întinde pe două coloane având 82 de rânduri[11], iar plenara CC al PCUS, cu tot cu raportul prezentat în cadrul ei, este expediată în 16 rânduri[12] (8 rânduri pe două coloane).

Alături de aceste izvoare documentare, edite sau inedite, am aşezat ceea ce pe vremuri se numeau *„documentele programatice"* ale partidului comunist. Avem în vedere nu doar luările de poziție față de intervenția celor cinci, ci şi, de pildă, „Expunerea cu privire la politica externă a partidului şi guvernului", ținută de liderul regimului de la București în sesiunea Marii Adunări Naționale din 24-26 iulie 1967. Ea a constituit programul pe baza căruia s-a desfăşurat politica externă a României în intervalul pe care ne-am propus să-l focalizăm.

O largă *bibliografie* a fost folosită, în special, pentru deslușirea situației politice din acel timp, a felului în care evolua ea, a determinărilor acestei evoluții. Mai puțin utile pentru subiectul nostru – politica externă a statului român –, întrucât el

[11] „Scânteia" , nr. 7 671 din 12 aprilie 1968.
[12] Ibidem.

nu a capacitat interesul specialiştilor, lucrările întregesc cadrul în care s-a mişcat România. Fără a detalia, vom nota unele dintre lucrările folosite (pe cele aparţinând unor autori români): Lavinia Betea (*Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, 1995 şi *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu. Convorbiri*, 1997), Vladimir Tismăneanu (*Reinventarea Politicului*, 1997) sau Florin Constantiniu (*O istorie sinceră a poporului român*, 1997). Sunt, desigur, şi alţii cărora ne cerem scuze că nu îi amintim aici, dar a căror contribuţie sunt primul care o recunosc.

Intenţia mea este ca prin intermediul acestui volum să răspund la unele probleme pe care le prezint acum într-o ordine aleatorie: când se poate identifica o politică externă românească în cadrul blocului sovietic; atitudinea românească din vara lui 1968 a fost rezultatul unei reacţii sangvinice sau a fost ea anunţată de fapte anterioare; cum a fost folosită informaţia externă (despre ceea ce se petrecea „afară") şi internă (starea de spirit a naţiunii) în fundamentarea actului decizional[13]; cum s-au reflectat tezele din iulie 1967 (privind politica externă a României) în cursul acţiunilor din 1968; care au fost consecinţele, interne şi externe, ale poziţiei adoptate în intervalul februarie-august 1968; şi, mai ales, ce s-a întâmplat cu noua ediţie a Micii Antante (una... socialistă), formulă ce a fost larg îmbrăţişată de opinia publică în vara lui 1968.

Pentru a găsi răspunsurile ne vom întoarce în timp până în 1955/58, voi prezenta poziţia României faţă de conflictul chino-sovietic şi faţă de CAER, vom urmări confruntările dintre Partidul Comunist Cehoslovac şi „cei cinci" , felul în care aceştia au pregătit intervenţia armată în cadrul unor consfătuiri ale căror documente văd pentru prima oară lumina tiparului în România, vom „participa" la şedinţele Secretariatului CC sau ale Comite-

[13] Este un fapt important, cine controlează informaţia deţine puterea. Dar la fel de esenţial este să se răspundă la întrebarea precisă: ce a făcut puterea cu informaţia în 1968?

tului Executiv al CC al PCR, ne vom întâlni cu Tito şi Dubček şi, în sfârşit, ne vom „alătura" participanţilor la mitingul desfăşurat în Piaţa Palatului în 21 august.

Şi atunci, de ce *Schiţă* (de politică externă românească)? Pentru că am lăsat, deliberat, în afara demersului meu o serie de fapte care se circumscriu domeniului politicii externe: preşedinţia română a Adunării Generale a ONU, participarea României la tratativele pentru dezarmare, faimoasa vizită a lui de Gaulle, când generalul şi-a părăsit ţara cuprinsă de tulburările studenţeşti pentru a gusta liniştea de la Bucureşti, Craiova, Slatina...

Desigur, sunt şi alte întrebări incitante. De pildă: există vreo legătură (în sensul de cauze similare) între repararea greşelilor trecutului (punct înscris în Programul de acţiune al PCC) şi Plenara CC al PCR din aprilie 1968; sau între măsurile economice cuprinse în acelaşi program al PCC şi promovate în România aproximativ în acelaşi interval de timp (chiar ceva mai înainte). Acestea însă depăşesc limitele demersului meu şi nu le voi aborda decât în măsura în care luminează colţuri mai îndepărtate.

Nu pot încheia acest *Cuvânt* fără a mulţumi doamnei Maria Georgescu, cel dintâi lector avizat al cărţii, pentru atenţia cu care a citit manuscrisul, şi Editurii RAO pentru generoasa idee de a promova o colecţie de istorie contemporană atât de necesară în peisajul istoriografic actual.

Capitolul I

PRELIMINARII

România făcea parte din ceea ce generic era denumit „Europa de Est", noțiune ce desemna mai mult o realitate politică decât una geografică. Era o zonă asupra căreia se extindea hegemonia URSS, lucru recunoscut de toată lumea, inclusiv de către SUA.

De la 1955 la 1962

Una dintre trăsăturile blocului comunist era aceea că statele membre nu angajaseră o politică externă în adevăratul înțeles al cuvântului. Desigur, ele aveau relații diplomatice, semnau tratate internaționale, dar o politică externă *proprie* nu desfășurau (se înțelege că nu mă refer la URSS). Demersurile lor erau efectuate pentru atingerea obiectivelor altcuiva. Una dintre cauzele acestei situații rezidă în faptul că unele țări nu au fost, până la un moment dat, membre ale ONU, apoi, să nu uităm, trei dintre statele intrate sub „umbrele" Moscovei fuseseră inamicii URSS în război și mai exista, chiar dacă nu exprimată explicit, o anumită reținere față de acestea. Până când a dăinuit situația? Este evident că o acțiune ca aceea derulată de România în cursul anului 1968 (reiterăm opinia noastră că există continuitate între, de pildă, februarie când Niculescu-Mizil a părăsit intempestiv Budapesta, și august) nu putea să apară dintr-o dată. Problema care se pune este când putem vorbi de o politică externă reală.

Consider că se poate notifica că reluarea unei activități diplomatice, chiar dacă nu la dimensiunile interbelice, avea să se petreacă doar după retragerea trupelor sovietice. Dar semnale către Moscova, în sensul unei intenții de manifestare externă mai liberă, se trimit la foarte scurt timp după moartea lui Stalin. Documentele de arhivă pun în evidență că reacțiile conducerii comuniste române față de decesul „tătucului popoarelor" nu au fost doar cele circumscrise registrului „a face pe plac Moscovei" și a-i dovedi atașamentul la cauza socialismului. Chiar la două zile după dispariția dictatorului, Biroul Politic de la București s-a întrunit pentru a discuta trecerea unor sovromuri în patrimoniul statului român: „Inginerii sovietici care sunt în conducerea acestor întreprinderi /trebuie/ să predea delegaților statului nostru funcțiile pe care le-au îndeplinit până acum"[1], declara Gheorghiu-Dej în ședința din 7 martie 1953.

În condițiile inaugurării „noului curs" în politica sovietică, desființarea acelor instrumente de comunizare și jaf părea să dea o oarecare libertate de acțiune liderilor de la București, mai ales că exista în intenția noii conduceri de la Kremlin dorința de a relaxa controlul, fără ca să-i scadă eficacitatea însă. În această idee s-a constituit organizația politico-militară a blocului comunist Pactul de la Varșovia. Simptomatic este că lumea a luat la cunoștință de ea cu o zi înainte de semnarea Tratatului cu Austria (14 mai 1955). Hruşciov era un negustător – oferea cu o mână (retragerea din Austria), dar lua cu cealaltă (organizația militară a statelor comuniste)[2]. Oricum, adoptarea „noului curs"

---

[1] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 20/1953, f. 2 (în continuare ANIC).

[2] Până în 1960, Organizația Tratatului de la Varșovia a avut o prezență mai mult simbolică, întâlnirile (la toate nivelurile) fiind reduse ca număr, nedesfășurându-se nici o manevră militară comună. Dar în 1961 responsabilii politici și militari s-au întâlnit de trei ori și tot de trei ori au avut loc aplicații la care au luat parte trupe și comandamente ale unor state membre ale Tratatului. Acest lucru este asociat cu o nouă criză a Berlin-ului declanșată în august de decizia autorităților din RDG de a spori măsurile de securitate la frontiera cu RFG.

fusese determinată de mai mulţi factori, între care pot fi identificaţi: credinţa că politica greşită a lui Stalin a întărit Occidentul şi că detenta sovietică o va atrage pe cea a occidentalilor, necesitatea reducerii riscului unui război general datorită realizării pericolului nuclear, preţurile ridicate ale armamentului modern. Lansarea noii lozinci – *vzaimoponimanie/mutual trust*/încredere reciprocă – nu a însemnat şi abandonarea obiectivelor strategice.

Pentru echipa de la Bucureşti lucrurile se complică prin „sugestia" Moscovei privind descentralizarea puterii, dar mai ales prin înlocuirea de către Hruşciov a vechilor lideri comunişti care puteau fi asociaţi exceselor din timpul lui Stalin. „La vremuri noi, oameni noi", părea a fi sloganul *team*-ului Malenkov–Hruşciov, vrând să asigure sistemului o imagine nouă. În acest context, Dej doreşte să-şi protejeze poziţia şi-i pare că îmbrăţişarea unei atitudini naţionale este răspunsul la provocarea ce venea de la Kremlin[3].

Primele demersuri au vizat determinarea conducerii sovietice de a-şi retrage trupele din România. Ele au fost efectuate în vara anului 1955. Sunt, în general, cunoscute cum au decurs ele şi reacţia lui Hruşciov[4]. Dată fiind brutalitatea răspunsului, românii se retranşează, aşteptând un moment mai prielnic. În legătură cu această tentativă sunt de relevat trei elemente. Cel dintâi se referă la omul pus să ridice în faţa sovieticilor delicata problemă. El este Emil Bodnăraş, membru în Biroul Politic, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Forţelor

[3] Curios este că Dej începe acest program prin asasinarea celui ce poate fi socotit „tatăl" comunismului naţional în România – Lucreţiu Pătrăşcanu. „Ghiţă" dorea, probabil, să se asigure că totul începea cu el, inclusiv comunismul naţional (aceeaşi dominantă, câţiva ani mai târziu, la Ceauşescu), dar voia şi să-l elimine pe cel care era un concurent serios la poziţia de lider, lipsindu-l pe Hruşciov de un înlocuitor de valoare (după ce anterior, încă din timpul lui Stalin, îi eliminase pe principalii membri ai echipei comuniste, care venise de la Moscova).

[4] *România. Retragerea trupelor sovietice, 1958* (coord. Ioan Scurtu), Bucureşti, 1996, doc. nr. 39-42 (în continuare *România, 1958*). În afara binecunoscutelor *Memorii* ale lui Hruşciov, în volum sunt redate declaraţiile din anii 1994-95 ale lui Ion Gheorghe Maurer şi Gheorghe Apostol.

Armate, bun cunoscător, după cum arată şi Apostol şi Maurer, al limbii ruse. Dar mai avea o „calitate": fusese membru al serviciilor speciale militare sovietice, lucru pe care, putem presupune, Dej îl cunoştea (de unde şi delegarea lui de a prezenta lui Hruşciov punctul de vedere al PMR). În acelaşi timp, după unele date, Bodnăraş era şi agent de influenţă al Serviciului Special chinez[5], către a cărui patrie conducerea română se va întoarce spre sfârşitul deceniului şase.

Al doilea element priveşte momentul în care au fost efectuate primele tentative. El a fost bine ales: la scurt timp după punerea bazelor Pactului de la Varşovia, Bucureştii putând invoca existenţa lui pentru a se acoperi surplusul de forţă în cazul de necesitate (surplus asigurat până atunci de diviziile mecanizate dislocate în România), şi la foarte scurt timp după conferinţa şefilor de guverne din SUA, URSS, Franţa şi Marea Britanie. Favorabilă a fost şi reluarea relaţiilor dintre Iugoslavia şi URSS, întrucât frontiera de sud-vest a României nu mai era discutabilă din punct de vedere al securităţii. Un alt factor bine folosit de echipa Dej: poziţia geostrategică a României care, în configuraţia militară a blocului, nu avea nici o graniţă comună cu vreun stat aparţinând taberei occidentale, fiind, deci, lipsită de valenţe defensive/ofensive[6].

Cel de-al treilea priveşte deplinul suport popular pe care l-a primit Gheorghiu-Dej în politica sa de distanţare de Moscova, el având să fie susţinut, mai târziu, chiar de supravieţuitorii închisorilor politice româneşti (cazul Ghiţă Pop, membru marcant al PNŢ, este numai unul dintre acestea).

Mânia lui Hruşciov (după propria mărturisire se afla încă „sub influenţa politicii staliniste"[7]), care părăseşte brusc ţara,

---

[5] Roger Faligot, Remi Kauffer, *Serviciul secret chinez*, Bucureşti, 1993, p. 103.

[6] Cu totul alta este situaţia actuală, când România se află într-o zonă gri de securitate.

[7] N. S. Khrushchev, *Remembers. The Last Testament*, (ed. Strobe Talbott), 1974, p. 227.

determină pe liderii români să amâne discuția. Momentul prielnic reluării nu întârzie, dar, curios, el a fost provocat de sovietici. Supărat în continuare pe Hrușciov, Dej nu participă la manifestările de la 7 noiembrie, numindu-l ca șef al delegației pe același Bodnăraș. Acesta revine intempestiv la București, anunțând că Hrușciov și Bulganin s-au declarat de acord cu punctul de vedere românesc, dar „nu ca urmare a faptului că ați ridicat voi problema, ci pentru faptul că noi am ajuns la concluzia că este necesar să ne retragem"[8].

Venirea iernii a amânat discuțiile pe această temă. Alte două ierni aveau să mai treacă până când Moscova își va fi retras trupele.

Derularea evenimentelor din statele comuniste era atent monitorizată de diferite servicii de informații occidentale, dintre care, firesc, cele americane ocupau locul central. Datele culese de diferite agenții erau apoi prelucrate de Comunitatea Informativă și distribuite diverselor niveluri de conducere sub numele „National Intelligence Estimate", care le foloseau la fundamentarea deciziei politico-militare. O asemenea NIE din 10 ianuarie 1956, intitulată „Evoluții probabile ale sateliților europeni până în 1960", socotea posibil că trupele sovietice din România vor fi retrase până spre sfârșitul deceniului. Actul era determinat de faptul că „prezența lor nu mai este considerată necesară pentru menținerea controlului sovietic", iar „mișcarea" putea fi folosită în „campania diplomatică și propagandistică a liderilor de la Kremlin împotriva NATO"[9].

Impulsionat, Dej își permite să fie mai ofensiv. Între 23 și 28 decembrie 1955 s-au desfășurat lucrările celui de-al II-lea Congres al PMR. În acel cadru, Dej a ținut un raport ce va deveni model pentru următoarele șapte congrese (cifre, aprecieri și locul unora dintre capitole schimbându-se, evident). Uzitându-l copios

---

[8] Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, 1995, p. 264.

[9] National Archives and Record Administration, Washington DC, RG 263, CIA/NIE, Box 3, Folder 86, p.14 (în continuare NARA).

pe Lenin, liderul român a lansat o afirmație care în urmă cu doar doi ani era o erezie ce-i putea aduce sentința capitală. „Istoria făuririi puterii populare – spunea Dej – confirmă geniala idee leninistă că unitatea în ceea ce este principal, esențial, nu este încălcată, ci asigurată prin varietatea în amănunte, în particularități. «Toate națiunile vor ajunge la socialism – ne învață V. I. Lenin –, aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel: fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale». Partidul nostru – continua Gheorghiu-Dej – și-a dovedit capacitatea de a aplica în mod creator teoria leninistă a revoluției la condițiile istorice concrete ale României, de a stabili în fiecare etapă a luptei sarcinile strategice și tactice, metodele și mijloacele care să ducă clasa muncitoare și pe aliații ei la victorie"[10]. Avea să fie acest congres, în întregul său, o întrecere de genul cine (se) dezgheață mai mult și mai repede[11]. Doar că următoarea mișcare a Moscovei avea să-l ia pe nepregătite, prin amploare, prin consecințe pe Dej: Congresul al XX-lea al PCUS. Mai mult chiar, destalinizarea lansată de Hruşciov avea să-l sperie pe liderul de la București. Proclamând că în România destalinizarea a început chiar din timpul lui Stalin (!), că în România nu sunt victime ale stalinismului care trebuie reabilitate, Dej nu făcea decât să refuze să acomodeze sistemul la „noul curs". De ce? Pentru că a doua abordare a destalinizării, în viziunea lui Hruşciov, era abandonarea liderilor compromiși. Compromiși erau toți cei care se aflau în funcție și în timpul lui Stalin. Lucrările ședinței Biroului Politic al CC al PMR desfășurate în zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956 sunt ilustrative: abuzurile, încălcarea legalității, cultul personalității, toate se datorează „grupului deviaționist", dar în nici un caz „lucrurile

---

[10] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări. Decembrie 1955-iulie 1959*, București, 1959, p. 25.

[11] Joseph Rothschild, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale și de Est după al doilea război mondial* /București/, 1997, p. 233.

de la noi nu pot fi comparate cu cele petrecute în Uniunea Sovietică, Bulgaria, Ungaria, Polonia"[12].

Dej era prea versat în activitatea de partid pentru a arunca total vina pe umerii altora. Şi el se făcea vinovat de acceptarea cultului personalităţii, dar cedase lui Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi. Prin aceasta el îl „pusese la colţ" pe Constantinescu, văzut de Hruşciov drept reformatorul potrivit să-i ia locul lui Dej în fruntea partidului[13], se debarasase de Chişinevschi, unul dintre cei mai puternici agenţi de influenţă ai Moscovei şi întărise poziţiile grupului său de susţinători, lucru absolut necesar dacă dorea să se decorseteze de puterea sovietică. Şi Dej dorea acest lucru, din mai multe motive, dintre care nu în ultimul rând cel personal: conservarea puterii. Aşa s-a făcut că la baza naţional comunismului a stat şi un sentiment uman: frica.

Nu vom şti niciodată cum ar fi evoluat relaţiile bilaterale româno-sovietice în absenţa evenimentelor ce s-au derulat în Polonia şi Ungaria în a doua jumătate a anului 1956. Brutalitatea represiunii şi lipsa oricărui sprijin militar occidental vor fi descurajat alte rebeliuni împotriva Moscovei, dar nu vor preveni creşterea sentimentelor antisovietice. Asupra „sateliţilor", mişcările din cele două state au determinat, pe de o parte, creşterea liniei dure, staliniste, iar, pe de altă parte, continuarea reformelor. Considerabile au fost consecinţele asupra URSS. Dincolo de diferenţele din conducere, reformă/antireformă, a prevalat un interes comun: conservarea zonei de influenţă sovietică. Pentru aceasta existau trei alternative de acţiune:

a) o politică hotărâtă de represiune, încercând, totuşi, evitarea extremismelor stalinismului;

b) o sistematică şi deliberată redefinire a relaţiilor sovieto-satelite printr-un control mai lejer şi concesii făcute sentimentului naţional;

---

[12] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 32/1956, ff. 98-99.

[13] Un an mai târziu, poziţiile lui Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi aveau să fie şi mai reduse.

c) o îmbinare între cele de mai sus.

La Washington se aprecia că *leadership*-ul sovietic va pedala pe varianta c), dar „pe termen lung orice cale va fi aleasă de URSS în relațiile cu sateliții, este improbabil că ea va fi capabilă să creeze regimuri care să fie în același timp stabile, productive și supuse unui strâns control sovietic"[14].

Pentru conducerea comunistă de la București revoluția din Ungaria, mai ales, a reprezentat un *challenge* de o gravitate deosebită: „dezertarea" Ungariei din bloc era un fapt care nu era privit cu ochi buni de nimeni din cadrul sistemului comunist, nici de Gomulka[15], ceea ce era oricum de așteptat, dar nici de Tito, ceea ce era surprinzător; în timpul revoluției se relansaseră mai multe lozinci cu obiective revizioniste la adresa Ardealului, dintre care cea privind automonia era cea mai moderată; în sfârșit, pentru a se dezvolta, programul conceput de Dej avea nevoie de liniște. Iar de aici și până la implicarea cunoscută în sprijinirea intervenției sovietice nu a fost decât un pas[16]. Nimic nu poate scuza, însă, felul în care a fost gestionat cazul Nagy.

Oricum, în cursul anului 1956, potrivit documentelor aflate astăzi la dispoziție, nu s-a mers înainte în rezolvarea problemei atât de arzătoare pentru români: retragerea sovieticilor din țară. Este adevărat că declarația guvernului sovietic cu privire la relațiile dintre URSS și celelalte țări socialiste din 30 octombrie menționa chestiunea prezenței trupelor sovietice într-o serie de state (Ungaria și România), faptul că aceasta nu era rezultatul vreunui acord bilateral sau internațional. Dar în declarație se introduce o nuanță care mută lucrurile într-un palier superior: „Principiul declarat de Uniunea Sovietică este că staționarea trupelor unui stat pe teritoriul altui stat se înfăptuiește în baza *înțelegerii între statele participante la tratat* /de la Varșovia /".

---

[14] NARA, RG 263, CIA/NIE, Box 3, Folder 93, p. 6.

[15] El care începuse ca un reformator sfârșise a fi primul care a aprobat planul sovietic al intervenției armate.

[16] A se vedea pe larg Corneliu M. Lungu, Mihai Retegan, *1956: Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice despre evenimentele din Polonia și Ungaria*, București, 1996.

Prin această prismă, Moscova își declara „disponibilitatea" de a discuta cu guvernul ungar și celelalte guverne „participante la Tratatul de la Varșovia în problema menținerii trupelor sovietice de pe teritoriul Ungariei". Nici un cuvânt despre retragerea trupelor din România.

Ba mai mult, la sfârșitul lui noiembrie, în cursul discuțiilor pe care o delegație română, condusă de Chivu Stoica, le-a purtat la Moscova, a fost exprimată necesitatea staționării în continuare a trupelor sovietice în România (dar „vremelnică" se subliniază în câteva rânduri!), atât timp „cât se activizează forțele revanșarde"[17]. Iar menținerea sau retragerea lor, numai după „consultări" în cadrul Tratatului.

Și totuși, ceva au obținut românii cu acea ocazie: promisiunea părții sovietice de revedere a tratatelor economice bilaterale care afectau negativ economia românească: „Am ridicat încă o problemă, spunea Chivu Stoica în ședința Biroului Politic din 5 decembrie. Am spus că avem o cerere foarte mare, ridicăm o problemă și dacă este greșită vă rugăm să ne spuneți că greșim. Poate că în convențiile încheiate până acuma între țara noastră și Uniunea Sovietică, în aplicarea lor, poate s-au făcut unele greșeli și vă rugăm, dacă sunteți de acord, să se revadă. Dacă noi greșim în felul cum vedem lucrurile și cum le propunem, vă rugăm să ne spuneți"[18]. Atâtea întorsături de frază și precauții și-au atins scopul, Stoica putând comunica Biroului Politic punctul de vedere al lui Hruşciov: „noi nu avem nevoie ca statul nostru să se dezvolte pe spatele unui alt stat, pe spatele unei alte economii și dacă e vreo greșeală să corectăm"[19].

Una dintre cauzele zdrobirii revoluției ungare a fost neimplicarea Occidentului[20], legat de mâini datorită crizei Suez-ului ce se declanșase la sfârșitul lunii octombrie. Dacă aducem în

---

[17] „Scânteia", nr. 3 769 din 4 decembrie 1956.

[18] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 135/1956, f. 10.

[19] Ibidem.

[20] Evident, planificatorii politicii americane aveau în vedere ceea ce am spus la începutul acestui capitol: Ungaria era un stat aflat în interiorul zonei în care se exercita hegemonia URSS.

discuție acest aspect este pentru a pune în evidență un început și o direcție de manifestare a politicii externe românești: Orientul Mijlociu.

Diplomații români de la Cairo și Tel Aviv au informat Centrala despre acumularea „energiilor negative" în zonă, telegrafiind zilnic și chiar de mai multe ori pe zi. Rapoartele lor pun în evidență situația politică, economică și socială din statele aflate în conflict, evoluția operațiilor militare, starea de spirit a populației, angajarea corpului expediționar anglo-francez[21].

Dintre sutele de telegrame de strictă informare reținatenția câteva. La 12 noiembrie, Centrala transmite la Cairo că guvernul a solicitat Secretarului General ONU ca România să participe la constituirea forțelor internaționale pentru Egipt. A doua zi, MAE revine și își instruiește diplomatul să solicite audiență pe lângă egipteni „la cel mai înalt nivel" pentru a le aduce la cunoștință demersurile responsabililor de la București. La 16 noiembrie, Nasser l-a primit pe ambasadorul Ionescu, comunicându-i că „va folosi oferta RPR dacă poziția secretarului ONU va indica că e oportună propunerea"[22]. Lucrurile s-au oprit însă la acest nivel. Chiar dacă admitem că acest interes a fost indus (deși nu am găsit în fondul Moscova din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe dovezi în aceast sens[23]), este de notat dorința de a se implica într-o regiune care va deveni nu peste mult timp un teren predilect de acțiune pentru români.

Uimitor este faptul că cealaltă parte aflată în conflict – Israel – se gândește să abordeze guvernul român pentru ca acesta să uzeze de „poziția sa internațională și să ofere bunele sale oficii

---

[21] A se vedea pe larg Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fondurile Cairo și Tel Aviv, dosar nr. 25, respectiv 32/1956 (în continuare AMAE). Unele dintre rapoartele diplomaților Ionescu (de la Cairo) și Chitic (de la Tel Aviv) le-am publicat în „Cotidianul. Arhiva, supliment de istorie", an IV, nr. 9(41),10(42) din octombrie 1995.

[22] AMAE, fond Cairo, dosar nr. 25/1956, nepaginat, telegrama nr. 1 405 din 17 noiembrie.

[23] Nu excludem posibilitatea existenței altor canale pentru transmiterea către guvernul român a punctelor de vedere ale Moscovei într-o problemă sau alta.

pentru a influența Egiptul să intre în tratative de pace cu Israelul"[24]. Din păcate, și în acest caz arhivele sunt foarte... parcimonioase, lipsa documentelor nepermițându-ne să facem prea multe supoziții. Una dintre ele este că la Tel Aviv se considera că România, după poziția ei în timpul crizei ungare, se bucura de încrederea URSS, care putea determina Egiptul să treacă la tratative. A doua, responsabilii politici evrei aveau cunoștință de demersurile întreprinse de români pe lângă americani în vara aceluiași an pentru abordarea problemelor nerezolvate între cele două țări după al doilea război și puteau vedea în aceasta o angajare mai detașată a României în domeniul relațiilor internaționale.

În practica raporturilor dintre două țări există o serie de cutume, care evidențiază dorința unei părți de a înscrie respectivele raporturi pe o linie nouă, ascendentă. Și, de cele mai multe ori, semnalele care se transmit evidențiază disponibilitatea de a rezolva vechi probleme.

În dosarul româno-american chestiunile în suspensie priveau: pretențiile financiare ale celor două părți (americanii reclamau diferite despăgubiri în urma naționalizării și exproprierilor, pretenții legate de datoria publică și creanțe comerciale și altele bazate pe Tratatul de pace, iar românii – fondurile românești blocate în SUA în timpul războiului), înființarea la București și Washington de biblioteci, clarificarea situației persoanelor cu dublă cetățenie (mai ales româno/americană), circulația în România a turiștilor americani; ridicarea restricțiilor de călătorie impuse anterior personalului diplomatic american; deschiderea unor oficii consulare la București și Constanța, respectiv – New York și Detroit[25]. Prin notele schimbate între guvernul român și Legația SUA, primul se arată dispus să angajeze tratative cu partea americană pentru rezolvarea punctelor în suspensie. Sigur

[24] AMAE, fond Varșovia, dosar nr. 25/1956, nepaginat, telegrama nr. 29 017 din 15 noiembrie.

[25] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosare nr. 96 și 116/1956, passim.

că Bucureştii nu erau de acord cu toate cererile Washington-ului, dar exista bunăvoinţă[26], exact în sensul în care arătam mai sus.

Felul în care s-au comportat trupele sovietice în Ungaria a stricat imaginea de „pacifist" a lui Hruşciov, ceea ce a avut, în final, influenţe pozitive asupra eforturilor româneşti de a elimina prezenţa militară străină[27]. Căutările mele de a documenta din surse primare compunerea, dislocarea şi efectivele trupelor sovietice din România nu au avut succes şi de aceea trebuie să apelăm la datele oferite de spionajul american, fără ca să le acordăm credit total. Potrivit acestora, în octombrie 1955 se aflau în România două divizii de infanterie însumând 35 000 militari, alţi 2 000 fiind în trupele de securitate (pentru comparaţie, în Ungaria se aflau 24 000 în armată şi 1 500 în securitate, în Polonia 35 000 plus 2 000, iar în RDG 400 000 plus 15 000)[28]. Trupelor terestre li se adăugau 111 avioane cu reacţie şi 10 avioane de transport.

În prima parte a lunii aprilie s-au desfăşurat la Bucureşti tratative între delegaţii guvernamentale din România şi Uniunea Sovietică în scopul „reglementării problemelor legate de staţionarea temporară a trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Populare Române"[29]. Din delegaţia URSS se distingeau figurile lui A. A. Gromîko, ministru de Externe, şi G. K. Jukov, ministrul Apărării. De cealaltă parte se aflau omologii lor, Gr. Preoteasa şi L. Sălăjan.

Convorbirile, desfăşurate într-o „atmosferă de sinceră prietenie şi deplină înţelegere reciprocă", s-au finalizat prin semnarea, la 15 aprilie 1957, a acordului referitor la statutul juridic al trupelor sovietice staţionate temporar în România[30].

---

[26] Ibidem, dosar nr. 121/1956, ff. 3 - 4.

[27] Probabil pentru a răsplăti în vreun fel atitudinea faţă de revoluţia ungară şi rolul jucat în „afacerea Nagy", CC al PCUS comunică la 14 ianuarie 1957 că doreşte să se consulte în problema utilităţii „rămânerii în continuare în ţara dv. a consilierilor şi a celorlalţi specialişti sovietici".

[28] NARA, loc. cit., Folder 86, p. 19.

[29] *România, 1958*, doc. nr. 48.

[30] *Ibidem*, doc. nr. 49.

Esențial este că prin aceasta prezența sovieticilor în România era reglementată printr-un act de drept internațional și, totodată, înceta statutul privilegiat de care beneficiaseră până atunci: erau supuși prevederilor legislației românești. Se pusese capăt unui abuz exercitat de o mare putere. Dar:

a) decizia asupra staționării/retragerii trupelor din România era transferată unui organism suprastatal, încălcându-se suveranitatea națională;

b) în condițiile în care în conducerea sovietică dominau forțele dure, tendința era de a menține trupele în România[31].

Chiar și în această situație, Comunitatea Informativă din SUA aprecia că regimul din România a mers, după revoluția din Ungaria, cel mai departe dintre statele satelite în direcția reformelor. Erau amintite creșterea comerțului cu Occidentul și îmbunătățirea relațiilor cu Iugoslavia[32]. Estimarea conține, însă, și o analiză a determinărilor procesului, marcând „încetineala, precauția și auspiciile Moscovei" sub care se derulează[33]. Suntem de acord cu primele două atribute ale acțiunii ce viza obținerea unei reale libertăți de mișcare (dar se putea altcumva în condițiile existenței în țară a mai multor zeci de mii de soldați și sute, dacă nu chiar mii, de consilieri sovietici?), dar nu și cu cel de-al treilea, fie și numai pentru simplul motiv că Hrușciov, oricât de doritor de un *new-look* ar fi fost, tot nu ar fi patronat o asemenea mișcare reformatoare (la un an de la revoluția ungară).

Exact la un an și două zile după semnarea acordului privind statutul juridic al trupelor sovietice din România, Hrușciov a adresat o scrisoare lui Gheorghiu-Dej „în problema șederii trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Populare Române"[34]. Pozând în „marele partizan al destinderii", liderul de la Kremlin îi aduce la cunoștință omologului său că, din dorința de a contribui la o tot mai pronunțată consolidare a încrederii reciproce

---

[31] Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, 1997, p. 91.

[32] NARA, loc. cit., Folder 101, p. 6.

[33] Ibidem, p. 7.

[34] *România, 1958*, doc. nr. 57.

şi de a lipsi „cercurile imperialiste de unul din argumentele importante pe care le folosesc pentru justificarea politicii de pregătiri militare", CC al PCUS consideră că „ar trebui să discutăm în timpul cel mai apropiat problema retragerii forţelor armate sovietice" din România „rezolvând-o pozitiv"[35].

Foarte aproape de ţinta sa, chiar de ziua patronului său, Dej îi răspunde lui Nikita Sergheevici în termeni extrem de precauţi: staţionarea diviziilor URSS în România a corespuns intereselor lagărului socialist, dar acum, în noile condiţii, „suntem de acord cu propunerea dv. de a se renunţa la staţionarea mai departe a trupelor sovietice în RPR". Şi pentru a fi sigur că Hruşciov nu se va răzgândi, liderul român îl asigură că „forţele armate ale RPR vor face faţă cu cinste, în orice împrejurare, îndatoririlor care le revin în cadrul lagărului socialist"[36].

În conformitate cu articolul 3 al Tratatului de la Varşovia, la 24 mai 1958 s-a desfăşurat la Moscova consfătuirea Comitetului Politic Consultativ. Luau parte membrii şi, în calitate de observator, China. Agenda de lucru a întâlnirii cuprindea schimbul de păreri asupra situaţiei internaţionale.

Dorind să creeze imaginea unei dezbateri între egali, mareşalul I. S. Konev, comandantul-şef al Tratatului, a prezentat raportul privind reducerea efectivelor forţelor armate ale statelor participante şi retragerea forţelor sovietice din România. „Comitetul Politic Consultativ – se menţionează în comunicatul dat publicităţii – a aprobat propunerea Guvernului Uniunii Sovietice, pusă de acord cu Guvernul Republicii Populare Române, cu privire la retragerea în viitorul apropiat de pe teritoriul Republicii Populare Române a trupelor sovietice, care se află acolo în conformitate cu Tratatul de la Varşovia"[37] (amuzantă, dacă nu ar fi fost tragică prin consecinţe, străduinţa conducerii sovietice de a lega prezenţa – în fapt o adevărată

---

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem*, doc. nr. 58.

[37] „Scânteia", nr. 4 225 din 27 mai 1958.

ocupație – a militarilor săi în România, veche de mai bine de două decenii, de tratat care avea doar trei ani).

Propunerea de reducere a efectivelor, peste 400 000 militari în 1958, ar putea părea surprinzătoare, dacă nu s-ar lua în considerare faptul că în urmă cu șapte luni URSS experimentase cu succes prima rachetă care lansase pe orbită un satelit. Astfel, reducerea numerică era contracarată de sporirea potențialului ofensiv al Pactului de la Varșovia, acesta dispunând de vectori capabili să transporte la distanță armament nuclear.

Revenind asupra plecării sovieticilor (trupe și consilieri)[38] din România sunt de discutat două lucruri:

a) ce și cine au determinat retragerea sovieticilor; și

b) ce a însemnat această retragere din punct de vedere militar.

Elementele prezentate până acum pun în evidență faptul că ambele părți erau interesate în această mișcare, fiind la fel de bine motivate. Românii doreau să scape de un supervizor cel puțin incomod, iar sovieticii aveau nevoie de un gest care să le refacă imaginea. În același timp, „ea era menită să arate că promisiunea lui Hruşciov de retragere a trupelor sovietice din țările europene putea fi înfăptuită dacă nu ar fi existat pretinsa amenințare a forțelor NATO din Europa, care periclitau integritatea și pacea țărilor socialiste"[39]. Au cântărit, de asemenea, foarte mult interesele financiare, reducerea cheltuielilor militare „pasive" reprezentând un obiectiv major al conducerii moscovite. Dar nu neapărat în sensul că fondurile astfel eliberate să fie dirijate spre economie. Modul de purtare a războaielor se modificase substanțial de când sovieticii lansaseră în spațiu Sputnik-ul. Era logic ca destinația „cheltuieli de întreținere", un adevărat punct mort, să fie schimbată spre noul domeniu, mult mai ofensiv. Punându-se, deci, problema obținerii de fonduri suplimentare pentru cercetări în domeniul vectorilor, s-a ales

[38] După date prezentate în cadrul plenarei din aprilie 1964 de Alexandru Drăghici, înainte de a părăsi România, Moscova și-a activat diferitele rețele informative pe care și le crease din timp.

[39] Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, 1994, p. 325.

România pentru retragerea forţelor. La fundamentarea acestei opţiuni, Hruşciov a avut în vedere argumente politice (regimul comunist era stabil)[40], precum şi argumente militare. Ajungem, astfel, la punctul b).

În condiţiile în care graniţa de securitate a URSS era în inima continentului european, la peste 1 000 km spre vest, valenţele ofensive sau defensive ale spaţiului românesc erau reduse. În termeni strategici, retragerea forţelor sovietice din România nu a micşorat presiunea exercitată de blocul comunist asupra Occidentului, ea având o valoare militară limitată.

Pentru români însă lucrurile stăteau diferit. Eliberată de stânjenitoarea prezenţă sovietică, echipa Dej a fost capabilă să abordeze mai detaşat problemele relaţiilor bilaterale. Atenţia a fost îndreptată spre domeniul economic.

Anterior organizării politico-militare a blocului comunist, acesta primise un cadru economic: în 1949 fusese creat Consiliul de Ajutor Economic Reciproc. Apărut ca un simplu exerciţiu demonstrativ, Stalin dorind să arate că ţările comuniste nu au nevoie de banii „capitaliştilor" pentru refacere şi dezvoltare, CAER a fost lăsat să vegeteze până în a doua jumătate a deceniului şase. Ulterior, s-a urmărit să se răspundă la integrarea economică a Occidentului prin „integrarea socialistă". Prin prisma acestui obiectiv, CAER prezenta o serie de deficienţe, dintre care majoră era aceea că recomandările şi deciziile Conferinţei Reprezentanţilor (înlocuită după 1962 de Comitetul Executiv) să fie adoptate numai prin consens. Realizând greutatea îndeplinirii acestei prevederi, mai ales în urma numeroaselor reţineri şi

---

[40] De altfel, măsurile represive luate după plecarea sovieticilor veneau să evidenţieze acest lucru, Dej dorind să arate Moscovei că ţine situaţia sub control. Dar nici Hruşciov nu avea să lase complet lucrurile din mână, instrumentele sale fiind reţelele informative create din timp şi echipele de inspectori trimise din când în când în România. Una dintre acestea a „vizitat" întreprinderi industriale, unităţi agricole, şantiere, instituţii culturale, unităţi militare între 8 şi 18 septembrie 1958. Stenograma discuţiilor din Biroul Politic între partea română şi cea sovietică am publicat-o în „Privirea", nr. 65-67/1997, *„Fratele mai mare" vine în control*.

abţineri ale românilor, URSS va monta alţi membri să ceară înlocuirea „consensului" cu „majoritatea"[41].

După 1956[42], s-a făcut simţită mai intens intenţia sovietică de a face din CAER un instrument care să determine integrarea economică a ţărilor comuniste, prin specializarea producţiei şi coordonarea planurilor economice naţionale. Ilustrativ este că numai în 1956 au fost puse bazele a nouă comisii care aveau această ţintă[43], fără ca prin aceasta Moscova să reuşească să-şi atingă obiectivul.

Pentru a remedia acest semieşec, Hruşciov a lansat „Principiile de bază ale diviziunii internaţionale socialiste a muncii", document semnat de membrii CAER la 7 iunie 1962, care făcea din ţările socialiste mai puţin dezvoltate o simplă anexă, o sursă de aprovizionare cu materii prime a statelor mai avansate[44]. Scopul final al acestor „Principii" era construirea economiei socialiste mondiale într-o singură entitate, fără a se ţine cont de specificităţi.

Opoziţia, în special a României, l-a forţat pe liderul de la Kremlin să abandoneze cele mai multe dintre elementele planului său. Două fuseseră motivele reacţiilor româneşti: „diviziunea muncii" era incompatibilă cu cerinţa internă a industrializării rapide (aceasta fiind şansa desprinderii de URSS) şi crearea unui organism supranaţional de planificare nu putea reprezenta decât o nouă formulă de dominare sovietică. Replica lui Dej era: conducerea economiei naţionale este un atribut inalienabil al suveranităţii.

---

[41] Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu. Convorbiri*, Bucureşti, 1997, pp. 144-145.

[42] După desfiinţarea societăţilor mixte de tipul „sovrom".

[43] Robert L. Hutchings, *Soviet-East European Relations. Consolidation and Conflict, 1968-1980*, Wisconsin, 1983, pp. 25-26.

[44] Bârlădeanu povesteşte că presiuni în favoarea „specializării" erau întreprinse nu doar de sovietici: la una din şedinţele plenare, reprezentantul bulgar s-a plâns că s-au primit din partea Cehoslovaciei sugestii pentru dezvoltarea legumiculturii şi renunţarea la industrie (Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 144).

Dar, de ce România era „campioana" respingerii pretențiilor sovietice de a institui controlul asupra celorlalte economii? De ce nu Ungaria sau Polonia care respinseseră mai înainte și într-o formă mult mai decisă amestecul și sistemul? Diverși analiști politici și economiști care s-au preocupat de problema relațiilor din blocul estic au dat același răspuns: România nu era dependentă de sursele energetice (petrol și gaze) din Uniunea Sovietică[45]. Unii dintre aceștia au mers mai departe și au pus în lumină un fapt semnificativ: consensul autentic dintre națiune și conducerea comunistă în problema politicii urmate față de URSS[46]. Națiunea sperând într-o relaxare substanțială a regimului perceput corect ca o excrescență a Moscovei (dacă se taie, situația se va îmbunătăți), celălalt segment considerând că poziția nu-i va mai fi amenințată. Mai mult, scrie Rothschild, „spre profunda lor satisfacție, s-au pomenit sprijiniți de China maoistă"[47]. În privința capacității României de a-și asigura, până la un moment dat, necesarul energetic, este interesant de subliniat strădania părții sovietice de a afla *cât* gaz natural deține România, pe ce alte resurse se mai bazează. Mareșalul A. Greciko, aflat în vizită în noiembrie 1964, și, mai înaintea lui, A. Mikoian îl tot chestionau pe Dej asupra acestor aspecte[48].

Războiul rece a fost o succesiune de crize fierbinți, abia fiind una rezolvată că următoarea își desemna locația, protagoniștii. Abia se încheiase noua fază a crizei Berlinului (prin ridicarea zidului) că o nouă confruntare era gata să eclateze, exact acolo unde lumea se aștepta mai puțin: în coasta Statelor Unite.

---

[45] William Zimmerman, *Soviet Relations with Yugoslavia and Romania*, în *Soviet Policy in Eastern Europe* (ed. Sarah Meiklejohn Terry), New Haven and London, 1984, pp. 135, 142; Joseph Rothschild, *op. cit.*, p. 234.

[46] Joseph Rothschild, *op. cit.*, p. 235.

[47] *Ibidem.*

[48] ANIC, fond CC al PCR/Relații externe, dosar nr. 16/1964, ff. 122-124; 136-142.

De la criza Caraibelor la Declarația din aprilie 1964

Începutul deceniului al șaptelea era martorul unui proces regresiv al pozițiilor strategice deținute de Uniunea Sovietică în diferite zone. Beneficiare erau Statele Unite, al căror *come-back* este și spectaculos, dar și eficient.

Numai că nimeni nu dă pe gratis ceea ce are în mână. Sau când i se smulge „comoara" face orice să o recapete. La fel au gândit *decision makers* de pe malurile Potomac-ului, ca și cei de pe Moscova.

Astfel, Consiliul de planificare politică din Departamentul de Stat va pune la îndemâna forurilor decizionale de la Casa Albă o analiză care, luând în considerare existența la Moscova a unei tabere a „durilor", ce era decisă să elimine pe oricine îi stătea în cale, sugerează că Hrușciov ar putea lua „inițiativa cea mai riscantă... de la război încoace, în vederea restabilirii unei poziții pe cale să se prăbușească"[49].

La rândul lui, pentru a se consolida, liderul de la Kremlin are nevoie de o victorie ce putea fi obținută numai în urma unei lovituri de forță. Două erau posibilitățile sale.

Prima era Berlin-ul, extrem de vulnerabil și extrem de prețios pentru occidentali.

Cea de-a doua – Cuba, acolo unde regimul castrist avea nevoie de orice sprijin sovietic pentru a face față insurmontabilei crize economice, și care avea uriașul avantaj de a se afla în interiorul zonei strategice de securitate americane. Și jovialul conducător de la Moscova a ales „perla Caraibelor".

Din a treia decadă a lunii august a anului 1962, spionajul american dispune de date care atestă că sovieticii au dezvoltat rachete cu rază medie de acțiune, SAM, în Cuba și au construit în insulă depozite pentru materialul nuclear. La 22 august, șeful

[49] André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. 4, București, 1994, p. 227.

CIA decide să-l informeze pe președinte despre acțiunea sovietică. Dar nu a fost crezut. Aviația și NASA pun, în octombrie, la dispoziția diferitelor inele ale cercului puterii noi dovezi ale acțiunii sovietice. Abia la 16 octombrie documentele sunt prezentate președintelui Kennedy. Înainte de amiază are loc prima ședință a Comitetului Executiv al Consiliului Securității Naționale, care se va întruni de mai multe ori pe zi până la sfârșitul crizei.

La 22 octombrie, Washington-ul se decide să facă publice lucrurile. Între timp sondase toate posibilitățile, elaborase mai multe scenarii de reacții și contrareacții, adusese la cunoștința aliaților situația și primise sprijinul lor, inclusiv al lui de Gaulle. La o oră de maximă audiență, 19.00, Kennedy s-a adresat națiunii, denunțând fariseismul conducerii sovietice, „amenințarea explicită la adresa păcii și a securității Americilor" pe care „nici Statele Unite, nici comunitatea mondială nu puteau să o tolereze"[50].

Se vor iniția măsuri militare de amploare și se va institui o „carantină riguroasă" privind orice echipament militar destinat Cubei. Flota a II-a va fi dislocată într-un cerc cu diametrul de 800 km și va fi abilitată să intercepteze și să perchezitioneze orice vas ce naviga spre Cuba.

Bineînțeles că sovieticii au amenințat (submarinele sovietice din Atlantic au fost alertate), au protestat, au jurat că nu au dezvoltat armament nuclear în Insulă, dar dintr-un convoi de 25 de vase sovietice care se îndreptau spre porturile cubaneze 12 au făcut cale întoarsă, înainte de a fi oprite de US Navy. Încet-încet, acționând pe diferite canale, criza a fost dezamorsată. Pe 27 octombrie, Hrușciov trimite un nou mesaj lui Kennedy, mult diferit în ton: „Înțeleg perfect neliniștea Dv. În scopul de a proceda cât mai rapid la lichidarea unui conflict periculos... și pentru a liniști poporul american..., în completarea indicațiilor date anterior privind oprirea lucrărilor de construcție a platformelor pentru instalarea de arme, guvernul sovietic a dat un nou ordin

[50] *Ibidem*, p. 246.

pentru ca armamentul pe care Dv. îl numiți ofensiv să fie demontat și readus în Uniunea Sovietică"[51].

Una dintre caracteristicile acestei crize este dată de felul în care protagoniștii au „manevrat" în interiorul coaliților din care făceau parte. SUA și-au informat, desigur, nu chiar de la început, toți partenerii din alianță, chiar și Franța. Generalul de Gaulle va spune trimisului american: „Puteți spune președintelui Dv. că Franța îl va susține... Nu avea altă alegere. Acționând așa cum își propune să o facă, el exercită, pur și simplu, prerogativele sale naționale". De cealaltă parte, Uniunea Sovietică a acționat într-un deplin secret față de aliații săi care nu au avut cunoștință de cât de aproape s-au aflat de izbucnirea unui război, decât atunci când lucrurile deveniseră publice.

În acel octombrie fierbinte, o delegație de partid și de stat română a efectuat o vizită de prietenie în Indonezia, India și Birmania (13-22 octombrie). La întoarcerea spre țară, delegația a făcut, după cum se împământenise obiceiul, o escală de o zi la Moscova. Ea a fost primită de Hrușciov și alte mărimi, s-a oferit o recepție în onoarea ei și un spectacol de operă la „Bolșoi". Dar s-a și „lucrat", Dej informându-i pe sovietici despre rezultatele vizitei în țări din Asia, Hrușciov aducând la cunoștința românilor despre evenimentele din Cuba, despre criza sovieto-americană.

Din informarea prezentată, la întoarcerea în țară, Biroului Politic reies următoarele aspecte: Uniunea Sovietică menținea sub arme contingentele mai vechi din trupele de rachete, submarine și apărare antiaeriană (primele două – arme cu deosebire ofensive); Uniunea Sovietică era pregătită pentru efectuarea unor manevre militare la frontierele cu Turcia și Iran și în RDG, unde vor fi trimise divizii suplimentare. Mai grav i s-a părut lui Dej faptul că mareșalul Greciko, comandantul-șef al Tratatului de la Varșovia, a cerut miniștrilor din statele membre ridicarea capacității operative la unitățile de rachete și antiaeriene[52].

---

[51] *Ibidem*, p. 257.

[52] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 39/1962, ff. 118-127.

Şi celelalte auzite în întâlnirea din 23 octombrie l-au pus pe gânduri pe Dej: Uniunea Sovietică fusese angajată militar în Indonezia, în Yemen, iar acum în proximitatea frontierelor americane. Complexitatea situaţiei trebuie să-l fi determinat pe liderul român, care pe bună dreptate socotea că se poate trezi peste noapte implicat într-un război pentru interesele Moscovei, să caute soluţii „rezonabile" de neangajare. Abordarea occidentalilor nu se putea face decât cu mari precauţii; în fond, aşa cum arată fostul ministru român de Externe, Corneliu Mănescu, era vorba de două tabere aflate într-un război, chiar dacă „rece"[53].

După un atent proces de evaluare, abia un an mai târziu, la 4 octombrie, în cadrul unei întâlniri de „rutină", şeful diplomaţiei române i-a declarat omologului său american, Dean Rusk, că România nu a fost consultată de sovietici în problema instalării rachetelor, că în cazul unui conflict declanşat de alte acţiuni asemănătoare celor din Cuba, ţara sa va rămâne neutră şi, deci, americanii să nu lovească ţinte româneşti pe baza percepţiei greşite că într-un asemenea război România va fi aliată cu URSS. Mai mult decât atât, Mănescu a transmis şi informaţia că pe teritoriul românesc nu staţionează armament nuclear sovietic şi invita chiar pe americani să verifice buna credinţă a Bucureştilor![54]

Pasul depăşeşte cu mult o informare, chiar una neobişnuită. Era – spune profesorul Raymond L. Garthoff – „o breşă neaşteptată şi unilaterală în obligaţia fundamentală a Pactului de la Varşovia..."[55]

Corneliu Mănescu, în interviul acordat redactorului-şef al „Dosarelor istoriei", Mircea Suciu, spune că esenţial era „să-l fac pe Dean Rusk să înţeleagă că România nu este o ţară a războiului,

---

[53] Mircea Suciu, *Criza rachetelor din Cuba şi apropierea româno-americană*, în „Dosarele istoriei", nr. 6/1997, p. 30.

[54] Raymond L. Garthoff, *When and Why Romania Distanced Itself from the Warsaw Pact*, în „Cold War International History Project. Bulletin", nr. 5, Spring 1995, p. 111.

[55] *Ibidem*.

că România nu este un partener entuziast al Pactului de la Varşovia, că noi nu sprijinim «războiul» dintre cele două pacte militare opuse, că noi nu putem adopta decât o poziţie rezonabilă indiferent de care problemă este vorba"[56].

Considerăm că în acel context tensionat gestul diplomaţiei române avea o valoare deosebită, chiar şi numai pentru faptul că Pactul de la Varşovia fusese croit ca o alianţă în care toţi membrii, fără nici o defecţiune, trebuiau să îndeplinească politica Moscovei (această excepţie se va multiplica în viitor).

Comunicarea lui Mănescu a fost socotită atât de semnificativă, de „delicată", încât Washington-ul nici nu a transmis-o aliaţilor săi de teama scurgerilor de informaţii!

Începutul deceniului şapte cunoaşte o nouă fază, cea mai puternică până la acea dată, în disputa ideologică dintre mamuţii lumii comuniste: Uniunea Sovietică şi China. Cauzele disputei sunt mai vechi, ele coboară în perioada „copilăriei" comunismului şi nu ne propunem să analizăm aceasta. Vrem doar să subliniem că, spre deosebire de celelalte partide comuniste (care au susţinut pe sovietici[57]), cel român a păstrat, cu un termen actual, echidistanţa.

Dar neutralitatea lui Dej era de un determinism pragmatic, liderul român fiind o persoană căruia îi plăcea puterea. O spune şi Bârlădeanu, o spune şi Niculescu-Mizil, o dovedesc şi faptele sale. Deci, nu chestiuni de doctrină, de tactică sau strategie l-au împins pe Gheorghiu-Dej spre China, ci unele mult mai telurice: cum să se menţină la putere. Nu putem, totuşi, trece peste o asemănare cu Mao Zedong: ambii respingeau destalinizarea proclamată a doua oară în decurs de cinci ani de la Kremlin.

Aşadar, Dej iubea puterea. Dar nu voia să o împartă şi cu atât mai puţin cu sovieticii sau cu oamenii lor. Şi nici nu dorea să fie la cheremul liderului din Piaţa Roşie. Însă văzuse unde duceau mişcările bruşte: zdrobirea revoluţiei din Ungaria[58].

---

[56] Mircea Suciu, *art. cit.*, p. 31.

[57] Cu o excepţie, albanezii susţinători ai Partidului Comunist Chinez.

[58] Dacă dăm crezare mărturiei lui Silviu Brucan, potrivit căreia Dej, văzând

Oricum, el era departe de a gândi şi a acţiona în vederea desprinderii de sistem. Ceea ce dorea era slăbirea strânsorii „ursului" şi o deschidere mai mare spre Occident, ştiind că, în condiţiile în care aveai asigurată independenţa energetică, nu trebuie să depinzi economic de un singur partener. Având în acest domeniu libertate de mişcare, puteai să te afirmi şi pe plan politic.

Era necesară, însă, şi o asigurare faţă de vecinul de la Est. Dar aceasta putea fi socotită, în condiţiile blocului comunist, o erezie periculoasă ce trebuia stârpită. Astfel că „asiguratorul" trebuia să fie din acelaşi lagăr. Mai ales că lui Dej nici nu-i trecea prin minte să reformeze sistemul, darmite să-l abandoneze.

Întrucât Moscovei i se opunea Beijing-ul, firesc, a apărut şi „asiguratorul": China comunistă, suficent de puternică şi de motivată pentru a constitui un sprijin real. Şi tot atât de firesc escaladarea neînţelegerilor dintre cele două centre comuniste a fost folosită de liderii de la Bucureşti pentru a-şi face tot mai simţită prezenţa într-un cor în care nu exista decât un solist – Moscova. Într-o dispută în care membrii Pactului de la Varşovia s-au declarat de partea URSS, România a reacţionat diferit, declarându-şi neutralitatea, insistând pentru aplanarea conflictului care primejduieşte unitatea lagărului socialist, îi slăbeşte poziţiile care pot fi periclitate de imperialism. Sigur că formulele folosite nu spun prea mult cititorului de astăzi. Dar atunci ori te situai nemijlocit de partea Moscovei, ori împărtăşeai soarta Ungariei, de pildă. În fond, când echipa de la Bucureşti clama egalitatea între state indiferent de potenţialul lor sau neamestecul în treburile interne, ea cerea respectarea independenţei şi suveranităţii ţărilor mici.

Îndepărtarea a fost atent cântărită. Acţiunile derulate pe plan internaţional vor fi fost dublate de măsuri interne. „Dej şi mare

---

brutalitatea represiunii sovietice la Budapesta, ar fi evidenţiat necesitatea întoarcerii cu 180° a politicii României, atunci trebuie să-i atribuim acestuia epitetul de remarcabil om politic (Silviu Brucan, *Generaţia irosită. Memorii*, Bucureşti, 1992, pp.72-73).

parte din echipa lui se angajaseră într-o acțiune de îndepărtare a oficialilor educați la Moscova din aparat și de înlocuire a lor cu oameni tineri, loiali exclusiv conducerii partidului român", va scrie Ghiță Ionescu, analizând metodele desprinderii României de Uniunea Sovietică[59].

În paralel au fost promovate acțiuni în vederea pregătirii unei elite tehnice românești care a „început să stăpânească și să folosească această tehnologie vestică pentru a propulsa economia spre o stare de competitivitate, pe tot parcursul deceniului"[60].

Criza din Caraibe, noua politică sovietică în CAER, revigorată în 1963[61], apariția mult-așteptatului asigurator[62] au fost elementele care au determinat conducerea de la București să-și înscrie în preocupările imediate analiza stadiului relațiilor cu URSS.

Acest lucru s-a făcut în aprilie 1964, în cadrul unei plenare lărgite a Biroului Politic (apoi în Comitetul Central).

Anterior, o delegație română la nivel înalt a făcut o lungă deplasare în China și Coreea de Nord (2-13 martie 1964), unde a conferit cu liderii celor două partide comuniste. De cea mai mare importanță pentru evoluția lucrurilor au fost discuțiile cu Mao și ceilalți reprezentanți ai conducerii chineze. La revenirea în țară, delegația s-a oprit pentru o zi în URSS, la Pițunda

---

[59] Ghiță Ionescu, *op. cit.*, p. 377.

[60] Joseph Rothschild, *op. cit.*, p. 235.

[61] Date despre intrarea în noua fază, la Ghiță Ionescu, *op. cit.*, Lavinia Betea, *op. cit.*, la Paul Niculescu-Mizil, *op.cit.*, la Robert L. Hutchings, *op. cit.* Este de remarcat, în acest context, reala victorie obținută de delegația română la consfătuirea Tratatului de la Varșovia (24-27 iulie 1963), în al cărei comunicat special, în segmentul destinat CAER, nu se vorbește despre „integrare, ci „coordonare" și nici despre comitetul de planificare supranațională pe care Hrușciov îl anunțase în noiembrie trecut. Informații extrem de interesante despre poziția României aduce Al. Bârlădeanu, reprezentantul român în CAER, în convorbirile cu Lavinia Betea (pp. 147-151).

[62] Afirmarea Chinei ca pol de putere în mișcarea comunistă a creat o mai largă libertate de manevră pentru conducerea comunistă de la București, care și-a îndreptat atenția spre Europa Occidentală și SUA.

desfăşurându-se convorbiri cu sovieticii, care au fost informaţi asupra unora dintre cele discutate în China şi Coreea[63].

Este util, pentru felul în care s-au purtat discuţiile în Biroul Politic român să reluăm, pe scurt, problema relaţiilor chino-sovietice şi a poziţiei partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările Tratatului de la Varşovia faţă de aceasta.

Clash-urile dintre cei doi giganţi comunişti, produse încă în anii '30 pe motivul susţinerii naţionaliştilor chinezi şi nu a partidului comunist împotriva japonezilor, continuate în deceniile cinci şi şase de dorinţa PCUS de a subordona PCC şi mai puţin de probleme de tactică şi strategie, aveau să fie folosite de comuniştii români în scop propriu: obţinerea unei independenţe de mişcare în exterior, îndepărtarea posibilităţilor de intervenţie în treburile interne. Sigur că acest lucru nu putea fi spus răspicat. Şi atunci, la Bucureşti s-au găsit formule de genul: salvarea unităţii lagărului comunist. Neutralitatea îmbrăţişată de România, singura în rândul statelor satelite, ascundea, aşadar, un interes marcant: ieşirea de sub tutela Uniunii Sovietice.

Nici nu plecase bine delegaţia română spre China că diplomaţii occidentali au început să se „mişte". La 3 martie, şeful Legaţiei SUA la Bucureşti, William A. Crawford, s-a întâlnit cu ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu, fiind dornic să se informeze asupra agendei *summit*-ului chino-român. Titularul Externelor i-a răspuns diplomatic că în probleme de ideologie şi relaţii internaţionale, ţara sa agreează unele puncte de vedere ale Uniunii Sovietice, dar pe altele nu; la fel şi în cazul Chinei. Din aceasta, ministrul american trăgea concluzia că „evenimente serioase" au afectat unitatea taberei socialiste şi că „România are propriile idei asupra acestei importante probleme. Ea doreşte să contribuie la îmbunătăţirea situaţiei şi s-a decis să accepte invitaţia din partea comuniştilor chinezi pentru discuţii"[64].

---

[63] Asupra acestor discuţii, ca şi ale celor din Biroul Politic, a se vedea pe larg Alexandru Oşca, Vasile Popa, *O fereastră în cortina de fier – România. Declaraţia de independenţă din aprilie 1964*, Focşani, 1997.

[64] *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, Volume XVII, *Eastern Europe*, Washington, 1996, doc. nr.140 (în continuare *FRUS*).

Mănescu i-a răspuns că în programul de politică externă al guvernului român se află înscrise nu doar unitatea lagărului socialist, ci şi dezvoltarea bunelor relaţii cu toate statele şi „în special cu Statele Unite". Dar, a continuat oficialul român, responsabilii americani „trebuie să înţeleagă că paşii pe care îi face România sunt rezultatul unui proces bine gândit, chiar dacă încet", ea nepermiţându-şi aventuri în domeniul acesta; o dată fixată ţinta este însă urmărită continuu („veţi vedea că România îşi ţine cuvântul", spunea Mănescu diplomatului american)[65]. Şi drept exemplu, ministrul român al Afacerilor Externe indică articolul premierului Maurer publicat în numărul din noiembrie 1963 al revistei „Problemele păcii şi socialismului"[66].

Erau, conchide ministrul Crawford, şi deplasarea în Orient şi articolul lui Maurer şi vizita de stat a lui Dej la Belgrad dovezi ale „neortodoxiei (politice) româneşti de care mă avertizase Bodnăraş că vor urma".

Detaşarea lui Gheorghiu-Dej de tabăra sovietică se desfăşura pe trei planuri. Unul este cel economic: nu doar CAER, ci şi angajarea unor proiecte economice ambiţioase cu Iugoslavia (hidrocentrala Porţile de Fier) sau achiziţionarea de tehnologie din ţările Europei de Vest sau Statele Unite. Aceasta pentru a se asigura o abordare relaxată a relaţiilor politice cu restul statelor din bloc. Următorul plan a fost acela al eliminării treptate a oamenilor Moscovei, a celor, cum spune Bârlădeanu, „şcoliţi la Moscova"[67]. Ultimul (dar nu într-o ierarhie a importanţei) şi cel mai spectaculos, cel mai atent urmărit de opinia publică internă şi internaţională, a fost cel politic. Toate acestea şi multe altele s-au aflat pe agenda plenarei Biroului Politic al PMR din aprilie 1964 şi reluate în Plenara CC al PMR.

---

[65] *Ibidem*.

[66] În aceeaşi lună, Gheorghiu-Dej s-a deplasat la Belgrad, unde i s-a făcut o primire mai călduroasă decât lui Hruşciov, ba mai mult, a fost invitat a se adresa Adunării Naţionale, fiind singurul lider comunist străin căruia i s-a făcut o asemenea onoare.

[67] Lavinia Betea, *op. cit.*, p.153.

Probabil, primăvara în Bucureşti are... valenţe nebănuite care pot induce reacţii dintre cele mai neaşteptate la persoanele din vârful conducerii. Aprilie 1956, aprilie 1964, aprilie 1968. Şedinţe sau plenare ale Biroului Politic/ Comitetului Executiv al CC al PMR/PCR în cadrul cărora s-au discutat probleme de maximă importanţă pentru „activitatea de partid şi de stat".

Plenara din aprilie, având ca motiv polemica dintre partidele comuniste din URSS şi China a prilejuit, în primul rând, o foarte pragmatică analiză a relaţiilor dintre România şi Uniunea Sovietică, dintre România şi celelalte ţări socialiste, a poziţiei preeminente pe care se situa URSS în cadrul mişcării comuniste internaţionale: nici Tratatul de la Varşovia nu a fost uitat, relevându-se lipsa consultărilor din cadrul acestei alianţe[68].

Cel mai bine „reprezentat" capitol este acela al relaţiilor dintre România şi marele său vecin, nefiind uitate momentele de „glorie", ale „sprijinului" mai mult necerut şi acordat de Moscova, de intruziune în treburile interne ale partidului şi statului începând din anii '20 până în '60. Nimic nu este lăsat deoparte: nici jaful prin intermediul sovrom-urilor, nici agenturile de informaţii activate după plecarea sovieticilor, nici Basarabia, nici tezaurul. Dacă *aceste discuţii* ar fi fost *atunci* date publicităţii şi nu Declaraţia, impactul şi consecinţele ar fi fost cu mult mai mari.

Dej trebuia să ţină seama însă de mai mulţi factori. Poate este interesant de arătat că şi în acele momente, când existau semnale clare că partidul se bucura de simpatie în naţiune, au fost membri ai BP sau CC care nu s-au înscris pe linia comunismului naţional promovată de echipa Dej[69] (Constantin Pârvulescu,

---

[68] O prezentare foarte largă, problematică a lucrărilor plenarei, la Alexandru Oşca, Vasile Popa, *op. cit.* Lucrarea este însoţită de principalele documente ale rolului jucat de PMR în disputa dintre cele două mari puteri comuniste, ca şi de textul Declaraţiei din aprilie.

[69] Deşi cele mai multe dintre persoanele care s-au aflat în vreunul dintre cercurile puterii în acea perioadă atribuie lui Gheorghiu-Dej rolul determinant în elaborarea liniei politice pe termen lung sau într-un moment, sunt dovezi care evidenţiază că Numărul 1 în partid se consulta în toate cazurile critice

Gheorghe Vasilichi sau Gheorghe Stoica), continuând să abordeze lucrurile într-o manieră cominternistă.

Desprins din contextul acelor ani, textul „Declarației Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale" nu impune cititorului de astăzi. Poate și de aceea unii memorialiști nu se ocupă prea mult de conținutul ei, ci de antecedente sau urmări.

Momentul aprilie '64 se cere studiat în cele două paliere ale sale:

a) cel destinat publicității, vizibil deci; și

b) cel subteran, întregul context anterior lui aprilie și apoi consecințele sale.

În ceea ce privește a) se pot sesiza aprecieri privind necesitatea stabilirii unor relații de egalitate între partide, a respectării suveranității țărilor din blocul socialist, a neamestecului în treburile interne. Dar, mai ales, este de reținut faptul că era pentru prima oară când un partid „mic" se pronunța asupra problemelor mari ale comunismului, se încumeta să discute de pe același plan cu marile puteri și, în special, recunoștea dezacordurile din lumea comunistă.

Punctul b) este mult mai complex, el vizând, la rându-i, câteva aspecte. Pe lângă cele prezentate *supra* mai sunt de amintit: desființarea Editurii „Cartea rusă", a Institutului de studii slave, anularea obligativității studiului limbii ruse în școlile generale, rebotezarea unor străzi, clădiri și instituții și eliberarea la începutul lui aprilie a unui mare număr de deținuți politici. De-a dreptul spectaculos a fost episodul editării manuscriselor inedite ale lui Marx despre români, prin care se urmărea discutarea în mod public, într-un mod neatacabil, a problemei

---

cu Maurer, cu Bodnăraș sau cu Bârlădeanu pentru chestiuni economice. Lui Dej i se poate recunoaște această capacitate de a discuta problemele fundamentale, de a alege decizia în comun (de aceea am folosit, aici și în alte părți, formula „echipa Dej"). În legătură cu Emil Bodnăraș, cu statutul său de agent de influență al Serviciului secret chinez, ar fi interesant de aflat câte din sfaturile sale veneau de la Beijing (până la descoperirea dovezilor aceasta rămâne o ipoteză).

Basarabiei[70]. Sau felul în care Bucureştii au respins faimosul plan Valev.

Nu întâmplător, tot în 1964, între România şi o serie de state occidentale s-au încheiat convenţii pentru ridicarea reprezentanţelor diplomatice la rangul de ambasade (Suedia, Italia, Japonia, SUA, Norvegia).

În rândul acţiunilor care se circumscriu aceluiaşi plan se află şi ceea ce un personaj de prim rang al perioadei denumea, pe bună dreptate, naveta diplomatică. Nu este vorba doar de călătoriile întreprinse în 1964 (dintre care a lui Maurer la Paris a fost cea mai ilustrativă pentru modul în care românii concepeau abordarea relaţiilor cu Occidentul în noul context), ci şi de cele anterioare, de la sfârşitul anilor '50, când emisarii Bucureştilor porniseră să achiziţioneze tehnologie din Vest. Asemenea întreprinderi îl vor fi determinat pe Hruşciov să exclame excedat: „Aceşti mămăligari nu sunt o naţiune, ci o curvă". Realizând că a mers prea departe, el va adăuga: „Mă refer la România de dinaintea revoluţiei". Dar, în România, chiar în rândurile partidului comunist, atenţiona el, se dezvoltă atitudini naţionaliste şi antisovietice periculoase care trebuie să fie tăiate chiar de la rădăcină[71].

A existat în practica partidelor comuniste obiceiul ca documentele importante să fie aduse la cunoştinţa membrilor obişnuiţi în cadrul unor adunări de partid „închise" (să fie „dezbătute"), la care cuvântul de ordine să fie păstrarea secretului[72]. Aşa a fost şi cazul Declaraţiei din aprilie.

Numai că la români totul „se aude". De această dată însă conducerea partidului nu-şi făcea nici un fel de problemă din răspândirea celor discutate în „cercul celor iniţiaţi". Dimpotrivă. Şi cu cât se auzea mai departe, cu atât mai bine.

Agitaţia ce cuprinsese societatea românească, schimbările produse au captat atenţia diplomaţilor occidentali acreditaţi la

---

[70] Pe larg această problemă, la Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, passim.

[71] Arkady N. Shevchenko, *Breaking with Moscow*, New York, 1985, p. 97.

[72] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 497.

București. Cel britanic va expedia (la 8 iunie 1964) pe adresa Foreign Office-ului o pertinentă analiză a evenimentelor din România[73].

„Adunările pentru a informa – și a forma – opinia publică despre fondul Declarației au continuat cea mai mare parte a lunii mai. La început au fost limitate la membrii de partid, extinzându-se în final la o bază cât mai largă, ca să acopere pe membrii tuturor organizațiilor, ca sindicate, ministere, întreprinderi de stat, oficii de presă, fabrici, universități și centre culturale. Membri ai Biroului Politic, ca domnii Apostol, Drăghici și Răutu, s-au adresat unor grupuri și la aproape fiecare întîlnire membri de partid din conducere au fost invitați să-și exprime punctele de vedere. Nota dominantă a fost independența României și hotărârea ei de a urma în viitor o linie economică și politică națională. Potrivit unor rapoarte numeroase și bine verificate, cel mai impresionant aspect constă în acuzațiile directe adresate Uniunii Sovietice pentru exploatarea economică exercitată mai mult de 20 ani și pentru amestecul în treburile interne ale partidului și țării. În referirile la CAER, accentul a fost pus nu numai pe încercarea Uniunii Sovietice de a forța România să accepte o organizație de planificare supranațională, ci și pe «exploatarea economică» exercitată de Cehoslavacia și alți membri ai CAER. În general, vorbitorii au descris relațiile româno-sovietice într-un limbaj aspru care a uimit audiența. Modul sovietic de a interpreta istoria României a fost atacat. Referiri pline de resentimente au fost făcute față de anexarea Basarabiei și Bucovinei. Uniunea Sovietică a fost acuzată de a fi infiltrat serviciile de informații, inclusiv Securitatea. Profesorii și învățătorii au fost sfătuiți ca în viitor să înceteze de a mai idealiza rolul sovietic în mișcarea comunistă și la un instructaj la Ministerul Educației, am auzit că vorbitorul a spus că o culegere de texte despre istoria României și despre relațiile sovieto-române va fi modificată. Recenta eliberare a unui mare număr de deținuți politici din închisorile românești a fost menționată în

[73] Public Record Office, FO 371/177 622, nepag.

contextul încercărilor de a arunca asupra Uniunii Sovietice blamul pentru «erorile» trecutului, ca şi pentru arestările arbitrare şi întemnițarea oponenților regimului. Artiştilor, scriitorilor, actorilor şi muzicienilor li s-a spus că în viitor arta trebuie să abandoneze stilul doctrinar de abordare sovietică şi că accentul trebuie pus pe dezvoltarea etosului românesc."

Diplomatul britanic John McGhie va sesiza şi interesul conducerii române pentru a nu păstra secretul discuțiilor din Biroul Politic, dar şi maniera în care s-a acționat în vederea atingerii acestui scop.

„Un surprinzător aspect al situației, dar tipic pentru România – continua McGhie –, este că nici un singur cuvânt despre întâlniri sau subiectul lor nu a fost publicat, deşi ele şi surprinzătorul lor ton şi conținut au constituit subiect de conversație timp de săptămâni. În acelaşi timp, deşi întâlnirile nu au fost menționate în nici un organ de presă (într-adevăr, eu înțeleg autoritățile române care erau grăbite să nege, într-o declarație oficială de presă publicată de Ambasada română de la Viena, o aluzie dintr-un ziar austriac că «demonstrații antisovietice» au loc în Bucureşti), este evident că nu se face nici o încercare de a păstra secretul asupra desfăşurării acestora sau despre lucrurile care s-au spus acolo. Pronunțându-ne despre anvergura acestor întâlniri, la care se spune că au participat aproximativ 4 milioane oameni, aceasta ar fi imposibilă. Absența oricărei ştiri în ziare sau în transmisiunile radio despre ceea ce s-a petrecut, şi care ar fi putut să ducă la acuzarea guvernului de către Uniunea Sovietică de imprimare a unei note antiruseşti, se potriveşte pe de-a-ntregul cu conținutul comentariilor oficiale pentru diplomații, jurnaliştii şi vizitatorii occidentali. Acestea confirmă că întîlnirile au avut loc, dar micşorează importanța lor şi mai ales a impresionantelor tendințe antisovietice. Persoanele oficiale explică simplu că este în practica obişnuită românească a discuta şi expune în fața organizațiilor de stat un act politic important ca Declarația din 26 aprilie[74]. Ei atribuie ecourile pe marginea aces-

[74] De fapt, 22 aprilie.

tui text care, spun ei, vorbește prin el însuși ziariștilor; ei minimalizează zvonurile, prezentându-le ca exagerate și deseori răutăcioase, și își dau osteneala să sublinieze că România nu este împotriva nimănui. Ei neagă că ar fi fost o linie antisovietică și desigur nu fac nici o referire la atacurile împotriva lui Hrușciov. Oricum, unul sau doi oficiali români nu au fost atât de prudenți când întîlnirile se desfășurau și înainte ca potopul zvonurilor să se stingă. De exemplu, un membru al Ministerului Afacerilor Externe a mers până acolo încât i-a spus însărcinatului cu afaceri american că în trecut suveranitatea națională românească a fost violată de multe ori și că poporul a suferit mult de pe urma exploatării sovietice. El a continuat, oarecum ilogic, să spună că numai dacă americanii și-ar fi arătat dorința de a ajuta în primii ani de după război – așa cum fac acum –, România ar fi suferit mult mai puțin de pe urma exploatării sovietice."

Orice diplomat care se respectă nu se limitează doar la a informa centrala sa despre evenimentele din statul unde este acreditat. Pe baza datelor pe care le are, el trebuie să prezinte ideile asupra derulărilor imediate și pe termen lung. Aceasta încearcă diplomatul britanic să facă în continuare:

„Două întrebări foarte importante se ridică. *(a)* De ce autoritățile române adoptă și încurajează o linie atât de violentă și provocatoare antisovietică exact în acest moment; și *(b)* ce speră ei să realizeze pe termen lung? Încercând să răspund la aceste întrebări voi începe prin a face abstracție de toate ideile care circulă aici mai liber ca fiind posibile explicații.

Abordând problema *(a)*, nu cred că guvernul sovietic poate fi atât de inabil sau atât de imprudent încât să facă demersuri fie pe lângă generalul Bodnăraș, de mult presupus a fi «omul Moscovei în București», sau generalul Sălăjan, ministrul Apărării, sau dl Doncea, fost membru al Comitetului Central, eliminat în 1958, ca să-l înlăture pe dl Gheorghiu-Dej; toate cele trei nume sunt menționate aici /în legătură cu aceasta/. Este plauzibil totuși să atribui atitudinea românească unei secrete și puternice presiuni sovietice /efectuate/ cu scopul de a determina /guvernul român/ să se comporte «mai rezonabil» și eu sunt

înclinat să acord încredere unui raport pe care Ambasada franceză îl deține de la o sursă bine situată, referitor la o întâlnire secretă ce a avut loc între Hruşciov şi Gheorghiu-Dej înainte de vizita ultimului la Cairo sau poate, mult mai logic, chiar cu mult mai înainte, când Hruşciov s-a întors din Ungaria în jurul datei de 10 aprilie. S-a sugerat că la această întâlnire liderul sovietic a lovit în masă, a ameninţat cu sancţiuni economice şi a cerut o schimbare a politicii şi chiar a conducerii. O abordare nefăcută public, însă tranşantă sau chiar tipic grosolană din partea lui Hruşciov, pe problemele menţionate mai sus, ar fi fost suficientă să trezească mânia guvernanţilor români şi hotărârea lor de a se monta opinia publică împotriva Uniunii Sovietice, de teama unor presiuni ulterioare, însă problemele exprimate în Declaraţia din 26 aprilie, în absenţa oricărei reacţii făţiş adverse, n-ar fi făcut necesară perseverenţa opiniei publice împotriva unui presupus duşman/.../

Abordând problema *(b)*, câţiva observatori occidentali de aici afirmă că românii intenţionează o impresionantă reorientare a politicii, îndepărtându-se de blocul comunist european, îndreptându-se spre Vest".

Mai sceptic, McGhie scrie că „nimic de acest fel nu este în mintea conducătorilor români; cel mult, ei caută o intensificare multilaterală a relaţiilor cu Vestul, dar aceasta este o diferenţă de intensitate şi nu de substanţă, consecventă cu progresul din aceeaşi direcţie din ultimii trei ani şi nu implică abandonarea poziţiilor lor de comunişti convinşi care aplică politica comunistă. Ministrul Afacerilor Externe mi-a expus poziţia şi politica României la 2 iunie cu toată sinceritatea şi a subliniat următoarea direcţie care mi se pare că are sens: acum România este un stat care stă pe propriile lui picioare, care nu se sprijină şi nu este îndatorat nimănui, dornic să promoveze interesele româneşti prin menţinerea şi dezvoltarea relaţiilor prieteneşti de orice natură cu toate celelalte state care îi sunt prietene, Uniunea Sovietică, Statele Unite, China comunistă, Regatul Unit, Franţa, ţările africane şi asiatice etc. El a subliniat că românii au o delegaţie la nivel înalt în Statele Unite, un membru al Biroului Politic, dl

Chivu Stoica, a condus o delegație de partid în Uniunea Sovietică, unde au fost foarte cordial primiți. Românii au trimis un alt lider să-i reprezinte la funeraliile dlui Nehru. În toate privințele, sensul este că românii se consideră ei înșiși a nu fi cetățenii unui stat oarecare, iar interesele acestui stat sunt mai presus de orice.

Concluzia, cred eu, poate fi numai că România este hotărâtă să-și asigure și să-și păstreze o completă independență de acțiune, dar în interiorul lumii comuniste, în interiorul Pactului de la Varșovia și, în măsura în care i se permite, în CAER, cu care, m-a asigurat ministrul Afacerilor Externe, România intenționează să continue cooperarea pe baza respectării suveranității ei. Cu alte cuvinte, ei doresc aproape tot atât de multă libertate de acțiune, externă ca și internă, de câtă se bucură mareșalul Tito, dar nu doresc să înainteze pe calea «nealinierii» în măsura în care a făcut-o el. În acțiunea pe care ei o dezvoltă față de Rusia, eu cred că au fost preocupați de ideea eliminării tuturor rămășițelor trecutului, să lase poporul să se «descarce» și să pregătească cooperarea cu Sovietele pe «baza politică» care este respectul pentru interesele fiecăruia"[75].

La rându-i, ministrul american Crawford se referă la evenimentele de la București, analizând consecințele acestora pe multiple planuri[76]. Diplomatului i se par demne de remarcat deschiderea economică spre Vest, rezistența în CAER față de pretențiile Moscovei, reducerea influenței politice și culturale sovietice și o liberalizare internă în cadrul căreia se înscrie o „largă amnistie", ca și diversitatea în lumea comunistă, proclamată de Declarație, care este „naturală și esențială".

Spectaculoase, ca manieră, ca intenții exprimate, au fost convorbirile purtate de o delegație română condusă de Gaston Marin, care a vizitat SUA în mai 1964. Agenda a cuprins, mai ales, probleme de ordin economico-financiar, partea română exprimându-și interesul pentru achiziționarea de tehnologie diversă. Un loc aparte în discuții l-a ocupat chestiunea „publi-

---

[75] Public Record Office, FO 371/177 622, nepag.

[76] *FRUS*, vol.XVII, doc. nr. 141.

citații" despre tratative, despre România, în general. „Este important – spunea Gaston Marin – să nu se facă «prea mult zgomot» deoarece «poate afecta unele persoane». Este de dorit să nu se exagereze evenimentele din România. În particular, este mai bine ca în acest moment să se facă mai puțină publicitate despre independența României. Prea multă atenție în presa străină poate să strice mai mult decât să ajute relațiile noastre viitoare. Pentru moment, România ar dori să fie plasată *după* Iugoslavia și Polonia, printre statele est europene, în mediile de informare. «Aspirațiile noastre către independență pot fi cel mai bine realizate printr-o dezvoltare liniștită și constructivă a relațiilor României cu SUA și cu Vestul». Lucrul important – a conchis G. Marin – este cooperarea în domeniul afacerilor economice"[77].

Așa cum scria Crampton, Dej era în politica externă un titoist, dar în cea internă era un stalinist[78]. Problema principală ține, așadar, de consecințele interne reale ale acțiunilor cu adevărat remarcabile desfășurate în exterior. Această „desatelitizare", cum o numește J. Rothschild[79], nu a fost urmată de introducerea pluripartidismului, de reducerea rolului partidului comunist în societate sau de alți factori care ar fi putut fi socotiți de conducerea de la Kremlin provocatori, eliminându-se astfel cauzele unei intervenții sovietice. McGhie avea dreptate în analiza sa. Dar pentru românii și pentru România acelor ani, Declarația din aprilie a fost ceva deosebit. Nu degeaba a fost supranumită și „Declarația de independență".

Această atitudine, îndelung gândită, va fi continuată și după decesul lui Gheorghiu-Dej, urmașul său folosind cu abilitate poziția câștigată, noua imagine și conflictul chino-sovietic ce se adâncea mereu. Desigur, politica promovată de echipa Dej față de Moscova a întrunit un remarcabil suport popular pentru un

---

[77] *Ibidem*, doc. nr. 142.

[78] R. J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century – and After*, London and New York, 1997, p. 311.

[79] Joseph Rothschild, *op. cit.*, p. 237.

regim comunist, iar motivul este dimensiunea antisovietică a programului de guvernare. Succesorul său, Nicolae Ceauşescu, avea să înţeleagă aceasta şi în primii ani ai conducerii sale a dezvoltat-o[80]. Dar s-a întâmplat ceva: noul lider scoate la iveală grave acte comise în timpul lui Dej, de acesta sau de oamenii săi, Declaraţia din aprilie nu mai este amintită, ba, mai mult, el este promotorul politicii de desprindere de Moscova. Atunci nu se puteau bănui consecinţele acestei abordări.

[80] Este ilustrativă cuvântarea ţinută în mai 1966 cu ocazia împlinirii a 45 de ani de la formarea PCR.

Capitolul II

1968: PRIMELE LUNI

De mai mulţi ani, România se desemnase ca un stat care insista ca principiul coexistenţei paşnice să caracterizeze nu doar relaţiile dintre adversarii globali, ci şi pe acelea dintre ţările socialiste, opinie pe care Uniunea Sovietică nu o împărtăşea, contrapunându-i părerea că la baza raporturilor din interiorul blocului est-european trebuie să fie pus, în continuare, internaţionalismul proletar.

La începutul anului 1968, bilanţul acţiunilor de politică externă derulate de conducerea instaurată în 1965 era semnificativ[1]. Comerţul cu Occidentul cunoştea valori din ce în ce mai mari, proiectele sovietice de extindere a dominaţiei economice prin intermediul CAER fuseseră blocate, se consolidase poziţia de neutralitate faţă de conflictul chino-sovietic, atitudinile critice faţă de politica Uniunii Sovietice creşteau în paralel cu reducerea activităţilor politice şi militare din cadrul Pactului de la Varşovia, delegaţii de diverse niveluri cutreierau Europa de Vest (încercând să reediteze succesul obţinut de Maurer în 1964 în Franţa,

---

[1] Regimul comunist din România adoptase în acelaşi interval o politică internă mai relaxată şi a jucat, mai mult decât în ultimii ani ai lui Dej, cartea sentimentelor naţionale. Efectul a fost că apărea ca fiind mai puţin un regim marionetă al unei puteri străine şi era anihilată una dintre cauzele majore ale antipatiei populare. Trebuie semnalat că Ceauşescu a pornit de pe bazele puse de antecesorul său pe care le-a dezvoltat.

când generalul de Gaulle se arătase dispus să promoveze intrarea României în Piața Comună, dacă Bucureștii ar fi solicitat[2]).

Rămânea ca succesul să fie consolidat/apărat în condițiile în care noua conducere de la Moscova avea multe de reproșat „liberalismului" lui Hrușciov.

Datorită a ceea ce poate fi numit „noul activism" în politica externă românească, rezultatele nu au întârziat să apară: reluarea relațiilor diplomatice cu Germania federală (ianuarie 1967), România fiind, în afara URSS, singurul stat din blocul estic care întreprinsese o asemenea măsură; o poziție care a focalizat statul român în timpul și după conflictul israeliano-arab[3] din iunie 1967, Bucureștii fiind singura capitală socialistă care a menținut relațiile diplomatice cu Tel Aviv („Nu suntem de acord să definim Israel-ul drept agresor", spunea Ceaușescu la întrevederea cu Brejnev, Kosîghin și Podgornii[4]); vizita premierului Maurer în Statele Unite în ultima decadă a lunii iunie, unde a conferit cu secretarul de stat Dean Rusk (23 iunie)[5] și cu președintele Lyndon Johnson (26 iunie); drept recunoaștere pentru această detașare de centrul de putere – alegerea lui Corneliu Mănescu președinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.

Toate acestea determinau ca la Washington să se creadă că „Moscova are prea puține motive să fie încântată de atitudinea României și, de asemenea, are motive considerabile să se îndoiască în viitor de România ca aliat, exceptând acolo unde interesele naționale coincid"[6].

---

[2] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997, pp. 499-500.

[3] A se vedea stenograma întâlnirii de la Moscova a liderilor comuniști din 9 iunie 1967 publicată de Petre Otu în „Dosarele istoriei", nr. 10/1997, pp. 34-50, *Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varșovia*.

[4] *Ibidem*, p. 49.

[5] *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, vol. XVII, *Eastern Europe*, Washington, 1996, doc. nr. 156, 157.

[6] National Archives and Record Administration, Washington DC, RG 263, CIA/NIE, Box 5, Folder 28, p. 6 (în continuare NARA).

Ceaușescu, care se considera arhitectul noii ordini politice mondiale, a găsit nimerit că noua etapă reclamă o nouă strategie, o nouă abordare. Ea a fost prezentată la 24 iulie 1967 în fața Marii Adunări Naționale[7]. Așa cum, înaintea sa, Dej „decretase" că el este întemeietorul comunismului național, asasinându-l pe Pătrășcanu, la fel Ceaușescu „descoperise" politica de independență de Moscova, după ce se va fi grăbit să anuleze din propaganda de partid toate realizările antecesorului său. Era la scurt timp după întâlnirea de la Moscova a liderilor din statele membre ale Tratatului de la Varșovia, unde se discutase situația creată în Orientul Apropiat de atacul statelor arabe împotriva Israel-ului.

Într-o cuvântare ilustrativă pentru ceea ce s-a denumit ulterior ca fiind „limbajul de lemn", Ceaușescu a apăsat, iarăși, pedala comunismului național, contrapunându-l internaționalismului proletar (același lucru îl făcuse cu o lună înainte la Moscova). Ideile sale sunt: „dezvoltarea liberă și independentă a fiecărei națiuni socialiste"; „participarea tot mai intensă la rezolvarea problemelor vieții internaționale a țărilor mici și mijlocii"; „egalitatea în drepturi între state... neamestecul în treburile interne"[8].

Nimic nou; Dej le spusese mai înainte. Se regăseau, de asemenea, în cuvântarea lui și alte opinii cristalizate la începutul anilor '60: nu există o rețetă unică pentru construirea socialismului, mișcarea comunistă internațională nu are nevoie de un centru conducător, necesitatea consultărilor între partide în problemele de interes comun. Momentul era însă foarte bun pentru reluarea lor: vizita lui Maurer în SUA fusese un succes (în cursul ei fusese abordată și aprobată alegerea lui Mănescu președinte al viitoarei sesiuni a Adunării Generale a ONU; părțile identificaseră mai multe puncte comune în privința situației din Orientul Apropiat); războiul arabo-israelian oferise României oportunități pentru afirmarea unei atitudini aparte de cea a membrilor Pactu-

[7] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, 1968, pp. 415-416.

[8] *Ibidem*, pp. 415-416.

lui de la Varşovia, lucru ce se înregistrase de către diplomaţiile apusene.

Consfătuirea de la Budapesta

În faţa mişcării comuniste internaţionale se afla pregătirea conferinţei partidelor comuniste şi muncitoreşti din toată lumea, stabilită a se desfăşura la Moscova, la sfârşitul anului. Peste aceasta aveau să se suprapună evenimentele din Cehoslovacia, care vor diviza blocul comunist şi aşa lipsit de păreri identice în chiar problema conferinţei. Se adăugau şi chestiunile legate de semnarea Tratatului de neproliferare a armamentului nuclear. Aşadar, o agendă extrem de încărcată pentru toate statele, mari sau mici.

Pentru diplomaţia română anul 1968 avea să înceapă „în trombă": se împlineau 20 ani de la semnarea primului tratat de „bază" cu URSS şi deci era necesar un text care să răspundă condiţiilor deceniului şapte. În acest scop, între 4 şi 12 ianuarie s-au desfăşurat la Bucureşti tratative româno-sovietice pentru elaborarea noului „tratat de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală".

Înainte de a identifica atitudinile celor două părţi sunt necesare câteva precizări:

a) cadrul politico-strategic de ansamblu al sfârşitului anilor '60 era mult diferit de cel din urmă cu două decenii;

b) poziţiile celor două state, unul în raport cu celălalt, se modificaseră, am putea spune spectaculos, în favoarea României, ai cărei lideri deveniseră conştienţi de noul lor „loc sub soare";

c) această schimbare fusese percepută de cancelariile europene, atât de cele occidentale, dar şi de cele răsăritene (nu avem în vedere doar Moscova).

Revenind la tratativele de la Bucureşti, care urmau vizitei lui N. Ceauşescu în URSS din decembrie 1967, se poate evidenţia faptul că emisarii Kremlin-ului au refuzat să se angajeze în dis-

cutarea proiectelor cunoscute din timp, limitându-se doar la un schimb general de păreri în legătură cu ideile de bază care urmau să fie incluse în tratat[9].

Deosebirile au vizat următoarele probleme:

a) Atitudinea părților față de tratatul din 1948. Românii au arătat că, întrucât se semnează un *nou* tratat, este suficentă o apreciere general pozitivă a rolului jucat de cel vechi. Sovieticii au insistat pentru includerea unui alineat prin care semnatarii să-și afirme fidelitatea față de țelurile și principiile tratatului din februarie '48. În nota trimisă lui Nicolae Ceaușescu de către Ministerul Afacerilor Externe se recomanda introducerea formulei din tratatul româno-ungar negociat cu o lună în urmă (prin care se subliniază rolul tratatului în dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări, adăugându-se adjectivul „istoric").

b) Angajamentul privind respectarea „neabătută" a obligațiilor din Tratatul de la Varșovia. Partea română a arătat că includerea unor prevederi ale unui tratat care expiră în 1975 într-un act bilateral cu o durată mai mare crează inconveniente formale (prelungește implicit Tratatul de la Varșovia până în 1988), dar și de substanță (proiectează imaginea abandonării ideii de desființare simultană a celor două blocuri militare). Din acest motiv, punctul de vedere românesc se regăsea sub formula „dând o apreciere pozitivă încheierii, la 14 mai 1955, a Tratatului de la Varșovia ca răspuns la amenințarea grupării militare NATO". Delegația sovietică a replicat însă că includerea obligațiilor respective este „o chestiune de principiu, fără de care nu concepe noul tratat"[10]. Nota MAE propunea ca în cazul în care sovieticii nu renunță la opinia lor, delegația română să o accepte cu precizarea „atât timp cât Tratatul de la Varșovia va exista"[11].

---

[9] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 10/1968, ff. 27-45 (în continuare ANIC).

[10] Ibidem, f. 29.

[11] Ibidem.

c) Colaborarea economică. Românii respingeau intenţia părţii sovietice de a dezvolta relaţiile de colaborare economică pe baza principiului diviziunii internaţionale socialiste a muncii, substituind formula Moscovei cu „principiile fundamentale ale relaţiilor dintre statele socialiste"[12].

d) Securitatea europeană. România aborda această chestiune în cadrul larg al eforturilor pentru promovarea cooperării şi relaţiilor de bună vecinătate între statele europene, arătându-se că o premisă esenţială a menţinerii securităţii este inviolabilitatea frontierelor, în timp ce proiectul sovietic prevedea numai angajamentul părţilor de a contracara forţele militarismului ce tind la modificarea brutală a graniţelor (aşadar, un registru de înţelegere mult redus, comparativ cu punctul de vedere al Bucureştilor).

e) Asistenţa mutuală. Proiectul românesc prevedea ca aceasta să se acorde în cazul unui atac armat din partea unui stat/grup de state imperialiste, iar punctul de vedere al sovieticilor se referea la un atac din partea unui stat sau grup de state. Desigur, conducerea română dorea să se asigure că nu va fi niciodată atrasă într-un război chino-sovietic (posibil prin prisma derulărilor dintre cele două mari puteri). În discuţii, sovieticii au respins toate propunerile româneşti, arătând că ei consideră aceste deosebiri ca fiind principale între cele două părţi. Nota MAE propunea să se „insiste pentru acceptarea uneia dintre cele două formulări[13] propuse de partea română, explicând că, din punct de vedere teoretic şi al realităţilor vieţii internaţionale, o agresiune nu poate veni decât din partea imperialismului"[14].

f) Consultările dintre părţi în probleme de interes comun. Românii doreau ca acestea să fie un schimb de experienţă cu „scopul de a se informa şi consulta reciproc", iar sovieticii înţelegeau prin consultare că „vor acţiona pe baza unei poziţii

---

[12] Ibidem, f. 31.

[13] „Stat imperialist sau grup de state imperialiste".

[14] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 10/1968, f. 34.

comune pusă de acord în conformitate cu interesele reciproce"[15], ceea ce limita posibilitățile de reacție ale statului român.

Cu o asemenea „încărcătură" de contradicții, nu este de mirare că Uniunea Sovietică manifesta îndoieli asupra potențialului de aliat al României, mai ales că aceasta își multiplica inițiativele de politică externă într-un ritm deosebit. Zece zile după ce delegația sovietică părăsise Bucureștii, premierul român Ion Gheorghe Maurer pleca la Roma într-o vizită având trei ținte: guvernul italian, Papa și partidul comunist.

Potrivit informării pe care Maurer a făcut-o în Comitetul Executiv al CC al PCR la reîntoarcerea în țară[16], discuțiile de la guvern au vizat atât probleme de natură economică (de pildă taxele pe produsele agricole românești instituite prin reglementările din Piața Comună), cât și politică (rolul ONU, războiul din Vietnam, securitatea europeană). „Ei – spunea Maurer despre conducătorii italieni – au înțeles și au apreciat în general politica noastră ca o politică de pace, de promovare a relațiilor bilaterale cu care sunt de acord, ca o modalitate de a duce încetul cu încetul către un alt climat, de a îmbunătăți climatul în Europa"[17].

Întâlnirea cu Paul al VI-lea a vizat, în principal, chestiunea reluării relațiilor dintre Vatican și statul român, lucru benefic pentru credincioșii catolici, dar și pentru guvernul român. Primul ministru Maurer a subliniat interesul României în reluarea relațiilor cu Sfântul Scaun, dar a adăugat că „cine vrea să ia relații cu România trebuie să se gândească să se acomodeze cu această politică /România nu renunță la principiile sale/"[18]. Suveranul Pontif l-a asigurat pe emisarul Bucureștilor că „Vaticanul nu va acționa împotriva României a cărei politică o admiră și o respectă"[19].

---

[15] Ibidem, ff. 43-44.
[16] Ibidem, dosar nr. 15/1968, ff. 7; 38-45.
[17] Ibidem, f. 39.
[18] Ibidem, f. 41.
[19] Ibidem, f. 42.

Sigur că astăzi, mai ales privite prin prisma a ceea ce s-a petrecut pe plan intern în anii următori, acțiunile de genul celei de mai sus sau a altora ce vor fi prezentate în continuare nu spun mare lucru, dar trebuie menționat că ele au fost întreprinse de România, nu de Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia, unde erau pe cale a se întâmpla lucruri importante.

În sfârșit, discuțiile cu liderii PCI. Cum tematica consfătuirii de la Budapesta era, de acum, cunoscută, cele două delegații au abordat cu precădere acest subiect, reușind să se evidențieze „o identitate aproape perfectă între tovarășii italieni și noi în ce privește punerea problemelor la Budapesta". Apropierea viza în special respingerea ideii privind stabilirea unui centru conducător al mișcării comuniste, ceva în genul Comintern-ului[20].

Este interesant că în timpul lui Hruşciov o asemenea intenție nu a fost exprimată în mod public, politica lui Nikita Sergheevici față de sateliți a fost mai relaxată (cu o excepție notabilă), imaginea lui a fost, în general, aceea a unui lider dispus spre destindere. Lucruri care, în mare, au provocat căderea sa. Brejnev aduce un suflu nou, dar în sens opus: întărirea lagărului socialist, a controlului sovietic, necesitatea apărării orânduirii socialiste acolo unde ea este periclitată, fie în URSS, fie în celelalte țări. De aici și reluarea ideii centrului conducător. Numai că lucrurile evoluaseră, iar liderii locali nu mai erau dispuși să cedeze ușor puterea.

Celor două direcții de acțiune – rezistența în fața sovieticilor și extinderea contactelor către Vest – li se adăugau cultivarea Chinei, dar și a altor state cum ar fi Iugoslavia și Cuba; de asemenea, activitatea în diferite forum-uri internaționale. Toate acestea cu obiectivul de a reduce dependența economică și politică de Moscova și aliații săi.

Suprapunându-se demersurilor externe românești, în Cehoslovacia se derulau evenimente a căror caracterizare de „remarcabile" nu le oglindește în totalitate amploarea, esența, obiectivele, consecințele. Ele erau „anunțate" de evoluțiile din

[20] Ibidem, ff. 43-44.

ultimii doi-trei ani, dar la sfârşitul lui 1967 lucrurile cereau o rezolvare radicală[21].

Atenţia multor state era dirijată spre Cehoslovacia. Se preocupau polonezii, germanii din „Democrată", maghiarii, dar cel mai tare erau interesaţi sovieticii. Prin prisma dorinţei lor de a stabili un nou gen de relaţii între centru şi sateliţi (mai bine zis de a-l restabili pe cel din timpul lui Stalin), acest interes era justificat. Şi pentru a-l satisface au căutat pe toate căile a se informa. Au folosit mijloace directe şi indirecte, din această ultimă categorie făcând parte informaţiile pe care le primeau de la Gomulka, Kádár sau Ulbricht[22]. Pe de altă parte, şi liderii de la Praga au dorit să se întâlnească pentru a se informa reciproc (cel puţin cu unii dintre omologii lor).

O asemenea întâlnire a avut loc la Komárno la începutul lunii februarie 1968 între Dubček şi Kádár. După schimbul de vederi în probleme globale cei doi au discutat aspecte ale construcţiei socialiste în noua etapă pe care o traversa Cehoslovacia. Ceea ce Kádár avea de reproşat, la acel moment, era faptul că „toată lumea elaborează programe de acţiune" şi îşi exprima temerea ca nu cumva partidul să scape lucrurile de sub control[23]. Extrem de interesat a fost liderul ungar de evoluţia relaţiilor dintre Praga şi Bonn[24], în spatele întrebărilor sale putând fi ghicită

---

[21] O uriaşă bibliografie, apărută mai ales după 1990, tratează sub diferite aspecte evenimentele din Cehoslovacia. Reţinem numai titlul unei colecţii de documente, apărută în şapte volume (şi mai multe părţi), la Praga şi Brno, care cuprinde materiale din principalele arhive din fosta Cehoslovacie, Moscova şi alte capitale ex-comuniste: *Prameny k dějinám Československé krize, 1967-1970* (în continuare *Československé krize*).

[22] Sigur că cei trei aveau propriile motive să se informeze direct de la sursă, dar nu o dată ei au acţionat la cererea Kremlin-ului.

[23] Arhivele Naţionale Ungare, 288, fond 5, dosar nr. 445, f. 17 (în continuare MKS).

[24] La acea dată se poate considera că faţă de problema (vest) germană existau două grupuri de state. Primul, din care făceau parte Polonia, RDG şi Cehoslovacia, îşi simţea primejduită situaţia de o Germanie Federală reînarmată. Al doilea – Ungaria şi România – nu vedea în aceasta o ameninţare directă a intereselor lor naţionale. Pentru a depăşi situaţia, Praga a deschis larg porţile colaborării economice cu Bonn-ul.

persoana lui Ulbricht. Dubček a ţinut să-l asigure pe Kádár (şi prin aceasta pe sovietici şi pe germanii din „Democrată", că „din punct de vedere politic ei nu vor să facă altceva decât ceilalţi, dar nu consideră necesară limitarea relaţiilor economice şi acest lucru nici nu ar fi în interesul Cehoslovaciei"[25].

Şi Bucureştii erau interesaţi de cele ce se petreceau în Cehoslovacia. Diplomaţia română monitoriza evenimentele, iar presa constituise ceea ce se poate numi o „celulă de criză" care să informeze la timp despre derulările de pe malurile Vltavei (lui Eugen Ionescu, proaspăt numit corespondent de presă, i s-au alăturat prin rotaţie Cristian Popişteanu, George Ionescu, Horia Liman).

Telegramele plecate de la Ambasada din Praga către centrala MAE, în prima lună din anul 1968, sunt ecoul celor petrecute în sânul Partidului Comunist Cehoslovac la plenara din 3-5 ianuarie[26], plenară care a consfinţit „debarcarea" lui Antonín Novotný[27] şi înlocuirea lui cu Alexander Dubček[28].

Informând despre elementele de ordin economic şi politic existente în luările de atitudine ale noului lider comunist de la Praga, dintre care unele fuseseră exersate în România (de pildă centralele industriale), ambasadorul Obradovici ridica o problemă delicată, ceva în genul „să nu vorbeşti de funie în casa spânzuratului".

Despre ce era vorba? La 9 decembrie 1967, urmând Conferinţei Naţionale a PCR, Marea Adunare Naţională alesese în funcţia de preşedinte al Consiliului de Stat pe Nicolae Ceauşescu care, de doi ani, era şi secretar general al CC al PCR. Avem, aşadar, de-a face cu un cumul, aceeaşi persoană îndeplinind

---

25 MKS, 288, fond 5, dosar nr. 445, f. 18-19.

26 Pentru cele derulate în Cehoslovacia la începutul anului şi în general pentru toată evoluţia până în august a se vedea „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, număr dedicat evenimentelor de acum 30 de ani. În special articolele semnate de Adrian Cioroianu şi Paul Niculescu-Mizil.

27 Ca peste tot în lagărul comunist asemenea înlocuiri se făceau „la cerere".

28 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Praga/Telegrame ieşite, ff. 10 şi urm. (în continuare AMAE).

funcţii de partid şi de stat la cel mai înalt nivel. Ce face Obradovici? Transmite la Bucureşti că CC al PCC, dorind să consolideze rolul conducător al partidului, intenţionează să separe funcţiile de prim-secretar al partidului de aceea de preşedinte al statului. Existenţa cumulului, scria ambasadorul român, văzut în unele segmente ale societăţii ca un substitut al muncii colective, „împiedică de fapt exercitarea unui control real de partid şi democratizarea vieţii"[29]. În consecinţă, plenara din ianuarie a adoptat principiul separării funcţiilor la toate nivelurile.

Telegramele insistă asupra deschiderilor ce sunt de aşteptat în urma modificărilor petrecute la vârf. De pildă, se subliniază că schimbările petrecute în „aparat" vor „spori posibilitatea de afirmare a unei politici conforme cu interesele specifice naţionale"[30].

La Bucureşti, schimbările de la Praga erau percepute ca o încercare de ieşire din conul de umbră pe care Moscova îl întinsese peste zona sa de influenţă şi deci o apropiere de poziţia României (deşi aici se poate ridica întrebarea – de ce Dubček s-a întâlnit cu Ceauşescu, omul ale cărui eforturi şi rezultate spre independenţă erau evidente, o singură dată[31], în august, cu câteva zile înainte de invazie, iar cu Kádár, de pildă, de mai multe ori? Nu cumva liderul de la Praga nu dorea să meargă atât de departe? Este simptomatică poziţia pe care Dubček a avut-o la consfătuirea de la Sofia, asupra căreia vom reveni. Iar dacă lucrurile au ajuns unde au ajuns, aceasta s-a datorat intelectualilor şi altor categorii care au împins partidul). Prin prisma acestei percepţii, Ceauşescu dorea să cunoască poziţia PCC faţă de proximul eveniment politic major din viaţa comunistă internaţională: conferinţa de la Budapesta până la a cărei deschidere mai erau câteva zile. Numai că informaţiile primite erau,

---

[29] Ibidem, ff. 50-51, telegrama nr.77 032/16 ianuarie.

[30] Ibidem, f. 57, telegrama nr. 77 035/21 ianuarie.

[31] Nu am luat în considerare întîlnirea din februarie de la Praga unde, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la cucerirea puterii, s-au aflat toţi liderii comunişti.

întrucâtva, descurajante, prin aceea că noua conducere cehoslovacă se situa pe o poziție de compromis[32].

Așadar, la începutul lunii februarie la nivelul conducerii superioare române se cunoștea poziția comuniștilor italieni, a celor din Iugoslavia[33], a PCF, a celor din restul țărilor socialiste europene, dar și a partidelor comuniste din alte state[34] în problema consfătuirii de la Budapesta. Cu acest „bagaj", la 8 februarie s-au deschis la București lucrările ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR care avea la ordinea de zi, între altele, „întâlnirea consultativă a partidelor comuniste și muncitorești de la Budapesta"[35].

Discuțiile au vizat:

a) Felul în care a fost convocată consfătuirea: „s-a făcut prin încălcarea tuturor normelor de relații între partidele comuniste și muncitorești /.../ de fapt, s-a hotărât de către câteva partide și celelalte au fost puse în fața unui fapt împlinit. S-a procedat în acest fel pentru că organizatorii și-au dat seama că o consultare largă a tuturor partidelor nu va duce la convocarea acestei consfătuiri, pentru că partidele aveau și au multe rezerve în ce privește necesitatea organizării în momentul de față a unei consfătuiri internaționale și, deci, a unei consfătuiri de pregătire a acestei consfătuiri internaționale"[36].

---

[32] AMAE, fond Praga/Telegrame ieșite, ff. 88-90, telegrama nr. 77 057/29 ianuarie.

[33] Între 2 și 4 ianuarie 1968, o delegație compusă din Ceaușescu, Maurer și Mizil s-a deplasat în Iugoslavia „într-o scurtă vizită de prietenie". Din păcate documentele relative la această călătorie nu au fost identificate în timp util pentru a le prezenta. În lipsa lor citâm din comunicatul dat publicității: „În cursul convorbirilor s-a făcut un schimb de păreri asupra unor probleme actuale ale relațiilor internaționale și ale mișcării comuniste și muncitorești, precum și cu privire la relațiile bilaterale" („Scânteia", nr. 7 573 din 5 ianuarie 1968).

[34] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr.21/1968, f. 22.

[35] Ibidem, dosar nr. 18/1968, ff. 37-46.

[36] Ibidem, f. 39.

b) Prezența/absența unor partide: „nu au fost invitate un număr de partide comuniste, ceea ce nu constituie un început bun pentru pregătirea unei consfătuiri mondiale. Au fost invitate unele dintre partidele care sunt împărțite în două și a fost invitat grupul care admite în mod necondiționat ideea ținerii în orice condiții a unei consfătuiri mondiale, ceea ce înseamnă că în mod deliberat se urmărește nu de a se căuta căi pentru a se ajunge la o înțelegere și apropiere între partide, ci de a se realiza cu orice preț o majoritate care să poată justifica că trebuie ținută în orice condiții o consfătuire". În acest fel, întâlnirea de la Budapesta „va contribui la adâncirea sciziunii între diferite partide comuniste și la adâncirea și chiar spargerea unității într-un șir de partide"[37].

c) Obiceiul criticării unor partide: „Din discuțiile pe care le-am avut până acum cu unele partide, și aceasta este și părerea noastră, că nu trebuie puse în discuție sau criticate unele partide participante sau neparticipante la consfătuire/.../ Legat de aceasta, participarea sau neparticiparea la o consfătuire mondială nu trebuie să afecteze în nici un fel relațiile dintre partidele comuniste, pornind de la ideea că numai ele au dreptul să hotărască dacă condițiile le permit să participe sau nu la consfătuire și aceasta nu înseamnă în nici un fel că trebuie să influențeze asupra relațiilor dintre partidele comuniste"[38].

d) Reapariția centrului conducător: „O altă problemă este legată de unele aluzii și zvonuri în legătură cu înființarea sub o formă sau alta a unui centru coordonator al partidelor comuniste și muncitorești. Sigur, chiar cei care au lansat aceste baloane de încercare, față de reacția unanimă a partidelor comuniste au declarat că nu s-au gândit la aceasta. Totuși, alții spun – să vedem ce va fi la Budapesta. Este clar că intenția unora dintre organizatori a fost să se mențină dorința de a încerca sub o formă sau alta restabilirea unui anumit centru coordonator al mișcării comuniste internaționale.

---

[37] Ibidem, ff. 40-41.

[38] Ibidem, f. 44.

Poziția noastră – și aceasta coincide cu a marii majorități a partidelor – este că nu putem admite sub nici o formă înființarea unui centru conducător al mișcării comuniste, că relațiile între partide trebuie să se bazeze pe egalitate în drepturi și neamestec în treburile lor interne"[39].

În final, după prezentarea și a altor probleme (data la care să se desfășoare conferința mondială, ce document să fie adoptat la închiderea consfătuirii de la Budapesta), Comitetul Executiv a decis ca o delegație formată din Paul Niculescu-Mizil și Mihai Dalea (avea să fie inclus și Ștefan Voicu) să participe la lucrările de la Budapesta, „expunând și susținând aceste probleme, fără ca aceasta să însemne că ne angajăm că vom participa sau nu la consfătuirea mondială, ne angajăm să participăm la pregătirea ei. Dacă vom constata că lucrurile merg în spiritul acesta de destindere, de încredere, în condițiile acestea vom participa la consfătuirea mondială. Dacă vom constata că lucrurile nu merg pe linia aceasta, ci se ascut, nu vom participa"[40].

Urma însă ca această hotărâre să mai fie dezbătută și aprobată de plenara Comitetului Central al PCR, ale cărei lucrări s-au ținut în ziua de 14 februarie. Interesantă este lista celor prezenți: pe lângă membrii și membrii supleanți ai CC și membrii Comisiei Centrale de Revizie au luat parte șefii de secții din CC și prim-adjuncții lor, prim-secretarii comitetelor județene de partid, prim-vicepreședinții consiliilor populare județene, miniștri și conducători ai unor instituții centrale, vicepreședintele Colegiului Central de Partid, secretarul Consiliului Politic al trupelor MAI, redactori-șefi ai presei centrale. Adică, o reprezentare multiplă, ca să rezulte că decizia este produsul discuțiilor dintr-un „CC lărgit"; se mai viza, desigur, și diseminarea în „cele patru zări" a celor prezentate în cadrul plenarei.

Lucrările au decurs după același program ca în cadrul ședinței Comitetului Executiv desfășurate cu o săptămână în urmă. Raportor a fost Niculescu-Mizil, iar obiecțiile s-au referit

[39] Ibidem, f. 45.
[40] Ibidem, f. 46.

la: caracterul consfătuirii, ordinea de zi, problema participării, natura documentului ce trebuia adoptat, pregătirea consfătuirii, necriticarea şi necondamnarea nici unui partid comunist, încercările de refacere a unui centru de conducere a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, stabilirea datei conferinţei internaţionale. Au fost, de asemenea, exprimate puncte de vedere asupra necesităţii ca întâlnirea de la Budapesta să nu se transforme într-un nou prilej de adâncire a sciziunii din mişcarea comunistă sau într-o platformă pentru lansarea de acuzaţii la adresa unor partide[41].

În finalul informării erau reluate motivele ce determinau conducerea partidului să considere necesară prezenţa la Budapesta: posibilitatea expunerii opţiunilor PCR în toate problemele cu care se confrunta mişcarea comunistă, fără ca aceasta să „însemne câtuşi de puţin o angajare a partidului nostru în problema participării la o consfătuire internaţională. Poziţia noastră faţă de acestă consfătuire este şi rămâne cea arătată. Corespunzător acestei poziţii, partidul nostru va examina problema participării sale la consfătuirea internaţională în funcţie de modul cum evoluează situaţia în mişcarea comunistă, de normalizarea relaţiilor dintre partide, de măsura în care lucrările pregătitoare aduc o contribuţie pozitivă în direcţia restabilirii unităţii"[42].

Lucrurile nu erau însă atât de simple, în cadrul discuţiilor manifestându-se puncte de vedere contrare celor exprimate în Comitetul Executiv şi preluate de plenara CC. Dacă ar fi fost vorba de o reacţie la paşii, mărunţi deocamdată, pe care Ceauşescu îi făcea în direcţia acaparării totale a puterii, istoria ar fi fost recunoscătoare celui ce ar fi protestat. Dar nu aceasta a avut în vedere Constantin Pârvulescu când a luat cuvântul în plenară.

A început prin a proslăvi „internaţionalismul" contrapunându-l „naţionalismului îngust", căci – spunea el – „noi nu putem să rămânem izolaţi de mişcarea muncitorească şi comu-

[41] Ibidem, dosar nr. 21/1968, ff. 29-34.

[42] Ibidem, f. 35.

nistă internațională". Era, de fapt, un atac la adresa politicii promovate până la acea dată de Ceaușescu care considera că un partid comunist trebuie să ia în considerare, mai întâi, „nevoile poporului din care face parte". Referindu-se, apoi, la obiecțiile Comitetului Executiv față de intențiile mai mult sau mai puțin vizibile ale Moscovei, Pârvulescu declara că înțelege necesitatea unității internaționale: „Dar ca să mergem cu un program dinainte stabilit de aici, ne punem de la început într-o situație deosebită, n-o să avem mari succese în privința aceasta /.../ Tov. Mizil a venit aici să spună că n-o să participe China, n-o să participe Albania. Tovarăși, China a deraiat foarte mult de la mișcarea revoluționară, a deraiat înspre asta naționalistă...

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Auzi, tov. Pârvulescu, eu aș propune să nu discutăm, noi n-avem materiale despre China și cred că să nu discutăm în plenară problema Chinei.

Tov. Ctin Pârvulescu:

Uite tovarășe Ceaușescu, eu îmi permit...

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Un moment, am propus plenarei tovarășe Pârvulescu.

Tov. Ctin Pârvulescu:

Da, poftim.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Mă adresez plenarei. Propun să nu discutăm problema Chinei în plenară.

Din prezidiu:

Nici un partid.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Pentru că noi nu ne-am adunat aici să discutăm această problemă. Dacă vom ajunge la concluzia asta, va trebui să pregătim o documentare și nu din auzite și din zvonuri, nu aceasta este în felul partidului nostru[43]. Așa că rugăm pe tov. Pârvulescu să se refere la ordinea de zi.

---

[43] Fusese uitată atitudinea din anii '48-'53 față de Iugoslavia.

Tov. Pârvulescu Constantin:

Mă rog, dacă plenara îmi interzice să-mi spun părerea, eu n-am decât să nu mi-o spun (Rumoare în sală). Tovarăşe, eu sunt un revoluţionar, eu am fost crescut în mişcarea internaţională şi niciodată n-am auzit că nu se poate vorbi despre greşelile unui partid pentru că – să nu ne amestecăm în treburile lui interne. Noi nu ne amestecăm în treburile Chinei, noi ne amestecăm acolo unde partidul sau alte partide de unde ar fi calcă principiile şi se pretinde că e partid comunist. Acolo trebuie să ne amestecăm că altfel noi singuri n-o să fim comunişti.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Nu noi suntem chemaţi să dăm calificativul care este partid comunist şi care nu e partid comunist.

Tov. Pârvulescu Constantin:

Nu dăm nici un calificativ.

Din prezidiu:

Pentru că nu acceptăm ca şi alţii să ne dea nouă.

Din sală:

Să se refere la ordinea de zi"[44].

Fragmentul din stenograma plenarei este ilustrativ pentru situaţia din PCR, unde exista o serioasă şi fâţişă opoziţie la politica comunismului naţional promovată de Ceauşescu, opoziţie inspirată de Moscova. Cu acelaşi gen de reacţii se va fi confruntat şi Dubček, dar cu mai puţine şanse de succes decât omologul său român.

Urmărind să combată punctele de vedere ale URSS şi ale aliaţilor săi, sprijinite în interiorul PCR de oameni ca Pârvulescu, liderul comuniştilor români pronunţă o puternică replică împotriva opiniilor PCUS despre raportul dintre naţional şi internaţional:

„Internaţionalismul socialist nu înseamnă renunţare la interesele naţionale, nu înseamnă trădarea intereselor naţionale; internaţionalismul înseamnă tocmai apărarea intereselor naţionale (Aplauze)".

[44] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 21/1968, ff. 38-40.

Atacul merge mai departe, spre originile politicii de dictat dusă de URSS. „De ce să uităm, tovarăşe Pârvulescu – continua Ceauşescu –, că în 1943, când s-a desfiinţat Comintern-ul s-au condamnat aceste practici şi s-a spus, sub semnătura şi a partidului nostru, că existenţa unui centru conducător – eu nu dau citat exact acum, dar îl găsiţi – că existenţa unui centru conducător nu mai este justă, că devine o piedică în calea dezvoltării partidelor comuniste şi îndeplinirii sarcinilor lor naţionale. De atunci au trecut 25 de ani, viaţa nu numai că /nu/ a infirmat, dar a confirmat pe deplin această apreciere. Ce a făcut Biroul Informativ? Nimic tovarăşi, decât procesele şi condamnările la moarte, ca să discutăm aşa, în toate partidele din ţările socialiste. Asta este în fond activitatea de tristă amintire a Biroului Informativ, tovarăşi, restul pozitiv nu are nimic pentru mişcarea comunistă"[45].

Propunerile şi contrapropunerile exprimate în plenara CC au fost discutate în şedinţa Prezidiului Permanent al CC desfăşurată la 20 februarie, care fixează punct cu punct poziţia delegaţiei române în funcţie de evoluţiile ce puteau fi prevăzute la acea dată[46].

Până să ajungă la Budapesta, conducerii PCR i s-a oferit ocazia să constate situaţia din Cehoslovacia cu proprii ochi: în februarie se împlineau 20 de ani de când PCC cucerise puterea politică. Aniversarea prilejuia întâlnirea la Praga a liderilor lumii comuniste, de la care Ceauşescu nu putea lipsi. Doar că foloseşte acest prilej pentru a reafirma câteva din punctele programului său: lichidarea blocurilor militare şi a bazelor străine din Europa, retragerea tuturor trupelor străine în graniţele lor naţionale[47]. Participarea la manifestaţiile de la Praga a fost folosită şi pentru a transmite comuniştilor cehoslovaci un semnal privind disponibilitatea PCR de a susţine decorsetarea din strânsoarea Moscovei, căci ce altceva puteau să reprezinte următoarele cuvinte spuse chiar de faţă cu Brejnev care manifesta, deja,

---

45 Ibidem, ff. 44-45.

46 Ibidem, dosar nr. 26/1968, ff. 2-5.

47 Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, Bucureşti, 1969, vol. 3, p. 83.

neîncredere în Dubček şi echipa sa? „Partidul şi poporul nostru – spunea Ceauşescu – urmăresc cu caldă simpatie şi se bucură din inimă de succesele pe care le obţineţi în opera de construcţie a socialismului"[48]. Dar, cel puţin pentru acest moment, liderii de la Praga nu-şi deslipiseră privirile de la steaua roşie din vârful Kremlin-ului[49].

De ce această încăpăţânare a lui Ceauşescu de a căuta aliaţi? El moştenise de la Dej o anume situaţie de independenţă faţă de Moscova şi dorea să o dezvolte simţind că aşa este mai bine pentru conservarea puterii lui. Dacă la politica sa putea să-şi alăture alte două-trei ţări, cu atât mai bine pentru el şi mai greu pentru sovietici de a se amesteca în treburile interne ale altor state.

Consfătuirea consultativă de la Budapesta şi-a deschis lucrările în ziua de 26 februarie şi a evoluat aşa cum se aşteptase conducerea PCR: cu impunerea unei ordini de zi; cu „atacuri la persoană" (citeşte partide); cu atitudini care nu contribuiau la apropierea poziţiilor, ci adânceau sciziunea; cu încălcarea înţelegerilor privind publicarea intervenţiilor din consfătuire. Au fost atacaţi chinezii în absenţă, ceea ce era de aşteptat, a fost atacată delegaţia PCR, ceea ce, iarăşi, era de prevăzut. Aşa cum va spune Ceauşescu în plenara extraordinară a CC al PCR desfăşurată în ziua de 1 martie, „din prima clipă, dacă s-ar putea spune aşa, adică de la începutul consfătuirii, s-a văzut că toate asigurările care au fost date şi toate poziţiile luate în această privinţă nu urmăreau decât a îndepărta anumite rezerve şi de a strânge la Budapesta un număr cât mai mare de partide pentru a le pune în faţa unui fapt împlinit"[50].

---

[48] *Ibidem*, p. 80.

[49] Ne bazăm, între altele, pe faptul că PCC, luând în discuţie propunerea părţii române de a dezbate în Comitetul Politic Consultativ noile propuneri ale Tratatului de neproliferare a armelor nucleare, a decis să păstreze o linie comună cu aceea a URSS. La 8 februarie, Dubček a apreciat iniţiativa românească cu cuvintele: „Se pare că este vorba de eforturile RSR de a amesteca cărţile în pregătirea consfătuirii de la Budapesta" (*Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 13, n.1).

[50] ANIC, fond CC al PCR/ Cancelarie dosar nr. 31/1968, f. 6.

Atacul împotriva românilor s-a declanşat imediat după ce şeful delegaţiei, Niculescu-Mizil, a prezentat opiniile PCR. După aceea „a început focul de artilerie, pe chestia antisovietismului, că fidelitatea faţă de URSS este o piatră de încercare a internaţionalismului, totul este Uniunea Sovietică şi cine stă pe alte poziţii este antisovietic. Până la urmă a venit Bagdaş /conducătorul comuniştilor sirieni care trăia la Moscova/ şi ne-a atacat direct. El s-a referit la cuvântarea românilor, că se vede clar că românii se pronunţă pentru independenţă, suveranitate, dar ce, numai asta există, nu există şi internaţionalism, şi după aceea a pus direct problema poziţiei noastre referitor la Orientul Apropiat, că noi n-am luat poziţie faţă de agresiunea israeliană şi că asta înseamnă lipsă de solidaritate şi a întrebat şi pe ceilalţi arabi dacă nu sunt de acord cu el"[51].

Paul Niculescu-Mizil va relata în plenara CC felul în care au decurs lucrurile la Budapesta, atmosfera din cadrul consfătuirii şi din culisele ei.

„Acolo nu a fost nici un fel de schimb de păreri. În fond, singura delegaţie, cu excepţia unor cazuri speciale, care a venit să discute în mod argumentat şi de pe poziţii constructive problema organizării unei consfătuiri a partidelor comuniste şi muncitoreşti în spiritul pe care noi l-am stabilit aci, al unităţii mişcării socialiste, a fost delegaţia română. Restul, chiar delegaţii care au discutat cu noi la Budapesta, chiar în timpul întâlnirii şi spuneau anumite lucruri proprii, concrete, anumite lucruri care nu coincideau cu cele ce se spunea în şedinţă, fie că tăceau în şedinţă, fie că spuneau fără nici un fel de jenă exact contra, adică, ceea ce se cerea de către organizatori/.../ Acolo erau multe delegaţii care n-aveau nimic comun, eu trebuie să spun acest lucru cu toată răspunderea, cu un conducător de partid comunist. Elemente care nu trăiesc în ţările lor, care stau de 10-15-20 de ani în străinătate, la Moscova şi care nu-i preocupă nimic altceva decât să poată în continuare primi rublele cu care să poată duce o viaţă destrăbălată, pentru că dacă e vorba de Bagdaş, tovarăşi,

[51] Ibidem, dosar nr. 30/1968, f. 5.

Bagdaş este destrăbălat nu numai din punct de vedere politic, este destrăbălat din toate punctele de vedere. Tovarăşii ne-au povestit când a fost aici Bagdaş ce înfăţişare morală are acest om şi la ce chestiuni s-a dedat când a fost odată în concediu acum câţiva ani de zile/.../. Vreau să vă spun – continuă Mizil – câteva lucruri despre câteva chestiuni care le consider cele mai importante şi care arată practicile pe care le-au folosit:

Întâi: s-a propus un program de desfăşurare a sesiunii şi s-a încercat de la început impunerea lui, spunându-se: punctul I, e cineva împotrivă? cine e de acord?; punctul II: cine e de acord? e cineva împotrivă?; punctul III: cine e de acord? e cineva împotrivă? Până să dea cuvântul la punctul I el /preşedintele şedinţei/ şi trecuse la al III-lea. Noi am ridicat mâna, ne-am sculat în picioare şi am început să spunem: vrem cuvântul ca să discutăm despre primul punct.

Discuţia la primul punct a decurs în felul următor: au fost în materialul care ni s-a dat două formulări: în textul rus: «Convocarea şi pregătirea conferinţei internaţionale»; în textul francez şi spaniol: «Schimb de păreri pentru convocarea şi pregătirea consfătuirii internaţionale».

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Nu reuşiseră să-l rebată la maşină.

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Avem textele aici tovarăşi, avem documentele aici. Noi am luat cuvântul, am spus că în primul rând trebuie să stabilim ordinea de zi şi am propus ca ordinea de zi să fie: «Schimb de păreri în legătură cu organizarea, caracterul, scopul şi pregătirea consfătuirii partidelor comuniste şi muncitoreşti».

Komocsin /secretar al PMSU/ a spus: propunerea care am făcut-o noi e satisfăcătoare, cine e pentru?

M-am ridicat din nou: de 8 ori ne-am ridicat la această chestiune până am determinat discuţia pentru că noi spuneam un lucru şi Komocsin îmi spunea: noi am propus, cine este pentru? şi era tendinţa să se pună la vot. Am pus chestiunea că nu se poate pune la vot şi trebuie discutat. S-a discutat şase ore în şedinţe problema ordinii de zi (în şedinţa de seară, şedinţa de

secretariat după aceea), nu s-a stabilit deci ordinea de zi, pentru ca a doua zi dimineaţă să înceapă discuţiile şi să se spună: dau cuvântul delegaţiei cutare, adică să se intre în fondul dezbaterilor.

Tov. Mihai Dalea:

Fără ordine de zi.

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Da. Fără ordine de zi.

Delegaţia română, cu toate că se dăduse cuvântul unei delegaţii, s-a sculat şi a spus: Vrem cuvântul. A făcut o declaraţie, că constatăm că este fără precedent în istoria consfătuirilor faptul că se ţine o consfătuire fără ordine de zi şi am cerut să se stabilească ordinea de zi. Mă rog, am făcut o declaraţie. S-a pus problema votului, dacă să fie prin vot, dacă să nu fie, iar au avut loc discuţii mari. Până la urmă s-a ajuns la formularea următoarei ordine de zi: «Întâlnirea este consultativă. Ea are la ordinea de zi o singură problemă: Examinarea convocării şi pregătirii consfătuirii partidelor comuniste şi muncitoreşti»/.../

Au fost cuvântările din prima zi, printre care cuvântarea lui Kliszko şi imediat a lui Suslov. După aceea, au pus /.../ în discuţie Partidul Comunist Chinez. Vreau să vă spun că în prima noapte, în şedinţa de secretariat, s-a prezentat un proiect de comunicat al primei zi a şedinţei, care avea un caracter vădit antichinez. S-a discutat două ore în şedinţa de secretariat asupra acestui comunicat. Delegaţia noastră a avut o poziţie extrem de activă. S-au scos toate pasajele cu privire la orientarea antichineză din acest comunicat /.../

Noi am luat cuvântul imediat după Suslov. În cuvântarea lui Kliszko şi Suslov au fost atacuri împotriva chinezilor, cât am reuşit noi pe parcurs acolo să le introducem am luat poziţie faţă de aceste atacuri, pentru că trebuia un text scris; tot ce se spunea fără text scris nu se înţelegea, nu se putea traduce, erau mizerabili organizaţi. Noi am băgat în timpul cuvântării noastre la cabină oamenii noştri şi aceştia ne-au tradus direct cuvântările, unde am exprimat poziţia pe care dv. o cunoaşteţi din presă. S-a terminat şedinţa. A fost organizată în aşa fel ca noi să vorbim

ultimii în seara aceea, să se termine şedinţa şi după aceasta a dispărut toată lumea /.../

A doua zi a luat cuvântul bulgarul primul, nu mai ţin minte cine a luat apoi cuvântul. Cuvântările au fost în spiritul în care tovarăşul Ceauşescu a vorbit aici, cu atacuri indirecte. Era, tovarăşi, de-a dreptul respingător modul în care se puneau chestiunile.

Eu nu vreau să spun termenul real pentru că nu este deloc plăcut să fie auzit, o atitudine de prosternare, de închinăciune în faţa Uniunii Sovietice şi a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Mie mi l-ai spus termenul acesta...

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Da, vi l-am spus, dar aici sunt şi femei...

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Te jenezi.

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Aşa cum a spus un corespondent al unei prese burgheze. Exact ca acum 15-20 de ani, piatra de încercare a internaţionalismului: atitudinea faţă de Uniunea Sovietică (citat bulgarul); baza mişcării muncitoreşti internaţionale şi a luptei pentru socialism – URSS; URSS în frunte; dacă n-am avut război termonuclear nu ştiu dacă ştiţi din ce cauză, pentru că s-a opus URSS; dacă în Orientul Apropiat au fost stinse conflictele – nişte lucruri ridicole – aceasta s-a datorat URSS ş.a.m.d.; atacuri la adresa chinezilor, atacuri indirecte la adresa aşa-zişilor naţionalişti, la aşa-zişilor unii, la unele partide, adică la poziţiile care nu corespundeau cu poziţiile iniţial stabilite, după care a urmat cuvântarea lui Bagdaş. La terminarea cuvântării lui Bagdaş, noi am făcut o declaraţie de protest extrem de severă. S-a întrerupt şedinţa şi ni s-a cerut, vreo două ore, să ne înţelegem cu Bagdaş. Am refuzat, am spus că cine are ceva să se înţeleagă să se ducă la Bagdaş, noi nu avem nimic cu Bagdaş, şi aici este o problemă principială, reprezentăm un partid, a fost atacat, trebuie să ni se dea satisfacţie. Toate delegaţiile din jurul nostru; nu se poate, tre-

buie să facem ceva, că nu ştiu mai ce, mă rog, nu vă povestesc toate amănuntele"[52].

Mizil informează de urgenţă Bucureştii asupra celor ce se petreceau în cadrul consfătuirii, între cele două capitale derulându-se un adevărat carusel de telegrame şi telefoane. Reacţia nu se lasă aşteptată: înţelegând cine se află în spatele lui Bagdaş, Ceauşescu convoacă în miez de noapte pe ambasadorii statelor socialiste care participau la întâlnirea de la Budapesta şi le înmânează o adevărată declaraţie de război (ideologic): „Am dat indicaţii delegaţiei noastre ca în cursul dimineţii de azi să ridice această problemă în faţa reprezentanţilor tuturor partidelor şi să ceară ca consfătuirea să se desolidarizeze de atacurile împotriva Partidului Comunist Român şi a altor partide şi să facă apel la toate partidele ca în viitor acestea să se abţină de la astfel de critici şi atacuri. În asemenea condiţii, dacă consfătuirea va fi de acord vom putea participa în continuare la lucrările acestei consfătuiri. Dacă nu se va face acest lucru, delegaţia noastră va părăsi consfătuirea, deoarece nu dorim să participăm la o consfătuire unde nu sunt create condiţii pentru un schimb liber şi democratic de păreri"[53].

Nu se poate spune că liderul de la Bucureşti a forţat nota, dar nici nu a lăsat prea mult spaţiu de manevră Moscovei şi sateliţilor săi. O retractare totală reprezenta o înfrângere zdrobitoare a lui Brejnev, omul care venise să îndrepte toate cedările lui Hruşciov, inclusiv retragerea din România, iar continuarea însemna reproiectarea imaginii PCUS de partid „dur", stalinist. Moscova avea să aleagă a doua cale. Din această opţiune cel mai mult avea să piardă... Dubček, care în acel moment juca o carte sovietică[54].

---

[52] Ibidem, dosar nr. 31/1968, ff. 18-22.

[53] Ibidem, f. 11; textul integral al notei înmânate ambasadorilor în „Privirea", nr. 127/24-30 iunie 1998, pp. 36-37.

[54] Un mare partid occidental – PCF – a îmbrăţişat, şi el, opinia sovietică. Iată ce spunea Niculescu-Mizil în plenara extraordinară a CC din 1 martie relativ la aceasta: „Cuvântarea lui /a reprezentantului PCF/ extrem de negativă este o retractare clară. Cine ia documentele plenarei Partidului Comunist Francez

În dimineața de 29 februarie, la București, s-a întrunit Comitetul Executiv al CC al PCR care avea să decidă asupra pașilor delegației române de la Budapesta. „Nu cerem – spunea Ceaușescu în cadrul ședinței – să se pună la vot această problemă /a atitudinii față de cuvântarea lui Bagdaș/, ci să fie rezolvată în sensul de a se cădea de acord asupra unui consens, dar dacă practic nu se acceptă așa, atunci să ia cuvântul Mizil și să expună problemele în sensul acesta. Dacă nu, să cerem ca delegațiile prezente să informeze conducerile lor de partid și până atunci să se închidă lucrările consfătuirii. Dacă nu vor fi de acord, delegația noastră să părăsească consfătuirea și să anunțe că nu va participa la lucrările ei până când Comitetul Central – care se va întruni mâine – nu va lua o decizie. Să convocăm Comitetul Central, ca hotărârea s-o ia Comitetul Central. Acesta este o problemă importantă, pentru că le va da o lecție că la noi problemele nu se hotărăsc de sus, le va demonstra că democrația pe care ei nu o aplică acolo, nu o aplică nici la ei acasă"[55].

La Budapesta, situația a evoluat de așa manieră că Mizil și colegii săi au revenit în după-amiaza zilei de 29 februarie la București, unde a doua zi s-au deschis lucrările plenarei extraordinare a CC al PCR. Au luat cuvântul Ceaușescu, Niculescu-Mizil (din a cărui expunere am reprodus anterior felul în care s-au derulat evenimentele), Dalea și alții. În final, CC a decis ca delegația PCR să nu mai participe la lucrările acestei întâlniri[56].

și cuvântările lui Marchais vede o dare înapoi absolut clară de pe această poziție". Prezentarea lui Mizil mai pune în evidență retrașările sau eschivele altor partide comuniste occidentale (spaniol, finlandez) sau formulele de presiune uzitate de sovietici pentru a-și impune punctele de vedere. Mai curajoasă a fost atitudinea micului partid comunist din Réunion, care a îndemnat la eliminarea tuturor punctelor de vedere care împing spre retragerea românilor (ANIC, fond CC al PCR/ Cancelarie, dosar nr. 31/1968, ff. 24-37).

[55] Ibidem, dosar nr. 30/1968, f. 5.

[56] Ibidem, dosar nr. 31/1968, f. 3. Trebuie notat că nu era pentru prima oară când o delegație de partid din România părăsea o conferință internațională. În iulie 1967, PCR boicotase o conferință pe problemele Orientului Apropiat, desfășurată tot la Budapesta (Open Society Archives, Box number 300/60/1/44, *Situation Report*, nepag.; în continuare OSA).

Aceasta a atras contrareacția. „După ce noi am plecat din Budapesta de la consfătuire – va declara Ceaușescu în plenara CC din 20-25 aprilie 1968 – nu numai că nu s-a renunțat la atacare, ci chiar unele partide, o să le spună tavarășul Dalea, nu e un secret, sunt polonezii, sirienii și germanii, au pus oficial în circulație o rezoluție de condamnare a României care, este adevărat că n-a obținut sprijin și a fost respinsă, dar arată în sine cum s-a organizat și ce se urmărea prin aceasta"[57].

Unele partide împărtășeau punctul de vedere românesc, altele nu. Comuniștii italieni îmbrățișează opiniile prezentate de Niculescu-Mizil; „Unita" din 2 martie își exprima regretul pentru retragerea reprezentanților PCR, scriind că delegația italiană nu a aprobat condamnarea celei române, deoarece „trebuie evitată întotdeauna condamnarea colectivă a altor partide"[58].

O poziție aparte poate fi trecut în contul mediilor de informare din Cehoslovacia, care, condiționate de atitudinea conducerii de partid, adoptă un ton conciliator. Cu toate acestea, *mass media* cehoslovacă este monitorizată de celelalte state socialiste în legătură cu posibilele efecte ale situației interne asupra politicii externe a partidului"[59].

Consfătuirea de la Budapesta avea să-și încheie lucrările pe 5 martie, dar fără români.

De la Sofia la Dresda

Aproximativ în același interval o delegație oficială ungară vizita Cehoslovacia, pentru a constata rezultatele și problemele reformei economice și politice.

Din discuțiile avute cu gazdele, din vizitele întreprinse, din studierea manifestărilor opiniei publice și a *mass media* s-au tras următoarele concluzii: noua echipă aflată la conducere după ple-

---

[57] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 67/1968, f. 143.

[58] OSA, *Reaction to Budapest Walkout* (II).

[59] Ibidem.

nara din ianuarie intenționează să gestioneze reforma în cele două planuri esențiale, cel economic și cel politic; există o criză politică, dar nu de sistem, ci la nivelul conducerii superioare și cu efecte asupra clasei de mijloc și a intelectualității; această criză nu privește numai modul și stilul de muncă al lui Novotný (acesta mai păstra încă funcția de președinte al republicii), ci linia politică reprezentată și condusă de el. Pentru rezolvarea situației, Dubček și colegii săi intenționau:

a) să lichideze urmările nedreptăților comise în perioada cultului personalității (Slansky și Smrkovský erau cele mai de notorietate cazuri);

b) să continue reforma economică (începuse să se înțeleagă că structura economiei nu mai corespundea condițiilor, dezvoltarea rapidă din ultimii ani fiind forțată; se urmărea, de asemenea, modernizarea organismelor de conducere);

c) eliminarea influențelor negative ale deciziilor politice luate pe baza pozițiilor subiective ale vechii conduceri de partid (se aprecia, de către delegația maghiară, că *team*-ul Novotny îngustase posibilitățile de manifestare ale democrației, diminuase posibilitățile de dezbatere a problemelor reale existente și manifestase o neînțelegere totală față de ambițiile naționale ale intelectualității slovace)[60].

Potrivit „raportului Nyers" (numit așa după numele șefului delegației ungare), activitatea reformatoare din Cehoslovacia era: susținută de Brejnev; Ulbricht era total neîncrezător, sentiment ce se transfera și asupra PSUG; iar Gomulka avea anumite dubii față de procesul demarat în ianuarie '68[61].

Desigur, interes sporit față de evenimentele din Cehoslovacia manifesta și statul român care declanșase mai înainte procesul de acomodare al economiei la noua situație și, pe de altă parte, se afla în fața acelorași cerințe de reparare a unor nedreptăți comise în perioada stalinistă (un amendament aici: aceasta s-a

[60] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 448, ff. 11-15.

[61] Ibidem, ff. 16-17.

făcut învinuindu-se Dej şi oamenii săi, Ceauşescu apărând drept Justiţiarul).

Arătam la începutul capitolului că anul 1968 avea un calendar foarte încărcat: întâlniri internaţionale pe linie de partide, în cadrul Tratatului de la Varşovia, vizite bilaterale, activităţi în diferite organisme şi multe altele.

Între acestea, Tratatul de neproliferare a armamentului nuclear ocupa un loc central, la Geneva desfăşurându-se intense negocieri pentru adoptarea unui text convenabil puterilor posesoare de asemenea armamente şi celor care nu dispuneau de capacităţi nucleare.

Exista însă un nemulţumit şi el era Nicolae Ceauşescu. Încă din vara lui 1967, el solicitase convocarea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia pentru pregătirea poziţiilor la Geneva. Propunerea a fost respinsă pe motiv că discuţiile se desfăşoară între reprezentanţii celor 18 de la Geneva, nefiind necesară o dublare a lor la nivelul ţărilor socialiste[62].

Între timp, în Comitetul celor 18 s-a depus un nou proiect faţă de care Bucureştii aveau obiecţii, astfel că PCR reînnoieşte, la sfârşitul lui ianuarie, cererea de convocare a CPC al Pactului de la Varşovia[63]. La poziţia iniţial negativă a cehoslovacilor, prezentată mai sus, se raliaseră şi germanii (care au răspuns că nu văd utilitatea unei asemenea întâlniri), numai că Moscova avea să răspundă afirmativ. În consecinţă, s-a stabilit deschiderea şedinţei pe data de 6 martie la Sofia, la nivelul cel mai înalt.

De ce a insistat Ceauşescu în convocarea Comitetului Politic Consultativ?

---

[62] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 31/1968, f. 40.

[63] Faţă de poziţia românească relativă la TNP (Tratatul de neproliferare) punctul de vedere al Ambasadei SUA era următorul: „Este dificil de spus cât de serios văd românii problema propriilor obiecţii la TNP. Deşi tratatul prezintă acelaşi tip de probleme pentru România, ca şi pentru celelalte ţări nenucleare, este cel mai probabil că prin ridicarea acestor obiecţii se doreşte să se arate Moscovei că Bucureştii trebuie să fie consultaţi în asemenea probleme" (*FRUS*, vol. XVII, doc. nr. 158).

Noul proiect conţinea o serie de prevederi care nu mulţumeau pe liderii de la Bucureşti, deoarece – spunea Ceauşescu în plenara CC din 1 martie – „îl fac practic inacceptabil", pentru că duce „la întărirea şi perpetuarea monopolului atomic şi în domeniul militar şi în domeniul economic, deschide calea amestecului în treburile interne ale altor state din partea ţărilor posesoare de arme nucleare şi în mod practic din partea imperialismului american. Nu dă nici o garanţie în ce priveşte problema renunţării la arma nucleară..."[64]. Luând în considerare aceste elemente, Ceauşescu propune plenarei CC să aprobe prezentarea următoarelor amendamente la *summit*-ul de la Sofia şi avansarea lor la sesiunea de la Geneva:

a) chiar după semnarea TNP statele posesoare de armament nuclear să continue eforturile pentru dezarmare; aceasta să înceapă în cel mai scurt timp şi în termen de cinci ani de la intrarea în vigoare a tratatului să se analizeze situaţia;

b) ţările ale căror armate au în dotare armament nuclear să acorde garanţii celorlalte state (care nici nu au şi nici nu vor dezvolta asemenea tehnică) că nu vor folosi împotriva lor arma nucleară;

c) periodic să se analizeze cum se înfăptuiesc prevederile acestui tratat[65].

Propuneri de amendare, prin introducerea a două noi alineate, erau făcute în privinţa exercitării controlului: „Controlul instituit în prezentul articol are ca unic scop să prevină folosirea materialelor fisionabile speciale pentru producerea armei nucleare sau altor dispozitive nucleare explozive de către statele nenucleare părţi la tratat. Sunt supuse controlului activităţile nucleare paşnice ale statelor nucleare părţi la tratat, care prin natura lor şi prin cantităţile de materii brute şi materiale fisionabile speciale pe care le prelucrează, tratează sau folosesc, pot conduce la proliferarea armei nucleare"; şi, al doilea, „statele părţi la tratat au convenit să instituie prin Consiliul de Securitate

[64] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 31/1968, f. 41.
[65] Ibidem, ff. 43-44.

un control adecvat, de natură să asigure că statele nenucleare părți la tratat, pe ale căror teritorii se găsesc baze militare străine, nu vor dobândi sub nici o formă accesul la arma nucleară prin intermediul acestor baze"[66].

Ceea ce îngreuna discutarea acestor amendamente în cadrul Tratatului de la Varșovia era faptul că „poziția și a tovarășilor sovietici și /a/ celorlalți este că tot ce s-a propus acum /aflat în discuție la Geneva/ este tot ce se poate obține, că americanii nu vor mai mult și să fim mulțumiți că le avem și pe acestea"[67].

Chiar și așa, Ceaușescu dădea prea puține semne că ar avea de gând să se oprească: „chiar dacă nu vom ajunge la un acord – declara el în plenara CC din 1 martie – să le depunem la Geneva și să insistăm și la Geneva și la Organizația Națiunilor Unite, unde se intenționează să fie supus spre dezbatere acest tratat, pentru introducerea acestora în proiect. Vom încerca, în același timp, să discutăm direct și cu alte state, inclusiv cu SUA, pentru a explica punctul nostru de vedere și pentru a insista să ajungem la îmbunătățirea acestui tratat"[68].

La începutul lui februarie, când Moscova își declarase acordul cu organizarea unei întâlniri la nivel înalt, în cadrul căreia să se dezbată TNP, ea a propus adăugarea a încă două puncte la ordinea de zi: problema vietnameză (asupra căreia între cei șapte nu existau deosebiri) și încă una cu caracter militar.

Chestiunile militare începuseră să constituie un nod gordian în relațiile București – Moscova. Totul trebuie văzut în contextul procesului de „independizare" a poziției României în interiorul blocului sovietic, a politicii ei economice și militare (interne și externe), ca și în cadrul procesului de regândire a doctrinei militare sovietice care punea – în centrul războiului de coaliție – un accent tot mai mare pe forțele sateliților, dar în condițiile în care conducerea era centralizată în mâinile mareșalilor sovietici.

---

[66] Ibidem.
[67] Ibidem, f. 45.
[68] Ibidem.

Ceaușescu dorea ca individualizarea României să fie recunoscută și de URSS nu numai de Occident.

S-a spus că unul din motivele ce l-au determinat pe Hrușciov să-și retragă trupele în 1958 din România a fost poziția ei strategică de nivel secundar. Adevărat. Dar teritoriul românesc continua să fie interesant pentru apărarea antiaeriană sovietică, instalațiile radar din România contribuind la aceasta. De asemenea, Kremlin-ul se putea gândi că într-o anume situație strategică își va putea reintroduce trupele în România și să exercite, astfel, o constantă presiune asupra Iugoslaviei. De aici și apăsarea pedalei de către Brejnev pentru a transforma Pactul de la Varșovia într-un mecanism instituțional care să asigure hegemonia sovietică în regiune. În 1965, liderul de la Kremlin ceruse „perfecționarea în continuare" a Tratatului de la Varșovia în special în domeniul „coordonării politicii externe a statelor socialiste"[69].

De cealaltă parte, România a acționat în direcții contrare: conducerea ei a cerut, mai ales din a doua jumătate a anilor '60, ca părții române să-i revină în exclusivitate controlul asupra forțelor române și ordinele de luptă să fie de resortul autorităților naționale. De mai mulți ani (chiar din 1963), *leadership*-ul românesc refuzase să mai accepte organizarea în țară a manevrelor militare ale trupelor Pactului de la Varșovia, dar a continuat să trimită personal la aplicațiile Tratatului, caracterizat de București drept „observatori", iar de către Moscova „participanți"[70]. De mai mulți ani, România redusese durata serviciului militar, de la 24 la 16 luni și făcea eforturi de a da armatei o orientare doctrinară preponderent internă.

În sfârșit, mai poate fi notată strădania forurilor decizionale române de a circumscrie reacțiile Tratatului la un număr redus

---

[69] Robert L. Hutchings, *Soviet-East European Relations. Consolidation and Conflict, 1968-1980*, Wisconsin, 1983, p. 32.

[70] William Zimmerman, *Soviet Relations with Yugoslavia and Romania*, în *Soviet Policy in Eastern Europe* (ed. Sarah Meiklejohn Terry), New Haven and London, 1984, p.138.

de scenarii (atac din partea NATO), respingându-se o anume intenție sovietică de a-l folosi și împotriva Chinei. Numai în prima situație, România, spuneau conducătorii ei, își va îndeplini obligațiile. Expresie a opțiunilor românești diferite sunt contrapropunerile din '66 (la programul lui Brejnev), ca postul de comandant-șef al Tratatului să fie asigurat prin rotație, iar deciziile în problemele nucleare să fie domeniu comun[71]. Moscova avea să fie confruntată și cu cererea de a-și reduce substanțial Misiunea Militară de Legătură din capitala României[72].

Profitând de propunerea lui Ceaușescu, Brejnev se declară de acord cu întâlnirea și supralicitează cu problema vietnameză (care nu crea dispute) și cea militară (care îl „durea" cel mai tare). Ce viza el? Instituționalizarea controlului pe care îl dorea asupra organismelor militare ale sateliților, în primul rând al României al cărei „rău exemplu" putea fi contagios.

În viziunea lui Ceaușescu, aceasta suna astfel: „se urmărea de a se institui un comandament al armatelor statelor de la Varșovia, deci ca toate armatele să fie supuse unui comandament și să devină partea unei armate unice, iar noi cerem un comandament unit al armatelor naționale ale țărilor participante la Varșovia. Suntem pentru un comandament care să coordoneze activitatea armatelor naționale. Răspunderea de înzestrarea, de dezvoltarea, de folosirea armatelor în caz de război să revină partidului și guvernului din fiecare țară. Însă, împreună într-un comandament să coordonăm și să ducem o politică unică și de înarmare și de folosire, dar nu de subordonare și nu ca armata română să execute ordinul lui Greciko sau altora; nu poate executa decât ordinul partidului și guvernului român"[73].

---

[71] Când prezentăm poziția lui Ceaușescu în problemele de conducere a alianței și cele privind decizia în domeniul nuclear nu discutăm dacă din punct de vedere al coaliției, al războiului de coaliție aceasta era productivă.

[72] A. Ross Johnson, *The Warsaw Pact: Soviet Military Policy in Eastern Europe*, în *Soviet Policy in Eastern Europe*, pp. 263-264.

[73] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 31/1968, f. 46.

Evident, se confruntă două principii: cel pus în evidență de Ceaușescu, al controlului național asupra forțelor destinate cooperării și celălalt, al eficacității militare, fundamentat după cel de-al doilea război mondial. Potrivit acestuia din urmă este necesară „acceptarea anumitor sacrificii din suveranitatea națională" în domeniul conducerii forțelor armate pentru îndeplinirea misiunilor în cadrul unui război de coaliție[74].

Așadar, înaintea deschiderii lucrărilor Comitetului Politic Consultativ de la Sofia dosarul militar româno-sovietic era voluminos.

În capitala Bulgariei erau prezenți liderii partidelor comuniste din Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, Polonia, România, Ungaria, URSS, însoțiți de primii miniștri, miniștrii de Externe, miniștrii Apărării; a mai participat la lucrări mareșalul I. I. Iakubovski, comandantul suprem al forțelor armate unite ale statelor participante la Tratatul de la Varșovia[75]. Pe agenda lor de lucru s-au aflat: TNP, problema vietnameză și problema militară.

Potrivit Comunicatului dat publicității[76], în cadrul consfătuirii „a avut loc un schimb temeinic de păreri în problema neproliferării armelor nucleare. Participanții la consfătuire – se arată în continuare – pornind de la poziția elaborată la consfătuirile de la Varșovia și București ale Comitetului Politic Consultativ, confirmă însemnătatea deosebită a preîntâmpinării răspândirii armelor nucleare și importanța rezolvării acestei probleme. Ei au examinat proiectul Tratatului de neproliferare a armelor nucleare, elaborat în cursul tratativelor și discuțiilor în Comitetul celor 18 pentru dezarmare, și și-au expus pozițiile respective în această problemă. Consfătuirea s-a desfășurat într-o atmosferă sinceră, tovărășească".[77]

---

[74] C. P. Stacey, *Armes, hommes et gouvernements. Politiques de guerre de Canada, 1939-1945*, Ottawa, 1970, p. 227.

[75] „Scânteia", nr. 7 635 din 7 martie 1968.

[76] Ibidem, nr. 7 637 din 9 martie 1968.

[77] Ibidem.

Nici cel mai atent cititor al „Scânteii" obișnuit cu aceste formule cifrate nu ar fi putut bănui ce s-a petrecut la Sofia dincolo de spectacolul festiv din sala Operei Populare.

Pentru consfătuirea CPC de la Sofia, istoricul este în postura fericită de a avea la îndemână mai multe izvoare documentare: stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR[78], procesul-verbal al ședinței comune a Comitetului Politic al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar și al Consiliului de Miniștri al Ungariei[79] și informarea prezentată de Dubček în forum-ul conducător al partidului[80].

Să începem cu... sfârșitul.

Au fost două comunicate. Primul semnat de toți participanții la consfătuire, din care am citat mai sus. Al doilea poartă semnăturile doar a șase șefi de delegații, lipsind cea a lui Ceaușescu (el a fost publicat numai în presa din țările care l-au semnat). Era pentru prima oară în istoria Pactului de la Varșovia când o ședință se finaliza cu recunoașterea unui dezacord. Nu a fost însă singurul, iar faptul că au apărut două comunicate era consecința neînțelegerilor serioase privind problemele dezbătute:

a) Ordinea de zi.

Sursa PCR: „La punctul trei al ordinei de zi s-a căzut de acord cu formularea următoare: Unele probleme militare pregătite la întâlnirea adjuncților miniștrilor Apărării de la Praga, și așa s-a cunoscut până în ultimul moment. Dar, miercuri după-amiază, la ora 16.00, când s-a prezentat ordinea de zi, primele două puncte erau așa cum ne-am înțeles, iar al treilea punct era formulat astfel: Crearea Consiliului militar și a Statului major. Am intervenit și am spus că am căzut de acord la Berlin asupra ordinii de zi, în acest sens fiind întocmit și un protocol. Atunci, tovarășul Gomulka /președintele ședinței/ a întrebat: este semnat de cineva protocolul? Și, într-adevăr, protocolul nu era semnat de nimeni. Toți ceilalți au spus că sunt de acord

---

[78] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 34/1968, ff. 2-14.

[79] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 449, ff. 3-12.

[80] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 13.

cu ordinea de zi propusă de tovarăşul Gomulka. Noi am declarat că atunci când vom ajunge la acest punct de pe ordinea de zi vom mai discuta. De la început ei au încercat să promoveze ceea ce şi-au propus şi ceea ce de altfel au declarat şi la Praga că, în orice condiţii, vor să creeze Statul major şi Consiliul militar".

Sursa PMSU: „La ordinea de zi au figurat trei probleme cu care s-a căzut în prealabil de acord şi anume: problema Tratatului de neproliferare a armelor nucleare a cărei dezbatere a fost iniţiată şi cerută de tovarăşii români; o poziţie cu privire la problema vietnameză, care a fost o dorinţă comună; şi în final – tot la propunerea mai multor partide – a fost pus pe ordinea de zi raportul Comandantului Suprem al Tratatului de la Varşovia". Este de reţinut formularea relativă la problema militară – „la propunerea mai multor partide" – ceea ce evidenţiază majoritatea şi nu unanimitatea.

Sursa PCC: nu este reţinută această chestiune.

b) Consiliul militar şi Statul major.

Sursa PCR: „Noi am arătat că nu avem nimic împotrivă /faţă de crearea celor două structuri militare/, dar mai întâi să se rezolve problema Statutului Comandamentului Unit şi apoi, pe această bază, să se rezolve şi problemele creării Statului major şi Consiliului militar... Toţi au fost de acord şi atunci aşa s-a rezolvat cu punctul III /pregătirea lui şi repunerea în discuţie după şase luni/".

Sursa PMSU: „în raportul Comandantului Suprem al Tratatului de la Varşovia au fost expuse unele idei cu privire la dezvoltare, care ar fi vizat dezvoltarea statelor-majore, a comandamentului suprem, avându-se, însă, în vedere că în acest sens nu s-a conturat o părere unanimă, dezbaterea problemei a fost amânată. În această problemă au primit împuternicire Comandantul Suprem al organizaţiei unificate şi unii miniştri ai Apărării. Împuternicirea a fost acordată pe termen de şase luni".

Sursa PCC: „Ar fi trebuit să se definitiveze problema conducerii militare unice. Suntem direct interesaţi ca această problemă să fie soluţionată".

c) Tratatul de neproliferare.

Sursa PCR: „Concluzia tovarășului Brejnev era că acest Tratat de neproliferare trebuie aprobat și cât mai repede. După el am luat noi cuvântul... Am prezentat amendamentele noastre și am încheiat expunerea cu importanța pe care ar avea-o acest Tratat /evident, în forma propusă de Ceaușescu/ pentru mișcarea comunistă ș.a.m.d... Să militâm în continuare pentru îmbunătățirea Tratatului de neproliferare... După noi a vorbit cehul care avea ceva scris, a mai adăugat el ceva, dar până la urmă n-am înțeles mai nimic, pentru că poziția lui era cam așa: sigur, Tratatul este necesar, propunerile tovarășului Ceaușescu nu pot fi combătute, sunt foarte bune, dar este greu să se realizeze și să ne mulțumim cu ce este și să-l semnăm... Gomulka a vorbit destul de scurt, susținând că trebuie să semnăm Tratatul pentru că mai mult nu se poate face; Kádár a spus, de asemenea, că propunerile românilor sunt bune, dar trebuie să acceptăm Tratatul așa cum este. În același spirit a vorbit și Jivkov, dar mai scurt, și în fine a mai luat cuvântul Kosîghin care, timp de o jumătate de oră, s-a referit la propunerile noastre. A spus că nu este de acord cu unele propuneri ale noastre, că în privința controlului acesta este cel mai bun și în încheiere a făcut propunerea să luăm hotărârea ca în unanimitate să semnăm Tratatul de neproliferare și apoi să lansăm un program de dezarmare... Am precizat clar că în problemele acestea nu pot hotărî decât comitetele centrale ale partidelor și că, în conformitate cu împuternicirea Comitetului nostru Central, noi vom depune amendamentele la Comitetul celor 18 de la Geneva... Am arătat că nu suntem de acord să luăm hotărârea de a semna sau nu tratatul, ci această hotărâre o poate lua numai Comitetul Central. Noi avem o împuternicire limitată...nu se poate pretinde o aprobare a lui /tratatului/ de către consfătuire, că aceasta este o problemă a fiecărui partid și guvern, că ne-am întâlnit pentru consultări și nu pentru a hotărî".

Sursa PMSU: „S-a manifestat o deosebire de păreri destul de fermă, pe de o parte românii, de cealaltă parte ceilalți participanți și nici nu s-a reușit să cădem de acord... Partea română are observații diferite, respectiv propuneri de modificare. Aceste propuneri române se referă la probleme de fond – deci nu este

vorba de lucruri stilistice – şi aceste propuneri cu privire la tendinţele fundamentale ar fi, în mare măsură, în interesul forţelor socialiste şi iubitoare de pace. Natura propunerilor este următoarea. În primul rând, proiectul de acord nu prevede obligaţia puterilor care se află în posesia armelor atomice de a le distruge. Nu conţine o astfel de obligaţie. Propunerea română are drept scop ca puterile care se află în posesia armelor nucleare să-şi asume obligaţia de a distruge armele nucleare, respectiv, mai întâi să oprească producerea acestora, apoi distrugerea stocurilor de arme şi distrugerea mijloacelor de transport. O altă problemă esenţială se referă la problema garanţiilor. Propunerea română prevede ca puterile care se află în posesia armei atomice să-şi asume obligaţia că nu vor folosi arme atomice împotriva ţărilor care nu dispun de astfel de arme. A treia observaţie esenţială se referă la controlul obligaţiilor noastre cu privire la acord... Partea română a propus un amendament în sensul ca aceste controale să se modifice astfel: va fi controlată activitatea nucleară a unui anumit stat, dacă această activitate ajunge, din punct de vedere cantitativ şi calitativ, la un prag de la care materialul fabricat să poată fi folosit pentru producerea armelor. Şi acordul prevede altceva. O a patra observaţie esenţială: conform proiectului de acord valabilitatea acestuia este de 25 ani... În legătură cu aceasta există o propunere românească conform căreia după cinci ani trebuie organizată o consfătuire cu participare largă la care să fie reprezentate toate statele şi dacă după cinci ani nu există progrese în ceea ce priveşte întreruperea producerii armelor atomice şi scăderea numărului acestora, se va constata acest lucru şi elementele esenţiale ale acordului vor fi reanalizate... Din partea celor «şase» – printre care ne aflăm şi noi – s-a exprimat punctul de vedere că aceste amendamente române sunt agreate în substanţa lor sau ar fi, în mare parte, acceptabile, însă sunt ireale, neexistând nici o posibilitate ca partea adversă să la accepte, să le aprobe şi să le includă ca părţi esenţiale în acord... Nu se pot trage concluzii de anvergură, dar formulând altfel este vorba, de fapt, că poziţia română ar însemna: totul sau nimic. Ei afirmă că, mai degrabă, să nu se semneze nici un fel de acord, dacă nu poate fi unul care să fie de

dorit pentru noi; ceilalți sunt de părere că mai bine ceva decât nimic. Aceasta este deosebirea esențială între cele două puncte de vedere".

Sursa PCC: nu se referă la acest subiect, pentru care, de fapt, se convocase consfătuirea.

d) Cine a creat situația.

Sursa PCR: „Despre ce consultări poate fi vorba când, în timp ce noi discutam problema neproliferării, ei au depus la Geneva un proiect împreună cu americanii și englezii... Va trebui să analizăm ce conține acest proiect care se pare că este îndreptat împotriva Chinei. Cum a spus «France Press» până acum am avut un jandarm, acum avem doi /multă supărare adunase Ceaușescu că a identificat URSS cu un jandarm mondial/... Un lucru bun este că vrând-nevrând au trebuit să înțeleagă că Comitetul Politic Consultativ trebuie să se mulțumească cu rolul acesta /de forum în care se dezbat problemele/ și nu cu rolul de până acum, de a aproba tot ceea ce făcea Uniunea Sovietică".

Sursa PMSU: „Și la actuala ședință s-au reflectat, dintr-un anumit punct de vedere, deosebirile de păreri care în ultimul timp s-au manifestat între partidul român, respectiv Republica Populară Română /să nu fi aflat Kádár că titulatura oficială a statului se schimbase de trei ani?/ și celelalte membre ale Tratatului".

Sursa PCC: „Evoluția României nu trebuie să fie identică cu a noastră. Dar există îngrijorarea că asemenea lucruri ar putea dăuna... Considerăm ca necesar pentru viitor să cădem de acord asupra faptului că trebuie să lucrăm cu multă atenție cu tovarășii români, pentru a nu le oferi prilejul să spună că îi alungăm[81], dar să și valorificăm toate modalitățile posibile de lucru"[82].

Care fuseseră, așadar rezultatele consfătuirii CPC de la Sofia desfășurate într-o „atmosferă tovărășească"?

a) apariția „grupului celor șase";

---

[81] „Chiar dacă pentru ei ar fi un lucru binevenit", se arată în altă parte a informării lui Dubček.

[82] Acomodarea Cehoslovaciei la practica fracționară, propusă de Ulbricht, s-a întors, până la urmă, chiar împotriva ei.

b) izolarea Cehoslovaciei față de ale cărei evoluții interne începuseră să se manifeste îngrijorări;

c) încercarea reușită a lui Ceaușescu de a transfera decizia de la nivelul Comitetului Politic Consultativ la nivelul forurilor decizionale din țară. Aceasta a încurajat elementele cu înclinații naționale din organismele militare ale altor state, cum ar fi Cehoslovacia, și într-o mai mică măsură, Polonia și Ungaria[83].

De unde însă atâta înverșunare la Ceaușescu pentru amendarea TNP? Americanii erau ținta lui, de controlul și spionajul lor dorea el să se pună la adăpost? Era real îngrijorat de posibilitatea ca revanșarzii (vest)germanii să „pună mâna" pe capacitățile nucleare americane dislocate în RFG? Sau, prin prisma intențiilor sale de viitor, dorea să-și arate buna-credință?

Poziția lui trebuie judecată ținând seama de dosarul energetic al României. Pentru următorul plan cincinal era prevăzută demararea programului nuclear în scop pașnic. Se preconiza obținerea instalațiilor în care să fie utilizat uraniu din țară, ceea ce făcea necesară existența uzinei de apă grea. Bucureștii doreau să și-o procure din Canada[84]. O propunere în acest sens fusese făcută cu câțiva ani mai înainte SUA, care însă o respinseseră neavând, probabil, încredere că instalația va putea fi ferită de ochi curioși[85]. Interlocutorul ambasadorului Corneliu Bogdan,

---

[83] A. Ross Johnson, *op. cit.*, p. 273.

[84] *FRUS*, vol. XVII, doc. nr. 159.

[85] Probleme similare fuseseră și în 1965, când românii au dorit să achiziționeze tehnologie de la „Firestone" pentru producerea cauciucului sintetic. Atunci, reprezentanții lui „Firestone" s-au retras de la negocieri în urma campaniei organizate împotriva vânzărilor către România (16 aprilie). Patru zile mai târziu, David Klein, din *staff*-ul lui National Security Council, a înaintat un memorandum către McGeorge Bundy, asistentul special al președintelui pentru Securitatea Națională. Reții atenția câteva elemente: „Este din ce în ce mai clar că nici secretarul Comerțului, nici secretarul Mann /subsecretar de stat pentru Probleme Economice/ nu au fost atenți la problemele României și nu au analizat caracteristicile care o disting de celelalte state comuniste /.../ Afacerea „Firestone" este depășită/.../ Dar putem fi în stare să salvăm câteva din piesele politice. În acest moment nu este tocmai clar cum privesc românii anularea acțiunii. În această dimineață, București au trimis o telegramă anunțând că Vietnam-ul nu mai este prezent în paginile ziarelor - ceea ce poate indica că românii consideră anularea drept reacție la poziția lor în problema Vietnam-ului (*Ibidem*, doc. nr. 151).

John M. Leddy, asistent al secretarului pentru probleme europene, a asigurat că vor fi reanalizate aceste chestiuni.

Până una-alta, poziţia adoptată la Sofia a avut repercusiuni imediate pe plan militar. Resimţind lipsa de credibilitate a românilor şi urmărind să-i izoleze, Moscova anulează o aplicaţie ce urma să se desfăşoare în România. Era vorba de un exerciţiu comun, de nivel operativ-strategic, condus de mareşalul Iakubovski, comandant suprem al Forţelor Armate Unite. Era prevăzut să participe grupe operative a trei comandamente de front – român, bulgar şi sovietic –, precum şi grupe operative ale Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului României şi Marinei Militare din cele trei state. Durata: între 18 şi 26 martie (finalul se suprapunea consfătuirii de la Dresda).

Dar la 12 martie, şeful Statului Major al Comandamentului Unit transmite la Bucureşti că „aplicaţia se amână «la o dată mult mai târzie», fără a da nici o altă lămurire suplimentară". Normal, Ministerul Forţelor Armate al României a solicitat explicaţii, iar reprezentantului său la Tratat i s-a spus că „amânarea s-ar putea datora faptului că: ministrul Apărării al URSS urmează să plece în Irak şi Siria, iar mareşalul Iakubovski I.I. trebuie să-i ţină locul; urmează să se desfăşoare o mare aplicaţie în armata sovietică despre care el nu ştie prea multe (sic!); sunt şi motive politice pe care el nu le ştie prea bine. Întrebat de colonelul Iacob Ion care sunt acestea, generalul de armată Kazakov M. I. a spus că «problema Europei» fără a mai adăuga alte explicaţii". Două zile mai târziu, acelaşi Kazakov transmite că aplicaţia nu se va putea desfăşura nici în viitorul apropiat[86].

Revenind la consfătuirea de la Sofia, este de menţionat că „grupul celor şase" a ţinut să-şi afirme existenţa printr-o primă şedinţă chiar acolo unde s-a format. Pe improvizata ordine de zi s-au aflat: CAER, Comitetul Politic Consultativ şi mişcarea comunistă internaţională. Concluzia rezultată în urma dezbaterii reprezenta un pas înainte pe drumul creării unui centru de comandă a statelor socialiste, de monitorizare a mişcării mondi-

[86] Arhivele Militare Române, fond Direcţia Operaţii, dosar nr.3, vol. 1/1968, ff. 156-157.

ale comuniste, format din URSS şi sateliţii cei mai apropiaţi. Indezirabilii trebuiau excluşi de la masa zeilor. Să spunem însă că îndepărtarea lui Ceauşescu s-a făcut fără ca Moscova să fie îngrijorată vreun moment că acesta va abandona comunismul.

În întâlnirea de la Sofia „în componenţă liberă", cum spunea Dubček, s-a afirmat că „practica a confirmat că în prezenţa tuturor nu s-a reuşit totdeauna soluţionarea tuturor măsurilor luate în cadrul CAER, în problema diviziunii economice şi altele /erau proaspete în memorie reacţiile lui Bârlădeanu în diferite sesiuni ale acestui organism/. S-a constatat că nu s-a reuşit până acum să se soluţioneze problema definitivării unui comandament unic. Nu s-a reuşit soluţionarea unui comandament unic în cadrul Tratatului de la Varşovia. Şi aşa cum s-a putut vedea la Sofia, nici aici nu s-a reuşit găsirea unui limbaj comun în soluţionarea măsurilor luate de ONU privind neproliferarea armelor atomice"[87]. Dar, după un participant la consfătuirea redusă, principala concluzie a fost aceea că „ar fi bine ca în această componenţă să ne întâlnim mai des"[88].

Şi „lumea bună" s-a întâlnit la Dresda (23 martie). Numai că exista o mare deosebire între ce credeau unii (Dubček) că va fi şi ce a fost în realitate[89].

Şi în acest caz, istoricul este confruntat cu problema surselor, deoarece Comunicatul dat publicităţii este în bună măsură... mincinos. În presă a apărut că „cei şase" au discutat problemele CAER, ale colaborării economice care lasă de dorit, pe marginea conducerii unitare a forţelor pactului, în problemele consiliului militar şi ale comitetului tehnic şi că s-au „informat reciproc" asupra situaţiei din fiecare partid. Prin prisma acestui comunicat reacţia lui Ceauşescu, expusă în plenara CC al PCR din aprilie '68, este justificată[90]: „Ceea ce însă considerăm noi că nu cores-

---

[87] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 25.

[88] *Ibidem*.

[89] Lămuritor în ceea ce priveşte procesul decizional sovietic cu privire la Cehoslovacia este articolul lui Cosmin Popa, *Succes militar, eşec politic*, publicat în „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, pp. 28-35.

[90] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 67/1968, ff. 142-144.

punde cu relaţiile dintre ţările socialiste participante la Tratatul de la Varşovia şi la CAER este faptul că la Dresda s-au pus în discuţie problemele comandamentului militar al Pactului de la Varşovia şi activitatea CAER-ului. Ori, noi considerăm că nu poate fi îndreptăţit cu nimic ca un grup de ţări, membre ale unui organism internaţional, să se întâlnească separat şi să discute activitatea unor organisme internaţionale la care sunt membre şi alte ţări. Pentru că aceasta, oricum ai vrea să o apreciezi şi o apreciezi într-o formă destul de elastică sau de delicată, nu poate fi considerată decât ca o acţiune unilaterală de slăbire a acestor organisme internaţionale /.../ România nu consideră just că acolo s-au pus în discuţie problemele organismelor la care România este parte şi consideră că discutarea acestor probleme trebuie să se facă în prezenţa tuturor membrilor acestor organisme"[91].

Deci, reacţia Bucureştilor ar fi fost logică dacă la Dresda s-ar fi petrecut ceea ce s-a publicat. Dar prea puţin din ce a apărut în presa din ţările socialiste s-a discutat. Era un exemplu tipic de manipulare a opiniei publice din respectivele state, dar şi de aiurea.

În faţa cercetătorului se mai ridică o anomalie. Informarea pe care Alexander Dubček a făcut-o la revenirea de la Dresda în faţa Comitetului Central al PCC[92]. Potrivit editorilor ea este o „prezentare deformată a felului cum a decurs şi s-a încheiat consfătuirea de la Dresda /.../ Pe ordinea de zi de la Dresda nu se afla nici o problemă concretă «pe marginea conducerii unitare, a consiliului militar şi a comitetului tehnic», chiar dacă au fost pomenite în comunicatul final al consfătuirii de la Dresda"[93]. De ce Dubček a „derapat" dezinformând, practic, CC al PCC, este problema istoricilor cehi să o rezolve.

Dar ce a fost la Dresda?

Părţi ale răspunsului le găsim în informarea de mai sus, Dubček comunicând totuşi că în cadrul consfătuirii „s-a conturat o anumită îngrijorare ca printr-o anumită activitate să nu se

---

[91] Ibidem, ff. 143-144.

[92] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 25.

[93] *Ibidem*, nota 3.

profite de evoluția de la noi /.../ Pot afirma că aceste îngrijorări și sfaturi care au fost exprimate au fost purtate în acel spirit conform căruia tovarășii își manifestă aceste îngrijorări pentru motivul că ei stau în spatele nostru și doresc ca lucrurile să iasă cum trebuie"[94]. Mare naiv să fi fost liderul comuniștilor să afirme așa ceva! Sau un bun cunoscător al oamenilor care îl ascultau și din care mulți erau partizanii lui Novotný (care abia fusese obligat să demisioneze și din funcția de președinte al Republicii) și ai Moscovei. Sau, pur și simplu, el dorea numai un alt fel de socialism, echipa din jurul său fiind cea care a propulsat lucrurile[95]. Alți vorbitori (Drahomír Kolder, de pildă) au fost mai direcți: „La tovarășii a apărut o îngrijorare și o teamă foarte serioasă dacă partidul va face față".

Găsim, de asemenea, răspunsuri parțiale în telegramele diplomaților români aflați la post în diferite capitale. Desigur, cele mai așteptate la București erau cele venite din „zona de foc" – Praga, unde ambasadorul Obradovici și echipa sa, Răsuceanu și Vlăsceanu, se străduiau (și reușeau) să producă cele mai utile informații pentru Centrala MAE.

La 23 martie, la două zile după demisia lui Novotný și în chiar ziua întâlnirii de la Dresda, de la Praga pleacă o telegramă-analiză a momentului. „Demisia lui Novotný din funcția de președinte al Republicii și schimbările de persoane ce s-au produs până în prezent și se vor produce la plenara CC din 28 martie a.c. marchează în linii mari încheierea primei etape a procesului de democratizare început cu plenarele CC din decembrie și ianuarie și consemnează consolidarea aripii progresiste a conducerii de partid cehoslovace, asigurându-i sprijinul de mase. În atingerea acestui scop, forțele progresiste din cadrul CC, sprijinite de mijloacele de informare de masă (presă, radio și televiziune), începând cu conferințele raionale de partid, au trecut la mobilizarea directă a maselor împotriva poziției elementelor conservatoare. Ca urmare a acestei activități, în ultima

---

[94] *Ibidem*.

[95] Interesante, în acest sens, mărturiile lui Smrkovský preluate după „Giorni" de „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, pp. 23-27.

săptămână procesul de democratizare a cuprins toate straturile sociale /.../ Influenţa elementelor conservatoare a scăzut, reprezentanţii acestora prezentându-şi demisia sau fiind înlocuiţi din posturile ce le deţineau pe linie de partid sau de stat la diferite eşaloane /.../ Etapa a doua a acestui proces va începe după plenara CC din 28 martie a.c., care va adopta proiectul programului de acţiune al partidului pentru perioada până în 1970, care se va caracteriza prin trecerea concretă la măsuri pentru înlăturarea greutăţilor manifestate în trecut, în primul rând în domeniul economic şi prin reorganizarea simetrică a societăţii cehoslovace formată din cele două popoare". Aceste lucruri nu deranjau pe liderul regimului comunist de la Bucureşti. Altele erau semnalele care erau privite cu aprehensiune: „S-au manifestat în cadrul întâlnirilor cu studenţii unele atitudini necorespunzătoare, printre care cererea de a se elimina din Constituţie prevederea cu privire la rolul de conducător al partidului comunist, afirmaţii ostile la adresa armatei, dorinţa ca R. S. Cehoslovacă să promoveze o politică de neutralitate şi altele". În final, diplomaţii români apreciau că „definitivarea acestui proces /de democratizare/ va depinde de modul în care partidul va reuşi să redreseze economia naţională şi să prevină urmările negative ce ar putea avea loc ca urmare a unor exagerări în acordarea de libertăţi, care pot crea premisele unei activităţi antisocialiste"[96]. Aici era, de fapt, marota tuturor, Ulbricht, Gomulka, Tito, Brejnev sau Ceauşescu. Ultimul, întocmai ca şi predecesorul său, era „afară" un liberal, dar în interior un stalinist (dintr-un oţel mai moale la început, din ce în ce mai dur pe măsură ce treceau anii). Nefiind confruntat cu o ieşire din sistem, văzând că PCR ţine lucrurile sub control, Brejnev i-a lăsat o oarecare libertate de mişcare lui Ceauşescu[97], de care acesta a profitat în cel mai înalt grad, şi s-a năpustit asupra Cehoslovaciei.

---

[96] AMAE, fond Telegrame Praga (martie 1968), telegrama nr.77 203/23 martie.

[97] Desigur, când vor fi disponibile documentele din fosta URSS, lucrurile vor trebui nuanţate.

Posibilitatea pierderii controlului era evocată şi de diplomaţii statelor nesocialiste acreditaţi la Praga, care considerau că pot apărea exagerări spre dreapta, ceea ce ar duce „la reacţii interne şi externe contrarii tendinţelor actuale". Esenţial era, spuneau aceştia, ca „o dată cu epuizarea obiectivelor critice, acestea trebuie înlocuite cu acţiuni pozitive care, pentru a menţine mereu treaz interesul şi adeziunea maselor, ar trebui să se succeadă tot într-un ritm susţinut. Aici este vorba, în special, de domeniul economic"[98].

Pe baza telegramelor care se concentrau la MAE, Ceauşescu a luat poziţie în plenara din aprilie 1968 împotriva organizatorilor întâlnirii de la Dresda, evidenţiind că „e dreptul unui grup de ţări să se întâlnească şi mai cu seamă atunci când îşi propun ca scop, aşa cum reiese că şi-au propus unele ţări să procedeze la Dresda, să exercite presiuni asupra cehoslovacilor în legătură cu situaţia lor internă"[99].

Reacţia a fost făcută publică, forurile decizionale române nefăcând nici un secret din atitudinea lor. Orice ocazie se ivea era bună pentru promovarea punctului de vedere românesc. De ce? Poate că Ceauşescu dorea să înlocuiască comunismul de tip sovietic „imperialist" cu comunismul „ţărilor mici" şi avea nevoie de suport în cele patru zări. Sau poate că dorea desprinderea unor partide mai mici din orbita Moscovei.

Când la Bucureşti a sosit, la începutul lui mai 1968, Erwin Scharf, membru al Biroului Politic, secretar al CC al Partidului Comunist Austriac, amfitrionul acestuia, Paul Niculescu-Mizil, a declanşat un serios tir împotriva modului în care sovieticii concep cooperarea în cadrul blocului. Referindu-se la întâlnirea „celor şase" de la Dresda, responsabilul român îi declara omologului său austriac: „România face parte din Tratatul de la Varşovia. Discutarea separată a problemelor acestui organism nu este de natură să întărească unitatea între ţările Tratatului de la Varşovia, cu atât mai mult cu cât cu două săptămâni înainte cele

---

[98] AMAE, fond Telegrame Praga (martie 1968), telegrama nr.77 232/23 martie.

[99] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 67/1968, f. 143.

şapte ţări socialiste care fac parte din Tratatul de la Varşovia – pentru că Albania nu participă – au discutat toate problemele şi au luat hotărâri în unanimitate. Ne punem în mod justificat întrebarea: de ce este nevoie de o asemenea întâlnire fără România? La consfătuirea de acolo s-au discutat probleme legate de CAER şi în comunicat se spune /astăzi ştim că textul dat publicităţii nu era exact în totalitate, dar poziţia Bucureştilor este de menţionat/ că s-au luat nu ştiu ce măsuri să facă, să se întâlnească. România nu a fost invitată la această întâlnire, deşi este membră fondatoare a CAER /.../ Noi ne-am exprimat public poziţia în această chestiune, în primul rând pentru că trebuie să dăm şi noi explicaţii opiniei publice. Membrii de partid ne întreabă: ce s-a întâmplat la Dresda, de ce nu v-aţi dus? Oamenii nu ştiu că România nu a fost invitată"[100].

Asemenea poziţii nu erau afirmate numai cu prilejul vizitelor unor partide care trebuiau câştigate sau al unor explicaţii oferite altora. Chiar şi la întâlnirile „faţă-n faţă" cu reprezentanţii PCUS sau ai URSS, partea română îşi exprima punctele de vedere. O astfel de confruntare a avut loc la 29 aprilie între ambasadorul Basov al Uniunii Sovietice şi Paul Niculescu-Mizil, cu ocazia primirii de către ultimul a ambasadorilor statelor socialiste acreditaţi în România. După expunerea lui Mizil, diplomatul sovietic reacţionează: „Nu înţeleg în ce constă separatismul în legătură cu consfătuirea de la Dresda la care au participat reprezentanţii a şase partide comuniste (Basov dorea să scoată în evidenţă *numărul*, că prin acest simplu fapt românii s-au separat)". Replica lui Mizil nu a întârziat: „Eu am arătat aici în legătură cu această întâlnire, iar în documentele noastre s-a arătat următorul lucru, că la această consfătuire de la Dresda au fost discutate şi dezbătute probleme legate de CAER şi probleme legate de Comitetul Politic Consultativ. Eu nu vreau să fac polemică cu tov. Basov. Am subliniat poziţia noastră (o punere la punct cum, probabil, venerabilul ambasador nu a prea avut parte în cariera sa)". „Sigur, tovarăşi – continua Mizil –, că noi am afirmat clar dreptul fiecărui stat socialist şi al tuturor de a se

[100] Ibidem, dosar nr. 78/1968, ff. 26-27.

întâlni şi discuta problemele pe care le consideră necesare, însă noi am avut obligaţia faţă de membrii partidului nostru şi faţă de opinia publică să răspundem la întrebarea că, dacă se discută problemele CAER de ce nu le discută şi România? Se discută problemele Comitetului Politic Consultativ. De ce fără România?"[101]. Întrebări rămase fără răspuns, care s-au adăugat „dosarului româno-sovietic".

Aşadar, ce a fost la Dresda? O încercare de punere la colţ a celui mai mic dintre copiii obraznici ai comunismului[102], în absenţa lui Ceauşescu care i-ar fi deranjat pentru că i-ar fi susţinut pe cehi. La acest punct se ridică întrebarea: de ce nu a participat România? Pentru că, va spune în acele zile liderul ei, „organizatorii, cunoscând poziţia României, nu au vroit să-şi mai creeze şi acolo complicaţii în plus şi au vroit să aibă posibilitatea de a acţiona şi de a avea în faţă numai pe cehoslovaci".

Dresda şi România au fost în atenţia mediilor de informare occidentale. Într-un *Situation Report* al „Europei libere"[103] din 27 martie 1968, se arată că „absenţa României de la conferinţa de la Dresda este o nouă dovadă a slăbirii relaţiilor ei cu comunitatea socialistă. Această continuă «slăbire a relaţiilor» se poate reflecta asupra planurilor de reînnoire a Tratatului de prietenie şi ajutor reciproc cu Uniunea Sovietică, ca şi asupra nivelului ei de cooperare în interiorul Tratatului de la Varşovia şi CAER. Faptul că din mult întârziatele ştiri transmise de «Radio Bucureşti» despre întâlnirea de la Dresda sunt eliminate acele pasaje ale comunicatului în care sunt prezentate măsurile pentru întărirea Pactului de la Varşovia şi a cooperării economice, orice referiri la Germania şi la proiectatele întâlniri la nivel înalt asupra cooperării economice indică faptul că România se va ţine deoparte de viitoarele întâlniri programate în viitorul apropiat /.../

---

[101] Ibidem, dosar nr. 69/1968, f. 12.

[102] În acelaşi sens s-au pronunţat şi R. J. Crampton, *op. cit.*, p. 333 (în plus, acesta arată că Brejnev i-a oferit lui Dubček Armata Roşie dacă scapă situaţia de sub control) şi Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iaşi, 1997, p. 101.

[103] OSA, Box number 300/60/1/44, nepag.

Absența de la Dresda a crescut gradul ei de izolare în blocul sovietic, dar a adus-o, în ceea ce îndeobște este numit flancul de sud, mult mai aproape de poziția Iugoslaviei".

Pentru ziariștii occidentali, faptul că între statele comuniste europene erau trei care, mai mult sau mai puțin, se aflau în raporturi de independență sau autonomie față de URSS, era absolut normal ca ele să se caute reciproc[104]. Și cum acestea fuseseră între cele două războaie mondiale aliate (Mica Înțelegere) s-a speculat foarte repede asupra trezirii la viață a acelei structuri, deși întregul context era fundamental diferit de cel interbelic. Dar pentru presă intenția era frumoasă și, oricum, de lansat: „Dacă comentariile reciproc amicale răspândite de mediile din Cehoslovacia, Iugoslavia și România vor conduce la o substanțială apropiere între aceste trei țări aparținând «flancurilor de sud și nord» este, desigur, o problemă de viitor"[105].

Doar că viitorul era destul de sumbru.

---

[104] Avem în vedere, aici, numai partea văzută a lucrurilor, nu și reținerea inițială destul de puternică a lui Dubček față de Ceaușescu. Pentru un calendar al întâlnirilor reprezentanților celor trei state, vezi Petre Otu, *Raporturi româno-cehoslovace în timpul „primăverii de la Praga"*, în „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, p. 46.

[105] OSA, loc. cit.

Capitolul III

SE ADUNĂ NORII (APRILIE-IULIE)

„După Dobrînin, Ambasada sovietică /de la Washington/ a primit de la reprezentanții Administrației informația că SUA nu fac nici un pas care să fie interpretat ca un amestec în treburile interne ale RSC..."[1].

Aprilie în București

După plecarea delegației române de la consfătuirea din februarie de la Budapesta, cei rămași au decis să continue șirul întâlnirilor, comuniștilor unguri revenindu-le sarcina pregătirii unei noi ședințe de lucru.

Înainte de deschiderea consfătuirii de la Dresda, la CC al PCR s-a primit o invitație din partea CC al PMSU de a participa la lucrările Comisiei pregătitoare a conferinței internaționale preconizată a se desfășura la sfârșitul anului la Moscova. Ele urmau a avea loc în luna aprilie tot în capitala Ungariei.

Răspunsul românesc a fost trimis cu ceva mai mult de o săptămână înaintea deschiderii sesiunii[2]. Scrisoarea este un nou prilej pentru reiterarea punctelor de vedere ale PCR asupra pro-

---

[1] *Prameny k dějinám Československé krize*, 1967-1970, Brno, 1995, vol.4/1, doc. nr. 47 (în continuare *Československé krize*).

[2] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 66/1968, ff. 171-173 (în continuare ANIC).

blemelor cu care se confrunta mişcarea comunistă internaţională, asupra felului în care PCUS tindea să revină la poziţia deţinută pe timpul lui Stalin. Acestea priveau:

a) PCR este de acord cu organizarea unei conferinţe internaţionale care să contribuie la întărirea unităţii partidelor comuniste şi muncitoreşti;

b) respectarea principiilor relaţiilor dintre partide, a normelor democratice;

c) necriticarea activităţii sau liniei politice interne şi internaţionale a vreunui partid, prezent sau nu la întâlnire; este dreptul fiecărui partid de a-şi elabora singur strategia construirii socialismului;

d) o declaraţie publică din partea tuturor partidelor că se vor abţine pe viitor de a pune în discuţie politica internă şi/sau externă a unui partid comunist[3].

De ce „declaraţie publică"?

În întrevederea cu Erwin Scharf, Niculescu-Mizil subliniază cauzele acestei insistenţe: „noi credem că o asemenea înţelegere publică este de natură să risipească rezervele pe care le au şi alte partide comuniste şi muncitoreşti. Este clar acest fapt că nu numai P.C. Român, dar şi alte partide, 7 partide din 14 din ţările socialiste nu merg la consfătuirea aceasta sau n-au participat până acum. Alte partide din ţările capitaliste au rezerve. Sigur că motivele fiecărui partid sunt diferite, dar aceste rezerve sunt în fond rezerve faţă de metodele care sunt în prezent în mişcarea muncitorească"[4].

Mai mult decât atât. Se credea că o dată făcut public un angajament de acest gen mai greu este să-l încalci ulterior. Avea să o afirme liderul comuniştilor români la faimoasa plenară a CC din aprilie: „în discuţii bilaterale ne-am înţeles şi înainte, inclusiv cu tovarăşii sovietici. Au spus da, suntem de acord să nu se atace, suntem de acord să nu se condamne şi am vorbit aproape

[3] Ibidem.

[4] Ibidem, dosar nr. 78/1968, f. 17.

cu majoritatea partidelor şi realitatea este că, totuşi, nu s-au ţinut de cuvânt..."[5].

Numai o „asemenea înţelegere – se arăta în scrisoarea de răspuns a CC al PCR expediată la 16 aprilie CC al PMSU – ar fi de natură să contribuie la crearea unui climat favorabil îmbunătăţirii şi normalizării relaţiilor dintre partidele comuniste şi, în acelaşi timp, la înlăturarea rezervelor pe care le au alte partide comuniste şi muncitoreşti faţă de participarea la proiectata Consfătuire internaţională"[6].

Se proiectează, aşadar, imaginea unui Ceauşescu unificator al mişcării internaţionale comuniste, a unui luptător împotriva dictatului „marii puteri roşii", pentru promovarea egalităţii între partidele şi statele comuniste indiferent de potenţialul lor. „Dacă sunt unii care produc falii – păreau să spună în patru zări emisarii Bucureştilor –, iată, noi acţionăm pentru refacerea unităţii mişcării, esenţială împotriva imperialismului". Şi pentru că nu erau create condiţiile pentru aceasta, PCR a lipsit de la întâlnirea „grupului de lucru" de la Budapesta (desfăşurată între 24-28 aprilie).

„Unitate" părea să fie esenţa mesajului Plenarei CC al PCR din aprilie[7].

Principalele puncte ale „Hotărârii Plenarei CC al PCR cu privire la unele probleme ale activităţii internaţionale a Partidului Comunist Român" sunt:

---

[5] Ibidem, dosar nr. 67/1968, f. 145.

[6] Ibidem, dosar nr. 66/1968, f. 173.

[7] Date fiind consecinţele unora dintre măsurile hotărâte în cadrul lucrărilor, de pildă, cea privind înzestrarea cu armament şi tehnică de luptă a armatei sau cea relativă la reabilitarea unor activişti ai partidului, plenara în întregul ei reclamă o dezvoltată, obiectivă analiză asupra contextului în care a avut loc, asupra „ţintelor" pe care şi le-a fixat Ceauşescu, asupra situaţiei partidului aflat în faţa unei noi etape a luptei pentru putere (se declanşează atacul împotriva ultimilor dejişti şi se promovează noii „clienţi"). Vor fi focalizate numai unele elemente ce ţin de ceea ce s-a numit „activitatea internaţională a Partidului Comunist Român".

a) Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ din 6-7 martie, de la Sofia;

b) întâlnirea de la Dresda din 23 martie;

c) condițiile în care PCR ar fi putut participa la lucrările comisiei convocate la Budapesta și ar lua parte la alte conferințe.

Concluzia era că „Plenara exprimă voința PCR care, pronunțându-se consecvent pentru acțiuni de întărire a colaborării și unității dintre partidele comuniste și muncitorești, se declară gata să discute, în cadrul unor consultări bi sau multilaterale, cu celelalte partide frățești problemele legate de pregătirea unei consfătuiri internaționale care să servească interesele unității sub steagul marxism-leninismului și al internaționalismului proletar. În condițiile actuale ale luptei contra imperialismului este necesar să se facă totul pentru întărirea acestei unități, pentru restabilirea unui climat de încredere și respect reciproc între partide, pentru evitarea a orice ar putea duce la înăsprirea relațiilor dintre ele și la agravarea divergențelor, pentru găsirea unui teren de acțiune comună practică"[8].

Agitația stârnită de Ceaușescu nu putea lăsa indiferentă conducerea de la Kremlin, care își va însuși o nouă manieră de adoptare a problemelor: sovieticii nu mai ies în față. La consfătuirile internaționale vârful de lance sunt polonezii, în ofensiva contra comuniștilor cehoslovaci cel mai virulent este Ulbricht, în timp ce Brejnev este doar „îngrijorat, dar încrezător în Dubček și PCC". Pentru a culege informații de la un nivel posibil inaccesibil rețelelor KGB și GRU – adică de la Dubček însuși – va fi folosit Kádár care a avut mai multe întâlniri cu liderul de la Praga.

Aceeași metodă indirectă de a se informa a fost folosită și în situația României. Retezându-i-se brusc orice replică lui Basov (vezi mai sus), Moscova folosește intermediari pentru a afla de la cel mai înalt for gândurile românilor. Credem că aici se înscrie și „cazul" Scharf. Nu avem dovezi care să certifice aceasta, dar prea sunt multe opiniile reprezentantului PCA care seamănă

[8] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 66/1968, f. 256.

izbitor cu ale PCUS, el apărând un adevărat avocat al conducerii centralizate.

Confruntată cu o „mişcare de învăluire", partea română încearcă să proiecteze imaginile cunoscute în problemele TNP, ale Comitetului Politic Consultativ, ale condamnării unor partide pentru linia lor politică adoptată într-o chestiune sau alta, în problema necesităţii refacerii unităţii de acţiune a mişcării comuniste. Doar că registrul Kremlin-ului se modificase rapid. Erwin Scharf transmite un semnal: „În această ordine de idei /a unităţii/ se nasc anumite păreri care nu întotdeauna sunt cele mai juste, dar care sunt uneori dictate de anumite interese proprii. Dacă, de exemplu, are loc aşa un eveniment cum este conferinţa de la Dresda – eu vorbesc acum despre mine şi cred că la fel stau lucrurile şi cu ceilalţi membri ai partidului nostru – atunci se spune că nu a fost posibil să se ajungă la un numitor comun cu comuniştii români, dar bine cel puţin că celelalte partide s-au înţeles între ele"[9].

Aşadar, ne putem înţelege şi fără voi, noi suntem şase din Europa comunistă, voi sunteţi singuri, vă autoexcludeţi, părea să fie semnalul emis de la Moscova. Faptul a fost sesizat rapid de reprezentantul PCR: „insistenţa cu care se prezintă poziţia României ca o poziţie izolată, mi se pare că arată şi dorinţele unora ca România să fie izolată"[10].

Paul Niculescu-Mizil reacţionează prompt, dând şah la rege, ridicând o serie de obiecţii greu de demontat: „În ceea ce priveşte modul de a construi socialismul, spre exemplu, am putea discuta problema democraţiei în ţările socialiste. Este un subiect în care am putea să ne spunem foarte multe lucruri unul altuia; sau problema atitudinii faţă de intelectualitate în ţările socialiste..."[11].

---

[9] Ibidem, dosar nr. 78/1968, f. 28.
[10] Ibidem, f. 32
[11] Ibidem, f. 16

Cel care citeşte acest fragment din stenograma întâlnirii Mizil–Scharf nu se poate opri să nu exclame: *O, tempora...* Regimul Ceauşescu atacă pe temeiul lipsei de democraţie...

Mare parte a întrevederii dintre cei doi fruntaşi comunişti a fost alocată lucrărilor comisiei de la Budapesta, austriacul informându-l despre rezultatele dezbaterilor din capitala Ungariei (de la care au lipsit 15 partide comuniste şi muncitoreşti din întreaga lume. Din nou, cele mai importante absenţe – chinezii şi iugoslavii, dar şi albanezii, coreenii, cubanezii şi, desigur românii)[12]. Au fost aduse în discuţie modul de alcătuire a diferitelor comisii de lucru, proiectele elaborate, tematica marii conferinţe fixată a se deschide pe 25 noiembrie, dar la fel de mult l-a interesat pe reprezentantul PCR disputa iscată „între anumite delegaţii.

Tov. E. Scharf:

S-a spus că a fost un oarecare conflict în legătură cu concepţia tovarăşilor italieni care au spus că nu trebuie să procedăm imediat la redactarea unui proiect preliminar, ci întâi să fie întocmite şi discutate problemele şi temele. Reprezentantul P. C. Italian şi-a formulat părerea puţin cam tare, arătând că în caz contrar delegaţia italiană nu va participa la redactarea unui asemenea material. Propunerea italienilor nu a fost sprijinită de nici o delegaţie, dar delegaţia poloneză s-a ocupat mai amănunţit de această poziţie şi tovarăşul Kliszko a atacat formularea delegaţiei italiene /.../ A accentuat faptul că ne aflăm aici ca să discutăm unii cu alţii şi că o asemenea poziţie a tovarăşilor italieni reprezintă un fel de ultimatum, iar acest lucru ar însemna că un partid vrea să-şi impună părerea asupra altor partide"[13].

Este explicabil interesul părţii române care spera că şi italienii se vor distanţa de punctele de vedere pe care URSS, prin sateliţii săi, urmărea să le impună, distanţare socotită posibilă prin prisma atitudinii pe care PCI o adoptase la Budapesta în februarie.

---

[12] Ibidem, dosar nr. 94/1968, ff. 8-9.

[13] Ibidem, dosar nr. 78/1968, ff. 11-12.

Pe de altă parte, din punctul de vedere al exponenților curentului centralizat, contraatacul lui Zenon Kliszko era justificat: după părăsirea unei consfătuiri internaționale comuniste de către un partid (Budapesta, februarie, PCR), ar fi fost un eșec cu consecințe greu de bănuit retragerea altui partid comunist care întâmplător era și unul dintre cele mai puternice partide comuniste occidentale.

Dar lucrurile s-au oprit aici.

În întâlnirea dintre cei doi s-a discutat, cum altcumva, și despre situația din Cehoslovacia. Prezentând activitatea *mass media* occidentală, felul în care aceasta urmărea să modeleze opinia publică din Cehoslovacia și temele acestei propagande, dar și o serie de libertăți obținute de organele de informare din Cehoslovacia și în general de întreaga societate, precum și procesul de separare partid/stat demarat, „tovarășul" Erwin Scharf, membru al unui partid comunist occidental, se transformă într-un avocat al centralismului stalinist, excesiv, într-un adept al aplicării cenzurii în presă. Căci, ce susține Scharf? „Fără îndoială este o măsură de democratizare în Cehoslovacia dacă instanțele de stat și cele de partid se separă, dar un rezultat al acestei separări stricte este faptul că multe probleme ce se întâmplă în domeniul statului nu pot fi reglementate și la nivel de partid și astfel se ajunge la o asemenea situație că se schimbă note diplomatice între țări socialiste. De exemplu, într-adevăr, în unele ziare cehoslovace apar articole care reprezintă numai punctul de vedere al redactorului-șef sau al unui redactor care a scris articolul. Ei critică evoluția situației din Polonia. Ce să facă tovarășii polonezi în acest caz ? Dacă tovarășii polonezi stabilesc contacte cu partidul cehoslovac, tovarășii cehoslovaci răspund că la ei există o libertate a presei, că fiecare ziarist este independent și probabil partidul polonez n-a avut ce să facă în acest caz decât să se apuce pe calea notelor diplomatice"[14].

Răspunsul lui Niculescu-Mizil a fost pe linia socotită de PCR principială, aceea a neamestecului în afacerile interne; mai

[14] Ibidem, ff. 29-30.

mult „noi am dat o informație largă a fenomenelor care sunt în Cehoslovacia"[15].

Într-adevăr, presa centrală din România oglindea număr de număr evenimentele care se derulau în Cehoslovacia. Desigur, nu chiar *toate* evenimentele (de pildă nu se regăsesc cererile „străzii", democratizare totală, desființarea monopolului partidului unic, pluripartidism și proprietate privată). Dar *celelalte* da.

În luna aprilie în 12 numere din „Scânteia" au fost publicate știri, comentarii, analize sau textele cuvântărilor unor personalități politice. Locul cel mai important îl ocupă, desigur, plenara CC al PCC. Sunt tipărite: fragmente largi din raportul prezentat de Dubček, rezoluția plenarei, cuvântarea lui Dubček la încheierea lucrărilor plenarei[16]. Nu întâmplător, în aceleași numere erau publicate articole de fond în care erau dezbătute probleme majore ale „construirii socialismului în România", probleme care, în concepția forurilor de decizie de la București, erau similare cu acelea din Cehoslovacia. În același ziar în care se anunța deschiderea plenarei din Cehoslovacia, Dumitru Popescu semnează editorialul *Răspunderea partidului comunist în fața națiunii*[17].

În afara „Scânteii" mai apăreau diverse materiale în „România liberă", „Lumea", iar altele formau obiectul emisiunilor informative ale televiziunii și radioului.

Ședința Comisiei pregătitoare a partidelor comuniste a fixat următoarea întâlnire pentru elaborarea proiectelor documentelor consfătuirii internaționale să debuteze la 18 iunie.

Tratatul cu Cehoslovacia

Pentru România, dar nu numai, 1968 era anul reînnoirii tratatelor bilaterale de bază.

---

[15] Ibidem, f. 31.

[16] „Scânteia", nr. 7 661, 7 662, 7 665, 7 666 din 2, 3, 6 și 7 aprilie 1968.

[17] Ibidem, nr. 7 661 din 2 aprilie 1968.

Sistemul pactelor bilaterale în Europa de Est
Tratate reînnoite: 1954-1968
(luna şi anul semnării)[18]

	URSS	Bulgaria	România	Ungaria	RSC	Polonia	RDG
URSS		5/67	-	9/67	12/63	4/65	6/64[a]
Bulgaria	5/67		-	-	4/68	4/67	9/67
România	-	-		-	8/68[b]	-	-
Ungaria	9/67	-	-		6/68	5/68	5/67
RSC	12/63	4/68	8/68	6/68		3/67	3/67
Polonia	4/65	4/67	-	5/68	3/67		3/67
RDG	6/64	9/67	-	5/67	3/67	3/67	

Negocierile, eşuate, ale reînnoirii tratatului româno-sovietic le-am prezentat mai sus. Tratatul ar fi trebuit semnat în februarie. Şi cam tot atunci (în ianuarie) ar fi fost şi rândul altora: cu Bulgaria şi cu Ungaria.

Dar, românii nu se „înghesuie" la semnat (deşi tratatul cu Ungaria fusese negociat).

Exista o excepţie: tratatul cu Cehoslovacia. După cum lesne se poate observa din tabelul de mai sus, gestul restrictiv al României era singular, toate celelalte ţări îndeplinindu-şi conştiincios obligaţiile consemnate în actele de drept internaţional. De fapt, atunci când pe diferite canale, din diverse părţi se transmite la Bucureşti avertismentul că România riscă să se izoleze, cei ce îl lansează aveau în vedere nu doar activitatea PCR în cadrul diferitelor manifestări comuniste, ci şi situaţia existentă la nivelul relaţiilor bilaterale în interiorul blocului. Însă la Bucureşti se vădeau puţine semne că s-ar fi înţeles ceva din semnalele transmise. Aici exista interes doar pentru tratatul cu Cehoslovacia.

---

[18] Robert L. Hutchings, *Soviet-East European Relations. Consolidation and Conflict, 1968-1980*, Wisconsin, 1983, p. 33.

a) Acesta a fost primul tratat de alianţă dintre URSS şi RDG.

b) Tratatul va fi semnat la 16 august, patru zile înaintea invaziei.

Negocierile bilaterale s-au desfăşurat între 16 şi 21 mai, la Bucureşti. Scopul lor consta în definitivarea textului „Tratatului de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală între Republica Socialistă România şi Republica Socialistă Cehoslovacă". Sigur că şi în acest caz au existat puncte de vedere care au trebuit să fie puse de acord, dar deosebirile nu au fost nici mari, nici greu de depăşit.

Metodologic s-a procedat în felul următor: au fost elaborate proiecte (pe baza textelor vechi adaptate la noul cadru politic intern şi internaţional; de pildă, în 1948 nu exista Organizaţia Tratatului de la Varşovia, nici NATO, iar chestiunea germană avea un alt conţinut), acestea au fost schimbate, iar problemele tratate diferit s-au aflat pe agenda de lucru a întâlnirii de la Bucureşti.

Documentele care ne-au stat la dispoziţie pun în evidenţă numai rezultatul dezbaterilor celor două delegaţii, cu alte cuvinte felul în care au fost armonizate diferenţele. Prin analiza acestora se poate recompune tabloul punctelor care au necesitat discuţii.

Primul a fost *Tratatul de la Varşovia.*

Concepţia românească asupra tratatului este cunoscută: desfiinţarea simultană a celor două blocuri militare. Dar Cehoslovacia era, la acea dată, un stat care îşi respecta obligaţiile contractuale, participa la toate şedinţele Comitetului Politic Consultativ şi aproba măsurile propuse de sovietici. În final, a fost acceptată redactarea propusă de partea română: „...constatând că Tratatul de la Varşovia de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală din 14 mai 1955 a fost încheiat ca răspuns la ameninţarea grupării militare NATO şi ferm hotărâte să acţioneze în conformitate cu Tratatul de la Varşovia *pe perioada valabilităţii acestuia*... /subl. M. R./"[19].

Delegaţia cehoslovacă a fost de acord să renunţe la o referire la una dintre prevederile pactului în articolul privind acordarea asistenţei mutuale, aceeaşi pe care partea română o respinsese la discuţiile cu sovieticii. Ea şi-a impus însă punctul de vedere într-un paragraf al articolului 7 care tratează problema securităţii

[19] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 90/1968, f. 9.

europene: „Părţile Contractante declară că una din premisele importante ale securităţii în Europa o constituie inviolabilitatea frontierelor existente între statele europene şi că în concordanţă cu Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală de la Varşovia din 14 mai 1955 vor lua toate măsurile necesare împotriva uneltirilor şi agresiunii forţelor imperialiste, militariste şi revanşiste"[20].

Problema (vest)germană.

Pe toată durata „primăverii de la Praga", conducerea cehoslovacă a fost supusă la o presiune constantă din partea conducerilor poloneză şi, mai ales, (est)germană[21]. Aceasta din urmă mergea până la a acuza echipa de la Praga că a pactizat cu imperialiştii, că face jocul revanşarzilor de la Bonn şi multe altele.

Datorită acestui fapt, Praga căuta să nu provoace reacţii şi mai dure din partea Berlin-ului, proiectul cehoslovac conţinând formularea „forţele militarismului şi revanşismului vestgerman", ca o satisfacţie acordată regimului lui Ulbricht.

Însă România restabilise relaţiile diplomatice cu RFG, întreţinea relaţii comerciale cu aceasta[22], şi cu multe state occidentale, şi nu dorea ca prin includerea acestei „formule care, de altfel, nici nu acoperea spectrul forţelor „militariste şi revanşarde", fiind unidirecţionată împotriva Germaniei Federale, să determine Bonn-ul să ia măsuri coercitive.

Pe de altă parte, „uşa" de la Praga nu era închisă complet; conducerea cehoslovacă făcuse paşii în direcţia normalizării raporturilor cu RFG (de aici şi reacţia RDG), mai ales celor de natură economică. Aşa că opoziţia Bucureştilor a fost repede acceptată, textul final fiind „...depunând eforturi pentru a con-

---

[20] Ibidem.

[21] Nu ne referim aici la adevăratul război psihologic pe care îl vor dezvolta sovieticii până când vor trece la războiul „cald".

[22] Exact în aceeaşi perioadă s-au întreprins demersuri pentru înfiinţarea în RFG a unor societăţi comerciale cu participare românească: „Allchem" pentru comerţ cu produse chimice şi „Artis" pentru desfacerea produselor de artizanat.

solida pacea şi securitatea în Europa şi a împiedica agresiunea forţelor imperialismului, militarismului şi revanşismului..."[23].

Un alt subiect dezbătut a fost cel relativ la *principiile aşezate la baza relaţiilor dintre ţările socialiste.*

Delegaţii români au insistat pentru includerea principiului „suveranităţii naţionale" care lipsea din textul ceh, dar nu au primit decât o jumătate de măsură: introducerea principiului suveranităţii. Toate diligenţele pentru alăturarea adjectivului „naţional", care pentru conducerea de la Bucureşti căpăta o conotaţie specială în condiţiile angajării pe drumul comunismului... naţional, au fost sortite eşecului. Preopinenţii de la Praga şi-au argumentat refuzul prin aceea că „în documentele oficiale de stat ale Cehoslovaciei nu se foloseşte acest termen, având în vedere unele implicaţii posibile pe plan intern în problema naţională"[24].

Au mai fost puse de acord aprecieri relative la colaborarea economică bilaterală şi cea în cadrul comunităţii statelor socialiste (preluându-se formulele româneşti), sau la conferinţa de la München (unde a prevalat punctul de vedere cehoslovac, inserându-se sintagma „complotul criminal al guvernului Germaniei naziste", pe motiv că „texte identice au fost înscrise şi în tratatele încheiate de R.S. Cehoslovacă cu celelalte ţări socialiste"[25]).

Prezidiul Permanent al CC al PCR, întrunit în şedinţă în ziua de 27 mai 1968, a aprobat textul tratatului negociat de cele două delegaţii, acesta urmând să traverseze aceleaşi etape în cele două ţări (dezbaterea în comisiile de specialitate ale Adunărilor Naţionale).

Într-un context din care dispăruseră, probabil, reţinerile iniţiale manifestate de diferite instanţe decizionale cehoslovace, acestea solicită României, la începutul lunii iulie, suport pentru alegerea în Consiliul Executiv UNESCO a reprezentantului Cehoslovaciei. Propunerea Ministerului Afacerilor Externe, însuşită de Secţia Relaţiilor Externe a CC, viza sprijinirea acestuia[26].

---

[23] Ibidem, f. 13.

[24] Ibidem, ff. 910.

[25] Ibidem, ff. 10, 15.

[26] Ibidem, dosar nr. 125/1968, ff. 22-23.

Era prea puţin pentru a oferi celor două state un reazem în acţiunea de decorsetare. Mai era însă ceva ce crea diferenţe între ele.

Conducerea Cehoslovaciei urmărea o reformare a sistemului (nu intenţionăm să discutăm aici dacă aceasta era posibilă. Au făcut-o, la noi, Tismăneanu şi Cioroianu), mai mult sau mai puţin profundă, în funcţie de curentul căruia aparţinea grupul care se pronunţa pentru schimbare[27]. Dar în România, măsurile pe care Ceauşescu le iniţiase în mai multe domenii nu vizau acelaşi lucru. Sigur că situaţia generală se relaxase, nivelul economic se îmbunătăţise, presa arăta altfel, în cultură se promova îndrăzneala (erau anii „Răutăciosului adolescent" şi ai „Reconstituirii", ai literaturii dezvăluitoare a crimelor obsedantului deceniu), politica externă era pragmatică, era curajoasă, dar nu reforma era ţinta. Probabil că la acel moment nu se cristalizase încă obiectivul (obţinerea deplină a controlului) şi liderul comunist de la Bucureşti cocheta încă cu ideea modernizărilor. Dar nu peste mult timp – doi, trei ani – scopul se va desemna cu precizie.

CAER revine în prim plan

Arătam mai sus că intervenţiile Kremlin-ului împotriva Cehoslovaciei sau României se diversifică prin folosirea unor multipli „vectori" sau prin genul de presiune efectuată (directă sau indirectă).

În luna mai, Bucureştii sunt supuşi la o presiune indirectă prin intermediul vectorului polonez.

La sfârşitul lunii este expediată la Bucureşti, din partea CC al PMUP, un material care abordează „problema direcţiilor şi metodelor de întărire a colaborării economice a ţărilor membre ale CAER"[28].

Rezultat probabil al conciliabulelor ţinute de „cei şase" la Dresda şi Budapesta sau „cei cinci" la Moscova, textul

[27] O prezentare a acestora va fi făcută într-unul din subcapitolele următoare.
[28] Ibidem, dosar nr. 95/1968, f. 122.

reprezintă o reluare a mai vechilor idei combătute de Bârlădeanu la începutul deceniului şapte şi ajustate pentru contextul sfârşitului de decadă. Scrisoarea care îl însoţea propunea ca materialul şi observaţiile efectuate de forurile de decizie din ţările membre să fie discutate la nivel de prim-secretari ai Comitetelor Centrale şi de premieri în perioada 20-25 iunie[29].

Pentru a impune adoptarea programului, autorii lui şi, desigur, cei care se aflau în spate agitau sperietoarea capitalismului care se coalizează; este necesară înfăptuirea unei cotituri în domeniul colaborării economice dintre ţările membre ale CAER, spuneau ei, datorită dezvoltării rapide în domeniul integrării economice a ţărilor capitaliste.

Propunerile poloneze vizau următoarele domenii: integrarea statelor din blocul est-european, introducerea unor cursuri reale ale valutelor, perfecţionarea sistemului de preţuri, specializarea şi cooperarea în producţie şi colaborarea tehnico-ştiinţifică, schimburile liberalizate, colaborarea pe terţe pieţe şi activitatea organelor CAER.

Diferenţele dintre punctele de vedere poloneze şi cele româneşti erau următoarele:

a) *Integrarea economică,reprezintă pentru toate ţările socialiste o necesitate politică şi economică.* În condiţiile concentrării crescânde a producţiei şi a creşterii cheltuielilor pentru progresul tehnic devine necesară *soluţionarea în comun a problemelor dezvoltării economice, pe calea formării unei diviziuni raţionale a muncii între ţările socialiste* (PMUP).

Fiecare naţiune socialistă reprezintă o entitate de sine stătătoare, cu un profil determinat de o multitudine de particularităţi. *Problema politică de importanţă* deosebită pentru fiecare ţară este, în concepţia românească, *determinarea celor mai convenabile soluţii interne sau externe de dezvoltare a sa*, îndeosebi în domeniile hotărâtoare pentru economia naţională. *Colaborarea dintre ţările socialiste se caractezează ca un ansamblu de relaţii economice între naţiuni de sine stătătoare.* Diversitatea

---

[29] Ibidem.

pronunțată a condițiilor în care fiecare națiune realizează dezvoltarea sa determină ca formele concrete de colaborare economică să fie deosebite de la țară la țară și de la etapă la etapă. Toate acestea, evidențiau experții români, *„exclud teza potrivit căreia integrarea țărilor socialiste sau a unei părți din țările socialiste ar reprezenta o necesitate politică și economică"* (PCR)[30].

b) Integrarea economică trebuie să crească pentru a răspunde tot mai intenselor legături economice ale unor state din blocul răsăritean cu țări occidentale. Această *integrare reprezintă salvarea primelor de la o relație de dependență față de celelalte* (PMUP).

Circuitul economic mondial reflectă cerințele obiective ale dezvoltării economiei mondiale, alcătuită din economiile naționale ale tuturor țărilor lumii. Economiștii de la București apreciau că *„încadrarea fiecărei țări în circuitul economic mondial constituie o necesitate obiectivă"*, iar *„participarea țărilor socialiste la circuitul economic mondial constituie în general o alternativă rațională*, deoarece o atare participare permite fiecărei țări socialiste accesul prin cooperare la realizările pe plan mondial în domeniul tehnicii, științei și culturii". În aceste condiții, punctul de vedere românesc era că *integrarea statelor comuniste* ca soluție pentru rezolvarea de către ele însele a problemelor din sfera relațiilor cu statele occidentale *este nerealistă politic și ineficientă economic*[31] (PCR).

c) *Statele din Europa Occidentală cunosc o rapidă integrare economică, deoarece acest proces este condus de organizații internaționale* în colaborare cu guvernele respective. Deci, în logica lui Gomulka (semnatarul scrisorii), *pentru a te dezvolta trebuia să te integrezi, iar aceasta se poate realiza cu ajutorul unui organism suprastatal*, care era, normal, CAER (PMUP).

Derularea diferitelor procese de integrare occidentală, de formare a unor organisme interstatale *nu constituie un criteriu de orientare sau modificare* a principiilor statornicite între statele

[30] Ibidem, dosar nr. 96/1968, f. 49.

[31] Ibidem, f. 51.

socialiste. *Identitatea concepției politice* a statelor socialiste reprezintă elementul care *permite așezarea relațiilor economice pe o platformă care asigură dezvoltarea nestingherită a națiunilor socialiste.* Aceste condiții politice conțin premisele rezolvării coordonate a problemelor determinate de dezvoltare *„fără a fi nevoie să se recurgă la formule de integrare de esență capitalistă care îngrădesc suveranitatea și independența națională"*[32] (PCR).

Remarcăm încă o dată necesitatea studierii întregii concepții politice, economice, culturale și sociale a PCR. Lucrarea de față nu își propune acest lucru, ci intenționăm doar să notăm atitudinea regimului comunist de la București față de diferite probleme internaționale, notificând două fapte: programul comunist în formula aplicată în toate statele blocului est-european a fost infirmat de viață; pentru conservarea regimului în „formula Ceaușescu" ascunsă în spatele sintagmei „suveranitate și independență", guvernanții de la București foloseau varii mijloace, între care și cele indirecte: referindu-se la pericolul capitalist care amenință independența României, se avea în vedere, de fapt, alt pericol.

d) *Industrializarea în unele țări socialiste nu corespunde condițiilor economice obiective din comunitatea socialistă.* Acest proces, prin tendința de cuprindere a unui segment cât mai larg de produse a contribuit la *apariția unor „tendințe de autarhie care frânau dezvoltarea în viitor"*[33] (PMUP).

Programul de industrializare reprezintă pentru fiecare țară o problemă de politică internă. Abordarea acestuia de pe poziția întregii comunități socialiste este în contradicție cu caracterul obiectiv al diversității conținutului și formelor industrializării. Nemulțumire trezea și *aprecierea politicii de industrializare a statelor ca fiind incompatibilă cu dezvoltarea paralelă a unor ramuri industriale din alte state.* Aceasta, spuneau Bucureștii, înseamnă a ignora interesele unei țări care dorește să se dezvolte „multilateral și echilibrat" (PCR).

---

[32] Ibidem, f. 52.

[33] Ibidem, f.53.

e) *Reformele sistemului de planificare,* acolo unde s-au aplicat, s-au efectuat separat şi sunt variate; prin aceasta ele *nu favorizează introducerea unor criterii juste în relaţiile dintre ţările socialiste* (PMUP).

Sistemul de conducere şi planificare constituie pentru fiecare ţară axa politicii sale economice şi din acest unghi *compararea sistemelor aplicate de diferite state nu este în măsură să respecte prerogativele interne.* Iar varietatea sistemelor reclamată de Gomulka este, în concepţia românilor, un fenomen obiectiv rezultat din „modalităţile diferenţiate în care ţările însăşi concep şi orientează, fiecare în parte, în mod de sine stătător, factorii dezvoltării economice"[34].

f) *Integrarea trebuie urmărită prin orice mijloace, inclusiv prin crearea legăturilor planice.* Prin aceasta se va determina „apropierea treptată a structurilor economice ale ţărilor noastre" în prima fază, ulterior se va realiza integrarea (PMUP).

Faţă de o asemenea viziune, economiştii români apreciau că *„planul economic* reprezintă... cea mai importantă pârghie pentru coordonarea unitară şi dirijarea conştientă de către partidul şi guvernul ţării respective a întregului proces de dezvoltare", astfel că elaborarea şi aplicarea lui *nu se poate înstrăina.* Metodele de întocmire a planului trebuie să fie confruntate permanent cu condiţiile în schimbare ale vieţii social-economice din statul respectiv. *Planificarea,* spuneau experţii români, *reprezintă un instrument de analiză şi previziune a direcţiilor creşterii potenţialului economiei naţionale.* Rezultat al condiţiilor specifice din fiecare ţară, planificarea are un rol important în cunoaşterea necesităţilor proprii. Legăturile economice externe sunt doar o coordonată a planului economic al fiecărei ţări (PCR).

g) *Scopul integrării socialiste constă în fundamentarea colaborării intercomuniste pe baza relaţiilor marfă-bani,* aceasta având să asigure diviziunea optimă a muncii şi specializarea producţiei (PMUP).

Adoptarea concepţiei potrivit căreia *existenţa unor organisme interstatale* sau a unor tratate internaţionale (acestea

---

[34] Ibidem, f. 54.

urmând să devină factorul intensificării şi disciplinării îndeplinirii angajamentelor) ar fi însemnat *renunţarea la dreptul inalienabil al conducerii unitare de către stat pe baze de plan şi la prerogativele dirijării economiei* (PCR).

Simpla parcurgere a ideilor poloneze evidenţiază interesul major nu al Varşoviei care era scoasă „la bătaie", ci al URSS care doreşte reluarea şi aplicarea mai vechilor proiecte demarate şi abandonate de Hruşciov.

Propunerea poloneză a fost luată în discuţia Comitetului Executiv al CC al PCR la 11 iunie, stabilindu-se de către Ceauşescu poziţia care urma să fie transmisă la Varşovia şi în celelalte capitale comuniste. Punctele de vedere româneşti erau: problemele supuse atenţiei, dintre care „unele la timpul lor au fost combătute şi respinse", trebuie, dat fiind faptul că au implicaţii foarte mari „privind dezvoltarea viitoare nu numai a economiei ţărilor socialiste, ci a socialismului în general", mai întâi să fie analizate în organismele CAER, de comisii speciale; dacă se insistă pentru organizarea întâlnirii prim-secretarilor, aceasta să aibă un caracter general. „Nu are rost să ne ducem acum – spunea Ceauşescu –, ci trebuie să le spunem lucrurile aşa cum credem noi, în mod foarte serios"[35]. În atari condiţii, plenul Comitetului Executiv a propus ca *summit*-ul programat pentru 20-25 iunie să se amâne.

În timp ce experţi români în economie îşi băteau capul cu propunerile conţinute în scrisoarea lui Gomulka, emisari ai Bucureştilor erau în SUA pentru a achiziţiona echipamente şi tehnică de vârf. Corneliu Bogdan, noul ambasador român în capitala americană, vizita în mai uzinele „Goodyear" din Akron, relua discuţiile cu reprezentanţii lui „General Electric", Canada, pentru demararea programului nuclear românesc[36].

Cu acelaşi obiectiv economic s-a aflat Alexandru Bârlădeanu, la începutul lui iulie, pe pământ american. În întrevederea pe care a avut-o cu secretarul de stat, Dean Rusk, viceprim-minis-

---

[35] Ibidem, ff. 5-6.

[36] *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, vol. XVII, *Eastern Europe*, Washington, 1996, doc. nr.161 (în continuare *FRUS)*.

trul român a declarat că interesul lui este să sensibilizeze autoritățile americane pentru obținerea sprijinului în vederea achiziționării unei uzine de apă grea și de tehnică de calcul de ultima generație. El l-a asigurat pe interlocutor că „orice computer sau tehnologie obținută din Statele Unite vor fi folosite numai în economie și este în afară de orice discuție aplicarea lor în domeniul militar"[37].

„Grija" pe care Moscova și sateliții săi o arătau României, oița rătăcită, era extinsă, din ce în ce mai apăsător, asupra Cehoslovaciei, acolo unde, pe măsură ce primăvara trecea căpătau consistență procese care speriau lumea comunistă grupată în jurul URSS.

Despre România, Cehoslovacia și ceilalți

Putem considera că în cadrul blocului est-european (în care vom include și Iugoslavia) se crease o falie care împărțise comunitatea socialistă. De o parte se aflau (ordinea prezentării este determinată de momentul trecerii faliei) Iugoslavia, România și Cehoslovacia. De cealaltă parte – URSS, Polonia, R. D. Germană, Bulgaria și Ungaria.

În ceea ce privește primul grup sunt, credem, de relevat următoarele aspecte:

a) Situarea celor trei membri pe aceeași platformă nu se datorează îndeplinirii acelorași criterii.

Iugoslavia, deși adoptase comunismul (fiind chiar între primele state din zonă care o făcuseră), se deosebea din plin de celelalte două: era un stat nealiniat, în economia ei se împleteau, într-o formulă elastică, elemente specifice mai multor sisteme, era, în sfârșit, receptată de Occident ca ceva diferit.

România tindea spre o modernizare interioară, făcând eforturi în domeniile economic, social, cultural, dar totul controlat de partid. Acesta era și promotorul acțiunii de „democratizare"

---

[37] *Ibidem*, doc. nr. 162.

a vechiului comunism (a se revedea ceea ce îi transmite Paul Niculescu-Mizil lui Erwin Scharf în privința schimbului de experiență între țările socialiste pe problema democrației interne). Ceea ce a decis poziționarea României alături de Iugoslavia lui Tito, a fost politica externă promovată de conducătorii de la București, Gheorghiu-Dej și Ceaușescu. Pe acest tărâm s-au confruntat concepțiile românești cu acelea reprezentate, în primul rând, de Uniunea Sovietică. Dar în spatele atitudinii românești, uneori foarte ferme (în problemele neamestecului în treburile interne, ale respectării dreptului fiecărui partid comunist de a dirija procesele din țara sa fără a fi ulterior criticat, ale respingerii presiunilor de tip CAER, ale Tratatului de la Varșovia), trebuie văzută grija pentru conservarea conducerii în formula existentă, pentru eliminarea posibilităților de intervenție în forță împotriva liderului partidului care, ales de națiune, putea fi schimbat numai de ea (!).

Eforturile românești erau privite cu interes și bunăvoință de statele apusene, acestea răspunzând, în bună măsură, cererilor Bucureștilor. Sigur că mai exista neîncredere, mai ales în privința livrării de tehnologie de vârf, dar, în general se poate spune că România era socotită ca fiind „altceva" decât restul grupului de la Varșovia.

Chiar dacă se îndreptau critici asupra fațetei interne a programului regimului Ceaușescu, așa cum o făcea Cecil Parrot la Clubul britanic pentru afaceri externe, tot el considera că „pe plan internațional România are o poziție foarte progresistă"[38].

O poziție asemănătoare se înregistra și la nivelul Ministerului Afacerilor Străine al Franței, unde se credea că România „a procedat foarte înțelept, mai întâi pe calea «emancipării» în politica externă, politica de independență a României fiind de acum ca ceva ireversibil, deci admisă de URSS și ceilalți aliați din Răsărit". După impunerea acestui lucru, „România abordează și rezolvă ponderat, cu tact, problemele sale interne, evoluția sa de

[38] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Telegrame Londra (mai 1968), telegrama nr. 64 330/27 mai, ff. 2-3 (în continuare AMAE).

ansamblu desfăşurându-se «fără aspecte dramatice», ceea ce dă soliditate regimului şi conducerii româneşti"[39].

Şi de la alte oficii diplomatice soseau la Centrala MAE telegrame care apreciau dimensiunile politicii externe derulate de statul român. Cunoscând grija pe care cancelariile occidentale o manifestau faţă de posibilitatea interpretării atitudinii lor ca amestec în treburile interne ale statelor comuniste, ca intruziune în sfera de influenţă sovietică, credem că acestea nu erau simple... complimente diplomatice. Efectul lor, în timp, avea să fie însă dezastruos, având partea lor de contribuţie la proiectarea imaginii în mintea lui Ceauşescu a propriei persoane ca genial strateg, ca unul care putea rezolva toate marile probleme ale umanităţii. Şi pentru omul simplu care a fost până în final Ceauşescu, aceste consideraţii venite de la Paris, Washington, Londra sau alte capitale puteau avea efecte neaşteptate, de pildă să se autoaprecize ca o persoană ale cărui analize sunt infailibile totdeauna indiferent domeniul abordat.

Cu totul altfel se vedeau lucrurile de la Budapesta, Moscova sau Berlin.

De pildă Moscova. În ziua de 4 mai o delegaţie cehoslovacă formată din Dubček, Černík, Smrkovský şi Bil'ak a vizitat capitala URSS. S-au dezbătut problemele evoluţiilor interne din Cehoslovacia după şedinţa de la Dresda[40]. În cadrul discuţiilor Brejnev a apreciat politica României drept „naţionalistă" (iar pe aceea a Iugoslaviei – „revizionistă"). Era o diferenţă de substanţă între „progresistă" sau „emancipată", aşa cum o vedeau occidentalii, şi „naţionalistă", opusă internaţionalismului socialist, cum o percepeau Brejnev şi echipa sa.

Arătam că modul de exprimare al politicii externe sovietice era mai diversificat, conducerea de la Kremlin nu mai ţine să iasă în prim-planul acţiunilor, mai ales al celor de presiune. Sunt folosite alte instrumente. Între acestea Partidul Socialist Unit German, adevărat vârf de lance al Moscovei.

---

[39] Ibidem, fond Telegrame Paris (iulie 1968), telegrama nr. 72 675/9 iulie, f.1.

[40] Vom reveni asupra întâlnirii de la 4 mai de la Moscova.

Un membru al conducerii acestui partid, Erich Honecker, a condamnat, în cadrul plenarei CC al PSUG, „naționalismul" (și „revizionismul") unor partide, înscrierea pe această linie fiind prezentată drept un „succes important al ideologiei burgheze"[41].

O abordare mai directă, țintind să remarce cauzele și rezultatele atitudinii românești, a fost efectuată în ședința Comitetului Politic al comuniștilor unguri care pregăteau plenara CC al PMSU. În documentul supus dezbaterii, poziția României era caracterizată în felul următor: „Tovarășii români, în problemele controversate ale mișcării comuniste internaționale, au un punct de vedere neutru, pentru situația creată ei îi învinovățesc pe conducătorii chinezi și sovietici"[42]. Ceea ce nu era departe de cele exprimate public încă de pe vremea lui GheorghiuDej, doar că, între timp, aprecierile românești se multiplicaseră. Față de cele inserate inițial în material, reacția lui Kállái Gyula a fost vehementă, iar față de politica românească stângistă: „Cred că această expresie de «punct de vedere neutru» nu poate fi acceptată. Este altă treabă ce spun ei, dar în esență prin punctul de vedere exprimat ei se pronunță, obiectiv, împotriva Uniunii Sovietice și a politicii noastre corecte. Deci, eu nu pot să consider acest lucru total neutru. De fapt, și neutralitatea apare mereu ca împotriva cuiva și de partea cuiva. Și aici este același lucru. Și ei /pe lângă iugoslavi/ încurajează astfel de forțe /antisovietice/ și, totodată, prin așa-numita neutralitate aparentă frânează străduaniile depuse pentru crearea unității mișcării muncitorești internaționale și din acest motiv nu poate fi acceptată ca o formă clară de neutralitate. Această neutralitate – spunea vorbitorul – apare în sensul că românii nu sunt de acord ca mișcarea comunistă și muncitorească internațională să aibă strategie, tactică unitare și dacă este vorba de așa ceva încearcă să o împiedice. Referindu-se la români, cred că materialul trebuie să atragă atenția asupra încă unui lucru important. Când ei, pe baza politicii de conviețuire

[41] AMAE, fond Telegrame Berlin (iunie 1968), telegrama nr. 43 285/8 iunie, f.1.

[42] Arhivele Naționale Ungare, 288, fond 5, dosar nr. 547, f.18 (în continuare MKS).

pașnică – sau poate ar trebui să adăugăm: în baza așa-numitei politici de conviețuire pașnică – fac eforturi pentru crearea unor relații cu țările capitaliste, o fac, din păcate, prin concesii principiale, politice, aceasta fiind o parte foarte importantă a politicii lor care duce, totodată, la o diminuare a relațiilor cu țările socialiste. Și aici concepțiile noastre diferă. Noi afirmăm: vrem să ne dezvoltăm relațiile cu țările capitaliste, dar baza acestora nu poate fi decât consolidarea în continuare a colaborării cu țările socialiste"[43].

Sunt sesizabile în cuvântul lui Kállái semnele unui prosovietism exacerbat (împotriva căruia s-a ridicat chiar și un coleg de partid, István Szirmái care a declarat că ar trebui modificată fraza declarativă „piatra de încercare a internaționalismului este și astăzi relația față de Uniunea Sovietică, de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice" cu „una dintre pietrele de încercare sau chiar cea mai importantă, dar în afară de aceasta mai există încă multe altele"[44]), ale unei abordări stângiste a relațiilor dintre blocuri, ale revenirii la perioada de confruntare dintre Est–Vest din timpul lui Stalin. Doctrina Brejnev se cocea.

PCR era acuzat că aruncă peste bord piatra de încercare a internaționalismului socialist (chiar numai una dintre ele, într-o formulă revăzută) și se leapădă ca dracul de tămâie de principiile sfinte ale comunismului pentru a întreține relații cu capitaliștii...

La rândul său Cehoslovacia se înscrisese, de la începutul anului, pe linia unui proces de modernizare economică, politică, socială. Caracteristic era faptul că, deși partidul era inițiatorul acestui program, curând avea să se desemneze chiar în interiorul lui o grupare care, făcându-se purtătoarea de cuvânt a „străzii" (aici trebuie avute în vedere intelectualitatea, cei care avuseseră de suferit după '48 și fuseseră reabilitați prin „programul de acțiune", segmente ale „clasei muncitoare", supraviețuitorii fostelor partide istorice), dorea să împingă lucrurile mai departe decât intenționau Dubček și echipa sa. După părerea conducătorilor celorlalte state comuniste, exista pericolul ca această gru-

[43] Ibidem.

[44] Ibidem, f. 25.

pare să capete preeminența în partid și să deturneze cursul evenimentelor, punând în „pericol cauza socialismului în Cehoslovacia".

Din punct de vedere al politicii externe, lucrurile nu sunt foarte bine precizate, deoarece la nivelul cercului conducător reprezentat de Dubček, cel puțin inițial, se merge alături de URSS, se resping unele inițiative românești, se creditează în continuare Pactul de la Varșovia și CAER, nu se dă curs invitației adresate de PCR lui Dubček de a vizita România. Abia mai târziu (mult prea târziu...), Alexander Dubček se va orienta către Tito și Ceaușescu.

Occidentul va fi extrem de circumspect față de evoluția evenimentelor din Cehoslovacia, va privi cu maximum de bunăvoință schimbările ce se petreceau acolo, dar nu va încuraja tendințele novatoare. Nici un fel de sprijin (decât radiofonic, o mai veche specialitate apuseană[45]) pentru mișcarea din Cehoslovacia nici în primăvară și nici în August '68. Ca și în '56 democrațiile erau cu mâinile legate: atunci cu Suezul, acum cu Vietnamul. Parcă o făceau înadins...

Pe mai multe canale diplomatice se acumulau știri la București de genul celei transmise de la Londra de ambasadorul Vasile Pungan, la 27 mai, relativă la reuniunea unor membri de marcă ai Partidului Conservator, în cadrul căreia s-a exprimat ideea că „țările occidentale trebuie să fie foarte atente în această perioadă în ceea ce privește felul cum dezvoltă relațiile cu Cehoslovacia, pentru a nu crea suspiciuni la sovietici și a le da, astfel, motive prin care să poată justifica intensificarea presiunilor asupra conducătorilor cehoslovaci"[46].

În aceeași ordine de idei s-a desfășurat, la Bruxelles, conferința experților pe probleme sovietice și est-europene din ministerele de Externe ale țărilor NATO, care au ajuns la

---

[45] A se vedea Michael Nelson, *War of the Black Heavens. The Battles of Western Broadcasting in the Coald War*, London/Washington, 1997. Autorul, fost corespondent în țările blocului est-european și director general al „Reuters", este o autoritate în materie, volumul său fiind, deopotrivă, o abordare politică și una tehnică a războiului dintre propaganda occidentală și cea comunistă.

[46] AMAE, fond Telegrame Londra (mai 1968), telegrama nr. 64 330/27 mai.

următoarele concluzii: „Cehoslovacia este şi va rămâne ţară socialistă; este pozitiv că se insistă pentru un «socialism cehoslovac», pentru o politică internă şi externă independentă; nu este necesar şi nu trebuie să se intervină în aceste evenimente, este mai bine să se aştepte evoluţia situaţiei; s-a recomandat ca ţările occidentale să nu întreprindă nici o acţiune din proprie iniţiativă şi să nu lanseze nici o propunere pe linia relaţiilor cu Cehoslovacia în cazul în care guvernul cehoslovac nu-şi exprimă, în prealabil, dorinţa"[47].

b) Au avut conducătorii celor trei state de mai sus conştiinţa că ţările lor reprezintă „altceva" şi dacă da s-a concretizat aceasta în vreun fel? Sau ceea ce s-a spus că reprezintă o reluare a Micii Antante nu era decât o creaţie a mediilor de informare sau diplomatice sau a unor servicii speciale, creaţie menită să determine o anumită contrareacţie într-un anume segment al blocului comunist ?

În această direcţie gândeşte Gomulka. „Ceea ce leagă aceste trei state – declara liderul polonez ambasadorului sovietic la Varşovia – este înclinaţia spre Apus, dorinţa lor comună de a se rupe de lagărul socialist, de a crea un fel de alianţă specială închisă care ar putea apărea între ele"[48]. Aşadar, se sugerează imaginea unui grup de state a căror activitate periclitează sistemul socialist, fiind necesară intervenţia fermă pentru a readuce lucrurile pe vechiul drum.

Dar conducătorii de la Belgrad, Bucureşti şi Praga ?

Materialele care ne-au stat la dispoziţie nu permit să se avanseze o asemenea ipoteză. Exprimarea unor poziţii de sprijin din partea conducerilor din primele două capitale – da; un plan de cooperare politico-militară (măcar elemente ale lui) – nu. Dar pot apărea oricând documente care să infirme concluzia noastră. De pildă, nu am avut la dispoziţie stenogramele convorbirilor româno-iugoslave desfăşurate între 27 mai–1 iunie cu ocazia vizitei în RSFI a lui Ceauşescu (iar înregistrarea dezba-

[47] Ibidem, fond Telegrame ieşite, telegrama nr. 01/002920 către Ambasada Praga/31 mai, f. 1.

[48] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 64.

terilor din Comitetul Executiv nu conține nici un fel de elemente lămuritoare[49]), sau a discuțiilor dintre Jiři Hájeck, ministrul ceh de Externe, și responsabilii români (1-3 iulie).

Și Tito și Ceaușescu aveau tot interesul să susțină regimul lui Dubček.

Mediile de informare de la Belgrad, diplomații din Iugoslavia întreprindeau multiple demersuri pentru consolidarea forțelor favorabile schimbării, pentru a îndrepta evoluția evenimentelor „în direcția realizării unui sistem asemănător celui iugoslav"[50]. Analiștii de la Budapesta, care urmăreau cu mare atenție derulările din această zonă, apreciau că Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia „caută în evenimentele din Cehoslovacia confirmarea propriei concepții și inspiră o exagerare a democratizării"[51].

Întrucât „inovațiile" românești în domeniul comunismului vizau, în principal, afirmarea unui alt centru în politica externă a blocului socialist, observatorii politici focalizau relația ce se putea stabili între București și Praga pe acest tărâm.

Predominau părerile potrivit cărora liderii români „speră, în primul rând, în schimbarea politicii externe cehoslovace și apropierea acesteia de punctul de vedere românesc, ceea ce ar fi un sprijin pentru încetarea situației actuale de izolare /se înțelege – a României/"[52]. În ceea ce privește evoluția internă se considera că poziția PCR este de neamestec.

La jumătatea lunii iulie, situația din Cehoslovacia a format obiectul unei ședințe a Comitetului Executiv al CC al PCR (12 iulie), în cadrul căreia au fost aprobate orientarea și poziția adoptate în legătură cu evenimentele care se derulau în Cehoslovacia și față de „încercările de amestec din partea unor țări socialiste în problemele Partidului Comunist și ale poporului cehoslovac"[53]. Este reiterată încrederea PCR în „capacitatea"

---

[49] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 92/1968, ff. 46-48.
[50] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 456, ff. 51-52.
[51] Ibidem, dosar nr. 457, f. 115.
[52] Ibidem, dosar nr. 456, f. 51.
[53] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 120/1968, f. 4.

comuniştilor din Cehoslovacia de a gestiona „activitatea de perfecţionare /aşadar, nici reformare, nici modernizare/ a orânduirii sociale şi de dezvoltare a democraţiei socialiste". Dincolo de acest limbaj se poate aprecia determinarea Bucureştilor de a condamna orice intruziune în mersul reformei din partea celorlalte state socialiste, care nu ar face decât să complice şi mai mult eşichierul politic din Cehoslovacia, ar „stimula forţele interne" interesate în agravarea situaţiei şi ar avea repercusiuni negative în planul relaţiilor intrabloc. Singura soluţie pentru rezolvarea problemelor era ca PCC să fie lăsat să conducă, fără nici un fel de presiune.

Mai mult decât atât, Comitetul Executiv a decis ca această poziţie să fie comunicată conducerilor celorlalte partide comuniste, împreună cu afirmarea în mod public a sprijinului pe care PCR îl acordă PCC[54].

Desigur, faptul că într-un for închis se iau o serie de hotărâri importante ce priveau, în ultimă instanţă, poziţia României, relaţiile ei cu statele din Organizaţia Tratatului de la Varşovia, era un lucru important. Dar era esenţial ca aceasta să fie exprimată deschis. Şi Ceauşescu a făcut-o. Mai întâi pentru că i-a fost frică că şi în România se pot amesteca „ceilalţi" şi să fie, astfel, înlăturat. Apoi, avea nevoie, într-o asemenea situaţie, de suportul popular (dobândirea acestuia putea fi folositoare şi în alte ocazii). În sfârşit, condamnarea celor ce vor fi viitorii intervenţionişti putea duce la creşterea capitalului de încredere pe care regimul de la Bucureşti îl avea în Apus.

La chiar prima „vizită de lucru" pe care Ceauşescu a întreprins-o după şedinţa de Comitet Executiv, el a evidenţiat determinarea PCR, a „întregului popor", de a susţine „cauza cehoslovacă". La Galaţi (15 iulie) şi la Brăila (16 iulie) liderul comuniştilor români a afirmat public încrederea în comuniştii cehoslovaci (ne exprimăm „solidaritatea deplină cu poporul frate cehoslovac, cu partidul său comunist"), a condamnat încercările de interferenţă în afacerile interne ale Cehoslovaciei, a cerut desfiinţarea Tratatului de la Varşovia (desigur, o dată cu NATO),

54 Ibidem.

care nu a fost „conceput ca un motiv de a justifica un amestec în treburile interne ale altor state"[55].

Organul central de presă al partidului, „Scânteia", va publica alături de cuvântările respective Declarația privind situația politică actuală din Cehoslovacia ale cărei coordonate erau cele trasate în ședința Comitetului Executiv[56].

Aceleași idei vor fi, apoi, reafirmate în discursul ținut cu ocazia absolvirii unei noi promoții la Academia Militară (14 august), fapt ce trebuia să aibă, în concepția conducerii comuniste, o conotație aparte, mai ales prin prisma măsurilor luate la plenara din aprilie '68 pentru crearea industriei de război, pentru ridicarea capacității operative, măsuri bine primite de toți militarii.

Anterior ședinței de Comitet Executiv, Ceaușescu îl primise pe Karel Kurka, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Cehoslovaciei cu ocazia prezentării scrisorilor de acreditare. După ceremonie s-a desfășurat „o discuție cordială, prietenească cu care prilej au fost abordate în special probleme referitoare la situația din Cehoslovacia și poziția României față de aceasta"[57]. Punctele de vedere exprimate de Ceaușescu erau: România este îngrijorată de presiunile exercitate asupra statului ceh, a partidului comunist; rezovarea problemelor cehoslovace este apanajul popoarelor ceh și slovac; PCR dorește să sprijine conducerea PCC, „dar în nici un caz nu dorește să întreprindă pași care nu ar fi în concordanță și nu ar întruni acordul conducerii cehoslovace"[58] . Aceasta era o referire la cererea înaintată CC al PCR de către un secretar al comitetului de partid al orașului Praga, în numele Prezidiului CC al PCC, prin care conducerea de partid română era rugată să intervină pe lângă Dubček pentru a se pu-

---

[55] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, 1969, pp.327-328, 334.

[56] „Scânteia", nr. 7 765 din 16 iulie 1968.

[57] AMAE, fond Telegrame ieșite, telegrama nr. 01/003443/12 iulie către Ambasada de la Praga, f. 1.

[58] Ibidem, f. 2.

blica scrisorile pe care PCC le-a primit la începutul lui iulie din partea „partidelor frăteşti".

Nu am întâlnit în arhive urme ale acestei intervenţii, dacă ea se va fi produs, dar „Scânteia" a publicat în mai multe numere ştiri privind dezbaterile din Prezidiul CC al PCC pe marginea scrisorilor trimise de „cei cinci"[59], a alocat un spaţiu mai mare ceremoniei de la palatul Consiliului de Stat în cursul căreia a fost primit ambasadorul Kurka (comparativ cu alte situaţii similare). În general presa română va informa pe larg cititorul român despre evenimentele din Cehoslovacia, despre amestecul „celor cinci" în problemele interne ale RSC şi poziţia României de respingere a politicii Moscovei şi apropiaţilor săi. Era evident că prin felul în care erau „construite" ziarele în acea perioadă (selectarea şi prezentarea ştirilor, aşezarea lor în pagină, spaţiul acordat corespondenţelor sau analizei evoluţiilor din Cehoslovacia comparativ cu celelalte ţări socialiste), se urmărea fundamentarea unei stări de spirit favorabile partidului comunist, liderul său fiind văzut drept apărătorul independenţei şi suveranităţii României ameninţate de Uniunea Sovietică. Problema era dacă Moscova considera regimul comunist din România primejduit de liberalizările interne iniţiate de Ceauşescu.

Nu există însă nici o îndoială că politica externă a României era extrem de supărătoare pentru URSS.

Până nu avem documentele discutate în cercul cel mai restrâns al puterii de la Kremlin nu putem decât să speculăm pe această temă, oricum nu putem trece cu vederea peste însemnările faimosului defector sovietic Suvorov-Rezun care notează starea de spirit existentă la unele niveluri ale armatei favorabilă intervenţiei militare în România[60].

Conform deciziei luate în CE la 12 iulie, poziţia Bucureştilor de sprijinire a statului cehoslovac a fost comunicată, pe două canale, la Praga, prin intermediul lui Ion Obradovici, ambasadorul român, şi Karel Kurka[61].

---

[59] „Scânteia" , nr. 7 759, 7 763, 7 766 din 10, 14, 17 iulie 1968.

[60] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1997, pp. 507-508.

[61] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 89.

Documentul în substanța lui nu se deosebește de exprimările publice ale liderului PCR, atâta doar că poate fi socotit un act *oficial*. Sunt reafirmate încrederea în capacitatea echipei Dubček „de a asigura dezvoltarea continuă a țării pe calea socialismului, sprijinul pe care România îl acordă Cehoslovaciei, pericolul pe care îl reprezintă amestecul în treburile interne ale acestui stat, amestec care nu poate avea decât consecințe negative pe scara internațională și, de asemenea, în relațiile dintre Cehoslovacia și celelalte țări socialiste"[62].

Potrivit telegramei pe care ambasadorul Kurka a expediat-o la Praga, la 15 iulie, după întrevederea cu Mihai Dalea, românii ar fi trimis încă în urmă cu câteva zile „scrisori partidelor comuniste europene în care exprimă acest ajutor și sprijin. Totodată, au arătat că încercările de amestec în treburile interne ale RSFC, în aceste clipe grele, conduc spre o altă complicare a situației și spre crearea de noi piedici în fața soluționării acestor probleme urgente din RSFC... Acest punct de vedere a fost adus, de către partea română, la cunoștința CC al PCUS"[63].

Mediile de informare din Cehoslovacia au răspuns campaniei românești. „Rudé Právo", televiziunea și radioul au prezentat largi extrase din cuvântările lui Ceaușescu ținute la Galați și Brăila, remarcând sprijinul României față de procesul de democratizare ce se derulează. *Ne bucurăm de sprijinul frățesc și deplin al României și Iugoslaviei, Nu suntem izolați* erau titlurile din principalul organ de presă din Cehoslovacia.

Sigur că Brejnev, Ulbricht și ceilalți nu se vor împiedica de Ceaușescu aducându-și la îndeplinire planurile lor cu privire la Cehoslovacia, dar este evident că datorită pozițiilor românești exprimate de câțiva ani în diferite probleme ceva s-a schimbat în atitudinea celorlalte state socialiste și în primul rând a Uniunii Sovietice față de statul român. Este vorba de mutațiile produse în plan militar.

---

[62] *Ibidem*.

[63] Arhivele Naționale Cehe, Sb. KV CSFR, D 32, telegrama nr. 6 643/15 iulie.

Am prezentat în capitolul precedent cazul aplicației pe hartă ce ar fi trebuit să se desfășoare în România și care a fost amânată pe motive... ciudate de către Comandamentul Forțelor Armate Unite.

Dacă ținem cont de faptul că doar cu o săptămână înainte se desfășuraseră la Sofia lucrările, la nivel înalt, ale Comitetului Politic Consultativ al statelor membre ale Tratatului de la Varșovia, în cadrul cărora delegația română respinsese o serie de propuneri venite din partea aliaților de încredere ai Moscovei și venise cu un set de contrapropuneri, nu este greu de văzut cauza reală a amânării (de fapt anulării) jocului de război din 1968: apreciem că în unele cercuri militare sovietice dispăruse încrederea în România ca membru al OTV. În lipsa unor documente provenite din arhivele foste sovietice care să probeze că Moscova l-a manipulat pe Ceaușescu, creându-i chiar cadrul manifestării independenței lui, considerăm că în primii ani ai „domniei" acestuia relațiile dintre cele două țări erau la un nivel critic. Sigur că la Kremlin nu se vedea un pericol în evoluția internă a României, dar atitudinile în planul politicii internaționale ale Bucureștilor nu conveneau, cu atât mai mult cu cât se căuta atragerea Cehoslovaciei. Erau supărătoare aceste demersuri, mai ales că Brejnev făcea mari eforturi, demne de... *reconquista*, pentru a repara ceea ce echipa durilor de la Moscova considera că erau greșelile lui Hrușciov. Cel ce va fi denumit în folclorul urban românesc drept „bolșoi tanchist" nu privea cu ochi buni nici politica demarată de statul român în domeniul industriei de război.

De altfel, instanțele militare superioare ale armatei române nu făceau deloc eforturi pentru a „reintra în rând". Convorbirea dintre generalul Ion Gheorghe și generalul Romanov, reprezentantul URSS la Comandamentul Forțelor Armate Unite, este ilustrativă pentru acest nivel, înghețat, al relațiilor româno-sovietice și ne determină, o dată mai mult să-i dăm crezare lui Suvorov-Rezun. Întâlnirea dintre cei doi responsabili militari s-a desfășurat pe 21 mai (anterior, dar și ulterioar având loc alte întrevederi ale generalului sovietic cu ofițeri din conducerea Forțelor Armate române). Evident, discuțiile s-au centrat pe

problema Cehoslovaciei, sovieticul subliniind „tensiunea şi îngrijorarea sporite în ceea ce priveşte evoluţia evenimentelor din Cehoslovacia"[64], acolo unde există tendinţa de „a reveni la vremurile lui Masaryk şi Beneš", de a se reîntoarce la democraţia burgheză, „fiind regretabil să asistăm cum Cehoslovacia se desprinde de lagărul nostru".

Replica şefului Marelui Stat Major român a fost uimitoare şi ea depăşeşte chiar discuţiile din cadrul închis al conducerii superioare de partid. „Numai o minte bolnavă poate concepe aşa ceva", spune Ion Gheorghe la cele de mai sus. Iar în continuare, atacul este direct la sistemul politic sovietic: „trebuie să recunoaştem, tovarăşe general, că Novotny n-a fost înlăturat de nu ştiu ce partid din opoziţie sau printr-o lovitură de stat sau mai ştiu eu ce, ci a fost înlăturat de Comitetul Central al Partidului Comunist Cehoslovac. Poporul cehoslovac a fost nemulţumit de regimul instaurat de el, în care mai existau lagăre de concentrare, aşa cum au existat în trecut şi la noi şi la dv. lagăre, ori poporul cehoslovac a cunoscut înainte de război, pe timpul lui Beneš o democraţie avansată, într-o perioadă în care în alte ţări domnea fascismul, în Italia – Mussolini, în Germania – Hitler"[65].

Faţă de propunerea emisarului Moscovei de a se folosi orice alte acţiuni pentru a determina Praga „să rămână fidelă lagărului socialist", generalul român condamna obtuzitatea politică sovietică, apetitul Kremlin-ului de a soluţiona crizele numai prin război, în loc să accepte pluralitatea ideilor: „trebuie să se acţioneze cu multă prudenţă şi fără pripeală, pentru a nu se comite o greşeală aşa cum s-a făcut cu Iugoslavia în 1948, când ajunsesem la un pas de a-i declara război, ca numai după câţiva ani Hruşciov să se pupe cu Tito, aşa cum s-a pupat cu Tito şi Gheorghiu-Dej şi alţii. Vă este cunoscut faptul că noi am construit cazemate, am avut o armată de 500 000 de oameni, iar dv. două armate – una la Timişoara şi alta la Constanţa". Concluzia românului era: „Să construiască socialismul aşa cum cred ei"[66].

---

[64] Arhivele Militare Române, fond Direcţia Operaţii, dosar nr. 3, vol.1, f. 250 (în continuare AMR).

[65] Ibidem, ff. 251-252.

[66] Ibidem, ff. 252, 250.

Confruntat cu o asemenea reacție din partea lui Ion Gheorghe (care a mai acuzat și procedeul întâlnirilor „reduse" la nivelul OTV, în cinci), Romanov bate în retragere – „noi trebuie să luptăm pentru a întări coeziunea țărilor socialiste". Deși nu putem să spunem la ce fel de „luptă" s-a gândit în acel moment generalul sovietic, cunoscând cum a fost rezolvată criza cehoslovacă, știm că Romanov a avut în vedere o luptă cu tancuri, avioane, infanterie și parașutiști.

Așadar, un prim grup – Iugoslavia, Cehoslovacia și România – care, fie din motive de politică externă, de politică internă sau din amândouă, reprezintă altceva. Se autopercep așa și sunt percepute așa și de Occident, dar și de Moscova și apropiații săi.

Dincolo de falie, dominat de Uniunea Sovietică, se află nucleul dur: Polonia, R. D. Germană, Bulgaria. Pe o orbită diferită evolua Ungaria, dar numai în ceea ce privește situația din Cehoslovacia (pozițiile unora dintre fruntașii comuniști maghiari față de România au fost marcate mai sus). Deci, țările respective nu sunt unitare în abordarea evenimentelor din Cehoslovacia, lucru de care liderii lor erau perfect conștienți. O va recunoaște Gomulka într-o întrevedere cu ambasadorul Moscovei, Aristov, ce a avut loc la 21 mai: „nu trebuie să nu observăm, spunea Gomulka, transformarea Cehoslovaciei socialiste într-o republică burgheză". Prin contrast, Kádár susține că „nu amenință încă pericolul unei contrarevoluții în Cehoslovacia... Este adevărat că și-au făcut apariția elemente anarhice, dar manifestările lor sunt temporare, iar Cehoslovacia nu se va abate de la calea socialismului". Mai mult decât atât, Kádár se va exprima într-o convorbire cu liderul comuniștilor polonezi că „cu greu își poate imagina PCC fără Dubček"[67].

Gomulka este atât de determinat împotriva lui Dubček și a programului acestuia încât solicită lui Aristov ca pe teritoriul statului cehoslovac să fie instalate forțe sovietice întocmai ca în RDG și Ungaria!

După informații provenite din surse diplomatice, se pare că ceea ce deranja suficient de mult cercurile varșoviene pentru a

[67] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 64.

reacţiona în felul în care au făcut-o, era faptul că în programul de acţiune „nu se referă sub nici o formă la problema frontierei de vest a Poloniei de pe Odra-Nysa, iar în ceea ce priveşte aprecierea situaţiei politice interne din R. F. a Germaniei, supraapreciază posibilităţile şi perspectivele forţelor democratice din această ţară şi subapreciază activitatea revanşardă a forţelor de dreapta, neohitleriste în frunte cu Partidul Naţional Democrat"[68].

Relaţiile polono-cehoslovace ajunseseră la punctul în care cele două state îşi înaintaseră reciproc note de protest pentru amestec în treburile interne. Presa poloneză îşi manifestase nu o dată neîncrederea în capacitatea PCC de a rezolva provocările situaţiei pe care o traversa Cehoslovacia, iar mediile de informare ale „celuilalt" desfăşurau, în accepţia lui Gomulka şi Cyrankiewicz, o intensă propagandă antipoloneză.

Umăr la umăr cu Polonia mergea R. D. Germană, motivele disputei fiind practic aceleaşi: încotro se îndreaptă Cehoslovacia? Cum vor evolua relaţiile dintre Praga şi Bonn? Deosebirile de vederi, mai ales în această din urmă problemă, aveau să determine atacuri deosebit de dure în presa din ambele ţări, luări de poziţie din partea unor oficialităţi comuniste (în special de la Berlin). Au excelat în asemenea reacţii K. Hager, W. Mohn şi, mai ales, W. Ulbricht. Temele discursurilor lor anti-Dubček erau: lipsa de unitate în conducerea PCC; promovarea unei politici revizioniste; abandonarea în „braţele capitaliştilor"[69]. Proiectarea imaginii unei Cehoslovacii revizioniste în opinia publică germană a mers atât de departe încât „Berliner Zeitung" din 9 mai a publicat ştirea că la Praga circulă... tancuri şi militari americani şi vest-germani[70]. Ceea ce era... adevărat! Numai că blindatele şi militarii „occidentali" participau la realizarea unui film despre podul de la Remagen[71].

---

[68] AMAE, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 419/1 iulie.

[69] Ibidem, fond Telegrame Berlin (mai-iulie 1968), passim.

[70] Ibidem, telegrama nr. 43 236/10 mai.

[71] Sau „podul şansei". La 7 martie 1945, trupe americane au capturat intact podul Ludendorff de la Remagen, bătălia Rinului nemaiavând practic loc.

Această propagandă germană avea să genereze, potrivit unor surse cehoslovace, resentimente împotriva R. D. Germană şi să ducă la anularea vizitei la Berlin a lui Al. Dubček, programată pentru luna iunie.

Pentru îmbunătăţirea climatului dintre cele două ţări (probabil la sugestia altor state socialiste), ministrul de Externe al Cehoslovaciei, Jiři Hájek, s-a deplasat la Berlin (17-18 iunie), unde s-a întâlnit cu omologul său, Otto Winzer, şi cu Ulbricht. Liderul PSUG a declarat, cu acest prilej, conform unor diplomaţi acreditaţi la Berlin, că „pe plan intern cele ce se întâmplă în Cehoslovacia sunt de competenţa PC din Cehoslovacia, chiar dacă el apreciază altfel evenimentele. Nu ar dori însă ca lupta împotriva imperialismului vest-german să sufere datorită evenimentelor din R. S. Cehoslovacă"[72]. În urma acestei întrevederi, Hájek era convins că printre liderii berlinezi domină ideea că „R. S. Cehoslovacă merge înainte pe drumul socialismului".

Realitatea era însă alta. Ulbricht, întocmai ca generalul Romanov, una spunea şi alta făcea. Şeful Secţiei Relaţii Externe din CC al PSUG nu se sfia să declare unui diplomat român că partidului său „nu-i este indiferent ce se întâmplă în orice ţară socialistă în direcţia slăbirii socialismului sau chiar punerii în pericol a acestuia" şi că este de „datoria noastră, derivată din principiul internaţionalismului, de a avertiza pe tovarăşii cehi asupra evoluţiei periculoase a situaţiei, arătându-le îngrijorarea noastră profundă"[73]. Iar de aici şi până la a participa la invadarea Cehoslovaciei nu era decât un pas pe care conducerea comunistă germană l-a făcut foarte uşor şi foarte repede.

Menţionam că în problema cehoslovacă, Ungaria a avut o poziţie sensibil modificată de aceea pe care se situau Polonia şi Germania democrată.

Acest lucru era evident pentru mai multă lume. Centrala MAE din Bucureşti sesiza, pe baza informaţiilor primite din diverse surse, diferenţele existente între cele trei capitale.

---

[72] AMAE, fond Telegrame Berlin (mai-iulie 1968), telegrama nr. 43 313/20 iunie.

[73] Ibidem, telegrama nr. 43 352/11 iulie.

Forurile decizionale erau foarte atente la toate deplasările politice în interiorul blocului comunist, vânând, am putea zice, orice mişcare, cât de mică, de decorsetare. Într-o notă transmisă lui Obradovici, la Praga, Ministerul Afacerilor Externe îi cerea să urmărească evoluţia raporturilor cehoslovaco-ungare, pentru că „în ultimul timp se vorbeşte tot mai mult de rolul mediator al lui J. Kádár între sovietici pe de o parte şi cehoslovaci pe de altă parte"[74]. Erau de notorietate ştirile potrivit cărora „la întâlnirea de la Moscova /din 8 mai, asupra căreia ne vom opri în subcapitolul următor/, J. Kádár s-ar fi opus categoric propunerilor lui W. Ulbricht şi sprijinite de W. Gomulka, de a se face presiuni militare asupra Cehoslovaciei".

Documentele la care am avut acces pun în evidenţă nu doar discrepanţa dintre abordările Budapestei, comparativ cu ale Berlinului şi/sau Varşoviei, ci şi existenţa unor deosebiri de vederi în interiorul diferitelor segmente ale puterii.

Relativ la acest ultim aspect este de remarcat că membri ai Ambasadei Ungariei la Praga apreciau că „o dezvoltare prea mare a procesului de liberalizare a creat premise reale pentru apariţia unei contrarevoluţii în Cehoslovacia"[75].

De fapt, cercurile conducătoare budapestane manifestau un interes deosebit faţă de tendinţele situaţiei din Cehoslovacia. Motivele sunt multe. Cu 12 ani în urmă în Ungaria se declanşase un adevărat război de eliberare, în care obiectivele politice se împleteau cu acelea economice şi sociale. Cum s-a sfârşit se cunoaşte: cu distrugerea unui oraş, cu mii de victime şi zeci de mii de refugiaţi, cu procese politice şi teroare[76]. Dar gustul libertăţii rămăsese; altele trebuiau să fie căile obţinerii ei. „Primăvara de la Praga" putea fi o asemenea cale (deşi exista o mare deose-

---

[74] Ibidem, fond Telegrame ieşite (mai 1968), telegrama nr. 01/002793/24 mai.

[75] Ibidem, fond Telegrame Londra (mai 1968), telegrama nr. 64 326/25 mai (de fapt cazul ungar nu era singular. Kosîghin, şeful guvernului sovietic, era mai îngăduitor faţă de felul în care se prezenta situaţia în Cehoslovacia decât Brejnev sau Podgornii).

[76] Până la un moment dat, Kádár s-a aflat în faţă susţinând programul de transformare.

bire între programul lui Imre Nagy din 1956 şi acela al lui Dubček, lucru recunoscut chiar de Kádár) şi atunci căutau să se informeze direct de la sursă. Mai există o ipoteză: ritmul ridicat al întâlnirilor ungaro-cehoslovace, obţinerea de informaţii să fi fost sugerate de Moscova dornică să ştie şi de la alţii ce se întâmplă la Praga.

Oricare ar fi fost motivele, forul suprem al PMSU a dezbătut în mai multe rânduri situaţia din Cehoslovacia pe baza rapoartelor întocmite în urma unor adevărate vizite de documentare efectuate de diverse delegaţii maghiare. Unul dintre cele mai complete şi mai obiective materiale de acest gen a fost prezentat Comitetului Politic la 22 mai[77]. El focalizează întregul eşichier politic cehoslovac, de la cercurile puterii până la ecourile trezite în opinia publică, încercând să explice ceea ce se petrece în ţara vecină.

Situaţia din Partidul Comunist Cehoslovac este atent urmărită, punându-se în evidenţă grupările existente, liderii lor, obiectivele specifice şi dezvoltările posibile.

Autorii documentarului descifrează patru grupări în PCC: a conservatorilor din jurul lui Novotny; a revizioniştilor, aflându-l în frunte pe noul secretar ideologic al CC – Čestmír Císař; a centriştilor lui Dubček; şi grupul „celor care aşteaptă", aflat sub conducerea premierului Oldřich Černík.

Conservatorii erau, la data întocmirii materialului, încă bine reprezentaţi în Comitetul Central. Ei făceau eforturi pentru restaurarea politicii promovate până la demiterea şefului lor. În atitudinile publice, reprezentanţii grupării declarau că modul în care evoluează societatea în interior (consolidarea poziţiilor elementelor de dreapta şi creşterea pericolului izbucnirii unei contrarevoluţii) şi întetirea presiunilor imperialiste la frontieră reprezintă materializarea temerilor lor cele mai negre. „Socialismul în pericol", clamau ei, alergând la Moscova după ajutor.

Revizioniştii începuseră lupta împotriva conducerii partidului (în varianta Novotný) în urmă cu câţiva ani, iar după plenara din aprilie (când a fost adoptat „programul de acţiune") se

[77] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 456, ff. 37-53.

întăriseră considerabil. Alături de Císař (fost ambasador în România) în componența grupului se aflau, între alții, Ota Šik (vicepreședinte al Consiliului de Miniștri) și Josef Pavel (ministru al Afacerilor Interne).

Autorii documentarului apreciau că, în acel moment, „obiectivele revizioniștilor coincid cu acelea ale opoziției de dreapta din afara partidului și cu obiectivele pe termen scurt ale forțelor imperialiste"[78], adică a face din Cehoslovacia o a doua Iugoslavie. Direcțiile acțiunii lor (în viziunea acelorași) alunecau spre programul extremei drepte: cucerirea conducerii partidului, dezorganizarea organelor de forță ale „dictaturii proletariatului", preluarea aparatului de propagandă, lichidarea rolului conducător al partidului, introducerea sistemului pluripartid.

Gruparea *centriștilor* nu are o concepție unitară asupra problemelor importante și există temerea ca „tovarășul Dubček să rămână tot mai singur"[79]. Obiectivele politice fundamentale sunt „corecte": remedierea greșelilor comise de partid în trecut, îmbunătățirea situației economice a țării, continuarea democratizării. Dar, atitudinea și activitatea acesteia „sunt caracterizate de șovăire, chiar de incapacitate. Motivul principal este că urmează o tactică nepotrivită și sunt plini de iluzii"[80]. Greșelile constau în:

a) declanșarea procesului de democratizare fără a i se fixa limitele (de genul, democratizarea începe aici și se termină dincolo);

b) nu s-a hotărât caracterul democratizării care „într-o anumită măsură concurează cu dreapta"[81];

c) lovitura principală era dirijată, invariabil, împotriva *conservatorilor* din interiorul partidului în speranța că, astfel, vor putea dejuca planurile *revizioniștilor*. Înlăturarea conservatorilor din Prezidiul și Secretariatul partidului, efectuată în urma plenarei CC din martie, acțiune justificată, a fost dublată de întărirea pozițiilor grupării Císař, lucru pe care Dubček nu ar fi trebuit să-l permită.

---

[78] Ibidem, f. 44.
[79] Ibidem, f. 40.
[80] Ibidem, f. 42.
[81] Ibidem, f. 43.

Periculoase, pentru soarta socialismului, scriu autorii materialului, erau şi iluziile manifestate la nivelul *centriştilor*. Între ele: „în Cehoslovacia nu mai este posibilă restaurarea capitalismului, deoarece au fost lichidate clasele exploatatoare, mijloacele de producţie se află în proprietatea socialistă, toate funcţiile mai importante sunt îndeplinite de membri de partid, iar în cadrul democraţiei socialiste se pot valorifica libertăţile idealizate ale republicii burghezo-democratice". Sau: „împotriva acţiunilor de dreapta nu este permis să se folosească mijloace administrative, că socialismul cehoslovac va fi un model socialist occidental-european specific etc." Dar cel mai grav li se părea că Dubček nu realizează că a scăpat situaţia de sub control[82].

„Cei care aşteaptă", Černík şi ai lui, nu se angajau în lupta politică deschisă, nu susţineau nici o poziţie din cele descrise anterior, canalizându-şi eforturile spre rezolvarea problemelor cotidiene.

În anul de graţie 1968, maghiarilor, cei care în urmă cu 12 ani luptaseră pentru o societate pluripartidă, li se părea că una dintre vinile capitale ale democratizării din Cehoslovacia era restaurarea social-democraţiei şi, în general, permisiunea acordată dreptei de a-şi crea organe politice. „Clubul 72", „Clubul celor 231" sau „Clubul celor din afara partidului" erau organe care, în viziunea unora dintre fruntaşii comunişti de la Budapesta, urmăreau lichidarea rolului conducător al PCC, crearea unei opoziţii parlamentare, împărţirea puterii. În special programul acestei din urmă formaţiuni era bine primit de opinia publică. Ea cerea participarea la alegeri pe liste separate, modificarea statutului partidului comunist în aşa fel încât să se asigure reprezentarea celor fără de partid, construirea unui „socialism democratic"[83].

---

[82] Ibidem.

[83] Ibidem, f. 46. Asupra evoluţiilor interne din Cehoslovacia a se vedea şi Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iaşi, 1997, pp. 98-110; R.J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century-and After*, London and New York, 1997, pp. 326-333; Joseph Rothschild, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale şi de Est după al doilea război mondial*, Bucureşti, 1993, pp. 239-250; Adrian Cioroianu, *Ar fi dus primăvara de la Praga „la reformarea comunismului?"*, în „Dosarele istoriei", nr.5/1998, pp. 15-22; Cosmin Popa, *Succes militar, eşec politic*, în Ibidem, pp. 28-35.

Analiza efectuată surprinde, în continuare, şi alte aspecte care caracterizează scena politică cehoslovacă: „propagarea anarhiei în rândurile clasei muncitoare şi ale ţărănimii"; crearea de conflicte între naţiunile cehă şi slovacă (fiind foarte „periculoasă" accentuarea naţionalismului slovac, mai ales prin prisma existenţei unei numeroase minorităţi ungare în Slovacia, presa slovacă nesfiindu-se să atace conducerea PMSU pentru că slovacii din Ungaria nu au drepturile pe care le au ungurii care trăiesc în Slovacia); în sfârşit, diseminarea vrajbei între Cehoslovacia şi Uniunea Sovietică.

Este foarte greu de caracterizat atitudinea ce predomina în rândurile conducerii comuniste ungare pentru că nota finală a documentului reprezintă un amestec de optimism şi grijă faţă de soarta socialismului: „În Cehoslovacia încă nu există contrarevoluţie, dar conducerea evenimentelor a scăpat din mâinile grupului tovarăşului Dubček şi trece tot mai mult în mâinile revizioniştilor din interiorul partidului şi ale opoziţiei de dreapta din afara partidului. Momentan, pericolul direct nu este că se va restaura capitalismul, ci acela că în urma eforturilor comune ale revizioniştilor din interiorul partidului, ale opoziţiei de dreapta din afara partidului şi ale imperialiştilor se creează *de facto* în Cehoslovacia un sistem de tip iugoslav sau ceva asemănător. O Cehoslovacie de tip iugoslav – sau ceva similar – ar amplifica greutăţile sistemului mondial socialist, ar instiga naţionalismul şi ar duce la crearea unei «Mici Antante socialiste» pe baze naţionaliste, ar duce la o mai strânsă colaborare între Iugoslavia, România şi Cehoslovacia"[84]. Faţă de această posibilă evoluţie de nedorit era necesară „o atitudine hotărâtă din partea ţărilor socialiste. Nu poate fi permisă restaurarea în linişte a capitalismului, dar nici ca sistemul social cehoslovac să se dezvolte ca un sistem de tip iugoslav". Dar în ceea ce priveşte poziţia guvernului ungar ea este de sprijinire a „forţelor sănătoase" care, în concepţia autorilor documentarului, sunt Dubček şi echipa lui, iar „tirul principal" trebuie îndreptat împotriva revizioniştilor din

[84] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 456, f. 52.

conducerea de partid şi a opoziţiei de dreapta şi nici „să nu lăsăm fără replică atitudinea unor organe iugoslave"[85].

Aşadar, Budapesta se decide să-l susţină pe Dubček, deoarece programul său nu pune în pericol integritatea sistemului socialist dar, pe de altă parte, să continue consultările cu celelalte capitale comuniste.

Consultări care, derulate în intervalul de timp supus analizei în acest capitol, aveau o singură ţintă.

Obiectivul: Cehoslovacia

S-a urmărit pe două căi: cele politice (întâlniri la nivel înalt între diferite părţi) şi cele militare, primele pregătindu-le pe secundele.

Dacă excludem din analiza efectuată anterior România şi Iugoslavia, rămân, pe de o parte, Cehoslovacia, iar de cealaltă, Uniunea Sovietică, R. D. Germană, Polonia, Bulgaria şi, pe o poziţie oscilantă, dar care se va înclina în final către „duri", Ungaria.

Brejnev, care reprezenta reîntoarcerea la unele dogme ale stalinismului, nu putea privi cu mâinile încrucişate eliminarea de la putere a, probabil, ultimului dintre reprezentanţii acestuia – Antonín Novotný şi a grupului său.

Dar Moscova este decisă să acţioneze, pentru moment, legal şi, pentru lămuriri, pentru explicarea motivelor care l-au împiedicat pe Dubček să aplice măsurile hotărâte la Dresda, îi invită pe acesta şi colegii săi la discuţii.

În ziua de 4 mai delegaţia cehoslovacă compusă din Dubček, Černik, Smrkovský şi Bil'ak (acesta din grupul conservatorilor) a sosit la Moscova. Punctul de vedere pe care l-au prezentat s-a centrat pe faptul că partidul trebuie să repare greşelile pe care le-a făcut în trecut. În rest, după cum spunea Brejnev, „numai lucruri liniştitoare"[86], de genul situaţia se pre-

[85] Ibidem, f. 53.

[86] Ibidem, 288, fond 5, dosar nr. 455, f. 25.

lungește „dincolo de limitele treburilor noastre interne, atingând interesele țărilor frățești"[87]. Brejnev ar fi vrut să-i audă vorbind „despre măsuri concrete, constructive"[88].

Era de așteptat că Bil'ak va înfățișa opiniile conservatorilor și așa a și fost. El a vorbit despre pierderea pozițiilor de către partid, de controlul dreptei asupra mediilor de informare și de pericolul preluării totale a puterii de către cei ce doresc restaurarea capitalismului în Cehoslovacia. El a plăcut atât de mult conducerii sovietice, încât numele său va fi pomenit ca posibil înlocuitor al lui Dubček.

Desigur, Moscova avea mult mai multe posibilități de informare asupra situației din Cehoslovacia, știind care era situația tot atât de bine ca și Dubček. Și de aceea luările de cuvânt ale sovieticilor în cadrul întâlnirii bilaterale au fost, se poate spune, dure. După cum se exprima Kádár, care a fost informat despre conținutul discuțiilor de la Moscova, acestea au „făcut cât două convorbiri de la Dresda". În cuvântările ținute, sovieticii au arătat existența pericolului contrarevoluției, subliniind că acesta se datorează, între altele, unei conduceri de partid nehotărâte și neunitare. Sunt incriminate: ieșirea presei de sub controlul partidului, amestecul ei în treburile interne ale Poloniei și Germaniei, liberalizarea frontierelor cu Austria și R. F. a Germaniei, înmulțirea manifestărilor antisovietice[89].

Și dintr-o dată, Brejnev scoate asul din mânecă: pentru consolidarea situației partidului comunist (citește, a conservatorilor) este necesară organizarea cât mai urgentă a manevrelor militare, și aceasta chiar în jurul datei de 10-12 mai! Prezența unităților militare ale statelor membre ale Tratatului de la Varșovia „ar încuraja forțele sănătoase, ar trezi armata populară cehoslovacă, ar umili dușmanul"[90]. Frazele sunt, parcă, desprinse dintr-un discurs ținut în timpul lui Stalin!

---

87 Apud Cosmin Popa, *art. cit.*, p. 32.
88 MKS, 288, fond 5, dosar nr. 455, f. 25.
89 Ibidem, f. 26.
90 Ibidem.

Până în acel moment în Cehoslovacia nu se aflau trupe sovietice, iar Dubček ştia ce ar fi însemnat intrarea lor pe teritoriul ţării sale. Dar un refuz ferm ar fi determinat reacţia imediată, fără a se mai cere „consimţământul" conducerii pragheze. Aşa că s-a declarat de acord cu desfăşurarea lor, solicitând însă amânarea. Răspunsul a venit brutal: „Uniunea Sovietică nu va rămâne indiferentă şi pentru apărarea Cehoslovaciei socialiste este gata să ia măsurile cele mai drastice"[91].

Lucrurile nu mai stăteau ca la Dresda, unde cehoslovacii au avut oarecare libertate de mişcare şi au putut să-şi susţină, destul de lejer, punctele de vedere.

Acolo, Alexander Dubček prezentase situaţia din partid drept o simplă dispută între „forţele sănătoase care doresc purificarea" şi cele „conservatoare care trag înapoi". Sigur că se înregistrau „în rândul intelectualităţii şi al tineretului numeroase păreri bine intenţionate, dar radicale şi câteodată anarhiste", însă partidul va izola concepţiile extremiste[92]. Mai mult, în cadrul consfătuirii de la Dresda, echipa Dubček primise un vot de încredere din partea celorlalte partide comuniste.

Cu totul alta era situaţia o lună şi jumătate mai târziu. Durii de la Moscova nu au oprit lucrurile la nivelul ameninţărilor. Două zile după întâlnirea cu Dubček, în cadrul şedinţei Biroului Politic al CC al PCUS s-a analizat situaţia din Cehoslovacia, s-a criticat „Programul de acţiune" pentru că deschidea calea instaurării capitalismului, s-a găsit şi înlocuitorul (evident Bil'ak) şi s-a discutat despre manevrele militare[93].

Kremlin-ul dorea însă ca în cazul unei intervenţii în forţă să-şi asigure cooperarea aliaţilor săi fideli din Pact, să nu fie Uni-

---

[91] Ibidem, f. 27.

[92] Ibidem, 288, fond 4, dosar nr. 92, f. 14.

[93] Multe date noi, interesante în articolul citat al lui Cosmin Popa. Totuşi, nu putem fi de acord cu opinia autorului potrivit căreia „aici /în şedinţa BP din 6 mai/ s-a pus pentru prima oară problema intervenţiei militare în Cehoslovacia". Întâi, era vorba nu de intervenţie, ci de manevre. Apoi, se discută despre aplicaţie în întâlnirea dintre Brejnev şi Dubček, la 4 mai, când, mai mult ca sigur, lucrurile fuseseră stabilite la nivelul factorilor militari sovietici.

unea Sovietică singura care își asumă responsabilitatea răsturnării regimului Dubček. De aceea, liderii celorlalte patru state care în timpul crizei cehoslovace au susținut, chiar dacă cu unele oscilații, punctele de vedere al URSS au fost, și ei, invitați la Moscova „pentru consultări". Comunicatul dat publicității, și preluat de presa română, insera următoarele: „În cursul întâlnirii a avut loc un schimb de păreri cu privire la problemele actuale ale situației internaționale și ale mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Participanții la întâlnire s-au informat reciproc despre situația din țările lor și și-au exprimat hotărârea fermă de a dezvolta și pe viitor pe toate căile relațiile de prietenie și colaborare multilaterală pe baza principiilor marxism-leninismului, ale internaționalismului proletar. După cum se comunică întâlnirea s-a desfășurat într-o atmosferă de prietenie și cordialitate"[94].

Așadar, „schimb de păreri, informare reciprocă, hotărâre fermă de a dezvolta și pe viitor pe toate căile relațiile de prietenie și colaborare multilaterală, atmosferă de prietenie și cordialitate". Parcă îi și vezi pe Brejnev, Ulbricht, Gomulka, Jivkov și Kádár destinși, întreținând un dialog cordial despre cum construiesc ei socialismul, ce mulțumite sunt popoarele lor, doar ici-colo niște norișori care vor fi împrăștiați în numele internaționalismului proletar cu fermitatea care caracterizează prietenia lor, așezată pe trainice baze marxist-leniniste... Sigur, este și Cehoslovacia, acolo lucrurile nu merg chiar cum trebuie și este necesar să vedem ce facem pentru a nu îngădui capitaliștilor să preia puterea. Se poate să dăm noi din mână Patrulaterul Boem?!

Deci, ce s-a întâmplat la Moscova?

În seara zilei de 6 mai, la câteva ore după ședința Biroului Politic, Alexei Kosîghin telefonează în capitalele prietene și cere liderilor partidelor comuniste să se prezinte „incognito" pe data de 8 mai la Moscova[95]. Scopul deplasării: a fi informați despre

---

[94] „Scânteia", nr. 7 698 din 10 mai 1968.

[95] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 455, f. 24.

ultimele discuţii dintre sovietici şi cehoslovaci şi a se dezbate profilul activităţilor viitoare.

Documentele care ne-au stat la dispoziţie nu menţionează nivelul în care sovieticii intenţionau să circumscrie aceste activităţi, dar putem presupune că este vorba despre Tratatul de la Varşovia forma „redusă". Analizând evoluţia pragmatic, din punctul de vedere al alianţei, constatăm repetarea situaţiei din martie când, la Dresda, aceleaşi state plus Cehoslovacia s-au întâlnit şi au luat decizii în numele Comitetului Politic Consultativ al Pactului şi au dat un comunicat de presă în acest sens, fapt care a trezit reacţia lui Ceauşescu.

După scurta, dar plina de consecinţă, întâlnire de la Moscova s-au ferit să facă aceeaşi greşeală, recunoscând implicit că alianţa era „fracturată", că existau membri care nu se bucurau de încredere. Sigur că Ceauşescu avea să afle despre întâlnire, ba chiar cu destulă exactitate şi despre conţinutul ei, dar nefiind urmată de un comunicat în numele Tratatului, liderul de la Bucureşti nu putea zice nimic. Şi nici nu a reacţionat.

În cadrul consfătuirii „celor cinci" s-au evidenţiat, din nou, deosebiri de vederi, cei duri fiind Ulbricht, Jivkov, Gomulka, evident Brejnev. Kádár încerca să pondereze atitudinile.

Cuvântarea lui Ulbricht a fost o simplă repetare a ideilor expuse în deschidere de Leonid Brejnev. Situaţia s-a deteriorat, tendinţa evenimentelor este spre abandonarea cuceririlor socialiste, iar partidul comunist este în minoritate. „Pentru salvarea Cehoslovaciei – se agita conducătorul PSUG – trebuie să purtăm o luptă îndelungată şi complicată. Cea mai importantă sarcină în prezent este să descoperim în interiorul partidului un nucleu sănătos (una dintre marotele comuniste din perioada interbelică – de o parte cei buni care au grijă de unitatea partidului, dincolo cei răi, fracţioniştii) gata de luptă. În această privinţă Dubček, Smrkovský, Černík, Šik sunt cazuri fără speranţă. Poate Kolder şi Bil'ak să reprezinte noul centru. Manevrele /militare/ trebuie folosite pentru sprijinirea acestui nou nucleu. Întrucât azi în Cehoslovacia nimeni nu este capabil să înfrunte ideile duşmănoase, merită să ne gândim ca presa ţărilor frăţeşti să îndeplinească această sarcină şi în general să mobilizăm, din

afară, clasa muncitoare cehoslovacă pentru apărarea puterii sale"[96].

Todor Jivkov, care nu de mult se întorsese de la Praga, a împărtăşit celor prezenţi impresiile sale: „În Cehoslovacia sunt semnele unei contrarevoluţii"; Dubček este folosit ca paravan de un grup care acţionează independent de Comitetul Central; acesta a intrat în legătură cu partidele comuniste din România, Iugoslavia, Italia şi Marea Britanie pentru a obţine suport din partea acestora; actuala conducere netezeşte drumul forţelor contrarevoluţionare, Dubček fiind total nepotrivit pentru conducere. Soluţia este ca „trupele să fie duse cât mai curând pe teritoriul Cehoslovaciei şi ar trebui ţinute acolo un timp cât mai îndelungat"[97].

Nici Gomulka nu se lasă mai prejos. „În Cehoslovacia este contrarevoluţie. Derutant este faptul că forţele contrarevoluţionare, învăţând din trecut, luând în consideraţie raportul de forţe existent în lume, acţionează sub masca îmbunătăţirii socialismului, a lărgirii democraţiei socialiste". Manevrele? Da, să se ţină cât mai repede „încă la jumătatea lunii mai"[98]; desfăşurarea aplicaţiei în toamnă „ar putea fi târzie". Liderul de la Varşovia are de incriminat şi libertatea presei din Cehoslovacia, care este tot atât de... ticăloasă cât şi postul „Europa liberă". Noi, spunea Gomulka, „trebuie să luptăm pentru menţinerea Cehoslovaciei pe calea socialismului, pentru reorientarea de la Apus la Răsărit".

Nu conta că cehii şi slovacii doreau altceva: libertate de mişcare, de gândire, de exprimare, valorificarea în folos propriu a capacităţilor naţionale. Independenţa era o vorbă goală pentru Moscova. Suveranitate? Da, dar limitată, spune Brejnev. Şi doar dacă nu periclitează ansamblul blocului.

Din peisajul descris mai sus lipseşte Kádár ale cărui aprecieri faţă de evoluţia situaţiei sunt mult diferite de ale colegilor săi în ale conducerii partidelor comuniste. Analiza lui a stat sub următoarea umbrelă: „Dacă o luăm în sensul că Mao Zedong şi

[96] Ibidem, f. 28.
[97] Ibidem, f. 31.
[98] Ibidem, ff. 32-33.

camarazii lui nu sunt oameni normali, că Fidel Castro este un mic-burghez, că Ceauşescu este naţionalist, iar cehoslovacii au înnebunit cu toţii, cu asta nu putem rezolva lucrurile"[99]. Era necesar să se opereze cu aceleaşi criterii de apreciere, măsurile fiind determinate de situaţie. În accepţia lui János Kádár, aceasta nu întruneşte caracteristicile contrarevoluţiei, ci, socoate el, „s-a pornit o luptă pentru corectarea greşelilor înfăptuite în trecut, dar conducerea este slabă, nu are sub control partidul, statul, societatea". Dubček şi echipa lui sunt oameni de bună credinţă, dar nu ştiu ce vor şi au scăpat lucrurile de sub control. „Dimensiunile confuziilor sunt atestate şi de «programul de acţiune» care, luat în sine, este un mare zero"[100].

În lipsa documentelor interne ale PMSU care să evidenţieze mandatul pe care Kádár l-a primit, nu putem decât să consemnăm jocul „rece/cald" pe care-l face acesta: situaţia nu întruneşte caracteristicile unei contrarevoluţii, dar comuniştii sunt depăşiţi de fapte; nu au un program clar, dar să facem eforturi pentru al susţine pe Dubček; suntem de acord ca mareşalul I. I. Iakubovski să aibă în vedere organizarea manevrelor militare, dar „doar prin forţa armelor nu putem rezolva problema". Şi Kádár nu se sfieşte să dea şah la rege: „Merită să ne amintim şi de faptul că în 1956, în Ungaria, deşi trupele sovietice au fost acolo, un pretext bun pentru dezlănţuirea contrarevoluţiei a fost chiar imixtiunea trupelor sovietice"[101].

Firesc, toţi ceilalţi l-au contrazis pe Kádár: la Praga bântuie contrarevoluţia pe străzi şi împotriva ei trebuie scoasă armata, căci nu trebuie să pierdem Cehoslovacia.

Cuvântul final a aparţinut lui Brejnev care, după ce a trecut repede peste notificarea diferenţei (remarcabile) de apreciere a situaţiei interne din Cehoslovacia, a subliniat cazurile în care există puncte de vedere comune, dând astfel a înţelege că mai multe îi unesc decât îi despart pe „cei cinci" ai Pactului de la Varşovia (lucru absolut necesar prin prisma acţiunilor pre-

[99] Ibidem, ff. 28-29.
[100] Ibidem, f. 29.
[101] Ibidem, f. 30.

conizate): greşelile trebuie remediate în interiorul regimului; trebuie să menţinem Cehoslovacia socialistă şi să căutăm forţele care sunt gata să lupte împotriva contrarevoluţiei (aici, Kádár spusese că înlăturarea lui Dubček poate duce la destrămarea partidului); să nu se facă nimic din ceea ce ar însemna popularizarea modelului cehoslovac sau a „programului de acţiune". Cuvântarea lui a continuat să fie o reiterare a punctului de vedere exprimat la Dresda, anume că evenimentele din Cehoslovacia au încetat a mai fi o simplă problemă de politică internă, contrazicându-se, astfel, în problema factorilor care trebuie să îndrepte situaţia.

Iar în ceea ce priveşte viitorul imediat sarcina tuturor este exercitarea de presiuni asupra lui Dubček pentru organizarea aplicaţiei trupelor Tratatului de la Varşovia pe cât posibil înainte de plenara CC al PCC din mai.

Cele spuse în cadrul consfătuirii cu privire la desfăşurarea de manevre nu au fost atât de secrete pe cât au dorit conducătorii sovietici. Servicii de informaţii îşi fac datoria, informaţii se scurg în presă: la graniţa cu Cehoslovacia sovieticii masează trupe. Mediile diplomatice încep să se agite. Chiar a doua zi după întrevederea de la Moscova, la cererea Secretarului de Stat, Dean Rusk, ambasadorul Goldberg îl abordează pe Corneliu Mănescu, aflat la New York la sesiunea Adunării ONU. Americanii ar dori să ştie mai multe despre ce se întâmplă în Cehoslovacia, despre valoarea informaţiilor privind o iminentă intrare a armatei sovietice în Cehoslovacia. Cu acest prilej, ministrul român de Externe şi-a exprimat preocuparea faţă de dezvoltarea evenimentelor şi speranţa că SUA vor recunoaşte că printr-o asemenea acţiune interesele sale vor fi prejudiciate. În legătură cu atitudinea ţării sale, Mănescu a transmis Secretarului de Stat că opinia publică şi guvernul sunt unite şi se vor opune „unei intervenţii până la ultimul om"[102].

---

[102] *FRUS*, vol. XVII, doc. nr.160. A se vedea şi doc. nr. 60, memorandum al Subsecretarului de Stat pentru Afaceri Politice şi asistent special al preşedintelui, Walt Rostow, către Secretarul de Stat. „Ar fi o serioasă greşeală din partea noastră să nu transmitem sovieticilor un semnal despre îngrijorarea noastră în legătură cu mişcările de trupe din apropierea Cehoslovaciei", aşa cum „eşecul

Departamentul de Stat nu se îndoieşte că ştirile nu ar fi reale, dar vede în deplasările de trupe doar un mijloc de a exercita presiuni şi nu pregătirea pentru o intervenţie armată. Agitaţia produsă în legătură cu aceasta oferă Washington-ului ocazia de a recomanda ziariştilor americani „de a păstra o prudenţă deosebită în ceea ce scriu despre evoluţia din Cehoslovacia... să nu încerce să se amestece... deoarece ea /evoluţia/ este în favoarea SUA numai prin activitatea forţelor interne din Cehoslovacia, iar intervenţia din afară ar oferi mai degrabă argumente pentru conducerea de partid de a lua măsuri de frânare a acestei evoluţii"[103].

Şi la Bucureşti se concentrau informaţii despre mişcările militare din apropierea frontierei germano-cehoslovace. Diplomatul Nicolae Ghenea a efectuat o călătorie de documentare în regiunea oraşului Karl Marx. El a putut observa fără nici un fel de greutate următoarele:

a) la o distanţă de cca 10 km de frontieră şi pe o adâncime de 20-25 km se află trupe sovietice de infanterie, artilerie şi blindate, formând un adevărat cordon;

b) existenţa unui număr foarte mic de corturi, ceea ce ar fi trebuit să inducă concluzia că unităţile militare se află în zonă doar pentru puţin timp;

c) trupele dispuneau de echipamentul complet de luptă, logistica operaţiei fiind şi ea asigurată[104].

Aceste informaţii, evidenţiază Ghenea, au fost transmise şi ataşatului militar român, locotenent-colonel Beghegeanu, care a informat, la rândul său, Direcţia de Informaţii a Armatei. Se poate avansa concluzia că forurile de decizie erau la curent şi

---

nostru de a preîntâmpina cucerirea puterii de către comunişti în februarie 1948 a fost una dintre cele mai grave greşeli ale politicii noastre externe după război... Rusii trebuie că ezită. De aceea, acum este momentul de a le da un semnal care să-i oprească. Va fi prea târziu o dată ce ei vor trece graniţa". Avertismentul lui Rostow nu a fost luat în seamă, date fiind şi multele probleme cu care se confrunta Administraţia în acel moment. Şi oricum, Cehoslovacia şi altele erau în interiorul zonei de influenţă recunoscută URSS-ului.

[103] *Československé krize*, vol. 4/1, doc. nr. 60.

[104] AMAE, fond Telegrame Berlin (mai 1968), telegrama nr. 43 260/20 mai.

cu activitatea militară dirijată împotriva Cehoslovaciei, putând să ia toate măsurile în cunoştinţă de cauză.

După acest *intermezzo* militar să revenim la întâlnirea de la 8 mai, întrucât la ordinea de zi s-au aflat şi alte chestiuni.

Una dintre ele a fost „îmbunătăţirea colaborării economice a ţărilor socialiste", punct prezentat de Gomulka. Ideea de bază a materialului elaborat de polonezi era că în decursul dezvoltării economice, ţările membre ale CAER se confruntă cu rezolvarea aceloraşi probleme; din acest punct de vedere nu este normal ca ele să caute în mod independent căile de ieşire din impas. Este necesară elaborarea unei strategii a colaborării care să permită abordarea cu succes a provocărilor viitorului deceniu[105].

Toţi şefii partidelor comuniste s-au declarat de acord cu dezbaterea materialului de către experţi şi apoi discutarea lui într-o nouă întâlnire la nivel înalt.

În cadrul întrevederii, sovieticii au ţinut să-i informeze pe apropiaţii lor despre ultimele evoluţii politice ale românilor în privinţa tratatului de bază şi a evenimentelor petrecute cu ocazia vizitei în Finlanda a premierului Maurer (31 martie–5 aprilie). Dacă nu este de mirare că ei trec sub tăcere deosebirile de vederi ridicate de partea română în tratativele din ianuarie, anunţând doar că „nu se gândesc la semnarea acordului, deoarece consideră climatul politic dintre cele două ţări ca necorespunzător", provoacă uimire atenţia acordată gesturilor primului-ministru român. Redăm acest incident să-i spunem, după un document ungar, autorul lui fiind foarte atent la faptul cum a reacţionat Moscova, deoarece şi Ungaria se putea aşeza într-o situaţie similară: „Primul-ministru Maurer a propus depunerea de coroane la Monumentul Mannerheim. A doua zi după depunerea de coroane, preşedintele Kekkonen l-a chemat pe ambasadorul sovietic şi s-a delimitat de această acţiune. A subliniat că sub preşedinţia lui nici un membru al guvernului finlandez nu a participat la vreo ceremonie asemănătoare. În problema depunerii

[105] Asupra urmărilor acestei discuţii pentru România, materialul trimis de polonezi la Bucureşti, la sfârşitul lui mai, vezi *supra* „CAER revine în prim plan".

de coroane, MAE sovietic a remis o notă ambasadorului român la Moscova. În notă se arată că Mannerheim a fost dușmanul poporului sovietic, aliatul lui Hitler și Antonescu, deci și dușman al poporului român. Partea română nu a reacționat la această notă. Partea sovietică nu dă publicității nota, dar pe canalele interne informează opinia publică în legătură cu conținutul acesteia"[106].

Sigur că gestul lui Maurer era de aplaudat, dar de ce nu au procedat la fel liderii români și cu Ion Antonescu? Când *toate* documentele perioadei vor fi disponibile pentru cercetători ar fi interesant de stabilit cine a determinat acțiunea lui Ion Gheorghe Maurer. Depunerea de coroane la Monumentul Mannerheim a fost prevăzută în mandatul cu care a plecat din București, a fost o inițiativă proprie sau a fost sugerată de cineva de la Helsinki?

În pofida secretului cu care s-a dorit învăluirea consfătuirii de la Moscova, știri destul de exacte despre ceea ce s-a discutat au ajuns la București, provenind mai ales de la diplomați străini. „URSS a avut inițiativa întâlnirii", spuneau aceștia. „S-a propus să se intervină inclusiv cu forțele armate. Kádár nu a fost de acord cu această propunere". Sunt remarcate și întețirea mișcărilor trupelor sovietice, poloneze și germane după încheierea consfătuirii, cu mențiunea că nu este vorba de manevre, întrucât aceste trupe stau pe poziții de așteptare și nu fac mișcări"[107].

Confruntat cu avalanșa de informații care aglomerau Centrala MAE, guvernul român decide să acționeze, dar nefăcând publică intervenția sa.

Vasile Șandru, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, i-a invitat pe ambasadorii „celor cinci" în audiențe separate, aducându-le la cunoștință îngrijorarea Bucureștilor față de atitudinea respectivelor state relativă la dezvoltările din Cehoslovacia, față de „zvonurile" privind concentrarea de trupe la granițele acestei țări. „Ca țară socialistă, ca membră a Tratatului de la Varșovia, ca țară europeană situată în această regiune, România este interesată să cunoască exact și din sursele cele mai

---

[106] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 455, ff. 37-38.

[107] AMAE, fond Telegrame Berlin (mai 1968), telegrama nr. 43 253/15 mai.

autorizate situaţia în legătură cu cele de mai sus. În acest scop, guvernul român roagă... să fie informat care sunt faptele şi care sunt perspectivele în lumina întâlnirii care a avut loc la Moscova". Poziţia României, declară adjunctul ministrului de Externe, este de neintervenţie în problemele pe care numai conducerea PCC le poate rezolva. Să credităm cu încrederea noastră echipa Dubček, spunea Şandru.

Singura reacţie a fost obţinută din partea ambasadorului Poloniei care, răspunzând problemei mişcărilor de unităţi militare, a arătat că „fiecare stat este liber să-şi deplaseze trupe pe teritoriul său cum crede de cuviinţă". Cu alte cuvinte, dacă România cere abţinerea tuturor de la interferenţa în afacerile interne ale Cehoslovaciei, nici ea să nu se amestece în treburile Poloniei care este liberă să-şi mute trupele de colo până colo, fără să dea socotelă nimănui. Corect. Dar cu un amendament: aceste mişcări să nu fie preludiul invadării vreunui stat.

Nu întâmplător, a doua zi „Scânteia" publica un foarte larg articol cu titlul *În interesul înţelegerii şi colaborării între state*, în care, pornind de la principiile Cartei ONU, era condamnată politica de amestec în treburile interne ale altor state.

Maşinăria militară pusă în acţiune înaintea consfătuirii de la 8 mai funcţiona şi înregistrează primele rezultate la sfârşitul lunii, când mareşalul Iakubovski, comandantul-şef al Forţelor Armate Unite, îl informează pe generalul Martin Dzúr, ministrul Apărării Cehoslovaciei, despre intrarea pe teritoriul cehoslovac a primelor trupe sovietice. Misiunea acestora era de a recunoaşte itinerarele pe care urmau a se deplasa grosul forţelor, de a organiza nodurile de comunicaţie, de a instala punctele de comandă, de a stabili capacitatea aeroporturilor şi punctele de trecere a frontierelor. O dată cu aceste trupe sosise şi generalul Kazakov, şeful Statului Major al Forţelor Armate Unite[108].

Era o pură coincidenţă faptul că măsurile de mai sus erau printre cele dintâi aplicate în cazul pregătirii unei invazii!

---

[108] *Československé krize*, vol. 6, Praha-Brno, 1996, doc. nr. 60.

Situaţia din Cehoslovacia s-a aflat pe agenda întâlnirilor la nivel înalt polono-ungară (15-16 mai) şi ungaro-cehoslovacă (13-14 iunie)[109].

Dacă prima nu face decât să consacre deosebirile de apreciere a evoluţiilor din spaţiul cehoslovac, cea de-a doua a prilejuit un larg schimb de informaţii de interes bi şi multilateral.

Dubček aduce la cunoştinţa liderului ungar ultimele realizări obţinute în „repararea greşelilor trecutului" şi în reformarea societăţii, îi relatează despre „programul de acţiune" adoptat la plenara CC din aprilie (şi de care Kádár nu numai că ştia, dar îl şi caracterizase la Moscova drept un „mare zero", lucru pe care, probabil, Dubček nu îl aflase), despre plenara din mai şi decizia de a convoca cât de curând congresul al XIV-lea extraordinar al partidului. La congres aveau să fie dezbătute trei grupuri de probleme: sarcinile partidului în etapa pe care o traversa ţara; soluţionarea dreptului public; statutul partidului.

În legătură cu întâlnirea de la Moscova, liderul de la Praga a subliniat efectul profund negativ al acesteia în opinia publică. Au fost tipărite ştiri, în presa cehoslovacă sau în cea occidentală, că „s-a mai desprins o ţară din lagăr" sau s-a discutat despre Cehoslovacia fără Cehoslovacia. Sigur, este îngrijorat de întărirea tendinţelor anticomuniste, antisovietice, dar partidul are capacitatea de a pune stavilă unor asemenea manifestări.

Replica lui Kádár la acest punct a fost destul de firavă: „La Moscova s-a discutat *şi* despre situaţia din Cehoslovacia /sublinierea îmi aparţine. Conjuncţia apare aici ca şi cum Kádár ar dori să arate că punctul central al convorbirilor a fost altul şi doar în subsidiar s-a abordat şi cazul cehoslovac. Or realitatea a fost diferită/... Există situaţii că se întâlnesc reprezentanţii unor partide şi, potrivit părerii noastre, au dreptul să vorbească despre probleme care îi privesc pe toţi. În situaţia dată ar fi fost greu să nu se vorbească despre situaţia din Cehoslovacia, pentru că această problemă interesa pe toţi cei prezenţi"[110]. Deci, liderul de la Budapesta căuta să excludă caracterul premeditat al întâl-

[109] MKS, 288, fond 4, dosar nr. 92, ff. 13-33.

[110] Ibidem, f. 31.

nirii, insistând pe cel ocazional: am discutat despre voi, în lipsa voastră, pentru că eram acolo şi ne interesa, dar nu a fost ceva aranjat.

Această întrevedere dintre cei doi lideri nu a fost prima şi nici nu avea să fie ultima până la evenimentele din august. Am subliniat că exista şi un interes ungar de informare directă, dar şi un răspuns la o cerere sovietică. De fapt, în încheierea *summit*-ului din mai, Brejnev le ceruse celorlalţi patru să se întâlnească cu Dubček, să-i afle intenţiile şi să caute să-l „întoarcă". Probabil din acest motiv, Kádár atrage atenţia omologului său de la Hrad asupra lui Ceauşescu: „După cum cunoaştem noi conducerea română se pare că latura mai puternică a acestei conduceri nu este democraţia. Totuşi, salută evenimentele din Cehoslovacia pentru că le interpretează că găsesc parteneri împotriva Uniunii Sovietice, a CAER, a Tratatului de la Varşovia"[111]. Sigur că regimul Ceauşescu era departe de standardele democraţiei reale, dar nici Ungaria nu se afla mai aproape, ca să nu mai vorbim de Polonia, Germania de Est sau Bulgaria, state care condamnau poziţia României în probleme esenţiale ale comunismului (integrarea economică sau militară, nerecunoaşterea rolului de „căpitan" al lumii comuniste pentru URSS). Sigur că Ceauşescu nu dorea să abandoneze comunismul, dar nici Kádár nu se gândea la acest lucru. Liderul regimului de la Bucureşti nu era împotriva URSS, a CAER sau a Pactului, ci împotriva rolului de hegemon interpretate de acestea. Dorea şi el să conducă. Până la proba contrară, ceilalţi se mulţumeau să fie conduşi. Evenimentele sunt foarte complexe şi se cer judecate în funcţie de interesele pe termen scurt şi de obiectivele strategice ale „actorilor".

Atenţionare similară şi în cazul Iugoslaviei care foloseşte „metode revizioniste" în rezolvarea problemelor pe care le întâmpină. Kádár merge şi mai departe şi cere „examinarea mai profundă a atitudinii iugoslave cu privire la evenimentele din Cehoslovacia. În 1956 iugoslavii au lucrat în mod asemănător cu cel de acum. În 1956 iugoslavii nu au vrut contrarevoluţie în

[111] Ibidem, f. 32.

Ungaria. Au avut însă un mare rol în faptul că situaţia a evoluat în modul cunoscut". Mesajul era: aveţi grijă, vă vor abandona când veţi avea mai mare nevoie de ei. Politica nu este un lucru tocmai curat...

Dacă politica era cum era, ce să mai spunem despre segmentul militar? La 20 iunie au început „marile manevre" numite „Şumava".

Au participat la aplicaţie grupe operative (cu compunere variabilă) reprezentând:

a) un comandament de front, format din comandamentul „Grupului de armate Nord" sovietic;

b) două comandamente de armată din Armata cehoslovacă;

c) două comandamente de armată din Armata sovietică şi un comandament de armată aeriană (cu unităţi de vânătoare-bombardament);

d) un comandament de armată din Armata RDG;

e) un comandament de armată din Armata poloneză;

f) un comandament de armată din Armata ungară;

g) ca invitaţi la aplicaţie au asistat două grupe de generali şi ofiţeri din armatele română şi bulgară, conduse de şefii direcţiilor operaţii din Marele Stat Major.

Pentru marcarea trupelor din cadrul fiecărei armate au fost 1-2 comandamente de divizii, regimente şi batalioane. În cele două armate sovietice au fost câte un regiment infanterie moto cu efective complete, care au executat aplicaţii tactice[112].

Maskirovka a funcţionat perfect. Pentru a ascunde faţă de cehoslovaci intenţiile reale urmărite, tema aplicaţiei a fost: „Organizarea şi ducerea operaţiei de apărare a frontului (armatelor) pentru respingerea agresiunii inamicului şi trecerea ulterioară la ofensivă în vederea nimicirii grupării de forţe a inamicului, iniţial fără întrebuinţarea armei nucleare şi folosirea acesteia în decursul ducerii acţiunilor de luptă".

După cantitatea de forţe, amploarea acţiunilor de luptă, teritoriul pe care s-a desfăşurat (cca. 150 000 km²) şi scopurile operativ-strategice anunţate (nu cele reale!), aplicaţia de stat-major

[112] AMR, fond Direcţia Operaţii, dosar nr. 3, vol.1, ff. 306-307.

şi comandament „Şumava" a fost cea mai mare organizată de către Comandamentul FAU. În cursul acţiunilor de luptă trupele statelor participante la Tratatul de la Varşovia trebuiau să ducă acţiuni de apărare pentru acoperirea graniţei RSC şi respingerea agresiunii, să creeze cadrul nimicirii inamicului pătruns în Cehoslovacia, să organizeze trecerea la ofensivă, să execute forţarea din mişcare a mai multor cursuri de apă (printre care şi Rin) şi să cucerească, de asemenea din mişcare, aliniamentul fortificat Maginot. Obiectivele operativ-strategice au constat în distrugerea grupării de forţe a inamicului de pe teatrul de acţiuni militare de vest ce acţiona pe direcţiile Dresda, Praga, Ostrava, scoaterea Austriei din război (deşi acest stat avea un statut de neutralitate!), ocuparea unui cap de pod la vest de Rin pentru crearea condiţiilor favorabile în vederea ducerii unei noi operaţii ofensive a frontului şi ieşirii la Oceanul Atlantic. Încă puţin şi socialismul era victorios în întreaga Europă...

Dincolo de toate detaliile tehnice ce au caracterizat discuţiile, de analizele efectuate[113], din materialele prezentate sunt de reţinut trei aspecte:

a) La critica acestui uriaş joc de război, mareşalul Iakubovski a ridicat problema ridicării capacităţii operative a trupelor, subliniind că „ea nu trebuie privită numai în limitele naţionale, ci şi internaţionale"[114]. Cu alte cuvinte, dacă voi cehii nu sunteţi capabili să vă apăraţi ţara, atunci o vom face noi. Aşa cum spunea un responsabil polonez, „Cehoslovacia ocupă un loc strategic deosebit de important în cadrul lagărului socialist, ea nu poate face ce doreşte, fără a ţine seamă şi de interesele celorlalte ţări socialiste"[115]. Sigur că în locul cehoslovacilor putea fi oricine, doctrina „suveranităţii limitate" fiind gata de a fi aplicată.

b) Asigurările date participanţilor la aplicaţie de conducerea politică şi militară cehoslovacă privind caracterul ireversibil al

---

[113] Pe larg despre aplicaţia „Şumava", a se vedea Ibidem, ff. 306-319.

[114] Ibidem, f. 315.

[115] AMAE, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 453/16 iulie.

construcției socialismului, respectarea angajamentelor legate de participarea țării la acțiunile Pactului de la Varșovia, privind prietenia cu Uniunea Sovietică. Şi cu toate acestea, Dubček şi Černík s-au întreținut cu delegația română, transmițând tovarășilor români salutul lor călduros, ceea ce în condițiile respective era mai mult decât un simplu act protocolar. De altfel, locțiitorul ministrului Apărării, generalul Muha, a împărtășit delegatului român, generalul Logofătu, că au acceptat desfășurarea aplicației numai din motive politice, pentru a „nu da naștere la un conflict, întrucât sovieticii insistau să se execute această aplicație"[116].

c) Pentru al treilea element demn de reținut vom reproduce din raportul generalului Logofătu: „Ca un fapt deosebit a reieşit în evidență că aplicația nu s-a desfășurat după un plan dinainte stabilit de comun acord şi cunoscut de cei care lucrau în conducerea aplicației şi aveau acest drept. Astfel, locțiitorii conducătorului aplicației /care erau şefii marilor state-majore sau prim-locțiitorii acestora, așadar persoane de nivel înalt din structura politico-militară a statelor participante la Tratatul de la Varşovia, iar al doilea – mareşalul Iakubovski/ nu au cunoscut concepția aplicației şi modul de desfășurare...Activitățile ce urmau să se desfășoare se stabileau de la o zi la alta şi ni se anunțau cu foarte puțin timp înainte de a începe"[117]. Generalul Logofătu sesizase o serie de disfuncționalități, dar le-a pus pe seama improvizației. Astăzi ştim că, de fapt, nu ceea ce se anunțase ca fiind obiectivul urmărit era şi cel real, dar delegatul MStM român nu avea de unde să ştie acest lucru. El a semnalat unele deficiențe care, în mod normal, nu ar fi trebuit să se petreacă.

Dar problema cea mare cu manevrele a apărut abia după încheierea lor la 30 iunie. Comandamentele, statele-majore, dar mai ales trupele sovietice întârziau retragerea de pe teritoriul cehoslovac. Avea să dureze atât de mult, încât la București înce-

[116] AMR, fond Direcția Operații, dosar nr. 3, vol. 1, f. 317.
[117] Ibidem, f. 318.

puse să circule o glumă relativă la mărimea Cehoslovaciei şi ritmul retragerii forţelor militare ale Moscovei.

Anterioarele întâlniri la nivel înalt ale „celor cinci" stabiliseră necesitatea menţinerii contactelor dintre ei şi a acţiunii comune. Apropierea datei de desfăşurare a Congresului PCC, precum şi „creşterea manifestărilor forţelor de dreapta, ale revizioniştilor, înteţirea presiunilor imperialiste la frontiera cehoslovacă (trupe americane şi vest-germane sunt masate la graniţă)" determină accelerarea răspunsurilor Moscovei şi aliaţilor săi credincioşi.

După ce echipa Dubček, acuzată că se îndepărtează de comunitatea statelor socialiste, a respins o propunere sovietică de o întâlnire „în şase", condiţionând-o de desfăşurarea unor consfătuiri bilaterale în prezenţa reprezentanţilor României şi Iugoslaviei[118], Kremlin-ul trece la aplicarea unei adevărate „strategii a provocării". Înţelegând presiunea internă la care erau supuşi Dubček, Černík şi ceilalţi reformatori – se adoptase nu numai programul „Cele 2000 de cuvinte"[119], dar şi „programul de acţiune al armatei" –, Comitetul Central al PCUS cere pe un ton imperativ anihilarea opoziţiei politice, care respinge marxism-leninismul, pretinde schimbarea radicală a sistemului social, se pronunţă pentru reîntoarcerea Cehoslovaciei la sistemul capitalist.

Pentru a da greutate poziţiei, pe adresa CC al PCC au sosit la începutul lunii iulie o serie de scrisori din partea „partidelor frăţeşti": de la polonezi, germani, unguri, bulgari şi sovietici. Ele aveau un conţinut aproape similar, subliniind îngrijorarea faţă de atacurile crescânde ale reacţiunii interne îndreptate împotriva PC din Cehoslovacia şi oferind sprijin pentru depăşirea momentului critic[120].

Extrem de sugestivă pentru mentalitatea ce domnea era scrisoarea trimisă în numele Comitetului Politic al CC al PCUS, la 4 iulie. Ea dovedea incapacitatea *leadership*-ului sovietic de a

---

[118] Cosmin Popa, *art. cit.*, p. 34.

[119] Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, pp. 102-103.

[120] AMAE, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 438/11 iulie.

înțelege ceea ce se petrecea cu adevărat, căci, se afirmă în scrisoare, urmase și ea nici mai mult, nici mai puțin același... drum: „În cadrul întâlnirilor anuale care au avut loc între conducătorii PCC și PCUS v-am mai spus că eliminarea greșelilor și lipsurilor, dezvoltarea în continuare a democrației socialiste, impulsionarea economiei, remedierea activității organelor de partid și de stat /adică programul PCC/ – toate acestea sunt probleme importante dar complicate. *Din propria noastră experiență* /subl. M.R./ știm că rezolvarea unor astfel de probleme nu este ușoară, că necesită din partea întregului partid eforturi mari, voință și energie, necesită o muncă orientată spre masele de muncitori, conducerea corectă de către partid a tuturor proceselor"[121]. Ceea ce se întâmplă în „țara prietenilor noștri" este un adevărat... dezmăț contrarevoluționar: forțele antisocialiste opun partidul poporului, sindicatele partidului, intelectualitatea clasei muncitoare și tineretul generației mai vârstnice. Ele fac mari eforturi pentru a anula rolul conducător al PCC, pentru a-i îndepărta pe comuniști din organele administrative, de la conducerea organizațiilor sociale. Nu puteau fi acceptate formarea de comitete cetățenești, dezvoltarea presei independente, dar mai ales crearea de organe proprii pentru menținerea ordinii.

Supărător era (punct de vedere la care se vor ralia și maghiarii) că mediile de informare sunt deținute de elemente antipartinice și sunt folosite împotriva URSS și a celorlalte state comuniste. „Partidul nostru și celelalte partide frățești – era menționat în scrisoare – nu pot lăsa fără replică declarațiile numeroase ale presei, radioului și televiziunii, pozițiile exprimate în adunările generale, în care sunt atacate pozițiile țărilor socialiste în probleme de importanță vitală care privesc securitatea Europei"[122]. Cum adică, Cehoslovacia, o țară socialistă, „legitimează Germania Occidentală și linia revanșardă, militaristă a acesteia"? Dacă R. F. a Germaniei este continuatoarea Germaniei hitleriste (și în opinia cercurilor conducătoare sovietice așa stăteau lucrurile), rezultă că Praga este de acord cu poli-

[121] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 459, f. 6.
[122] Ibidem, f. 9.

tica acesteia![123] Or, dragi tovarăşi, „nu este permis să se subestimeze gravitatea serioasă a momentului, nu este permis să nu se observe cum contrarevoluţia dezlănţuită ocupă, rând pe rând, poziţiile deţinute de Partidul Comunist Cehoslovac şi creează teren pentru atacul decisiv care poate distruge sistemul socialist în Cehoslovacia"[124].

Scrisorile aveau un conţinut aproape identic, diferit era mesajul PMSU în care se propunea organizarea unei consfătuiri de genul celei din martie de la Dresda, propunere formulată după revenirea lui Kádár dintr-o scurtă vizită la Moscova[125].

Răspunsul de la Praga a venit foarte repede: PCC este gata să discute pe cale bilaterală cu cele cinci partide în probleme de interes comun; este de acord şi cu o conferinţă multilaterală la nivel înalt, dar numai dacă pe agenda de lucru vor figura şi alte subiecte, nu doar situaţia din RSC. Şi oricum, consfătuirea ar putea avea loc numai după congresul extraordinar al partidului.

După părerea mediilor diplomatice cu care intraseră în contact reprezentanţii României la Varşovia, respectiva acţiune se înscria în acea „strategie a provocării" montată de URSS (la care ne-am referit mai sus), pentru că, spunea ambasadorul cehoslovac din oraşul de pe malul Vistulei, acestea sunt „presiuni exercitate într-un mod făţiş şi de-a dreptul provocator /care/ urmăresc în fond să îngreuneze în mod deliberat situaţia conducerii partidului pentru a o determina să solicite ajutor Uniunii Sovietice în rezolvarea problemelor actuale. Or, a spus ambasadorul cehoslovac, ştiind unde ţintesc tovarăşii sovietici, noi luăm măsuri de a nu solicita sub nici o formă ajutor politic sau militar din partea Uniunii Sovietice"[126].

„Noi" cei din grupul Dubček sau al „revizioniştilor" nu vom cere, dar ceilalţi, din grupul „conservatorilor"? Sau, era Moscova mulţumită cu acest răspuns? Şi dacă nu, ce ar avea de făcut?

---

[123] Ibidem.

[124] Ibidem, f. 10.

[125] AMAE, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 438/11 iulie.

[126] Ibidem.

Capitolul IV

AUGUST

Dintr-un anumit punct de vedere (acela care ne interesează pe noi) luna august a anului 1968 a început la... jumătatea lunii iulie. Semnalul declanşării evenimentelor care vor determina această lună este dat de un articol apărut în „Tribuna Ludu" la 14 iulie. Esenţa editorialului, consacrat evenimentelor din Cehoslovacia sub titlul *Unitate şi solidaritate – în apărarea socialismului şi păcii*, consta în sublinierea legăturii indisolubile dintre situaţia din Cehoslovacia şi construcţia socialismului din celelalte ţări, dintre direcţia în care se derulează faptele şi securitatea întregului bloc estic. „Suntem legaţi – scria editorialistul organului central de presă al PMUP – de o alianţă bilaterală şi de Tratatul de la Varşovia, care reprezintă garanţii de neclintit a securităţii noastre. Forţa şi durabilitatea alianţelor noastre depind, desigur, de forţa orânduirii socialiste interne, de poziţiile partidelor noastre care joacă rolul conducător în viaţa politică şi socială a popoarelor lor. Cine loveşte în orânduirea socialistă – se arăta cu degetul către Cehoslovacia –, cine urmăreşte să lovească în coloana vertebrală politică a statului socialist, acela ameninţă bazele alianţelor noastre, ale unităţii şi securităţii ţărilor noastre frăţeşti"[1]. Şi mai departe ameninţător: „Bariera pe care au construit-o statele socialiste ale Poloniei, R. D. Germane,

---

[1] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 448/14 iulie (în continuare AMAE).

Cehoslovaciei şi alte ţări ale Tratatului de la Varşovia în alianţă cu URSS împotriva oricăror încercări criminale ale revanşarzilor vest-germani şi ale sprijinitorilor lor nu poate fi slăbită sub nici un motiv... Nici una din ţările noastre nu se poate sustrage de la această răspundere şi de la obligaţiile ce derivă din aceasta".

Nu întâmplător, în aceeaşi zi se deschideau la Varşovia lucrărilor liderilor comunişti din R. D. Germană, Bulgaria, Polonia, Ungaria şi Uniunea Sovietică.

Pe malul Vistulei

Schimbul de scrisori de la începutul lunii (a existat şi o primă scrisoare comună la 11 iulie) nu fusese decât o manifestare a unui dialog al surzilor, cehoslovacii respingând propunerile venite din toate părţile blocului sovietic pentru o „discuţie individuală". Nehotărându-se pentru o atitudine tranşantă, Alexander Dubček îi cere lui János Kádár să se întâlnească în localitatea Komárno pentru a se explica, sperând, totodată, că liderul ungar îl va reprezenta pe lângă ceilalţi. Discuţiile au loc pe 13 iulie între Kádár şi Fock, pe de o parte, şi Dubček şi Černík, de cealaltă.

Avem probleme multe, va recunoaşte Dubček, dar situaţia nu este tragică. „Cele 2 000 de cuvinte" nu au avut ecoul pe care l-au aşteptat „revizionistii", în ţară nu s-a înfiinţat nici măcar un singur comitet cetăţenesc şi nici nu au avut loc manifestaţii, iar semnatarii apelului sunt personalităţi ale poporului cehoslovac, „oameni cinstiţi". Dimpotrivă, era de părere liderul „primăverii de la Praga", dacă am fi reacţionat aşa cum ne-au cerut-o tovarăşii sovietici şi ceilalţi, „dacă s-ar fi luat măsuri administrative împotriva lor, acestea ar fi dus la demonstraţii"[2].

Problema cea mai mare este însă creată de atitudinea partidelor frăţeşti. Scrisorile trimise (cele individuale, ca şi aceea

[2] Arhivele Naţionale Ungare, 288, fond 5, dosar nr. 462, f. 2 (în continuare MKS).

colectivă) dovedesc că prietenii noştri nu înţeleg situaţia din Cehoslovacia. Soluţia ar fi să discutăm în cadrul unor întâlniri bilaterale şi nu „în şase". Mai mult, Moscova şi apropiaţii săi „nu sunt corecţi faţă de ei", pentru că nu au mai aşteptat răspunsul la scrisoarea comună din 11 iulie şi au şi luat decizia să se întâlnească pe 14 iulie la Varşovia, fără ca aceasta să fie anunţată la Praga. Aşa ceva, părea a spune Dubček, iese din practica relaţiilor interstatale, cu atât mai mult cu cât avem orânduire socială similară, avem năzuinţe comune. Luna următoare avea să arate cât de mult se înşela.

Întâlnirea de la Komárno avea să reprezinte pentru Kádár punctul de întoarcere. Potrivit procesului verbal încheiat în şedinţa Comitetului Politic al PMSU din 15 iulie, în care conducerea de partid ungară a fost informată despre respectiva discuţie, ca şi despre consfătuirea „celor cinci" de la Varşovia, Kádár i-ar fi declarat lui Dubček că „refuzul cu privire la întâlnirea multilaterală este cea mai mare greşeală pe care a făcut-o din ianuarie încoace. Acest refuz a schimbat radical relaţiile dintre cele şase partide. A survenit o situaţie gravă şi nimeni nu poate spune ce se va întâmpla. Prin referirea la suveranitate nu se poate evita o întâlnire multilaterală. Problema cehoslovacă este problema întregii mişcări. În cazul în care conducerea PCC refuză participarea la întâlnirea multilaterală, drumurile se vor despărţi şi atunci cu cine vor merge ei şi unde anume? Absentând la întâlnirea de la Varşovia s-au opus propriei lor poziţii şi au pus într-o situaţie grea şi partidul ungar"[3].

Întrevederi bilaterale? Nu îşi mai au utilitatea! Doar una singură şi Kádár îl împinge uşor pe Dubček, „pe care l-au podidit lacrimile"[4], spre Moscova: „Întâlnirile bilaterale ar avea rost dacă s-ar putea întâlni cu tovarăşii sovietici".

Presiunea şi-a făcut efectul, deoarece a doua zi Prezidiul PCC trimite o scrisoare la Varşovia pe numele lui Brejnev.

---

[3] Ibidem.
[4] Ibidem.

Se exprima agrementul pentru o consfătuire în doi, prima etapă, în vederea lămuririlor preliminare şi, ulterior, pentru una multilaterală.

La Praga nu avea să sosească nici un răspuns la această scrisoare.

Părăsirea poziţiei care permitea balansul şi intrarea în rând a maghiarilor era explicată de reprezentanţii Budapestei prin evoluţia îngrijorătoare a evenimentelor din Cehoslovacia. Iniţial ei îl susţinuseră pe Dubček şi grupul său, condiţionând însă suportul de exercitarea controlului de către partid, de menţinerea liberalizării, a democratizării în „limitele necesare", de a nu se admite „exagerările". Din luna iulie însă, spun diplomaţii maghiari, în derularea evenimentelor este vizibil un parcurs ameninţător, un parcurs care, pe ei, îi duce cu gândul la „contrarevoluţia" din 1956. Sunt sesizabile:

a) Poziţiile şi atitudinile cele mai nocive vin din partea intelectualităţii. Fără vehemenţa ei, PMSU ar fi rămas „mediator".

b) Partidul comunist nu a desfăşurat activitate ideologică pentru contracararea propagandei cercurilor revizioniste interne. Deci, este de acord cu punctele de vedere exprimate de acestea.

c) Reconsiderarea lui Imre Nagy în presa din Cehoslovacia, apreciindu-se că a fost executat pe nedrept. Această poziţie l-a deranjat foarte tare pe Kádár care nu se simţea tocmai curat în legătură cu afacerea Nagy.

d) Unitatea întregii naţiuni este fondată pe antisovietism. Ca şi cum în Ungaria, care cunoscuse de două ori în 12 ani ocupaţia şi distrugerile provocate de „eliberatorii sovietici", populaţia îi iubea...

Toate acestea au determinat retranşarea PMSU şi sprijinirea punctului de vedere promovat de Brejnev[5].

De la Komárno, János Kádár s-a îndreptat spre Varşovia unde Brejnev, Jivkov, Ulbricht şi Gomulka îl aşteptau.

---

[5] AMAE, fond Telegrame Paris (august 1968), telegrama nr. 72 792/1 august.

Consfătuirea s-a desfăşurat după modelul celei ţinute în mai la Moscova, participanţii expunându-şi opinia asupra felului în care evoluau evenimentele în Cehoslovacia.

În cuvântările unora dintre ei se înregistrează modificări faţă de punctele de vedere exprimate în mai. Astfel, Gomulka nu mai vorbeşte de o contrarevoluţie care poate izbucni, ci de transformarea partidului comunist în partid social-democrat şi a statului socialist într-unul capitalist (subînţelegând că, deja, contrarevoluţia ar fi învingătoare).

Kádár (care a informat delegaţiile celorlalte patru ţări despre conţinutul convorbirilor de la Komárno) a fost parţial de acord cu Gomulka, în accepţia sa existând pericolul „iugoslavizării" statului şi partidului. Ulbricht a condamnat vehement lipsa activităţii ideologice a PCC şi a determinat vinovaţii de situaţia existentă: introducerea reformelor economice. Cel mai dur a fost Todor Jivkov, ale cărui aprecieri au marcat dispariţia partidului de la conducere şi transformarea guvernului Černík într-un instrument al cercurilor revizioniste.

Din cei patru vorbitori, Gomulka şi Ulbricht nu au sugerat nici un fel de acţiune pentru viitor (trecând deci responsabilitatea lui Brejnev), iar Kádár a cerut ca „măsurile să fie de aşa natură încât să fie înţelese şi sprijinite în Cehoslovacia, în ţările noastre, de partidele frăţeşti şi de cercul forţelor progesiste din întreaga lume"[6] (cam greu să mulţumeşti totuşi pe toată lumea, mai ales că unii erau de acord cu evoluţia lucrurilor din Cehoslovacia, alţii nu). În schimb, durul Jivkov a propus, nici mai mult, nici mai puţin decât intervenţia armată[7].

---

[6] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 462, f. 3.

[7] Ibidem. Asupra poziţiei lui Jivkov faţă de „primăvara de la Praga" a se vedea studiul lui Mark Kramer, *The Prague Spring and the Soviet Invasion of Czechoslovakia: New Interpretations*, în „Cold War International History Project. Bulletin", Issue 3, Fall 1993, pp. 2-13. Pe baza unor documente recent declasificate, Kramer stabileşte că liderul de la Sofia i-a devansat uneori pe Gomulka şi Ulbricht în antagonismul faţă de evoluţia evenimentelor din Cehoslovacia. Prin această prismă nu este de mirare atitudinea acestuia la consfătuirea de la Varşovia.

După ce i-a ascultat, Brejnev a intervenit uşor împăciuitor[8]. Era de acord cu tabloul schiţat de Gomulka, remarcă şi el turnura luată de eveminente (abandonarea poziţiilor de către comunişti, neîndeplinirea promisiunilor făcute de Dubček la Dresda în martie şi la Moscova în mai). Pe o linie negativă se înscrie şi refuzul părţii cehoslovace de a participa la întâlnire, ceea ce a determinat „o situaţie gravă", pentru că întăreşte poziţiile celor care susţin că pericolul contrarevoluţiei este iminent. Dar, încă nu împărtăşeşte opţiunea militară a lui Jivkov. În concepţia sa, „cei cinci" ar trebui să continue să insiste pe lângă conducerea comunistă pragheză pentru a relua controlul asupra derulărilor politice şi sociale. Luând în considerare aceste derulări şi perspectivele, el, Brejnev, doreşte să propună conducătorilor partidelor frăţeşti următoarele acţiuni:

„1) cele cinci partide să formuleze o scrisoare comună Comitetului Central al PCC care să dezvăluie pericolele situaţiei;

2) reprezentanţii a 2-3 partide frăţeşti să se întâlnească cu liderii PCC;

3) presa noastră, în spiritul scrisorii comune, să arate pericolul situaţiei din Cehoslovacia;

4) dacă aceste măsuri nu au nici un efect trebuie găsite forţele sănătoase în Cehoslovacia, care să fie gata să soluţioneze situaţia şi să le ajutăm pe acestea"[9].

Într-o ultimă luare de cuvânt liderii comunişti şi-au exprimat agrementul faţă de concluziile şi propunerile prezentate de Leonid Brejnev, existând însă deosebiri de vederi în ceea ce priveşte oportunitatea întâlnirilor bilaterale. „Partidele noastre – se arată în informare – nu resping propunerea cehoslovacă, în principiu, dar în mod efectiv, în situaţia actuală, ar fi inoportun să le realizăm (exceptând posibilitatea unei eventuale întâlniri

[8] Pentru evoluţiile sovietice uneori contradictorii ale modului de a percepe situaţia din Cehoslovacia, a se vedea Joseph Rothschild, *Întoarcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale şi de Est după al doilea război mondial*, Bucureşti, 1997, pp. 246-247.

[9] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 462, f. 4.

bilaterale sovieto-cehoslovace care, după părerea tuturor partidelor reprezentate, va fi altfel apreciată)"[10].

În continuare, comitetul de redactare a elaborat scrisoarea, iar şefii de partide au semnat-o. S-a stabilit că documentul va fi trimis lui Dubček prin intermediul ambasadorilor respectivelor state acreditaţi la Praga şi că va fi dat publicităţii în presa centrală din cele cinci ţări în ziua de 18 iulie.

Din acest moment (chiar dacă János Kádár mai are o încercare de temporizare, susţinând într-o convorbire bilaterală cu Brejnev şi Kosîghin că situaţia din Cehoslovacia nu seamănă cu aceea din Ungaria din 1956, ci mai degrabă cu derulările din Polonia din acelaşi an), lucrurile nu se mai puteau înscrie decât pe o pantă, a confruntării.

Faimoasa scrisoare din 15 iulie este un amestec de voalate violenţe staliniste cu îngăduinţe hruşcioviste şi cu ameninţări brejneviste. Comuniştii cehoslovaci s-au sustras de la „posibilitatea unei judecăţi colective, tovărăşeşti", dar cu toate acestea „nu avem în intenţie să ne amestecăm în asemenea probleme care sunt exclusiv chestiuni interne ale partidului dv. şi ale statului dv." şi nici nu dorim să „încălcăm principiile respectării independenţei şi egalităţii în relaţiile dintre partidele comuniste şi ţările socialiste". Şi în continuare fals democrat: „Nu apărem în faţa dv. ca reprezentanţi ai zilei de ieri, care ar dori să vă oprească de la îndreptarea greşelilor şi neajunsurilor la care s-a ajuns, deci la încălcarea legislaţiei socialiste. Nu ne amestecăm în metodele de planificare şi conducere a economiei socialiste naţionale din Cehoslovacia, în măsurile luate, orientate spre desăvârşirea structurii economice, spre dezvoltarea democraţiei socialiste"[11].

Atenţie însă, tovarăşi cehoslovaci! Ruperea Cehoslovaciei din comunitatea statelor socialiste, care este obiectivul forţelor conservatoare (din punctul de vedere al sovieticilor) şi de dreapta

[10] Ibidem, f. 5.

[11] *Prameny k dějinám Československé krize, 1967-1970*, Brno, 1995, vol. 4/1, doc. nr. 93 (în continuare *Československé krize*).

şi cărora nu prea puteţi să le puneţi stavilă, este o problemă „comună a tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti şi a statelor legate prin alianţă, colaborare şi prietenie. Aceasta este o problemă comună a ţărilor noastre, care s-au unit în organizaţia Tratatului de la Varşovia ca să asigure independenţa lor, pacea şi securitatea în Europa, ca să ridice o barieră de netrecut uneltirilor forţelor imperialiste, agresiunii şi revanşismului". Doctrina suveranităţii limitate căpătase contur. Şi ca să nu existe nici un fel de dubiu asupra conţinutului intenţiilor manifestate de „cei cinci" se reiterează atitudinea lor fermă de a apăra socialismul oriunde este în pericol şi oricine l-ar primejdui: „Graniţele lumii socialiste s-au deplasat spre Centrul Europei, spre Elba şi Munţii Şumava. Şi niciodată nu vom fi de acord cu faptul ca aceste cuceriri istorice ale socialismului, independenţa şi securitatea tuturor poparelor noastre, să fie ameninţate. Niciodată nu vom fi de acord ca imperialismul, pe cale paşnică sau violentă, dinlăuntru sau dinafară, să spargă structura socialistă şi să schimbe raportul de forţe din Europa în favoarea lui"[12].

Evoluţiile din interiorul Cehoslovaciei (subminarea rolului conducător al partidului, publicarea platformei politice a contrarevoluţiei – „Cele 2 000 de cuvinte" –, acţiunile pentru refacerea partidului social-democrat, pentru reinstaurarea orânduirii burgheze, pentru a plasa ţara împotriva celorlalte state socialiste, criticarea politicii externe în cadrul Pactului de la Varşovia) ameninţă „bazele alianţei noastre şi ale securităţii sociale din ţările noastre", au creat „o situaţie total inacceptabilă pentru ţările socialiste".

Finalul scrisorii, în care semnatarii îndeamnă PCC să-şi reocupe locul central în societate uzând de mijloacele pe care le are la dispoziţie, nu trebuie să înşele asupra adevăratelor intenţii ale acestora. „Popoarele şi ţările noastre – spun ei – nu ne-ar ierta niciodată indiferenţa şi nechibzuinţa faţă de un asemenea pericol... Asupra partidelor şi popoarelor noastre apasă răspunderea istorică de a nu se distruge cuceririle revoluţionare obţinute.

[12] *Ibidem.*

Fiecare dintre partidele noastre poartă o răspundere nu numai faţă de propria clasă muncitoare, ci şi faţă de clasa muncitoare internaţională, faţă de mişcarea comunistă din lume şi nu poate evita angajamentele care rezultă din ele. De aceea trebuie să fim solidari şi uniţi în apărarea cuceririlor socialismului, a securităţii noastre şi poziţiilor internaţionale ale întregii comunităţi socialiste".

Scrisoarea a fost înmânată în dimineaţa zilei de 16 iulie lui Alexander Dubček de către Stepan Cervonenko, ambasadorul URSS la Praga, fiind discutată în Prezidiul CC al PCC în aceeaşi zi.

Era evident că după o asemenea atitudine ori Dubček va folosi toate mijloacele „create de statul socialist" împotriva „forţelor de dreapta", ori Moscova va prelua controlul. Şi cum prima variantă nu mai era posibilă, folosirea celei de-a doua era doar o chestiune de timp.

Cea mai importantă întrebare care se pune este legată de „izvorul" vehemenţei sovietice. Cine sau ce i-a supărat atât de tare pe aceştia încât au scos vocabularul de „zile mari" – datoria internaţionalistă, răspunderea istorică etc.?

În fond politica externă dezvoltată de regimul Ceauşescu era mai ostilă hegemonismului Moscovei. Nu Dubček era cel care clama desfiinţarea blocurilor militare (deci şi a celui patronat de URSS), ci Ceauşescu. Liderul comunist de la Bucureşti se opunea extinderii prerogativelor CAER, nu cel de la Praga. Ceauşescu cerea conducerea prin rotaţie a Comandamentului Forţelor Armate Unite şi nu Dubček. Bucureştii refuzau desfăşurarea de manevre militare ale forţelor Tratatului de la Varşovia pe teritoriul naţional, Praga se declarase de acord cu ele chiar în luna mai a anului 1968. Diplomaţii şi specialiştii români căutau să cointereseze foruri americane şi canadiene pentru dezvoltarea programului nuclear românesc, nu cehoslovacii. Da, aşa este, dar...

Răspunsul are două dimensiuni. Una priveşte nivelul şi calitatea „reformei" efectuate de regimul Ceauşescu în România. Ea era una de suprafaţă, nu viza (nici nu avea cum!) fondul sis-

temului. În problemele interne nu mergea nici până unde ajunsese Tito. Existența sistemului comunist nu era primejduită, totul se desfășura sub un strict control din partea partidului comunist, nefiind nimeni care să pună în discuție locul central al acestuia și rolul jucat în societate. Secretarul general al PCR nu ar fi împărtășit ideea reînființării partidului socialist sau a altor partide. „La noi, din păcate – va scrie Paul Niculescu-Mizil – concepția monopolului unui singur partid era adânc înrădăcinată"[13].

Din acest punct de vedere, Brejnev și durii din echipa sa nu aveau de ce să-și facă probleme. Ceaușescu nu declara că părăsește Pactul de la Varșovia, așa cum o făcuse Imre Nagy în 1956 și cum cereau „revizioniștii" de la Praga. Iar obiectivul politicii externe era, în final, eliminarea posibilităților de intervenție ale Uniunii Sovietice în treburile interne ale României și nu părăsirea alianței.

Pe de altă parte, felul în care evoluau lucrurile în Cehoslovacia dovedea că partidul pierduse controlul, era amenințată apartenența țării la sistemul politic comunist și la cel militar. „Comunismul în Europa este în pericol", se auzea strigătul de la Moscova, Berlin, Varșovia sau Sofia.

Așadar, politica lui Ceaușescu era spectaculoasă, a lui Dubček (atât cât mai era a lui) profundă.

A doua dimensiune este de ordin militar, preopinenții „întrebând și răspunzând" despre:

a) introducerea forțelor sovietice pe teritoriul cehoslovac;

b) desfășurarea și controlul capacităților nucleare sovietice în Cehoslovacia.

Analiza care se efectuează trebuie să țină cont de faptul că statul cehoslovac, în primul rând prin poziția geostrategică, ocupa un loc esențial în planurile de operații ale Comandamentului FAU, patrulaterul boem controlând direcțiile către/dinspre sud-estul R. F. a Germaniei și nord-estul Austriei.

---

[13] Paul Niculescu-Mizil, *România și „primăvara de la Praga"*, în „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, p. 52.

În pofida acestei realităţi, sovieticii nu dispuneau de trupe în Cehoslovacia, tentativele de a obţine acordul forurilor decizionale de la Praga (făcute în anii '50-'60) pentru a introduce unităţi militare sovietice fiind sortite eşecului, fie că în fruntea partidului s-a aflat Klement Gottwald, fie Antonín Novotný.

Pe parcursul derulării evenimentelor, din februarie '68 până la declanşarea invaziei, mareşalul Iakubovski a stăruit pe lângă diverşi factori responsabili cehoslovaci pentru a găzdui temporar forţe sovietice, care i-ar fi putut ajuta să controleze situaţia ce ameninţa să fie dominată de „revizionişti". Nici Dubček, nici Černík şi nici Martin Dzúr, ministrul Apărării, nu au dat curs cererilor comandantului-şef al FAU[14]. În aceste condiţii, orice ocazie era binevenită pentru a-şi atinge scopul, chiar şi aceea oferită de manevrele militare care aveau să fie „Şumava".

Deşi era evident interesul pe care Kremlin-ul îl acorda introducerii trupelor proprii în Cehoslovacia, mult mai mult a cântărit problema nucleară în decizia invadării acestei ţări, atât de mult încât se pune problema dacă nu cumva tot tapajul cu „scăpatul situaţiei de sub control", cu ofensiva revizioniştilor nu era menit să ascundă adevăratul motiv: desfăşurarea focoaselor nucleare sovietice. Cu alte cuvinte, problema politică să fi constituit *maskirovka* interesului militar, conducerea superioară sovietică manifestând anxietate faţă de posibilitatea, reală, ca tendinţa inaugurată de „primăvara de la Praga" să nu se extindă şi asupra aranjamentelor secrete realizate la mijlocul anilor '60 privind dislocarea armamentului nuclear „comun"[15].

După acordurile din 1961 şi 1962, la 15 decembrie 1965 s-a semnat „Tratatul între guvernele URSS şi RSC privind măsurile pentru creşterea pregătirii de luptă a trupelor de rachete", în baza căruia urmau să fie depozitate focoase nucleare sovietice în trei localităţi din vestul Cehoslovaciei. Lucrările la buncărele nucleare şi la celelalte facilităţi începuseră imediat, preconi-

[14] Mark Kramer, *art. cit.*, p. 8.

[15] În aceeaşi perioadă, sovieticii introduseseră în Polonia, Ungaria şi Germania de Est şi vectori, dar şi focoase nucleare (*Ibidem*).

zându-se a fi finalizate, după a serie de amânări, în cursul anului 1969.

Dar s-au declanşat evenimentele care puteau pune în discuţie şi programul de desfăşurare nucleară. Dacă până în 1968 sovieticii nu au avut nici un motiv să se plângă de credibilitatea ca aliat a armatei cehoslovace (statut facilitat şi de existenţa reprezentanţilor sovietici la toate nivelurile de comandă), din momentul răspândirii, inclusiv în organismul militar, a ideilor de reformare a societăţii apar „mugurii" îndoielii. Mai ales că cea mai mare parte a comandanţilor fideli lui Novotný sau cu vederi prosovietice au început a fi schimbaţi, iar înlocuitorii lor erau adepţii fermi ai liberalizării[16]. Cazul generalului Václav Prchlík este ilustrativ, declaraţiile sale, de la jumătatea lui iulie, deci într-un moment când lucrurile se puneau la maniera „ori, ori", despre necesitatea schimbărilor în alianţă, au pus pe gânduri *establishment*-ul militar sovietic[17]. Mai grave decât aceste declaraţii li s-a părut a fi elaborarea, sub îndrumarea aceluiaşi general Prchlík, a planurilor de respingere a unei invazii a forţelor sovietice singure sau în cooperare cu ale altor state. Deşi planul nu a fost aprobat de Dubček, starea de spirit ce caracteriza unele instanţe militare superioare cehoslovace neliniştea Kremlin-ul care îşi vedea ameninţate programul de desfăşurare nucleară în această ţară şi, mai ales, securitatea depozitelor nucleare dat fiind gradul înalt de „permeabilitate" a frontierelor cu Germania de Vest şi Austria.

---

[16] Aceeaşi lipsă de încredere în armata cehoslovacă domina şi pe oficiali din Polonia. Unul din aceştia i-a spus ambasadorului român că armata este ieşită complet de sub îndrumarea şi controlul partidului şi, astfel, apărarea ţării nu mai poate fi lăsată în seama organismului militar propriu.

[17] Prchlík a cerut desfiinţarea Comitetului Politic Consultativ şi a dezvăluit, în cadrul unei conferinţe de presă, date strict secrete privind amplasarea forţelor armate ale Pactului în diferite state şi modalităţile de exercitare a conducerii unitare. Pentru aceste dezvăluiri, guvernul sovietic cerea luarea măsurilor ce se impuneau. La 25 iulie, generalul Václav Prchlík a fost destituit din postul său (prin reorganizarea CC). Era pentru prima oară când cineva era schimbat din funcţie pentru ideile sale reformiste.

Existau suficiente motive de îngrijorare pentru militarii sovietici, încât cu mult înainte de invazie ei cereau dislocarea în Cehoslovacia a „Grupului Centru"[18].

Prin prisma acestui interes ar trebui văzute şi scrisoarea din 15 iulie a „celor cinci", dar şi mesajul lui Oldřich Černík către preşedintele Consiliului de Miniştri al URSS, Alexei Kosîghin. Această din urmă scrisoare[19] pare că identifică raţiunile adevărate ale acţiunii sovietice din moment ce reclamă întârzierea cu care trupele sovietice, şi ale altor state participante la manevrele „Şumava", părăsesc teritoriul cehoslovac. „Conducerea Statului Major al aplicaţiei – arată Černík – nu a respectat termenele convenite şi nu a stabilit termenul final al plecării armatelor aliate de pe teritoriul RSC... Toate statele-majore operative şi unităţile de luptă ale armatei sovietice au rămas până acum în RSC... Retragerea armatelor Uniunii Sovietice este amânată în mod nejustificat"[20]. Aceasta a creat „o situaţie politică internă complicată" care riscă să ameninţe „rezultatele favorabile obţinute la conferinţele regionale extraordinare ale PCC".

Deoarece la scrisoarea PCC din 14 iulie (expediată în urma întâlnirii de la Komárno) la Praga nu sosise nici un răspuns, o nouă scrisoare este expediată pe numele lui Brejnev, la Varşovia. Se cerea ca delegaţii la întâlnire să nu adopte hotărâri care ar putea contribui şi mai mult la complicarea situaţiei din ţară şi se propunea conducătorilor sovietici un *summit* bilateral în Cehoslovacia. Abia după această discuţie, urmată eventual şi de alte întrevederi, cehoslovacii propuneau să se desfăşoare o consfătuire multilaterală cu participarea iugoslavilor şi a românilor. Această scrisoare a ajuns după ce conferinţa „celor cinci" îşi încheiase lucrările, iar Brejnev părăsise Cehoslovacia[21]. Oricum era prea târziu.

---

[18] Mark Kramer, *art. cit.*, p. 10.

[19] *Československé krize*, vol. 6, Praha-Brno, 1996, doc. nr. 46.

[20] *Ibidem*.

[21] AMAE, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 459/16 iulie.

Era târziu pentru că mașinăria militară se pusese în mișcare. Abia revenise în țară Statul Major al Armatei 2 poloneze, după încheierea manevrelor „Șumava", că a primit ordin din partea Marelui Stat Major să desfășoare aplicația „Vară posomorâtă", în fapt faza pregătitoare a ceea ce va fi operația „Dunărea" (invazia Cehoslovaciei). La aceasta urmau să participe trei divizii ungare cu efective complete de luptă (în final la operație va participa o singură mare unitate). De asemenea, Comandamentul armatei ungare trebuia să asigure telecomunicațiile dintre Budapesta și Legnice unde se stabilise Statul Major de pregătire a intervenției al mareșalului Iakubovski. Din partea R. D. Germană au fost destinate paticipării la ocuparea Cehoslovaciei două divizii, iar armata bulgară a fost prezentă cu două regimente. Sigur că „partea leului" era a URSS: efectivele a 5-6 armate sovietice staționate în RDG, Polonia, Ungaria și Ucraina vor fi fost angajate în operație[22].

La 23 iulie mareșalul Greciko (ministrul Apărării URSS) a convocat la Moscova o consfătuire a comandanților și șefilor de stat-major ai efectivelor militare destinate intervenției. Aici s-a definitivat și aprobat planul operației „Dunărea". Starea de alertă pentru declanșarea acțiunii trebuia să fie atinsă în zorii zilei de 29 iulie. Deloc întâmplător faptul că în aceeași zi începeau la Čierna nad Tisou convorbiri bilaterale cehoslovaco-sovietice...

Ilustrativ pentru gradul de încredere ce exista în interiorul Pactului de la Varșovia este faptul că mareșalul Greciko a ascuns interlocutorilor săi adevărata țintă a operației, anunțându-le că ar fi vorba de o... altă aplicație și doar cei mai înalți reprezentanți ai „celor cinci de la Varșovia" au fost înștiințați despre destinația finală. Între ei, șeful MStM al Armatei ungare, generalul Károly Csemi, care, după discuția cu generalul K. Provalov (24 iulie), comandantul-șef al trupelor sovietice dislocate în Ungaria, nota:

„1. Aplicația – dacă va avea loc – afectează în mod direct o parte însemnată a teritoriului și a populației. De aceea, ar trebui

[22] *Československé krize*, vol. 6, doc. nr. 50.

să informăm opinia publică despre pregătirile Armatei Populare şi despre măsurile de securitate necesare.

2. În cazul desfăşurării aplicaţiei, între 26-27 oricând ne putem aştepta ca evenimentul să se declanşeze în cel mai scurt timp.

3. Independent de acţiunile Armatei Populare cehoslovace şi ale forţelor armate /ale intervenţioniştilor/ se pot produce şi confruntări"[23].

Simultan cu pregătirile militare s-a urmărit asigurarea diplomatică a acţiunii de „restaurare a legalităţii socialiste" în Cehoslovacia. Prin intermediul funcţionarilor diferitelor ambasade ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia (mai puţin România) s-a răspândit în mediile internaţionale opinia că nu evoluţiile interne din Cehoslovacia sunt cele care ameninţă stabilitatea blocului est-european, ci faptul că frontiera acestei ţări cu Germania de Vest a devenit o frontieră deschisă. Situaţia existentă determină aplicarea „prevederilor Tratatului de la Varşovia, adică declanşarea mecanismului acestei organizaţii". Diplomaţi polonezi şi est-germani acreditaţi la Paris căutau să convingă lumea diplomatică că „Tratatul de la Varşovia «obligă» statele participante să pună în aplicare planurile militare de apărare în comun. Reprezentantul RDG a spus că este imperios necesar ca trupele sub comanda unică a Comandamentului Forţelor Armate Unite să fie amplasate la frontiera cehoslovacă, deoarece ea a devenit îngrijorător de fragilă"[24]. Singurele reacţii care se aflau la îndemâna diplomaţilor români erau să evidenţieze că textul pactului nu conţine asemenea stipulaţii, ba dimpotrivă, el afirmă principiile neamestecului în treburile interne, ale suveranităţii şi independenţei naţionale.

După şedinţa Comitetului Executiv al CC al PCR din 12 iulie, consacrată examinării situaţiei din Cehoslovacia, ambasadorul român la Varşovia, T. Petrescu, s-a prezentat, la 17 iulie, în audienţă la Zenon Kliszko, membru al Biroului Politic şi se-

[23] *Ibidem*.

[24] AMAE, fond Telegrame Paris (iulie 1968), telegrama nr. 72 768/25 iulie.

cretar al PMUP, căruia i-a comunicat verbal poziția PCR față de evenimentele din Cehoslovacia. Reacția oficialului polonez a produs diplomatului român o profundă uimire. Într-o stare de „nervozitate acută", Kliszko a declarat: „Eu cred că informarea partidului dv., care, după cum spuneți, a fost adresată tuturor partidelor comuniste și muncitorești, contribuie la agravarea tensiunii existente azi în mișcarea comunistă. Noi am pierdut de pe urma hitleriștilor șase milioane de oameni. Astăzi constatăm că flancul de sud al sistemului nostru de apărare împotriva R. F. a Germaniei este descoperit, iar dv. ne dați sfaturi cum să apreciem ceea ce se întâmplă la frontierele noastre. Lăsați-ne să apreciem singuri lucrurile și să întreprindem măsurile pe care le credem de cuviință. Mâine, 18 iulie, vom publica scrisoarea comună adresată Cehoslovaciei"[25].

Pentru felul în care se concepeau comunicatele de presă relative la acest gen de întâlniri este interesantă recomandarea pe care diplomatul Petrescu o făcea Centralei MAE: „Având în vedere modul în care s-a desfășurat această audiență, cred că ar fi util să se publice în presa noastră centrală de mâine o informație scurtă din care să rezulte că am fost primit, la cererea mea, de către Zenon Kliszko și că „primirea s-a desfășurat într-o atmosferă tovărășească". Curat tovărășească!

Reacția Bucureștilor față de consfătuirea de la Varșovia și scrisoarea „celor cinci" (pe lângă atitudinile publice ale lui Ceaușescu menționate *supra*), s-a consumat mai ales prin intermediul presei.

Numărul din 19 iulie al ziarului „Scânteia" poate fi socotit un exemplu de felul în care se desfășura propaganda regimului de la București în sprijinul lui Alexander Dubček și a echipei sale.

Față în față cu scrisoarea „celor cinci" este publicat punctul de vedere al Prezidiului CC al PCC referitor la documentul

---

[25] Ibidem, fond Telegrame Varșovia (iulie 1968), telegrama nr. 89 462/17 iulie.

emanat la întâlnirea de la Varşovia[26], apărut în aceeaşi zi şi la Praga. Alături se află materialele relative la manifestaţiile prilejuite de împlinirea a 20 de ani de la semnarea tratatului româno-cehoslovac: adunările festive de la Bucureşti şi Praga. În condiţiile relaţiilor tensionate dintre Cehoslovacia, pe de o parte, şi URSS şi aliaţii săi de nădejde, de cealaltă parte, sau ale încetinelii cu care reacţiona România la reînnoirea tratatelor cu celelalte ţări socialiste, se poate aprecia pozitiv această atitudine. Mai ales că numerele următoare conţin tot atâtea luări de poziţie, exprimându-se sprijinul necondiţionat în favoarea lui Dubček. Radioul şi televiziunea se alătură acestei campanii.

Se putea face mai mult? Sau doar atât era dispus Ceauşescu să angajeze? Înţelegea el, cu adevărat, dimensiunea şi direcţia evenimentelor din Cehoslovacia? Se sesizase, oare, la Bucureşti existenţa diferitelor grupări în PCC, ne gândim mai ales la revizionişti, cei care doreau să împingă şi mai departe lucrurile decât Dubček[27]? Cum receptase conducerea Partidului Comunist Român platforma „Celor 2 000 de cuvinte" sau „programul de acţiune al armatei"?

---

[26] Potrivit lui Rothschild, respingerea adevăratului ultimatum care este scrisoarea din 15 iulie a determinat o surprinzătoare invitaţie din partea sovieticilor la discuţii bilaterale, singurele recomandate în întâlnirea de la Varşovia (Joseph Rothschild, *op. cit.*, p. 247).

[27] Târziu, faţă de momentul apariţiei faţiunilor, ambasadorul român la Praga, Ion Obradovici, efectuează o analiză asupra spectrului politic cehoslovac (8 august). În aprecierea sa, membrii prezidiului CC al PCC se împart în „progresişti" şi „conservatori". Dacă urmărim componenţa grupărilor aşa cum o stabileşte Obradovici, constatăm că primei îi sunt incluşi atât revizioniştii , cât şi „centriştii" lui Dubček. Dar eroarea cea mai mare o face diplomatul român atunci când prezintă opţiunile politice ale celor două grupări. „Pe toţi membrii Prezidiului – scrie el – îi leagă o platformă comună pe probleme mari, faţă de care, cel puţin pe faţă, nu există opoziţie: «programul de acţiune al partidului» (inclusiv partea care se referă la politica externă) şi, în urma recentelor evenimente /raportul a fost elaborat după tratativele de la Čierna nad Tisou şi Bratislava/, suveranitatea statului, independenţa naţională" (AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 901/8 august). Or, s-a văzut că tocmai în privinţa programului de acţiune şi a suveranităţii statului existau cele mai mari deosebiri, prin acţiunea de la Bratislava („scrisoarea de invitaţie" pe care Bil'ak şi ai săi au înmânat-o lui Brejnev), grupul „conservatorilor" deschizând larg uşa invadatorilor.

Documentele disponibile în acest moment nu permit să se răspundă la toate întrebările de mai sus. Este însă clar că Ceaușescu se teme de o intervenție sovietică și-și impune o serie de limite. Cât despre celelalte întrebări nu putem decât să subliniem prăpastia dintre „Cele 2 000 de cuvinte" și dezvoltarea democrației socialiste în România. Simpatie și solidaritate cu programul lui Dubček, nu al „revizioniștilor".

La masa tratativelor

Prin prisma derulărilor militare evidențiate mai sus, convorbirile bi și multilaterale de la Čierna nad Tisou (29 iulie-1 august) și Bratislava (3 august) capătă un nou *look*: invitația sovietică la discuții nu mai este „surprinzătoare" (Rothschild), ci *necesară* pentru mascarea invaziei. Iar condițiile ridicate, deși amendate ulterior, se înscriau în strategia provocării folosită de sovietici încă de la începutul crizei.

Čierna nad Tisou, un mic orășel de frontieră așezat în estul Slovaciei, a cunoscut la sfârșitul lunii iulie agitația specifică marilor metropole cu destinație politică. Se confruntau la masa tratativelor delegațiile PCC și ale PCUS conduse fiecare de prim-secretarii Comitetelor Centrale (Alexander Dubček și Leonid Brejnev). Unele elemente de decor evidențiază „deplina încredere" ce exista între părți: delegația sovietică traversa în fiecare dimineață, într-un tren blindat, frontiera dintre cele două state, iar seara, după încheierea rundei de discuții, se înapoia pe teritoriul propriu; la rândul său, delegația cehoslovacă, cunoscând faptul că sovieticii le interceptează convorbirile telefonice cu Praga, ținea legătura cu echipa rămasă în Capitală prin intermediul... helicopterelor care aduceau și trimiteau mesaje.

Convorbirile s-au desfășurat într-o atmosferă foarte tensionată. Sovieticii au atacat cu o „ferocitate extremă"[28], acuzând conducerea cehoslovacă că a abandonat tot ceea ce mișcarea

[28] R. J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century-and After*, London and New York, 1997, p. 335.

comunistă a realizat după 1948; mai mult decât atât şi mai periculoasă a fost acuzaţia că Praga incită pe ruteni să ceară secesiunea, ceea ce a dus la retragerea lui Dubček, care a refuzat să discute cu cineva care poate pune în circulaţie o „asemenea prostie" (Crampton). Ulterior avea să revină la masa tratativelor, fără ca acest *come-back* să însemne succesul discuţiilor.

În cele şase runde de discuţii s-au făcut presiuni asupra delegaţilor cehoslovaci, în primul rând a liderului PCC, să pună limite procesului de democratizare, să reintroducă cenzura, să readucă în funcţii vechile cadre partizane lui Novotný şi URSS, să „facă totul" pentru a reîntrona rolul conducător al partidului comunist. Este interesant că pentru a-şi atinge scopurile, negociatorii sovietici au creat impresia acceptării unora dintre cerinţele societăţii cehoslovace. De pildă, ei au fost de acord cu libera exprimare a *mass media*, dar au impus sistarea atacurilor de presă împotriva URSS şi a celorlalte ţări socialiste. Sau asigurarea dată că pe teritoriul cehoslovac nu vor pătrunde trupe străine, Cehoslovacia fiind capabilă să-şi apere singură frontierele. De asemenea, sovieticii şi-au declarat agrementul de a purcede la reorganizarea Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varşovia şi a CAER[29]. Cam multe victorii pentru a nu da de bănuit. Şi totuşi documentele evidenţiază că unii oficiali ai PCC au fost induşi în eroare, între ei chiar liderul grupării revizioniştilor Čestmír Císař.

Misiunea lui Dubček a fost îngreunată de prezenţa în delegaţia sa a lui Vasil Bil'ak, conducătorul Partidului Comunist Slovak şi unul dintre cei mai puternici conservatori, şi a lui Drahomír Kolder din aceeaşi grupare, care au „aprovizionat" conducerea sovietică cu cele mai alarmiste prognoze privind evoluţia evenimentelor din propria lor ţară.

Dar „cireaşa în vârful tortului conservator" a aşezat-o un anume Antonín Kapek, membru supleant al Prezidium-ului CC al PCC. Într-o scrisoare patetică trimisă lui Brejnev pe când

[29] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 849/2 august.

acesta se afla la Čierna nad Tisou, tovarășul Kapek clama „extinderea sprijinului frățesc către partidul nostru și întreaga noastră națiune pentru a riposta" forțelor antisocialiste și antisovietice care au preluat puterea în partid și care reprezintă un serios pericol la adresa socialismului[30].

S-a decis continuarea convorbirilor în cadrul mult mai larg, completat cu delegațiile bulgară, germană, poloneză și ungară. Noua rundă se va desfășura pe teritoriul cehoslovac.

Din păcate, documentele aflate la dispoziția mea nu oferă explicațiile convingătoare asupra deciziei de a relua discuțiile într-un alt cadru și în alt loc. Cele oferite de unii autori (deoarece Brejnev nu l-a determinat pe Dubček să cedeze, s-a gândit că îi va fi mai ușor să o facă în prezența celorlalți patru care l-au secondat la Varșovia sau armonizarea tuturor punctelor de vedere rămase încă în suspensie) nu pot fi acceptate integral din moment ce întâlnirea de la Čierna nad Tisou era o măsură de acoperire a acțiunii militare planificate. Poate ansamblul măsurilor operative nu fusese definitivat sau, poate, într-adevăr, Leonid Brejnev a dorit să mai acorde o șansă lui Alexander Dubček sau, poate, liderul de la Moscova a vrut să și-i alăture pe Jivkov, Ulbricht, Gomulka și Kádár.

Diplomații români au căutat să informeze Bucureștii asupra convorbirilor de la Čierna nad Tisou, sursele lor de informare fiind omologii lor cehoslovaci. Telegramele trimise Centralei MAE din diferite colțuri ale lumii evidențiază stările de spirit prin care treceau aceștia. Ele evoluau pe o scară cuprinsă între „nimeni nu a câștigat nimic, Čierna nad Tisou fiind un compromis" și „au obținut o victorie de o importanță deosebită". Chiar fără să cunoști evoluția evenimentelor, ci numai bizantinismul sovieticilor, nu poți să nu te miri de naivitatea unor aprecieri de genul „PCC a făcut o concesie tactică care să permită o ieșire onorabilă celor patru partide și PCUS care, la Čierna, practic, a cedat. Noi nu vrem să ne trâmbițăm victoria și vrem să-i ajutăm

[30] Mark Kramer, *art. cit.*, p. 3.

pe sovietici să iasă din situaţia pe care şi-au creat-o. Nu dorim ca în faţa opiniei publice din R. S. Cehoslovacă, din propriile lor ţări, cât şi a lumii întregi, cele cinci ţări socialiste să apară ca învinse"[31]. Dacă ar fi ştiut ce urmează, Císař şi-ar fi înghiţit vorbele. Victoria a fost a sovieticilor care reuşiseră să-şi ascundă intenţiile.

În discuţiile pe care ambasadorul român Ion Obradovici le-a avut cu Císař, la 1 august, pe marginea convorbirilor cehoslovaco-sovietice, secretarul CC al PCC l-a informat, oarecum triumfător, pe diplomatul român că premisele favorabile obţinute la Čierna nad Tisou vor fi dezvoltate la Bratislava în cadrul tratativelor multilaterale. Aceasta, în mintea reprezentantului României, putea însemna refacerea grupului „celor şase" şi, deci, recompunerea stării de izolare parţial înlăturată. Oficialul cehoslovac a ţinut să-l asigure că „nu există nici o intenţie de a se constitui o grupare separată a unor ţări socialiste". Aşa era, dar nu din motivele pe care Císař le bănuia, ci pentru că Kremlin-ul nu lua în serios nici „runda Bratislava".

Agitaţia creată de sovietici şi aliaţii lor pe marginea aşa-zisei incapacităţi a armatei cehoslovace de a apăra frontiera de vest şi nord-vest a ţării (ceea ce era un pretext pentru introducerea trupelor, după cum pretext era şi „descoperirea", sub un pod, a unor arme şi muniţii, de provenienţă occidentală, dar într-un ambalaj pe care se mai vedeau litere ruseşti[32]) a ajuns şi la Bucureşti. Premierul Maurer a adresat omologului Černík o scrisoare prin care se exprimă „acordul guvernului român ca o delegaţie formată din reprezentanţi ai unităţilor de grăniceri din România să facă o vizită de prietenie în Republica Socialistă Cehoslovacă, dacă guvernul dv. apreciază că o asemenea vizită este necesară"[33]. În

[31] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 849/2 august.

[32] Este amuzant că presa din Polonia şi Germania de Est a publicat ştiri despre aşa-zisa descoperire înainte ca persoane „care au dorit să rămână anonime" să anunţe organele de miliţie din Cehoslovacia.

[33] AMAE, fond Telegrame ieşite (august 1968), telegrama nr. 23/002536/2 august.

același timp, mesajul primului-ministru român era o expresie a solidarității și încrederii pe care factorii decizionali de la București le manifestau față de cei de la Praga.

În concepția liderilor de la Kremlin, întâlnirea de la Bratislava trebuia să proiecteze imaginea unei Uniuni Sovietice iubitoare de pace și dispusă să treacă cu vederea peste micile strengării ale mai șturlubaticului ei fiu. Realitatea era mult diferită.

Summit-ul din capitala slovacă a avut practic două faze. Prima a fost a convorbirilor bilaterale, Dubček întâlnindu-se pe rând cu Gomulka, Kádár, Ulbricht și Jivkov (2 august). În cea de-a doua (3 august) cei șase au pus la punct împreună Declarația care, dincolo de limbajul și construcția specifice, spunea un mare lucru: apărarea socialismului din fiecare țară este datoria întregii comunități[34].

Prin aceasta, era legitimată intervenția militară în țările est-europene, așadar și în Cehoslovacia. Viitoarele victime se declaraseră de acord. Dar ele se aflau încă sub impresia „victoriei" de la Čierna nad Tisou.

Erau însă și oficiali cehoslovaci mai realiști. Între ei ministrul de Externe, Jiři Hájek care i-a declarat ambasadorului Obradovici că rezultatele întâlnirii de la Bratislava „nu pot fi considerate drept satisfăcătoare pentru Cehoslovacia", dar, luând în calcul „că s-a evitat ruptura, că a urmat retragerea trupelor sovietice și că s-a încheiat polemica, rezultatul global este pozitiv"[35]. Șeful diplomației cehoslovace era mulțumit că în textul Declarației se reafirmă principiul egalității între partide și state, al specificității condițiilor naționale, al formelor diferite de rezolvare a construcției socialiste din fiecare țară. Îngrijorare îi producea „armonizarea și coordonarea activității statelor socia-

---

[34] *Československé krize*, vol. 4/2, Praha-Brno, 1996, doc. nr. 123.

[35] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 860/5 august.

liste în sfera internațională"[36], ceea ce „însemna continuarea vechiului sistem"[37].

Întâlnirea de la Bratislava are însă și o altă contație. Aceea determinată de gestul grupului „conservator" al lui Bil'ak, Kolder și ceilalți. Printr-o scrisoare comună (după cum se poate observa genul epistolar a cunoscut o dezvoltare remarcabilă în timpul „primăverii de la Praga"), adresată lui Brejnev, susținătorii liniei dure se plângeau liderului PCUS că „însăși existența socialismului este primejduită în țara noastră", cerând acestuia „să folosească toate mijloacele aflate la dispoziție", inclusiv forța militară, „pentru a preveni iminenta amenințare a contrarevoluției"[38] (intermediarul acțiunii a fost Piotr Șelest, conducătorul partidului comunist din Ucraina, în fapt omul de legătură al PCUS cu „conservatorii" de la Praga. Întâlnirea dintre Bil'ak și Șelest a avut loc în toaleta bărbaților din hotelul unde era cazată delegația sovietică, fiind aranjată de șeful stației KGB din Bratislava). Din acest moment totul era doar o chestiune de timp.

Reformiștii, nici ei, nu stau cu brațele încrucișate: pe 8 august Stepan Cervonenko, ambasadorul URSS în RSC, îi transmite lui Brejnev că situația la Praga se înrăutățește deoarece Dubček pregătește înlocuirea unor cadre (între ei și Bil'ak), pentru a schimba raportul de forțe în conducerea de partid și de stat[39].

Pe 10 august, Bil'ak are o lungă conversație telefonică cu Brejnev, în cursul căreia îl reclamă pe Dubček că nu aplică

---

[36] *Československé krize*, vol. 4/2, doc. nr. 123.

[37] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 860/5 august. Telegramele care soseau la București de la diferite oficii diplomatice conțineau diverse informații unele chiar interesante, dar care nu totdeauna au putut fi verificate. De aceea din sutele de depeșe existente în arhivele MAE le-am ales, în general, pe acelea care conțineau date ce au putut fi documentate și din alte părți.

[38] Mark Kramer, *art. cit.*, p. 3.

[39] Cosmin Popa, *Succes militar, eșec politic*, în „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, p. 34.

hotărârile de la Čierna nad Tisou și Bratislava și îi comunică declanșarea pregătirilor în vederea cuceririi puterii cu suport militar sovietic pe care îl aștepta.

În aceeași zi, la Praga începe să circule noul proiect de statut al partidului comunist văzut drept „picătura care a umplut paharul și, probabil, a precipitat dificila decizie sovietică de a invada Cehoslovacia și a-i opri periculoasele experimente"[40].

Între timp, Alexander Dubček va primi...

Un balon cu oxigen

Pe 9 august a sosit în Cehoslovacia, într-o vizită oficială, Iosip Broz Tito, urmat la câteva zile de Nicolae Ceaușescu. Călătoriile lor, pregătite mai demult, treziseră oarecare anxietate la Moscova care ceruse ferm ca ele să se desfășoare după întâlnirile de la Čierna nad Tisou și Bratislava. Fiind înștiințat despre deplasările celor doi, Brejnev explodase în Biroul Politic al CC al PCUS: „Acum, la Praga este așteptată sosirea lui Ceaușescu și a lui Tito, se poartă discuții despre o cârdășie dunăreană, despre o întâlnire dunăreană"[41].

Doar că lucrurile nu s-au ridicat la gradul de periculozitate de care se temea (!) liderul de la Kremlin. Cel puțin în ceea ce privește vizita și discuțiile pe care Tito le-a purtat cu omologul său cehoslovac.

După *summit*-ul „celor șase" din capitala slovacă, Praga a readus în atenția Belgrad-ului problema vizitei lui Tito. În noul context, partea iugoslavă a propus extinderea caracterului vizitei: de partid și de stat, având un program și o durată corespunzătoare. Dar partea cehoslovacă a declinat oferta, mai mult a sugerat decalarea sosirii lui Tito la Praga cu câteva ore. În aceste

[40] Joseph Rothschild, *op. cit.*, p. 248. Tot aici, câteva dintre punctele noului statut.

[41] Apud Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997, p. 507.

condiții, Belgrad-ul a declarat că este de acord cu amânarea *sine die* a călătoriei, până când cehoslovacii vor dispune de mai mult timp.

Replica a avut efectul unui duș cu apă rece, organizatorii de la Praga fiind de acord cu condițiile propuse de iugoslavi. Lui Tito îi era „clar că pentru cehi vizita prezintă o necesitate strîngentă din punctul de vedere al opiniei publice din țară, dar că, totodată, din punct de vedere extern, ei încearcă să evite orice semne de subliniere a vizitei, de iritare a celorlalte țări socialiste, de manifestări publice ce ar putea îmbrăca nuanțe antisovietice", declara ambasadorul iugoslav Iakovlevski lui Ion Obradovici[42]. Așadar, numai la Mica Antantă nu le era gândul responsabililor cehoslovaci.

Convorbirile dintre cei doi lideri de partid s-au desfășurat în două runde, pe 9 și pe 10 august, și au cuprins un spectru larg de probleme.

În expunerea pe care a făcut-o, Dubček s-a referit la social-democrație, la cluburile și comitetele cetățenești apărute după ianuarie 1968, calificându-le „fenomene antisocialiste", care trebuie tratate cu mare atenție dată fiind „periculozitatea lor"[43]. Una este pluripartidismul, suntem pentru atragerea Partidului Socialist și a Partidului Popular („să aibă sentimentul că contribuie la împărțirea puterii"), pentru lărgirea Frontului Național („cu acele organizații care se identifică pe deplin cu platforma lui și care recunosc rolul conducător al PCC"), dar Partidul Social Democrat înseamnă scindarea clasei muncitoare[44].

Un spațiu larg din cuvântare, Dubček l-a alocat analizării evenimentelor derulate după plenara din ianuarie 1968 numai prin prisma etichetei puse de liderii altor partide comuniste: Cehoslovacia se află în pragul unei contrarevoluții. Nici nu poate

[42] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 933/13 august.
[43] Arhivele Naționale Cehe, SÚA, A ÚV KSČ, f. 02/1, P 4712, f. 2.
[44] Ibidem. ff. 2-3.

fi vorba de aşa ceva, spunea promotorul „primăverii de la Praga", din moment ce a crescut încrederea nemembrilor de partid în PCC, iar partidul deţine controlul. Pe de altă parte, nu putem accepta asemenea evaluări, căci „a fi de acord cu ele ar însemna să recurgem la aparatul politico-represiv şi să provocăm, astfel, o reală ciocnire în ţară".

Cu mare atenţie a urmărit Tito explicaţiile omologului său relative la relaţiile RSC cu celelalte state socialiste. Aşezăm la baza activităţii noastre externe principiile internaţionalismului proletar, ba chiar „simţim la fel ca partidele frăţeşti ale ţărilor socialiste", respectăm valabilitatea principiilor generale de construire a socialismului, dar tradiţiile istorice şi naţionale trebuie observate de „toată lumea"[45].

În finalul primei zile de convorbiri, Tito a rostit o scurtă alocuţiune, răspunzând unor probleme puse de Dubček. Referindu-se la tentativele de refacere a PSD, liderul de la Belgrad i-a cerut lui Dubček „ca prin toate mijloacele să prevină instaurarea social-democraţiei şi să evite destrămarea unităţii clasei muncitoare". Cînd vorbeşte despre liberalizare, Tito nu mai este reformatorul pe care-l ştie toată lumea. Democraţie? Da, dar numai celor care sunt pentru socialism! „În nici un caz elementelor anarhiste, ar fi haos. Unii profesori la universitate afirmă că clasa muncitoare nu mai are un rol conducător, că acesta trebuie preluat de intelectuali. Urmărim cu atenţie asemenea manifestări şi luăm măsuri şi administrative acolo unde este vorba despre elemente care nu pot fi corectate"[46].

Ziua de 10 august a debutat cu expozeul lui Tito, care a îmbrăcat aproximativ acelaşi „schelet": inevitabilitatea schimbărilor din Cehoslovacia („care ar fi trebuit însă să se întâmple încă după al XX-lea Congres /al PCUS/"), sprijinul pe care vi

[45] Ibidem, f. 3 (în cuvântul său, Dubček s-a mai referit la felul în care înţelege Cehoslovacia problema germană, înregistrând diferenţa existentă între forţele progresiste şi cele revanşarde, şi la relaţiile RSC cu RSFI şi ale PCC cu UCI).

[46] Ibidem, f. 5.

l-am acordat („ar fi de dorit să aveţi şi sprijinul URSS", spune Tito cel care numai de aşa ceva nu a „beneficiat")[47], convorbirile de la Čierna nad Tisou şi Bratislava („pozitive în esenţă pentru că recunosc dreptul la o evoluţie independentă").

Alţi membri ai celor două delegaţii, O. Černík şi M. Todorovici, s-au referit la diverse probleme economice şi la relaţiile bilaterale, exprimându-se de ambele părţi interesul pentru „intensificarea colaborării politice multilaterale"[48]. La ce „colaborare politică multilaterală" se gândeau responsabilii iugoslavi şi cehoslovaci, sinteza discuţiilor din zilele de 9-10 august nu face precizări. Poate acest lucru să fi fost definitivat în convorbirile particulare pe care liderii partidelor le-au desfăşurat timp de o oră şi jumătate între patru ochi.

Sigur că în luările de poziţie ale lui Dubček este vizibilă o ancorare mai puternică în învăţătura marxist-leninistă (la baza activităţii noastre sunt aşezate tezele internaţionalismului proletar, despre poziţia centrală pe care se situează partidul comunist în societate, despre democraţie şi multipartidism), dar putem pune aceasta pe seama a ceea ce iugoslavii spuneau despre „compoziţia delegaţiei cehe /care/ nu permite o discuţie deschisă".

Una este ce strigau manifestanţii în faţa castelului Hrad, reşedinţa temporară a lui Tito: „Să reluăm Mica Alianţă!" şi altele sunt impresiile diplomaţilor. După discuţiile din prima zi, ambasadorul Iakovlevski nota: „S-a văzut clar că nu doreau în nici un fel să umbrească relaţiile cu URSS şi celelalte patru ţări socialiste sau rezultatele de la Čierna şi Bratislava"[49]. La rândul său, Tito, văzând această „disponibilitate", a „înţeles că nu trebuie încurajate, ci din contră calmate, acele cercuri «progresiste» din Cehoslovacia care se pronunţă pentru un curs dinamic al procesului". Oricum, trăsătura generală a demersului iugoslav

[47] Ibidem, ff. 6-7.

[48] Ibidem, f. 10.

[49] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 933/13 august.

poate fi caracterizată de încredere în evoluția evenimentelor din Cehoslovacia, propunerile Belgrad-ului fiind îndreptate spre dezvoltarea relațiilor bilaterale.

Nici nu a plecat bine Tito din Praga (11 august) și *establishment*-ul politic aștepta vizita lui Ceaușescu, că, stupoare, se anunță sosirea lui Walter Ulbricht după o întârziere de patru... luni.

La întâlnirile de la Moscova de la începutul lunii mai se stabilise ca unii conducători din lumea comunistă să viziteze Cehoslovacia pentru a se convinge la fața locului dacă există sau nu pericolul unei contrarevoluții, dacă este amenințată existența socialismului. Demersuri fuseseră făcute, dar nu le urmase decât Jivkov și Kádár. Și acum, când comandamente superioare militare din RDG (și alte state socialiste) luaseră cunoștință de operația de ocupare a Cehoslovaciei, Ulbricht vine să discute cu Dubček probleme ale colaborării economice dintre cele două țări: livrări de tehnologie (est)germană, acordarea unui împrumut în condiții favorabile, licențe tehnice[50]! Care putea fi reala țintă a vizitei germane? Nu mascarea decisivului pas pe care „cei cinci" erau gata să-l facă?

Din acest motiv (pentru germani) și din dorința ca iugoslavii și românii să nu interpreteze această vizită ca o „manevră diplomatică" (pentru cehoslovaci), convorbirile s-au „desfășurat într-o atmosferă destul de crispată și s-au încheiat într-o atmosferă de răceală". În Praga sau la Karlovy Vary (unde au avut loc discuțiile) – nimic care să amintească evenimentul, iar primirea oaspeților a fost ostentativ de glacială .

Sigur că în aceste condiții, de a doua zi fiecare și-a văzut de ale lui: germanii cu invazia, iar cehoslovacii cu definitivarea primirii lui Ceaușescu și, mai ales, pregătirea congresului extraordinar al partidului anunțat să-și deschidă lucrările pe 9 septembrie.

Între timp, la București, Prezidiul Permanent al CC al PCR aprobase mandatul delegației ce urma să plece în Cehoslovacia:

---

[50] Ibidem, telegrama nr. 77 935/13 august.

„va exprima poziția partidului și statului nostru față de problemele internaționale, ale relațiilor dintre statele socialiste și dintre partidele comuniste și muncitorești, ale relațiilor dintre PC din Cehoslovacia și PC Român". De asemenea, era stabilită semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală[51].

Convorbirile părților s-au desfășurat în zilele de 15 și 16 august și au cuprins două module: problemele de partid și cele de stat*.

Dat fiind raportul existent între partid și stat în societățile totalitare era de așteptat ca accentul să fie pus pe primele, ceea ce s-a și întâmplat.

Comparativ cu expunerea făcută în fața lui Tito, Dubček nu aduce lucruri noi, axându-se pe prezentarea demersurilor efectuate de partid în domeniul politic (relaxarea cadrului, reabilitările celor care au suferit pe nedrept, participarea sporită a cetățenilor la rezolvarea diverselor probleme, pluripartidism – da partidelor Socialist și Popular, nu Partidului Social Democrat –, libertatea de informare și de expresie), pe rezultatele acestor demersuri („opinia publică și-a exprimat un interes deosebit și acceptă politica perioadei de după ianuarie"[52]) și pe relațiile cu celelalte partide comuniste, în special cele frățești . Da, au fost lucruri neclare și nu s-au înlăturat toate acestea, abia de curând trupele sovietice participante la aplicația de vară „Șumava" s-au retras (am fost deosebit de neliniștiți, i se va confesa Dubček lui Ceaușescu, crezând că motivele neliniștii sale au dispărut cu totul), evoluțiile de la noi au fost calificate drept contrarevoluție și în decurs de 24 ore am primit cinci scrisori (la începutul lui iulie), dar aprecierile „nu sunt conforme cu situația reală" din

[51] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 130/1968, ff. 2-3 (în continuare ANIC).

* Din păcate nu am putut documenta din sursă românească convorbirile dintre cele două delegații desfășurate în zilele de 15 și 16 august la Hrad. Am dispus însă de înregistrarea discuțiilor făcută de partea cehoslovacă, document care se află în Arhivele Naționale din Praga.

[52] Arhivele Naționale Cehe, SÚA, A ÚV KSČ, f. 02/1, P 4750, f. 3.

țară. În schimb, aceste scrisori au „activat forțele de extremă stângă și dreaptă, care amplificau îndeosebi argumentele antisovietice"[53].

Am reușit să-i aducem la Bratislava, în condițiile impuse de noi, și din acest motiv nu s-a mai putut lua în considerare o participare românească și iugoslavă, dar chiar și așa considerăm tratativele ca un pas pozitiv care va contribui la îmbunătățirea relațiilor reciproce, va spune în finalul informării sale Alexander Dubček[54].

Ceaușescu începe... psihologic: cu imaginea reformei cehoslovace în ochii românilor, la București înțelegându-se că „noul curs al politicii PCC are ca obiectiv asigurarea dezvoltării, în continuare, a societății socialiste în RSC". Greutățile întâlnite sunt surmontabile, noi le înțelegem „pentru că PCR se preocupă îndeaproape de perfecționarea muncii sale" și pentru că „am copiat mecanic metode și forme de muncă și de multe ori am avut convingerea că societatea socialistă se poate clădi numai după un singur model"[55]. Abia târziu (evident, la Congresul al IX-lea!) s-a înțeles că „atenția să fie îndreptată spre problemele specifice ale României".

Greutăți în activitatea noastră? Sigur. Și la noi partidul a greșit în relațiile cu intelectualitatea, ceea ce „a produs o anumită nemulțumire în rândurile acesteia". Dar faptul că noi „am făcut primul pas pentru repararea greșelilor"* a prevenit îndepărtarea intelectualilor de partid, va sublinia Ceaușescu (și astfel a dispărut în România șansa de a apărea vreun program de genul „Celor 2 000 de cuvinte").

În continuare, liderul regimului de la București și-a informat foarte pe larg interlocutorii despre situația internă din România și despre programul de „reforme" pe care PCR îl derula în domeniul economic (extinderea competențelor structurilor de

[53] Ibidem, ff. 5-6.

[54] Ibidem, f. 7.

[55] Ibidem, ff. 7-8.

* Ceaușescu se referea la plenara CC cu scriitorii din mai 1968.

producție, înființarea centralelor și a organelor colective de conducere etc.), politic (o „nouă societate se poate construi numai prin asigurarea rolului conducător al partidului", sporirea rolului jucat de organizațiile sindicale și de tineret chiar în cadrul activităților de conducere a întreprinderilor).

Pe larg s-a ocupat de aspectele relațiilor internaționale ale României, în special cu celelalte state socialiste, trei fiind punctele de interes:

a) Chestiunea unui centru conducător al mișcării comuniste la ale cărui decizii trebuie să te supui, altminteri „ai încălcat principiile internaționalismului proletar".

b) CAER. De câțiva ani buni, spune Ceaușescu, se fac eforturi serioase pentru crearea unor organisme supranaționale, ignorându-se cele interne și afectându-se, astfel, relațiile dintre statele socialiste. Bunăoară, planul din 1964 (așa-numitul plan Valev) și reorganizarea CAER „se refereau direct la România care ar fi trebuit să fie împărțită în trei regiuni economice, din care una ar fi fost în legătură cu Ucraina, a doua cu Ungaria și o parte a Cehoslovaciei, iar a treia cu Bulgaria. Conducerea acestor regiuni ar trebui să fie încredințată organelor supranaționale. În Declarația PCR din anul 1964 a fost adoptată poziția față de aceste tendințe și au fost trasate principiile independenței, suveranității și neamestecului în treburile interne"[56].

c) Modelul sovietic. „Adoptarea automată a unor propuneri ale URSS sau PCUS – declara Ceaușescu lui Dubček – provine din idealizarea în trecut a tot ce venea din URSS. Pentru PCR nu a fost ușor să ajungă la concluziile de astăzi, dar era clar că nu era posibil să se continue pe modelul vechi și că este necesar să fie luate în considerare interesele României și ale mișcării comuniste /interne/. După o analiză profundă, PCR a ajuns la concluzia că este neapărat nevoie să depășim sentimentalismul și că era neapărat să adoptăm poziții care să corespundă nevoilor vitale ale României"[57].

56 Ibidem, f. 11.
57 Ibidem, f. 12.

Aşadar: am preluat modelul în urmă cu 20 şi mai bine de ani, acum îl adaptăm cerinţelor româneşti (de parcă naţiunea îl dorea sau fusese consultată în acest sens), îl reformăm şi, gata, avem ceva nou, ce ni se potriveşte (!) şi suntem dispuşi să împărtăşim şi altora din experienţa noastră. Dar nu vedea dezbaterea de idei din Cehoslovacia, faptul că echipa Dubček nu mai putea ţine lucrurile pe un curs de mijloc, nici pasul cu cerinţele străzii şi, deci, „ori/ori"; nici nu înţelesese din evenimentele din 1956 că sistemul nu putea fi reformat. În schimb dădea calificative: „Cehoslovacia merge pe calea cea bună"[58].

Sigur că, în situaţia în care se afla, lui Dubček îi erau necesare asigurările şi Ceauşescu, fără să sesizeze direcţia evenimentelor din acea ţară, i le-a dat, mai ales pentru că spera în ridicarea unui alt centru în mişcarea comunistă internaţională, care să limiteze cât mai mult intruziunile Moscovei. Nici unul dintre ei nu se gândea la o nouă Micâ Antantă, la ceea ce ar fi însemnat cu adevărat o asemenea alianţă, pentru că o reeditare era imposibilă.

Pe lângă dovezile de sprijin, liderul de la Bucureşti a declanşat şi un „atac" împotriva tendinţei vizibile „la unii" de a amesteca Tratatul de la Varşovia în rezolvarea crizei: „Când PCR a simţit că problemele din RSC se vor a fi rezolvate prin utilizarea forţelor armate din exterior s-a adresat URSS şi altor ţări socialiste cu un apel în care a subliniat necesitatea neamestecului în treburile interne ale RSC. PCR a atenţionat asupra tuturor consecinţelor pe care ar putea să le aibă un astfel de amestec, atât în relaţiile dintre ţările socialiste, cât şi în interiorul mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale. «Am atenţionat, a spus Ceauşescu, că Tratatul de la Varşovia a fost creat împotriva ţărilor imperialiste şi nu ca să se amestece în chestiunile interne ale ţărilor socialiste»"[59].

Are cuvinte de critică şi asupra modului în care Moscova concepea Pactul de la Varşovia ca structură dominantă, îi sta-

[58] Ibidem, ff. 13-14.

[59] Ibidem, f. 14.

bilea poziția în raport cu celelalte organisme militare naționale: „PCR nu poate să fie de acord cu subordonarea unor organisme naționale unor organisme supranaționale. România este pentru colaborarea între armatele țărilor socialiste, înțelege necesitatea Tratatului de la Varșovia, existența acestuia însă nu ar trebui să ducă la lichidarea armatelor naționale. Ceaușescu a întrebat ce poate să însemne o conducere comună în interesul apărării comune. În acest context a respins categoric /opinia/ că din interesele apărării comune ar reieși și intervenția împotriva unor țări socialiste"[60].

A doua zi, după ce delegațiile de stat au definitivat și semnat Tratatul de bază, s-au desfășurat unele „activități de protocol": vizitarea întreprinderii de automobile „Avia", conferința de presă. Ele au constituit prilejul manifestării explicite a suportului pe care statul român îl acorda Cehoslovaciei și, privite în oglindă, sunt corespondentul cuvântărilor ținute la Galați, Brăila sau cu doar câteva zile în urmă la Academia Militară.

La conferința de presă care a avut loc, după ce au fost reluate o serie de formulări „generoase" relative la construirea socialismului, la încrederea pe care popoarele ceh și slovac o au în partidul comunist și pe care și comuniștii români o au în PCC, se atacă subiecte fierbinți.

„Întrebare: Nu credeți că ar fi bine ca în cadrul Tratatului de la Varșovia să se lămurească când e necesar să se vină în ajutorul unei țări?

Ceaușescu: Tratatul este foarte clar în această privință și nu e nevoie de nici o lămurire. El este creat pentru a face față unui atac din afară al unei țări imperialiste împotriva unui stat membru al Tratatului"[61].

Iar în ceea ce privește „Mica Antantă" socialistă, destul de des pomenită de mediile de informare, Ceaușescu replică: „În Europa există nouă state socialiste care au aceeași concepție

---

[60] Ibidem, f. 15.

[61] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, 1969, pp. 398-299.

despre dezvoltarea relațiilor dintre ele. Există anumite deosebiri în felul în care să fie înfăptuite mai bine principiile respective. România nu este partizana unei consfătuiri în trei sau în patru, considerând că elaborarea și precizarea în practică a principiilor relațiilor dintre toate statele socialiste din Europa trebuie să fie rezultatul activității comune a acestora"[62].

Aceste două răspunsuri aveau o destinație foarte clară: Moscova. Cei de acolo trebuiau să știe că România nu agreează o intervenție militară în Cehoslovacia, dar nici nu există o înțelegere specială româno-cehoslovacă.

În pofida tuturor ezitărilor, a „șerpuielilor" făcute de către Tito și Ceaușescu (firești de altfel, dacă ne gândim că semnalele venite la București din capitalele occidentale nu erau de bun augur, relevând o lipsă de voință de implicare în ceea ce era zona sovietică de influență), vizitele celor doi au fost încurajatoare pentru Dubček și echipa sa. Sigur că în condiții normale ele ar fi însemnat mult, dar situația nu se înscria sub parametri de normalitate, liderul PCC fiind prins între „conservatori", din ce în ce mai mult și pe față susținuți de sovietici, și opinia publică „descătușată" care nu se mai mulțumea cu ceea ce oferea socialismul chiar „reformat".

Se pun două probleme: cum au perceput cei care se pregăteau să treacă Rubiconul convorbirile cehoslovaco-iugoslave și cehoslovaco-române; ce au înțeles factorii de conducere români din situația Cehoslovaciei.

Stenograma (sovietică) a întâlnirii „celor cinci" la Moscova (18 august) nu pune în evidență faptul că promotorii acțiunii militare au reacționat la vizitele pe care Tito și Ceaușescu le-au efectuat la Praga în a doua jumătate a lunii august. Ba discuțiile par a fi alimentate de informațiile pe care Ulbricht le-a adus de la convorbirile purtate la Karlovy Vary[63]. Din moment ce la acea dată Brejnev, Ulbricht, Gomulka, Jivkov și Kádár erau decișii să folosească forța, nu mai contau pentru ei declarațiile, chiar dacă

[62] *Ibidem*, p. 400.

[63] *Československé krize*, vol. 4/2, doc nr. 135.

cu ecou în opinia publică din unele țări estice și occidentale, ale lui Ceaușescu. Desfășurarea forțelor nucleare sovietice în Cehoslovacia și controlul lor erau probleme care depășeau cu mult „cârdășia dunăreană".

În ziua de 17 august, s-a întrunit în ședință lărgită Comitetul Executiv al CC al PCR, în cadrul căreia Ceaușescu a prezentat concluziile rezultate în urma tratativelor de la Praga.

Mai întâi este vorba de felul în care liderii români au apreciat întâlnirile de la Čierna nad Tisou și Bratislava. Gazdele le spuseseră că cele două runde de consfătuiri refăcuseră în bună măsură unitatea mișcării comuniste, destrămată în urma expedierii scrisorii „celor cinci". Dar, spune Ceaușescu în fața conducerii partidului, „nouă ni se pare că nu este chiar o înțelegere cu perspective de prea bună colaborare, pentru că deja au început unele reluări și unele presiuni"[64].

În ceea ce privește „marea dilemă" – ce este în Cehoslovacia, reformă (cât de adâncă?) sau contrarevoluție – pentru liderul regimului de la București lucrurile sunt simple: „Ceea ce aș mai vrea să spun, ce n-a reușit nici presa să redea pentru că nu poate fi înțeles din relatările presei, este atmosfera în rândul populației pe care noi am simțit-o, inclusiv la mitingul care a avut loc ieri la întreprinderea «Avia». Atmosfera este foarte bună. Am constatat că Dubček se bucură de autoritate, de sprijin, de încredere peste tot și în general populația, muncitorii sprijină orientarea și cursul pe care merg cehii. Din acest punct de vedere părerea noastră este deosebită. Părerea cred că este a noastră, a tuturor. Într-adevăr, este de neînțeles unde există contrarevoluție"[65]. „Deci, continuă Ceaușescu, în nici un fel nu este vorba de a spune că sunt asemenea stări de lucruri care să dea cel puțin de gândit, nu să te ducă la concluzia să apreciezi că este o situație contrarevoluționară. Pentru că noi știm ce înseamnă situație contrarevoluționară, pentru că am activat și noi și în ilegalitate și în

[64] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 131/1968, f. 4.
[65] Ibidem, f. 5.

condițiile grele de după 23 August și știm ce înseamnă o asemenea situație".

Da, sunt greutăți în fața PCC. Ele se datorează „amestecului, a poziției care în loc să ajute la îmbunătățirea situației duce la înrăutățirea ei... Există unele lucruri și acestea există datorită faptului că n-au vrut să-și retragă sovieticii trupele din Cehoslovacia. Mai există aceste manifestări datorită și faptului că au un mare număr de oameni care desfășoară pe teritoriul Cehoslovaciei o activitate organizată împotriva lor"[66].

În aceste condiții, în Ceaușescu s-a trezit din nou vocația liderului care împacă, care oferă sfaturi: „noi am mers tocmai în întâmpinarea acestui lucru /aplanarea divergențelor dintre țările socialiste/, am căutat să discutăm și să căutăm împreună căile cele mai bune pentru a acționa... am căutat să mergem pe linia de a nu da motiv să se spună că am folosit Praga pentru divergențele noastre"[67].

Așadar, liderul regimului comunist de la București înțelege că în Cehoslovacia se desfășoară un program de reformă a regimului stalinist al lui Novotný, dar nu îi percepe caracteristicile (existența „revizioniștilor" care doresc să se miște mai repede și să meargă mai departe decât Dubček și reacția „străzii" care vrea și mai mult decât aceștia), sperând doar că va avea un aliat în politica externă ce o contrapune URSS.

De ce am adus în discuție acest punct? Așa cum rezultă din informarea pe care Ceaușescu a prezentat-o la Praga, dar și din alte documente, el se aștepta la o rezolvare militară a ceea ce la Moscova era denumită contrarevoluție. O va recunoaște și Paul Niculescu-Mizil[68]. În aceste condiții era de așteptat ca *leadership*-ul politic românesc să-și asigure militar capacitatea de a decide singur asupra felului și direcției în care evolua țara. Dacă el înțelegea că reforma de la Praga era primejduită de intervenția

---

[66] Ibidem, f. 6.

[67] Ibidem, ff. 6-7.

[68] Paul Niculescu-Mizil, *România și „primăvara de la Praga"*, în „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, p. 51.

sovietică şi a celorlalţi (până la care mai era o chestiune de ore), era de aşteptat ca reforma românească să fie apărată. De „întregul popor", dar şi de instituţiile specializate.

Însă nu România era prima ameninţată.

Operaţia „Dunărea" şi reacţia României

Urmând scrisorii pe care „conservatorii" Bil'ak, Kolder şi ceilalţi o adresează conducerii PCUS şi convorbirii telefonice pe care primul a avut-o cu Brejnev, pe 14-15 august Alois Indra şi Oldřich Pavlovský, un alt component al grupării dure, s-au întâlnit pe ascuns cu Stepan Cervonenko şi l-au asigurat că în momentul în care trupele sovietice vor intra în acţiune în noaptea de 20 august, forţele sănătoase din partid vor aplica planul lor de acţiune ca să-l înlăture pe Dubček şi să impună un „guvern revoluţionar provizoriu al muncitorilor şi ţăranilor". Indra l-a asigurat că majoritatea membrilor Prezidium-ului şi CC al PCC, ca şi majoritatea Adunării Naţionale şi a guvernului cehoslovac i se vor alătura. Evident, diplomatul sovietic a transmis urgent aceste informaţii Politbiro-ului care în ziua de 15 august a început o şedinţă maraton de trei zile, consacrată examinării situaţiei din Cehoslovacia şi deciziei ce se impune[69].

Dar, de ce 20 august?

Una dintre condiţiile reuşitei acţiunii complotiştilor era ca la data planificată pentru executarea acestei adevărate lovituri de stat, întrega conducere a PCC să fie adunată într-un singur loc pentru a fi mai uşor de cules. O alta era declanşarea operaţiei înaintea deschiderii congresului Partidului Comunist Slovac (26 august) unde era aşteptată înlocuirea lui Bil'ak. Dintre propuneri a fost aleasă data de 20 august, când toţi membrii Prezidium-ului se aflau în plenară.

---

[69] Mark Kramer, *art. cit.*, p. 3.

La 17 august, „conservatorii" au trimis un nou mesaj lui Brejnev, de această dată o adevărată **invitație** de a intra cu trupe în Cehoslovacia. Noi asigurări erau date cu privire la suportul pe care grupul Bil'ak îl are în Prezidium (6 din 11 membri sunt de partea lor și 50 dintre membrii CC). Scrisoarea deținea și alte detalii ale planului elaborat de „forțele sănătoase" din Cehoslovacia.

De pildă, complotiștii aveau în vedere redactarea și difuzarea unui document care făcea apel la populație și la partidele frățești de a acorda ajutor „adevăratei stângi". El urma a fi dat publicității în dimineața zilei de 21 august (când trupele invadatoare se vor fi aflat în centrele strategice ale țării), după ce în principalele puncte de interes din Capitală – televiziunea, radioul, redacția ziarului „Rudé Právo" și, desigur, sediile principalelor instituții – se vor fi instalat echipe „devotate" care vor explica populației sensul evenimentelor[70]. Apoi, cu trupele „celor cinci" instalate temeinic, grupul Bil'ak va convoca Comitetul Central și Adunarea Națională care, fără îndoială, vor aproba măsurile lor și vor alege o nouă conducere de partid și un nou guvern. La cele expuse în scrisoare, se aștepta răspuns până în 19 august. Cel puțin acesta era planul.

În aceeași zi, se desfășura la Komárno o nouă întrevedere Dubček–Kádár, decisă în cadrul discuțiilor pe care conducerea de la Kremlin le-a avut cu cea maghiară, la Yalta, între 12-15 august. Conform mărturiei lui Kádár, „convorbirea a fost deschisă și sinceră, dar jenantă și absolut sterilă", întrucât echipa Dubček a revenit la poziția anterioară consfătuirii de la Varșovia și scrisorii din 14 iulie, a adoptat o atitudine de „«unitate națională», deci la poziția împotriva celor cinci partide. Acest lucru înseamnă că azi reprezintă un punct de vedere mai rău decât înainte de /discuțiile de la/ Čierna nad Tisou și Bratislava. Concluzia întâlnirii este că Dubček și grupul său nu pot lupta și acționa în mod corespunzător nici pentru obiectivele politice pe

[70] *Československé krize*, vol. 4/2, doc. nr. 135.

care le doresc"[71]. Soluția crizei, părea să spună Kádár, nu este decât intervenția armată. Există o asemănare între poziția lui Kádár în 1968 și cea a lui Gomulka în 1956: amândoi porniseră ca susținători ai reformelor și încheiaseră ca susținători ai intervenției armate.

Documentele consultate de noi nu evidențiază în vreun fel că sovieticii i-ar fi informat pe prietenii lor de la Praga asupra intențiilor imediate sau a stadiului pregătirilor. Ședința Politbiro-ului începută pe 15 s-a transformat într-o nouă consfătuire „în cinci" (18 august), cu o participare de acum clasică: Ulbricht, Gomulka, Jivkov, Kádár (cărora li se alăturaseră șefii de guverne) și *team*-ul sovietic în frunte cu Brejnev.

Potrivit unui participant, „nu au mai fost necesare nici dezbateri, nici analize"[72]. Cu toate acestea, pentru a-și capacita și mai mult interlocutorii, Brejnev face un lung expozeu al evoluțiilor din Cehoslovacia, al pierderii treptate a pozițiilor deținute de comuniști în favoarea forțelor extremiste (în rândul cărora este introdus acum, fără nici un fel de ezitare, Alexander Dubček), al încercărilor pașnice (nicidecum nu se folosește termenul intruziune, probabil el lipsea din vocabularul uzitat la Kremlin) efectuate de Moscova de a aduce lucrurile în matca lor „firească" (fără ca cineva să se gândească dacă acest „firesc" era acceptat și de cehi și slovaci), al schimbului de scrisori și al telefoanelor Moscova–Praga, dar degeaba: „atacurile dreptei nu au încetat, iar într-o anumită direcție chiar s-au amplificat, nu s-au diminuat tendințele antisocialiste, nu au încetat atacul și defăimarea la adresa Uniunii Sovietice și a celorlalte țări frățești, nu au încetat atacurile împotriva forțelor sănătoase din PCC și etichetarea lor"[73].

Dubček, spune secretarul-general al CC al PCUS, nu numai că nu se hotărăște să aducă la îndeplinire programul stabilit la Čierna nad Tisou și Bratislava, dar se pregătește să schimbe pe

[71] MKS, 288, fond 4, dosar nr. 94, ff. 9-10.

[72] Ibidem, f. 11.

[73] *Československé krize*, vol. 4/2, doc. nr. 135.

exponenții „forțelor sănătoase" și tăinuiește mesajele sosite de la Moscova adresate întregii conduceri a partidului; dar ce este mai grav și mai grav „a întors spatele tovarășilor săi și, mai mult chiar, a aderat la poziția dreptei". Soluția? O acțiune determinată pentru a impune la conducerea partidului „forțele sănătoase".

„Dacă luăm o hotărâre afirmativă – va declara Brejnev fără nici o ezitare în fața celorlalți patru, ceea ce presupunea că aprobarea planurilor invaziei era un fapt împlinit – declanșăm acțiunea la miezul nopții de 20 spre 21 august și până dimineața ocupăm toate punctele strategice, în special Praga, Brno, Bratislava, Košice și alte orașe importante"[74]. Și, desigur, cel mai important: zona de desfășurare a armamentului nuclear (aceasta însă nu apărea între ținte). Mai trebuia, doar, elaborată o „chemare către poporul cehoslovac în care va fi clarificat aspectul necesității acordării ajutorului militar". Sigur că la acea oră documentul era elaborat (după cum și trupele care urmau să participe la invazie se aflau cu un picior pe scara camionului/trenului/avionului), dar îl vom discuta cu toții, pentru că, nu-i așa, răspunderea trebuie să fie colectivă!

Lui Brejnev i-au urmat la cuvânt ceilalți lideri comuniști, toți exprimându-și, mai tare (Jivkov sau Ulbricht) sau mai domol (Kádár), adeziunea la planul sovietic. „Noi am fost de acord, va spune Kádár, că s-au epuizat posibilitățile politice și dacă stânga se pregătește pentru o astfel de acțiune trebuie sprijinită, inclusiv militar"[75].

Nimic nu fusese omis, nici necesitatea de a înlocui cadrele „compromise" și care nu se mai bucurau de încredere cu altele pe care noua putere să se poată baza: „În ce ne privește pe noi – le comunica Brejnev colegilor săi spre sfârșitul consfătuirii –

---

[74] *Ibidem* („După cântărirea tuturor circumstanțelor, a declarat Leonid Brejnev, într-un singur gând, întregul Birou Politic și Secretariatul CC au hotărât să acordăm forțelor sănătoase un ajutor militar, să ne exprimăm acordul cu planul lor de acțiune, pentru că avem impresia că au dreptate când afirmă că în viitor nu va mai exista un moment mai favorabil, nici nu se va mai ivi altul așa de curând").

[75] MKS, 288, fond 4, dosar nr. 94, f. 12.

pregătim activişti de partid. Fiecare regiune de la noi este înfrăţită cu câte o regiune din Cehoslovacia /din România, din Ungaria etc./. De aceea, luăm secretarii comitetelor regionale şi un grup de activişti din consilii şi din partid, îi ataşăm armatei care va ocupa, spre exemplu, Brno sau Ostrava şi aceştia, împreună cu comandamentul, vor lua contact cu comitetele regionale şi vor începe să lucreze în spiritul ordinelor de la Praga". În felul acesta nu va exista posibilitatea coagulării unei rezistenţe la nivelurile medii.

În finalul consfătuirii s-a revăzut planul acţiunilor pe termen scurt:

a) din acest moment, problemele de ordin militar sunt exclusiv de competenţa statelor-majore;

b) la data fixată trupele vor porni;

c) după declanşarea acţiunii guvernele celor cinci ţări vor da publicităţii declaraţii separate adresate opiniei publice din statele respective;

d) la două-trei zile va fi publicat Apelul comun al guvernelor celor cinci;

e) partidele frăţeşti vor fi informate de PCUS tot după declanşarea acţiunii;

f) pentru succesul acţiunii gruparea zisă de stânga va crea condiţii corespunzătoare: va avea grijă de propria securitate, va răspunde pentru măsurile concrete;

g) cu „acoperirea" propagandistică erau însărcinaţi Suslov (personaj cu „apetenţă" la acest gen de evenimente încă din 1956, când s-a aflat în celula de criză a PCUS de la Budapesta) şi Demicev.

Şi cu aceasta mai rămânea, doar, de dat semnalul verde.

Trupele au fost precedate de mesajul „celor cinci" adresat, prin intermediul lui Cervonenko, preşedintelui Svoboda[76]. La cererea majorităţii membrilor Prezidium-ului CC al PCC şi a „multor" membri ai guvernului de la Praga (nu conta că preşedintele ştia că faptele nu erau chiar cum le descriau interven-

[76] *Československé krize*, vol. 6, doc. nr. 62.

ţionişţii) şi temându-se pentru soarta socialismului, Comitetele Centrale şi guvernele URSS, RDG, RPP, RPU şi RPB au decis să intervină militar în Cehoslovacia pentru a ajuta poporul „să respingă contrarevoluţia şi să salveze cuceririle socialismului". În acest scop „unităţile celor cinci ţări vor intra astăzi, la orele 24, pe teritoriul Cehoslovaciei". Gândurile noastre nu sunt războinice, venim ca prieteni credincioşi ai voştri şi cum v-am ajutat odată să eliberaţi ţara de fascişti vă sprijinim şi acum (şi ori de câte ori va fi nevoie) în faţa contrarevoluţiei. Şi imediat ce preşedintele şi guvernul RSC o vor cere ne vom retrage. Desigur, nu toţi: cei de la depozitele nucleare mai rămân...

Dumneavoastră, tovarăşe preşedinte, pentru a evita incidentele nedorite şi producerea de victime, trebuie să lansaţi un apel către populaţie şi armată în care să explicaţi rostul prezenţei noastre prieteneşti. Şi, suntem siguri, nu veţi fi deranjat de faptul că textul apelului vă va fi înmânat de ambasadorul nostru, care, iată, împreună cu generalul Iamşcikov, reprezentantul permanent al CFAU în Cehoslovacia, au şi discutat cu Martin Dzúr, ministrul dv. al Apărării şi l-au convins să ordone ca armata cehoslovacă să nu opună rezistenţă.

Editorii volumului 6 din seria *Československé krize* evidenţiază că poziţia lui Dzúr a fost „în concordanţă cu cele discutate la una din ultimele convorbiri anterioare lunii august cu Svoboda când, în linii mari, amândoi au căzut de acord ca în cazul unei intervenţii militare armata cehoslovacă să nu se apere"[77].

Şi, aşa cum fusese planificat, la ora 0 a zilei de 21 august, trupele unor state participante la Pactul de la Varşovia (însumând 29 divizii, 7 500 tancuri şi peste 1 000 avioane[78]) au intrat în Cehoslovacia pe itinerarele recunoscute de unităţile de cercetare încă de la sfârşitul lunii mai, când se pregătea aplicaţia „Şumava" şi au ocupat sau blocat zonele şi punctele strategice identificate tot atunci: aeroporturi, lucrări de artă, instituţii guvernamentale

[77] *Ibidem*, n. 3.

[78] R. J. Crampton, *op. cit.*, p.336.

şi de partid, cazărmi. Operaţia „Dunărea" fusese declanşată, iar „solidaritatea internaţională proletară" îşi arăta adevărata faţă.

În pofida unei serioase planificări, lucrurile nu se dezvoltau bine pentru complotişti. Înfăptuirea planului politic, aşa cum fusese el trasat de grupul Bil'ak, nu a decurs cum au sperat ei. Prezidium-ul a început plenara, conform programului, în a doua parte a zilei de 20 august, dar stânga (partizana Moscovei) s-a autoblocat în discuţii cu subiecte teoretice, care au împiedicat-o să treacă la îndeplinirea punctelor stabilite din timp (ocuparea televiziunii, a radioului, a redacţiilor ziarelor).

Mai mult chiar, doi dintre susţinătorii de până atunci ai lui Bil'ak şi Indra au decis, când s-a anunţat invazia, să-i acorde tot sprijinul lui Dubček. Şi ceea ce nu au reuşit „conservatorii", au reuşit ceilalţi: dreapta (aşa cum se vedea de la Moscova) a ocupat clădirea radioului, a televiziunii, redacţiile organelor de presă şi tipografiile, permiţându-le desfăşurarea unei viguroase propagande antiintervenţioniste[79]. Astfel că nu s-a reuşit înlocuirea lui Dubček, controlul asupra presei nu a fost instaurat imediat, Svoboda a respins formulele politice fără participarea conducătorilor legitimi, iar „guvernul muncitoresc-ţărănesc" nu a mai părăsit ambasada sovietică, unde aştepta rezultatele acţiunii militare[80].

Ambasadorilor RSC acreditaţi în cele cinci state li s-a cerut să se prezinte chiar în aceeaşi noapte la ministerele de Externe respective şi să înmâneze o notă de protest în legătură cu cele petrecute. „Ocuparea prin forţă a Cehoslovaciei – se arată în Notă – este în totală contradicţie cu Carta ONU, cu Tratatul de la Varşovia şi cu principiile fundamentale ale dreptului internaţional. Prin actul colectiv al celor cinci state s-a întreprins un atac direct la independenţa RSC şi printr-o modalitate nemaiîntâlnită a fost încălcată inviolabilitatea ei teritorială". Şi mai departe, guvernul cehoslovac cere „să fie imediat oprită ocu-

[79] MKS, 288, fond 4, dosar nr. 94 , f. 14.

[80] Cosmin Popa, *art. cit.*, p.35.

parea ilegală a Cehoslovaciei şi să fie retrase unităţile militare de pe teritoriul Cehoslovaciei"[81].

Numai că principalul adresant al Notei avea „vechi state" în acţiunea de desconsiderare flagrantă a diferitelor acorduri internaţionale. În plus, acesta ţinuse să se asigure din punct de vedere diplomatic: în miezul nopţii guvernul sovietic transmisese un mesaj preşedintelui american prin care i se aducea la cunoştinţă motivaţia acţiunii. Datorită complotului forţelor interne şi externe situaţia din Cehoslovacia este gravă şi „în conformitate cu solicitarea guvernului cehoslovac de a primi orice fel de ajutor, inclusiv militar, guvernul URSS a dat ordin unităţilor sale militare să intre pe teritoriul Cehoslovaciei... Acţiunea URSS nu afectează sub nici un motiv interesele de stat ale SUA" şi, desigur, ne exprimăm speranţa că nu se va ajunge la înrăutăţirea relaţiilor dintre ţările noastre[82].

Faţă de actul incalificabil al invaziei, reprezentanţii permanenţi la ONU ai Canadei, Danemarcei, Franţei, Marii Britanii, Paraguay şi SUA au cerut, la 21 august, convocarea de urgenţă a Consiliului de Securitate, cerere care avea să fie susţinută şi de reprezentantul Iugoslaviei (a doua zi).

Când cineva pregăteşte o asemenea lovitură de forţă îşi ia toate măsurile de precauţie, plecând de la preceptul că cea mai bună apărare este atacul. Chiar în ziua în care cei şase au cerut discutarea situaţiei create ca urmare a intervenţiei, Igor Malik, reprezentantul URSS la ONU, a transmis un mesaj Secretarului General, în care se arată că „nimic nu îndreptăţeşte să se analizeze aceste probleme de către Consiliul de Securitate"[83]. Tonul este mult mai vehement, mai ofensiv, aşa cum stă bine unei mari puteri. „Din ordinul guvernului sovietic – scrie Malik –, vă aducem la cunoştinţă că Uniunea Sovietică se opune în totalitate să se dezbată această problemă în cadrul Consiliului de Securitate, deoarece aceasta ar servi doar intereselor anumitor cercuri

[81] *Československé krize*, vol. 4/2, doc. nr. 145.
[82] *Ibidem*, doc. nr. 147.
[83] *Ibidem*, doc. nr. 151.

din străinătate reprezentând forțele agresive. Evenimentele din Cehoslovacia privesc doar poporul cehoslovac și statele comunității socialiste care sunt legate prin angajamente convenite reciproc". Cu alte cuvinte, aceasta este zona noastră de interese și avem grijă ca nimic să nu miște în front. Dar nici nu ne amestecăm în zona voastră.

În jurul orei 3 dimineața, trupele sovietice au intrat în Praga, au luat poziție în fața obiectivelor fixate de multă vreme și au „pus mâna" pe conducerea reformistă. Cam în același timp, telefonul suna la București, în vila lui Paul Niculescu-Mizil. La celălalt capăt era Eugen Ionescu, corespondentul „Agerpres" în capitala Cehoslovaciei, care aducea la cunoștința secretarului CC cu probleme Externe și de Propagandă invazia. Imediat Mizil i-a telefonat lui Ceaușescu care abia revenise de la Pitești[84]. A fost convocat Prezidiul Permanent care a discutat situația creată, iar la 6.30 a început ședința Comitetului Executiv al CC al PCR.

„Toată Cehoslovacia a fost pur și simplu ocupată de trupele sovietice", va începe Ceaușescu prezentarea cadrului politico-militar, și cehoslovacii ne-au cerut (prin ambasadorul Obradovici) „să facem ceva". Se impune deci convocarea CC și

---

[84] Paul Niculescu-Mizil, *art. cit.*, p. 49. Din documentele consultate rezultă că la scurt timp după miezul nopții, un funcționar al ambasadei sovietice a predat o Notă nesemnată prin care se caută justificarea intervenției sovietice și a celorlalți patru. Cauzele acțiunii în concepția autorilor ar fi următoarele: discreditarea socialismului, a cuceririlor lui, pericolul declanșării contrarevoluției, acapararea mijloacelor de informare de către forțele de dreapta, încercarea de reorientare a politicii externe a statului cehoslovac, legăturile existente între diferite servicii de spionaj imperialiste și formațiuni politice apărute după ianuarie 1968. Nu poate fi omis faptul, se arată în Notă, că prim-secretarul CC al PCC (Dubček) acționează, în ultimul timp, de pe poziții fățiș de dreapta, oportuniste. În aceste condiții, la cererea majorității membrilor Prezidium-ului și ai Cabinetului, am decis să acordăm neîntârziat ajutor în lupta împotriva contrarevoluției. Era necesar aceasta cu atât mai mult cu cât „apărarea socialismului în Cehoslovacia este nu numai o treabă internă a poporului acestei țări, ci este, după cum înțelegeți, problema asigurării securității țărilor noastre, problema apărării pozițiilor socialismului mondial" (ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 133/1968, f. 13).

a guvernului într-o plenară comună. Până atunci, „să precizăm ce poziție trebuie să luăm și ce să punem în fața plenarei"[85].

Ceaușescu hotărăște, nu pe loc, ci în urma deliberării din Prezidiul Permanent, să se trimită „celor cinci" o scrisoare (care nu era, încă, destinată publicării) prin care să se exprime punctul de vedere românesc asupra întregii „istorii": „această acțiune constituie o gravă încălcare a principiilor pe care se bazează relațiile între țările socialiste, între partidele comuniste, o gravă încălcare a prevederilor Tratatului de la Varșovia". Scuza conținută în Nota ce fusese predată de funcționarul sovietic la CC nu era acoperită de realitate: „Noi am constatat că în Cehoslovacia conducerea partidului era stăpână pe situație și nu împărtășim punctul lor de vedere că acolo există elemente contrarevoluționare și considerăm că este o gravă greșeală intervenția militară în Cehoslovacia"[86].

Pe lângă această scrisoare, se decide pregătirea și trimiterea unei declarații a partidului și guvernului României către celelalte partide comuniste și muncitorești, în care să se sublinieze „necesitatea de a se lua toate măsurile pentru asigurarea securității României, în care să se exprime poziția partidului nostru că nimeni, în nici un fel, nu poate să-și aroge dreptul să se amestece în treburile altor state, că nu are nici un fel de justificare să se adreseze vreun/ui/ grup, că numai guvernul, partidul și organele alese și oficiale poartă răspunderea, că Comitetul Central și guvernul cheamă întregul popor la apărarea integrității teritoriale a României, să nu se admită nici un fel de amestec în treburile interne ale țării noastre... Este clar că drumul pe care s-a pornit în Cehoslovacia este un drum de aventură, care nu mai dă nici o încredere că aceste state pot să garanteze în vreun fel securitatea și atunci trebuie să ne luăm toate măsurile pentru a ne asigura independența și suveranitatea națională. Sigur, este de înțeles că se creează o situație grea, dar considerăm că nu avem altă ieșire. Dacă se va ajunge la o ciocnire militară, până la urmă

[85] Ibidem, ff. 16-17.
[86] Ibidem, f. 18.

forţa ar putea să se impună, dar alta este de a admite şi de a te face părtaş la subjugarea ţării. Este trist că am ajuns să punem problema aceasta faţă de ţările socialiste, dar aceasta este situaţia creată de oameni iresponsabili"[87].

După această informare asupra celor derulate în RSC şi a celor preconizate de PCR a fi îndeplinite, şedinţa a prilejuit celor prezenţi să-şi expună punctul de vedere. Nu neapărat dintr-un exerciţiu democratic, ci pentru a se asigura că nu există vreun Bil'ak sau Indra.

Într-un glas, chiar dacă cu accente de teamă pe ici, pe colo (sau pragmatism?[88]), cei prezenţi au condamnat invazia şi şi-au declarat disponibilitatea de a se angaja în efortul de apărare. Dincolo de cuvinte – prea puţine măsuri. Se pare că ele erau numai de competenţa lui Ceauşescu, din moment ce el o propune pe singura rezonabilă în acele momente: „Cred că în situaţia creată ar fi bine să ne gândim la reînfiinţarea gărzilor muncitoreşti, ca unităţi înarmate ale clasei muncitoare, pentru apărarea cuceririlor revoluţionare ale poporului nostru... Să facem tot gărzi patriotice şi la ţară"[89]. Peste doar două zile, la parada militară desfăşurată cu ocazia zilei de 23 August, primele formaţiuni de gărzi patriotice vor defila. Greu de crezut, totuşi, ca respectiva idee să-i fi venit lui Ceauşescu chiar aşa, dintr-o dată; posibil ca mentorul ei să fi fost Bodnăraş (cel care în 1944 fusese comandantul GP, iar mai târziu responsabilul sectorului special din CC şi singurul cu pregătire militară superioră) care a ridicat-o la întâlnirea Prezidiului Permanent.

---

[87] Ibidem, ff. 18-19.

[88] De pildă, Alexandru Bârlădeanu spunea: „Este vorba de o mare putere împotriva căreia dacă te opui te aşteaptă aceeaşi mare nenorocire. Această situaţie îl aşteaptă pe oricare altul care gândeşte altfel şi în primul rând pe noi" (Ibidem, f. 21). Alţii (Manea Mănescu) folosesc prilejul pentru a începe să lucreze la ridicarea unei statui: „Sunt de acord ca în jurul Comitetului Central, în jurul dv., tovarăşe Ceauşescu, să facem zid pentru a apăra patria noastră sfântă" (Ibidem, f. 24).

[89] Ibidem, f. 23.

În încheierea şedinţei CE s-a decis convocarea Marii Adunări Naţionale pentru a doua zi, iar declaraţia adoptată să fie publicată.

La scurt timp după plenara „cea mare" a CC, a guvernului şi a Consiliului de Stat, în cadrul căreia s-a exprimat aceeaşi „unitate de monolit" a ceea ce se numea cu un cuvânt „aparatul", în Piaţa Palatului s-a desfăşurat una dintre cele mai mari manifestaţii ale populaţiei Bucureştilor. Ea a fost, ca toate manifestările de acest fel, „aranjată", dar numărul celor prezenţi a depăşit aşteptările organizatorilor. Chiar Ceauşescu, căruia i se aducea la cunoştinţă minut cu minut evoluţia lucrurilor din Piaţă, s-a speriat de acea formidabilă exprimare de voinţă de a apăra, nu partidul, căci mulţi din cei prezenţi nu erau membri de partid, ci ţara, nu pe Ceauşescu, cum spunea Manea Mănescu, ci independenţa, integritatea şi suveranitatea statului, şi a cerut „să-i mai trimită acasă". Până la urmă s-a molipsit de starea de spirit a mulţimii (nu era Bârlădeanu singurul care spunea că pe Ceauşescu îl lua uşor gura pe dinainte!) şi a „ieşit" din textul pregătit, între alţii, de Paul Niculescu-Mizil. „Nu există nici o justificare, tuna Ceauşescu din balconul CC, nu poate fi acceptat nici un motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenţiei militare în treburile unui stat socialist frăţesc... Noi considerăm că pentru a aşeza relaţiile dintre ţările socialiste, dintre partidele comuniste pe baze cu adevărat marxist-leniniste trebuie, o dată pentru totdeauna, să se pună capăt amestecului în treburile altor state, altor partide... S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul contrarevoluţiei; se vor găsi poate mâine unii care să spună că şi aici, în această adunare, se manifestă tendinţe contrarevoluţionare. Răspundem tuturor: întregul popor român nu va permite nimănui să încalce teritoriul patriei noastre". Şi pentru aceasta, spune Ceauşescu, am decis să constituim, chiar din această zi, „gărzile patriotice înarmate, alcătuite din muncitori, ţărani şi intelectuali, apărătoare ale independenţei patriei noastre socialiste. Dorim ca poporul nostru să-şi aibă unităţile sale înarmate pentru a-şi apăra cuceririle revoluţionare, pentru

a-şi asigura munca paşnică, independenţa şi securitatea patriei socialiste"[90].

Reacţii ale manifestării au fost dintre cele mai diverse. De la aprobare (în mediile de informare occidentale), până la derută. Ilustrativă, în acest sens, este caracterizarea făcută în plenara CC al PMSU şi guvernului ungar, din 23 august: „Comitetul Central al partidului român a publicat o Declaraţie prin care condamnă acţiunea. La Bucureşti, la un miting la care au participat peste 80 000 oameni, Ceauşescu şi-a exprimat protestul vehement, pe un ton isteric. A anunţat că vor forma unităţi înarmate de muncitori, ţărani şi intelectuali pentru apărarea patriei şi a socialismului. Se pune întrebarea: împotriva cui?"[91]

Nu trebuia să fie cineva profet pentru a răspunde. Sau poate că era o întrebare care nici nu aştepta răspuns. Oricum, reacţia de la vârful PMSU era a unor oameni încurcaţi, stânjeniţi: începuseră prin a-l susţine pe Dubček şi sfârşiseră prin a trimite trupe împotriva lui şi a ideii reprezentate de acesta.

S-au întâlnit în acea zi de 21 august două dominante: antisovietismul neamului (existent şi în varianta anterioară lui 1917) şi dorinţa lui Ceauşescu de a conduce (era de la sine înţeles că o intervenţie sovietică l-ar fi înlocuit). Beneficiind de primul, şi marjând pe el când a fost nevoie, şi-a asigurat continuitatea în fruntea partidului, creând imaginea singurului om care ştie ce zice, care ştie ce face. Dezastruos pentru naţiune.

În aceeaşi zi, ambasadorii statelor intervenţioniste au fost convocaţi la MAE, unde li s-a adus la cunoştinţă, oficial, poziţia guvernului român care îşi „exprimă surprinderea şi îngrijorarea faţă de acest act", care nu este „conform cu prevederile Tratatului de la Varşovia – tratat îndreptat împotriva unui atac imperialist – şi nici cu normele dreptului internaţional"[92].

---

[90] Nicolae Ceauşescu, *op. cit.*, pp. 415-417.

[91] MKS, 288, fond 4, dosar nr. 94, f. 16.

[92] AMAE, fond Telegrame ieşite (august 1968), telegrama nr. 01/004040/21 august; telegramă circulară către toate oficiile din ţările nesocialiste.

La şedinţa Comitetului Executiv şi în plenară s-a propus crearea gărzilor patriotice pentru apărarea ţării. Dar ce făcea armata, organismul abilitat pentru această misiune?

Prin ordinul nr. OK 00355/21 august, Ministerul Forţelor Armate comunică planul de măsuri pentru situaţia specială creată în urma invaziei:

a) sistarea părăsirii garnizoanelor de reşedinţă de către marile unităţi şi unităţi;

b) comandanţii şi şefii statelor-majore să se găsească în permanenţă în garnizoanele de reşedinţă, iar continuitatea la comandă să fie asigurată de comandant sau locţiitorii săi;

c) rechemarea din concediu a tuturor comandanţilor până la eşalon regiment/batalion independent;

d) sistarea plecărilor în concediu, a învoirilor şi a permisiilor tuturor cadrelor ofiţereşti;

e) rechemarea efectivelor detaşate la munci agricole, pe şantiere de construcţii sau în alte locuri de muncă;

f) sistarea trimiterii în URSS a unităţilor planificate să execute trageri în poligoanele armatei sovietice;

g) întărirea pazei aerodromurilor militare şi menţinerea trupelor apărării antiaeriene la întreaga capacitate de luptă;

h) întocmirea planurilor de apărare antiaeriană şi terestră a aeroporturilor civile;

i) interzicerea survolării spaţiului aerian românesc de către orice avion străin, cu excepţia celor care execută curse regulate şi a avioanelor cehoslovace aparţinând guvernului legal;

j) sistarea trimiterii personalului militar în misiuni în străinătate;

k) trecerea pe recepţie permanentă a staţiilor de radio de garnizoană şi verificarea tuturor legăturilor.

Era puţin, era mult?

Răspunsul nu se poate da decât luând în considerare situaţia strategică din jurul graniţelor României. Pentru ca factorul decizional să poată lua măsuri, el trebuie să cunoască, iar cunoaşterea este condiţionată de nivelul şi calitatea informaţiei primite.

Când am început documentarea la această lucrare mi-am propus să iau legătura cu persoane care în 1968 se aflau în fruntea sau în cadrul unor organisme decizionale militare. Cel care a răspuns favorabil demersului meu a fost generalul de corp de armată (r) Ion Gheorghe, la acea dată prim-adjunct al ministrului şi şef al Marelui Stat Major român, a doua persoană din ierarhia Forţelor Armate. Domnia sa a avut amabilitatea şi mi-a pus la dispoziţie un text, de fapt o comunicare, care a fost prezentată în cadrul simpozionului „Armata Română în contextul evenimentelor din august 1968", organizat de Uniunea Naţională a Cadrelor Militare în Rezervă şi în Retragere „Alexandru Ioan Cuza". Iată ce susţine generalul Ion Gheorghe: prin aprilie 1968, împreună cu generalul Ion Ioniţă, ministrul Forţelor Armate, au fost convocaţi la Ceauşescu. Acesta le-a cerut să-l informeze asupra derulărilor din Cehoslovacia.

„Raportul pe care l-am prezentat lui Nicolae Ceauşescu – scrie dl general Ion Gheorghe – a fost destul de sumar şi ne-am dat seama că informaţiile noastre nu l-au satisfăcut, deoarece a cerut să intensificăm munca de informaţii militare. Întrucât aceasta mă viza în primul rând pe mine, ca şef al Marelui Stat Major în subordinea căruia intra Direcţia Informaţii, am profitat de această împrejurare şi i-am cerut câteva aprobări care să ne dea posibilitatea să amplificăm munca de informaţii militare. Ceauşescu a schimbat câteva priviri cu Maurer şi cu Bodnăraş şi ne-a aprobat – *verbal* – cele solicitate de mine, întrebându-ne, totodată, dacă dispunem de forţele şi mijloacele necesare. I-am confirmat că dispunem de toate acestea, dar că avem nevoie de aprobarea conducerii statului, întrucât exista *interdicţia* de a le folosi".

Poziţia adoptată de România a tensionat relaţiile cu celelalte state socialiste. Comunicarea pe care ambasadorul român de la Berlin a făcut-o adjunctului ministrului de Externe a fost primită cu „iritare"[93], după care cursele aeriene către Bucureşti au fost

[93] AMAE, fond Telegrame Berlin (august 1968), telegrama nr. 43 389/ 21 august.

suspendate, iar telex-ul Ambasadei române a fost debranşat de la reţea[94]. Dincolo, la Praga, toate transmisiunile prin telefon şi telex ale corespondenţilor români erau interceptate şi nu se poate pune mâna în foc că liniile de comunicaţii ale ambasadei erau libere[95]. Ministrul polonez de Externe a respins comunicarea guvernului român pe motiv că ea „exprimă o altă atitudine decât cea a Poloniei faţă de evenimentele din Cehoslovacia. Hotărârea Poloniei de a trimite trupe în Cehoslovacia a fost dictată de necesitatea imperioasă a apărării securităţii sale de stat, care era grav ameninţată de contrarevoluţia din Cehoslovacia"[96].

Dar acestea erau cele mai... nevinovate măsuri. Iată ce scrie generalul Ion Gheorghe: „În acel moment România, cu situaţia ei geopolitică, o frontieră lungă de peste 3 000 km (din care doar 546 km cu Iugoslavia), se vedea nevoită să se opună singură unor forţe cu mult superioare şi care, în plus, puteau să atace din mai toate părţile. Ne găseam, deci, într-o situaţie inedită, situaţia unei armate încercuite încă înainte de începerea ostilităţilor. Pe deasupra, prezumtivii noştri adversari cunoşteau în bună măsură valoarea şi dislocarea forţelor noastre armate. Se impunea, deci, în primul rând, să adoptăm rapid un *dispozitiv operativ de apărare* adecvat acestei situaţii extrem de dificile".

Dar, care erau aceste forţe şi ce se întâmpla în proximitatea frontierelor României? „După aprecierile noastre de atunci – notează generalul Ion Gheorghe – la graniţe erau concentrate sau în curs de concentrare 10-12 mari unităţi sovietice, 4-5 mari unităţi bulgare şi 2-3 mari unităţi maghiare. Aceste estimări ne-au fost confirmate, printre altele, de ataşatul militar al Elveţiei, care-şi avea reşedinţa la Viena, dar era acreditat şi pe lângă armata română. După cum a precizat el însuşi, a venit la Bucureşti din ordinul superiorilor săi şi a cerut o audienţă de

---

[94] Ibidem, telegrama nr. 43390/21 august.

[95] Ibidem, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 77 996/22 august.

[96] Ibidem, fond Telegrame Varşovia (august 1968), telegrama nr. 89 535/24 august.

urgență la șeful Marelui Stat Major. La primire, în conversația care a avut loc, atașatul militar al Elveției s-a folosit de o hartă pe care era trecută dispunerea trupelor concentrate în jurul granițelor României. Situația nu era cu mult diferită de ce cunoșteam noi". Aceste trupe nu stăteau pur și simplu, ci desfășurau acțiuni cu scop de diversiune și intimidare: „la granița de răsărit pe malul stâng al Prutului, vis-a-vis de localitatea Albița, grupe operative de militari sovietici, echipați în ținută de campanie, în plină zi, la vedere, simulau activități specifice recunoașterii și cooperării în vederea intrării în acțiune. Tot la granița de răsărit dinspre localitatea Reni, o unitate de pontonieri executa noapte de noapte exerciții de dare la apă a pontoanelor în vederea întinderii podului peste Prut. La sud, vecinii nostri bulgari, tot noaptea, executau și ei exerciții de dare la apă a mijloacelor de forțare a Dunării între Giurgiu și Oinacu, iar în vest, ungurii executau și ei diferite acțiuni pe direcția punctelor de trecere a frontierei la Borș (Bihor) și Petea (Satu Mare). În plus, vecinii noștri bulgari și-au intensificat brusc activitatea de «turism». Nu o singură dată au putut fi văzuți «turiști» bulgari, în marea lor majoritate bărbați tineri, cu ținută atletică, părul tuns scurt și care se vedea de la o poștă, cum se spune, că sunt militari, venind cu autobuzele «Balkanturist» în fața magazinului «Adam» din imediata vecinătate a Ministerului Forțelor Armate, pe atunci situat în Piața Valter Mărăcineanu".

Astăzi știm că lucrurile nu au luat o turnură dramatică, dar atunci se aștepta atacul și prin această prismă trebuie judecate măsurile luate în ziua de 21 august (și după) de conducerea armatei. Luând în considerarea informațiile puse la dispoziție de diferite organisme specializate, dar și ceea ce se petrecuse în Cehoslovacia – era destul de puțin.

Situația trebuie văzută din două unghiuri: a) al planurilor existente pentru diferitele situații de criză și b) al măsurilor concrete luate pentru apărare. Ascultându-l pe Ceaușescu în balconul CC („nu vom permite nimănui să încalce teritoriul patriei noastre"), oamenii puteau presupune că întregul ansamblu defensiv era aplicat. Planuri existau: Ministerul Forțelor Armate

și Marele Stat Major elaboraseră „Directiva privind apărarea integrității de stat, prin interzicerea pătrunderii pe teritoriu a trupelor străine".

Concepția se baza pe forțele celor două armate, pe comandamentele apărării antiaeriene a teritoriului, al marinei militare, al trupelor de grăniceri, pe trupele de securitate și miliție, pe gărzile patriotice, pe școlile militare, care trebuiau să interzică principalele direcții de pătrundere spre București, Caransebeș, Deva. O parte din marile unități subordonate armatei din București trebuia să apere Capitala de pe un aliniament semicircular, între Munții Vrancei, Galați, litoralul Mării Negre, Giurgiu, Corabia și Râmnicu Vâlcea. Diviziile și brigăzile celeilalte armate interziceau pătrunderea trupelor străine pe direcțiile Oradea–Cluj, Oradea–Deva, Timișoara–Deva, Timișoara–Caransebeș. Marea unitate de tancuri urma să fie folosită pentru respingerea/nimicirea trupelor străine care ar fi străpuns dispozitivul de apărare.

Trupele de apărare antiaeriană executau cercetarea mijloacelor de atac aerian ale armatelor străine; execută apărarea antiaeriană a obiectivelor de importanță economică, politică și militară; participă la nimicirea desantului paraşutat/debarcat.

Marina militară, în cooperare cu divizia din Dobrogea, interzicea debarcarea trupelor străine pe litoral și trecerea acestora peste fluviul Dunărea.

În prima fază, grănicerii aveau misiuni de observare și cercetare, după care, în caz de agresiune, intrau în subordinea armatelor pe al căror teritoriu se aflau.

Pe baza directivei a fost elaborat ordinul ministrului Forțelor Armate, președintelui Consiliului Securității Statului și ministrului Afacerilor Interne privind deschiderea focului asupra trupelor invadatoare. Trupele de toate armele, după ce vor fi folosit mijloacele de care dispun pentru a avertiza trupele străine că au pătruns pe teritoriul României, în cazul că acestea nu își opresc deplasarea, pot deschide focul fără alt ordin de la eșaloanele lor superioare. Similar urmau să procedeze artileria antiaeriană și marina (navele de luptă trebuiau să reacționeze de la un aliniament depărtat la 5 mile față de litoral).

În această activitate laborioasă de elaborare a planurilor operative, fostul şef al Marelui Stat Major, generalul Ion Gheorghe, o apreciază pe aceea desfăşurată de Comandamentul Geniului care a făcut „cele mai multe şi mai ingenioase propuneri de a acţiona, vizând nu numai trupele de geniu din subordinea sa, ci şi alte trupe subordonate altor comandamente. Propunerile acestuia conţineau un diapazon întins de măsuri pornind de la alegerea celor mai indicate câmpuri de mine antitanc şi antiinfanterie, pregătirea pentru distrugere în caz de nevoie a unor poduri şi tuneluri de cale ferată, crearea de şanţuri antitanc obişnuite şi chiar folosirea canalurilor de irigaţie şi a digurilor, reconsiderarea unor puncte de sprijin din fostele fortificaţii, pregătirea pentru blocarea trecătorilor din Munţii Carpaţi etc. şi până la pregătirea pentru distrugere a capului de pod de pe malul românesc al podului de peste Dunăre, Giurgiu–Ruse. În ceea ce priveşte această ultimă măsură, s-au făcut mai multe variante. Cea care a fost aleasă i-a fost raportată lui Nicolae Ceauşescu care a aprobat-o ordonând să fie pregătită, dar să nu se treacă la aplicarea ei decât cu aprobarea sa expresă".

Aşadar, directive şi planuri existau, dar materializarea lor (intrarea trupelor în dispozitiv şi tot ce reprezenta continuarea acestei operaţii) depindea exclusiv de Ceauşescu[97], lucru foarte important prin prisma evoluţiei sale.

Între timp la Praga, în faţa determinării populaţiei civile de a-şi apăra reformele şi liderii, sovieticii au fost obligaţi să recunoască vechea conducere a PCC (Dubček şi ceilalţi) şi a guvernului (Černík). De altfel, chiar în ziua de 22 august, în condiţii deosebite, cu circa două săptămâni înaintea datei fixate, se deschiseseră lucrările celui de-al XIV-lea Congres al partidului comunist. Cei 946 delegaţi prezenţi* (mai mult de 50% din

[97] Generalul Ion Gheorghe notează că Ceauşescu a dispus „să nu facem nici un fel de deplasări de trupe decât la ordinul său".

* Câteva zile mai târziu, referindu-se la aceste lucrări, Ceauşescu va declara că „noi considerăm legal constituit Congresul pentru că delegaţii au fost aleşi în conferinţe. Faptul că s-a întrunit ilegal se datoreşte condiţiilor care li s-au creat" (ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 135/1968, f. 8).

cei aleşi) au reconfirmat în CC pe conducătorii „primăverii de la Praga". În schimb nu au fost aleşi Bil'ak, Indra, Kolder şi colegii lor care îi chemaseră pe sovietici[98]. Sperând să înfrângă rezistenţa şi să găsească colaboraţionişti pentru formarea unui guvern (care să fie acceptaţi de preşedintele Svoboda), sovieticii au adus cea mai mare parte a Comitetului Executiv al Prezidium-ului la Moscova, unde Brejnev şi ceilalţi responsabili s-au purtat fără milă[99].

Criza în care intrase blocul estic datorită intervenţiei celor cinci determină Bucureştii să-şi îndrepte privirile spre capitalele occidentale[100]. „Vin americanii?" era întrebarea aflată pe buzele tuturor.

Ce materiale furnizează diplomaţii români[101], dar mai ales ce determină informaţia transmisă de aceştia? Dintre toate telegramele, cele mai aşteptate erau, desigur, cele de la Washington, acolo unde, deşi aflase de invazie, Preşedintele plecase la „fermă"[102].

---

98 AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegramele nr. 78 001 şi 78 017/ 22 august.

99 R. J. Crampton, *op. cit.*, pp. 336-337. A se vedea şi Nota de informare pe care a întocmit-o tânărul diplomat Ghiţă Alexandru de la Direcţia I a MAE, după discuţiile avute în a doua parte a lunii noiembrie 1968 cu Miroslav Galuska, ministrul Culturii şi Informaţiilor din RSC, Stefan Brencic, ministru-împuternicit cu Cultura şi Informaţiile din Slovacia, şi alte persoane oficiale din delegaţia cehoslovacă aflată în România pentru încheierea noului acord bilateral de colaborare culturală (Arhiva MAE).

100 Pentru a descifra resorturile acţiunii/poziţiei diferitelor cancelarii occidentale, a se vedea articolul lui Laurenţiu Constantiniu, *Aşteptându-l pe Godot*, în „Dosarele istoriei", nr. 5/1998, pp. 36-38.

101 Potrivit telegramei circulare a MAE nr.01/004040/21 august, ambasadorii români în relaţiile cu persoanele oficiale din statele în care erau acreditaţi trebuiau să se bazeze pe Comunicarea MAE (21.08) şi Declaraţia Marii Adunări Naţionale (22.08).

102 Tom Blanton, director executiv la The National Security Archive, mi-a transmis copia unei minute redactate în şedinţa Consiliului Naţional al Securităţii (NSC), întrunit de urgenţă noaptea târziu, pe 20 august. După ce au trecut în revistă informaţiile pe care le aveau şi cele pe care le-au obţinut de la ambasadorul sovietic Dobrînin, membrii NSC s-au adâncit în studierea posi-

Primele întâlniri (după invazie) ale ambasadorului Corneliu Bogdan cu responsabili de la Washington s-au produs pe 22 august, când a conferit cu Mike Mansfield, liderul majorității democrate din Senat, care l-a întrebat dacă „deține vreo informație concretă cu privire la o primejdie directă împotriva României". Replica reprezentantului Bucureștilor a fost... diplomatică: personal nu dispun de asemenea informații, dar și în România pot fi „descoperite tendințe contrarevoluționare", dacă cineva își propune acest lucru[103].

A doua zi, Bogdan l-a vizitat pe Charles Bohlen, adjunctul Subsecretarului de Stat pentru Afaceri Politice, din ale cărui analize a desprins concluzia că „SUA caută să menajeze raporturile sale cu URSS"[104]. Așadar, reținere în abordarea problemei cehoslovace. În fond, cum spunea Președintele „o țară comunistă a invadat o altă țară comunistă". Cu alte cuvinte, „este zona lor de influență".

Londra era și mai tranșantă: „guvernul britanic – transmitea G. Anghelescu la 22 august – în conformitate cu linia stabilită în cadrul NATO se va limita la declarații de condamnare și nu va întreprinde și alte măsuri, considerând că în fond este vorba de o chestiune internă a lagărului socialist. Secretarul de Stat al Foreign Office-ului, Michael Stewart (care după invazie și-a anulat vizitele în Ungaria și Bulgaria, dar a reconfirmat-o pe cea din România), „a declarat în cadrul unei conferințe de presă, ca răspuns la o

---

bilităților de reacție ale SUA. Ele au fost sintetizate de Secretarul de Stat, Dean Rusk, cu cuvintele: „Nu este mare lucru pe care să-l facem, dacă ei /cehoslovacii/ nu vor face nimic. Putem să-i sprijinim la ONU și prin USIA/Agenția de informații a SUA/. Dacă o facem, ei /sovieticii/ pot să exercite presiune în Vest, în special în Berlin. Hrușciov numea Berlinul testiculele Occidentului și când dorea să creeze presiune le strângea". La rândul său, vicepreședintele Hubert Humphrey declara că „suntem într-o situație mult mai delicată decât aceea din timpul /revoluției/ din Ungaria, din cauza dezvoltării relațiilor cu URSS". O prezentare și o analiză foarte precise la Clark Clifford (with Richard Holbrooke), *Counsel to the President*, New York, 1991, pp. 560-562.

[103] AMAE, fond Telegrame Washington (august 1968), telegrama nr. 92 479/22 august.

[104] Ibidem, telegrama nr. 92 485/23 august.

întrebare legată de posibilitatea atacării României, că aceasta nu este inevitabilă, dar nici o țară din regiunea respectivă nu se poate simți în completă siguranță". De asemenea, a explicat că „România este membră a Tratatului de la Varșovia și nu se poate bucura de apărare din partea țărilor NATO", astfel că repetarea situației „ar fi vorba tot de o chestiune internă a Tratatului de la Varșovia și că nu s-ar pune problema unui amestec din afară". În același timp se strecoară o idee, vizibilă în telegrame sosite și din alte capitale (care poate fi confirmată numai de studierea presei și arhivelor diplomatice ale statelor respective) și care va induce o anumită stare de spirit la nivelul factorilor decizionali români: „Se exprimă încrederea că România va acționa și în viitor cu prudență pentru a nu da prilej – căutat de sovietici – de încercări directe de schimbare a orientării actuale a țării noastre".

Concluziile venite de peste Canal sau de peste Ocean nu erau deloc încurajatoare: deși se nega politica sferelor de influență, invadarea Cehoslovaciei era considerată o problemă internă a Pactului de la Varșovia; prelungirea situației în România este, de asemenea, o afacere a blocului comunist; dată fiind apartenența României la pact, ea nu va putea fi sprijinită militar; așa că România să-și desfășoare politica cu prudență. Cel puțin acestea sunt punctele centrale ale telegramelor trimise de oficiile diplomatice românești din cele mai importante capitale NATO, în primele două zile după producerea invaziei.

O notă distonantă din Germania Federală[105], dar care singură nu putea face nimic.

Situația impunea consultări și Ceaușescu se suie în tren și pleacă la Tito. Cei doi lideri s-au întâlnit, pe 24 august, la Vârșeț*.

[105] Ibidem, fond Telegrame Bonn (august 1968), telegrama nr. 55 652/24 august.

* Ideea apăruse cu o zi înainte în cadrul Comitetului Executiv și se cristalizase sub forma unei consfătuiri multilaterale care ar fi urmat să se desfășoare la Praga și la care să se discute, evident, situația creată la 21 august. Ea trebuia pregătită de o serie de discuții bilaterale. Au fost trimise scrisori în acest sens. Întâlnirea cu iugoslavii era prima din cele preconizate. De fapt, așa cum se va vedea din stenogramă a fost mai mult decât se anticipase. Stenograma întâlnirii a fost publicată parțial de prof. Ioan Scurtu în „Magazin istoric", nr. 2/1998.

În debutul discuției, conducătorii român și iugoslav s-au informat reciproc asupra vizitelor și convorbirilor ce le-au avut fiecare cu Dubček înaintea pătrunderii trupelor „celor cinci" în Cehoslovacia. După care, oaspetele (Ceaușescu) evidențiază concepția care a guvernat atitudinea partidului în momentele următoare invaziei: ședința Comitetului Executiv, plenara CC, adunarea din Piața Palatului și sesiunea Marii Adunări Naționale.

Ceea ce ni se pare că trebuie remarcat sunt accentele „legaliste" din expunerea lui Ceaușescu: nici o acțiune în afara celor trasate/aprobate de guvernul legal, de președintele Svoboda, ca o premisă a poziției de non-provocare. Nu guvern în exil (spre care, se pare, că îi împingea Belgrad-ul la un moment dat), nu ridicarea problemei invaziei la ONU: „Noi am spus că acum, când Svoboda e la Moscova și duce această convorbire /pe 23 august, iar Ota Šik, viceprim-ministru al Cehoslovaciei se afla la București/, nu e bine să îngreuneze situația. Și a căzut de acord cu acest punct de vedere și credem că e bine de procedat așa ca să ajutăm la clarificarea lucrurilor". Singura poziție care poate fi susținută și care poate capacita opinia publică internațională este „lupta politică pentru ducerea procesului /de reforme/ în continuare. Esențial va trebui insistat pe retragerea trupelor și neamestecul în treburile lor interne. Ca prim obiectiv, după părerea noastră, și i-am spus și lui tov. Šik, să se creeze condiții ca guvernul, partidul și parlamentul să poată să-și desfășoare activitatea normal. Și aceste organe să discute cu cei 5. Și o poziție principială poate fi susținută și de poporul ceh și din afară și nici cei 5 nu pot combate această cerere".

Oricum, îi spune Ceaușescu lui Tito, pentru că nu știi la ce să te aștepți cu aceștia, noi am luat hotărârea să ne apărăm în cazul unei invazii și am decis ca prezența trupelor străine să nu se poată face decât în baza unui act aprobat de Marea Adunare Națională.

La rândul său, Iosip Broz Tito îl informează pe omologul său că în cadrul plenarei CC al UCI, desfășurată pe 23 august, s-a decis că „vom apăra independența noastră cu toate mij-

loacele, ca să nu-şi facă nimeni iluzii – inclusiv mijloace militare, şi în această direcţie ne orientăm... Însă şi noi ne gândim – se autotemperează Tito – să evităm orice exagerare şi lucruri care pot fi provocatoare, deoarece şi noi vrem să avem relaţii bune cu Uniunea Sovietică".

Până în acest punct cei doi lideri comunişti s-au înţeles: noi ne apărăm, voi vă apăraţi, suntem legalişti. Necazul se iveşte atunci când Emil Bodnăraş începe să explice problema strategică a României (izolarea ei pe 4/5 din lungimea frontierelor şi necesitatea de a avea un flanc deschis – „avem în vedere sectorul Timişoara şi Tr. Severin" – prin care să se efectueze aprovizionarea armatei române în caz de conflict şi la nevoie să fie folosit pentru retragerea trupelor şi a autorităţilor în Iugoslavia) şi îl întreabă pe Tito „dacă putem conta pe concursul dv. ca acest coridor să rămână deschis şi să fie apărat".

După Bodnăraş şi Ceauşescu îl presează pe Mareşal să obţină un răspuns care să rezolve, fie şi parţial, cadrul strategic românesc. Strâns cu uşa, acesta este de acord cu retragerea, dar armamentul trupelor române va fi luat în custodie de armata iugoslavă. Ştiţi – declară Tito – este o problemă de drept internaţional şi nici nu vrem să-i supărăm. „Trebuie să vă spun – începe să se retranşeze liderul de la Belgrad – că la noi e situaţia foarte grea pe graniţa italiană. Noi trebuie să avem acolo forţe foarte întărite. Avem informaţii că militarii italieni se gândesc ca în cazul că Iugoslavia ar avea greutăţi să recâştige toate teritoriile iugoslave luate la război... De aceea eu insist să folosim toate mijloacele legale ca să evităm o asemenea situaţie ca italienii să folosească aceasta... Avem informaţii că italienii contează şi pe Albania. În Albania se desfăşoară o campanie pentru Kosovo şi acolo trebuie să menţinem forţe. Trebuie să menţinem şi faţă de Bulgaria şi faţă de Grecia, aşa că nu suntem într-o poziţie cu nimic mai bună decât dv".

Pricepând încotro bate vântul prin Iugoslavia, Ceauşescu se înscrie pe acelaşi traseu – „să vedem cum am putea acţiona în direcţia aceasta de a preveni". Văzându-l, Tito plusează: „Eu cred că e bine ca dv să folosiţi cât mai mult luarea de poziţie

pozitivă, ca țară socialistă, și în ceea ce privește relațiile pe care le doriți cu țările socialiste, în așa fel încât nimeni să nu poată spune că aveți o comportare negativă care să creeze pretexte pentru ceva. Să subliniați că rămâneți fideli Tratatului de la Varșovia, fără a sublinia acum necesitatea unor îmbunătățiri, în așa fel încât să rămână fără pretext, nici un fel de pretext pentru ei pentru a lua astfel de măsuri/militare/".

Convins, dacă nu cumva Tito bătea la o ușă de acum deschisă, Ceaușescu va declara că va transfera accentul pe problema politică...

Așadar, semnalele venite din Occident erau cele care erau[106], Tito se comportase cum am văzut, la Moscova, prin compromisuri grele pentru ei, cehoslovacii reușiseră să-i determine pe sovietici să accepte în continuare echipa Dubček, ce-i mai rămânea lui Ceaușescu de făcut ca să-și conserve (să nu fie îndepărtat) și să-și lărgească puterea. Mai întâi „să nu fie mai Dubček decât Dubček" și, apoi, să folosească în beneficiul propriu extraordinara imagine ce și-o făurise în august 1968.

Repoziționarea lui Ceaușescu față de criza cehoslovacă se face simțită în cadrul ședinței Comitetului Executiv din ziua de 25 august în care s-au discutat evoluția situației din blocul est-european după invazie și măsurile întreprinse de România. Membrii CE sunt informați asupra întâlnirii de la Vârșeț, a convorbirii Ceaușescu–Basov (ambasadorul URSS) din dimineața lui 25 august, înaintea deschiderii lucrărilor CE, și cu privire la scrisoarea pe care PCR a primit-o din partea Politbiro-ului al CC

---

[106] Amestecate, cele bune (mesajul președintelui Johnson și știrea Dobrînin – URSS nu intenționează să intre cu trupele în România – venită prin filiera Rusk la 23 august /*FRUS*, vol. XVII, doc. nr. 87/) cu cele mai puțin bune (relative la o implicare doar diplomatică și aceea nu foarte fermă în cazul unei invazii în România, a se vedea ședința de urgență a NSC din 20 august). Este adevărat că într-o conversație cu Dobrînin, la 30 august, Rusk își exprimă „adânca îngrijorare" față de o posibilă repetare a operației „Dunărea" și speranța că URSS nu se gândește să folosească din nou forța militară împotriva vreunui alt stat din Europa de Est, dar nu suntem convinși că factorii decizionali americani ar fi fost dispuși la o atitudine dură într-un asemenea caz (*Ibidem*, doc. nr. 165).

al PCUS. Ei decid, de asemenea, ce trebuie răspuns la mesajul conducerii sovietice[107].

Ideea centrală care unește și este prezentă în toate luările de cuvânt este a legalismului. Ceaușescu i-o spusese cu două zile înainte lui Șik și o reia: „noi să pornim de la recunoașterea a ceea ce a hotărât Congresul dacă ei consideră aceasta just, adică Congresul lor, și noi să sprijinim aceasta"[108]. Și mai departe, în legătură cu unele idei ce se vehiculaseră prin diferite medii (convocarea unei ședințe speciale a Adunării ONU), „noi nu susținem nici o altă acțiune de convocare a ONU, decât dacă guvernul legal și președintele cer acest lucru".

Mai mult decât atât. A dispărut zelul „războinic". Sigur că în diferite cercuri închise ale puterii se reafirmă voința de a respinge o invazie, dar deschis, în public nu mai este expusă cu aceeași tărie ca în 21 august. I s-a pus surdină. Cuvântările de la Brașov, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc și Odorheiul Secuiesc din 26 august sunt ilustrative. Să-și fi dat seama că o poziție de forță era o atitudine contraproductivă pentru țară, pentru el? Interveniseră oare alte elemente? La această ultimă întrebare răspunsul este: da. Mesajele din capitalele occidentale, atitudinea negativă a lui Tito, poate discuția cu Basov îl vor fi adus între alte coordonate. Numai așa se poate explica de ce în ședința CE din 25 august, a declarat că „suntem hotărâți să facem totul ca să acționăm să se evite orice încordare". Iar pentru aceasta să dezvoltăm întâlnirile bi și multilaterale în care să se caute soluții politice (care au „murit înainte de a se naște". De pildă, de la Budapesta s-a răspuns, la începutul lui septembrie, că ei sprijină orice convorbire menită să consolideze situația, dar o consfătuire a partidelor comuniste din Europa, la Praga, nu mai este opor-

---

[107] Până în acest moment cunoaștem conținutul discuției Ceaușescu–Basov numai din relatarea primului din cadrul Comitetului Executiv. Partea sovietică a realizat o stenogramă care, desigur, se află în arhivele de la Moscova.

[108] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 135/1968, f. 8.

tună din moment se sovieticii s-au înţeles cu cehoslovacii asupra măsurilor de urmat. Agreează însă un *summit* bilateral[109]).

Din felul în care discută cu ambasadorul Basov se vede intenţia de a detensiona atmosfera. „«Izvestia» – declară Ceauşescu – are părerea însă că sprijinind guvernul legal şi pe preşedintele Republicii, Svoboda, Comitetul Central – şi am spus pe Dubček – înseamnă a sprijini elementele contrarevoluţionare. Ne miră interpretarea aceasta a unui ziar al guvernului sovietic. Eu îmi pun întrebarea: să publicăm în «Scânteia» acest articol? Va servi aceasta prieteniei româno-sovietice? Sau chiar declaraţia TASS de aseară, în care se afirmă că România face corp cu imperialiştii? Să publicăm declaraţia aceasta în România? Normal ar trebui s-o publicăm. Dar ne întrebăm:va servi aceasta prieteniei româno-sovietice?"[110]. Liderul regimului de la Bucureşti merge şi mai departe: „tocmai în perioada aceasta de frământări şi de încordare, deşi într-un şir de probleme avem păreri deosebite, inclusiv în problema cehoslovacă, am căutat să punem un accent deosebit tocmai pe relaţiile de prietenie cu Uniunea Sovietică şi să subliniem – şi în cuvântările mele şi ale tovarăşului Maurer – şi în documentele de la Marea Adunare Naţională, aceasta. Am făcut aceasta tocmai pentru a nu lăsa nici un moment impresia în rândul poporului faptul că în unele probleme avem păreri deosebite şi că trebuie pusă în discuţie prietenia dintre Partidul Comunist Român şi Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre popoarele român şi sovietic"[111]. Şi nu trecuseră decât 96 ore de la „cuvântarea din balcon"...

Chiar a doua zi Ceauşescu dă semnalul că lucrurile au reintrat în normal: „este bine să mergem şi prin ţară, că mai sunt şi probleme de rezolvat şi să mai participăm şi la adunările cu activul de partid, cu oamenii muncii, să nu stăm numai aici...

---

[109] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 470, f. 32.

[110] ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 135/1968, f. 13.

[111] Ibidem.

Am început chiar de astăzi cu plecarea mea și a tovarășilor Ion Gheorghe Maurer, János Fazekás și Vasile Patilineț, dar ne-am gândit că fiecare tovarăș să meargă într-un județ, două. Se poate sta acolo și două zile"[112]. Pericolul, deci, dispăruse, criza fusese detensionată, iar oamenii se puteau reîntoarce la treburile lor. Și Ceaușescu putea începe să culeagă roadele atitudinii sale.

Convorbirile bilaterale sovieto-cehoslovace, începute și desfășurate într-o conjunctură tragică pentru ultimii, s-au încheiat pe 26 august. Primele informații vorbesc despre „condiții grele, dar nu a fost o altă ieșire": granița ceho-(vest)germană să fie apărată de trupe sovietice; reintroducerea cenzurii; schimbări în guvern[113]. Protocolul care anunța finalul discuțiilor prilejuiește una dintre ultimele luări de poziție ale PCR din toamna anului 1968 față de criza cehoslovacă și el a fost elaborat în aceeași manieră legalistă, non-provocatoare, menținând un „cap de pod" în opinia publică cehoslovacă: „Comitetul Executiv al CC al PCR își exprimă încrederea că Partidul Comunist din Cehoslovacia, poporul cehoslovac, în strânsă unitate în jurul conducerii de partid și de stat, vor depăși aceste momente grele și vor asigura mersul înainte cu succes al construcției socialiste. În numele întregului nostru partid, al întregului popor român, în spiritul prieteniei frățești româno-cehoslovace, Comitetul Executiv exprimă comuniștilor din Cehoslovacia, popoarelor ceh și slovac, sentimentele sale de caldă simpatie, de sprijin și deplină solidaritate internațională".

Desigur, de cu totul alt gen decât cea arătată de „cei cinci".

Politica României față de evenimentele lunii august a fost atent monitorizată, i-am spune astăzi. Nu atât de occidentali, care continuau să considere invazia din Cehoslovacia o problemă internă a blocului estic (deși recunoșteau că se încalcă dreptul la libera decizie a unui stat mic), cât de vecinii de palier

[112] Ibidem, dosar nr. 138/1968, f. 14.

[113] AMAE, fond Telegrame Praga (august 1968), telegrama nr. 78 059/27 august.

(geopolitic). Nu am avut acces la tot ceea ce ne-am fi dorit astfel ca să putem oferi o imagine globală, dar analiza efectuată în Comitetul Politic al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, la 27 august, poate ține locul celorlalte. „Pozițiile oficiale română și iugoslavă – se subliniază în document – concordă în mai multe privințe: neagă că a existat un pericol de contrarevoluție în Cehoslovacia; consideră acțiunea militară a celor cinci țări socialiste o imixtiune samavolnică în treburile interne ale unei țări socialiste, care lezează fundamental suveranitatea națională, normele relațiilor între țările socialiste și partidele frățești și aduce daune grave mișcării comuniste și muncitorești internaționale; acțiunea militară a avut loc pe baza unui pretext care poate fi folosit și împotriva altor țări; măsura luată de cele cinci țări socialiste are drept obiectiv împiedicarea democratizării în Cehoslovacia.

Atât iugoslavii, cât și românii au protestat la guvernele celor cinci țări socialiste datorită intrării trupelor aliate pe teritoriul Cehoslovaciei și în ambele țări s-au luat măsuri militare și de altă natură. Măsurile au, în parte, o tendință politică pe plan intern, pentru că în acest fel se dorește susținerea politicii lor /a conducătorilor/, însă din punct de vedere obiectiv ei ajută politica și propaganda antisovietică a imperialiștilor. Efectivul forțelor armate, caracterul grupării și activității acestora atestă, atât în România, cât și în Iugoslavia, o pregătire pentru apărare.

După acordul sovieto-cehoslovac critica, din partea română, a acțiunii militare a celor cinci țări socialiste s-a mai atenuat – menținându-și însă poziția anterioară –, acordul fiind apreciat ca un punct de pornire în soluționarea politică. Din partea iugoslavă critica celor cinci țări socialiste este tot mai intensă, apreciind acordul sovieto-cehoslovac drept un acord impus".

Față de cele sesizate, forul de conducere al PMSU recomanda următorul *modus vivendi*: „În legătură cu România și Iugoslavia, respingând cu fermitate atacurile lor nedrepte, apărându-ne pozițiile noastre drepte (!), ne străduim pentru nor-

malizarea şi dezvoltarea relaţiilor noastre bilaterale în domeniile de stat, social, cultural, economic, comercial. Trebuie să aducem la cunoştinţa conducătorilor români şi iugoslavi, într-o formă corespunzătoare, că propaganda occidentală cu privire la pericolul atacării lor şi propria lor îngrijorare sunt nefondate"[114].

[114] MKS, 288, fond 5, dosar nr. 471, ff. 50-51, 62.

ÎN LOC DE CONCLUZII...

...vom încerca să prezentăm, pe scurt, datele esențiale ale problemei supuse dezbaterii aici.

După informațiile aflate la dispoziția forurilor decizionale, la 21 august România se afla într-o situație critică, putând fi invadată: de jur-împrejur, în URSS, Ungaria și Bulgaria se aflau aproximativ 20 de mari unități la distanțe variabile de frontiera comună și care, în viziunea aceloraşi instanțe, puteau repeta scenariul operației „Dunărea". Care ar fi fost soluțiile pentru apărare?

Politica externă a unei țări are ca principal obiectiv apărarea frontierelor prin mijloacele de care dispune. Iar instrumentele sunt: sisteme de alianțe bi și multilaterale care să confere, într-o situație limită, suport.

Care era situația României? Şi ce putea face diplomația ei pentru a obține și a oferi un reazem ?

Din 1955, România era parte a Tratatului de la Varşovia (nu discutăm aici despre adevăratele motive ce au determinat conducerea moscovită să-l creeze, nici despre organizarea lui sau relațiile dintre membrii săi, obișnuiți sau de la vârf, nici despre cum se exercita comanda și nici despre rolul său în viața internațională; toate acestea au nevoie de o carte), sistem politico-militar care asigura tuturor membrilor săi apărarea independenței și integrității în cazul unui atac imperialist. Cel puțin teoretic. Aceeași situație era și în 1968.

Dar ce te faci, cum reacționezi când tocmai cel pus să te apere te atacă? Unde să te duci după ajutor? La NATO? Ce transmitea G. Anghelescu de la Londra pune în evidență că nu

erai bine primit: România era în zona de influență a URSS... De altfel, nici Bucureștii nu concepeau un asemenea demers. Sigur, gestul lui Ceaușescu a fost aplaudat, el a fost invitat în marile capitale occidentale, a conferit cu mai-marii zilei, s-au realizat proiecte de cooperare economică, științifică, culturală, prestigiul țării și al său personal au sporit, dar nimeni nu ar fi fost dispus la o atitudine fermă cu altfel de mijloace de exprimare decât cele diplomatice. România era doar un partener.

Ce alte instrumente de susținere existau?

ONU? Nu avea capacitatea practică de a apăra statele membre de vreo agresiune. Și cum putea ONU reacționa când se primea câte un mesaj ca acela al lui Malik din 21 august?

Iugoslavia? Am văzut poziția lui Tito exprimată la întrevederea de la Vârșeț: nu prea vă putem ajuta că ne atacă italienii pentru a ocupa litoralul adriatic...

Și atunci? Rămâneau numai mijloacele de susținere internă: națiunea și armata.

Manifestația de la 21 august dovedise o extraordinară stare de spirit existentă în opinia publică. Era pentru prima oară, și ultima, când ea a răspuns „chemării partidului", nu pentru a apăra partidul și pe Ceaușescu (cum dorea Manea Mănescu), ci mai ales datorită unei trăsături dominante în ultimele decenii: antisovietismul. Ceaușescu va realiza această aprehensiune a maselor, dar o va detuma spre folosul propriu. În fond, nu puteai să lupți împotriva Uniunii Sovietice, a comunismului deci, sub steagul unui partid comunist.

Partidul crease gărzile patriotice. Când Ceaușescu a anunțat formarea lor, mulțimea adunată în Piața Palatului a răspuns cu „aplauze, urale puternice, prelungite". Dar ce capacitate operativă reală aveau în acel moment, dacă luăm în considerare lipsa lor de instruire și dotarea cu armament învechit (faimoasele PPS-uri care făcuseră războiul) și mai ales faptul că nu dispuseseră de timpul material pentru a intra în posesia celorlalte mijloace necesare ducerii acțiunilor de luptă: de transport, de comunicații.

Armata era instrumentul statului abilitat pentru apărare. Invazia din Cehoslovacia surprinsese organismul militar fără

planurile de apărare aplicabile într-un asemenea caz (cum să închipui un război în care URSS este agresor?), fără o industrie de apărare, fără structuri moderne de conducere (exista un Consiliu Suprem de Apărare, dar la acea dată el nu avea un aparat propriu, funcționând cu personalul Marelui Stat Major), dar mai ales fără o doctrină națională de apărare.

Cu ocazia acțiunilor specifice derulate de MFA și MStM în august 1968 s-au putut constata, scrie generalul Ion Gheorghe, deficiențe „în organizarea și dispunerea marilor unități pe teritoriul țării, inclusiv a unor depozite de armament și muniție. A fost, deci, necesar să se revadă și să se îmbunătățească urgent dislocarea marilor unități și unităților în teritoriu, nu numai a celor aparținând armatei, dar și a unor unități și subunități ale Ministerului Afacerilor Interne și ale Consiliului Securității Statului".

Abia după „liniștirea apelor" în a doua jumătate a lunii septembrie au „fost înființate două mari unități mecanizate (la Brăila și Dej), una de tancuri (în București) și alta de vânători de munte (la Curtea de Argeș), precum și câteva subunități de vânători de munte cu altă subordonare. S-a revăzut, de asemenea, amplasarea depozitelor, în primul rând a celor de armament, muniție și hrană, inclusiv depozitul de arhivă al MFA și depozitul de hărți, aducându-se corectivele necesare celor existente și înființându-se altele, în special în zonele muntoase".

Și tot *după* s-a îmbunătățit modul de conducere a trupelor, s-a revăzut amplasarea punctelor de comandă de la diferite niveluri și s-au multiplicat acțiunile pentru îmbunătățirea pregătirii operative a teritoriului. Simptomatic este că din 36 activități „executate, începute sau care urmează a fi executate" de armată cea mai mare parte aveau ca termen de finalizare primul semestru al anului 1969[1]. Și nu erau dintre cele mai neimportante, de pildă „Elaborarea unor variante de întrebuințare a forțelor armate" sau „Revederea necesarului dotării

[1] Arhivele Militare Române, fond Direcția Operații, dosar nr. 5/vol. 1, ff. 49-56.

forțelor armate în ideea creșterii ponderii mijloacelor antitanc și tancuri" sau „Întocmirea de planuri de apărare a aerodromurilor principale cu suficente forțe militare și civile, pregătirea de distrugeri pe acestea pentru ca la ordin să fie făcute inutilizabile".

Având în vedere toate acestea și reîntorcându-ne la cele câteva aprecieri amintite în *Cuvânt înainte* întrebăm: ce era în gestul lui Ceaușescu din august '68? Curaj, nesăbuință sau, cum i-am spune astăzi, o reală capacitate de gestionare a unei crize politico-militare?

Probabil că din toate câte puțin și deasupra o abilitate teribilă de a folosi și cele mai mici avantaje dintr-o situație pentru sine.

Dacă discutăm în termenii *Realpolitik*, evoluția lui dovedește că după primul val (atunci când a ieșit în fața tigrului, cum spune Bârlădeanu) a realizat că trebuie să se înțeleagă cu nr. 1 din alianță. Își menține o aură de independent, de „copil teribil" al comunismului, dar nu pune în discuție apartenența țării la Pactul de la Varșovia și curând reformele/liberalizările interne, atâtea câte vor fi fost, au înghețat.

Necesare dezvoltări

Sunt primul care recunosc necesitatea continuării cercetării acestui subiect. Intenția mea a fost de a deschide un drum, de a oferi un punct de sprijin celor ce se vor încumeta să meargă mai departe și pentru aceștia sugerez unele posibile direcții de urmat.

Una este cea diplomatică. Tabloul politicii externe derulate de România în anii '60 trebuie completat cu două mari probleme: (vest)germană și israeliană. Nu este nevoie să mai marcăm aici importanța reluării/menținerii relațiilor diplomatice cu respectivele state, ecoul avut în cercurile politice comuniste și occidentale.

De același segment de activitate țin și acțiunile desfășurate de România în diferite organisme internaționale; este perioada

în care reprezentantul său, Corneliu Mănescu, asigura președinția Adunării Generale a ONU.

Toate ar întregi demersul meu.

Chiar și rapoartele diplomatice trimise de reprezentanții României din diferite capitale pot constitui, la rându-le, subiect de studiu. S-ar urmări, acuratețea informației, actualitatea ei, s-ar compara cu alte documente devenite, între timp, disponibile cercetătorilor. Și mai importantă este posibilitatea de a analiza felul în care informația concentrată în Centrala MAE era prelucrată, transmisă forului de decizie și, cu deosebire, modul în care a fost folosită.

Cel care se va opri asupra acestui domeniu va avea de rezolvat o problemă care ține de nivelul relațiilor din interiorul cercului puterii. Este vorba de raportul dintre puterea politică (exercitată de partidul comunist) și segmentele puterii de stat, în acest caz Ministerul Afacerilor Externe. Ce se întâmplă pe drumul care la un capăt îl are, de pildă pe Ion Obradovici, și la celălalt pe Ceaușescu, cine intervine pe acest flux de nu se reîntâlnesc în luările de poziție ale ultimului, chiar din cerc închis, toate informațiile parvenite de la Praga (sau Berlin sau etc.) și nici nu se regăsesc în acte decizionale.

De exemplu, mai toți ambasadorii români acreditați în capitalele occidentale accentuează asupra interesului ce se manifesta la nivel decizional relativ la necesitatea adoptării de către România a unei poziții ponderate, non-provocatoare. Aceasta se vede: Ceaușescu, din 23-24 august, își domolește atitudinile. Dacă în „cuvântarea din balcon" nu rostește nici măcar o singură dată numele Uniunii Sovietice, peste câteva zile doar, la Brașov, consideră că „nimic nu poate împiedica buna colaborare, prietenia dintre România și Uniunea Sovietică". Și mai departe: „Nu există nici o problemă care să poată constitui motiv de neînțelegere între popoarele noastre". Pozițiile în problema CAER, a tratatului bilateral și a celui de la Varșovia parcă nici nu fuseseră luate...

Așadar, apelul la calmare venit din Occident prin filiera ambasadorilor se materializează.

Altceva se întâmplă cu informațiile privind concentrarea trupelor sovietice, poloneze și germane la granițele Cehoslovaciei înaintea producerii invaziei. Semnalele erau clare, ele sunt transmise de Ghenea de la Berlin și de (după notele generalului Ion Gheorghe) atașații militari. Cu toate acestea, aproape nimic nu se produce în palierul militar, care să evidențieze că forurile de conducere au înțeles gravitatea situației. Și erau lucrări de statmajor care se puteau elabora la timp, fără a aștepta ireparabilul și fără a trezi suspiciunea vecinilor. Era clară o defecțiune la un anumit nivel. Pentru ca militarii să declanșeze acțiunea era nevoie de o decizie politică. Or, ea nu a venit decât după invazie.

Aceasta este dimensiunea diplomatică care așteaptă o cercetare cât mai în profunzime, pentru a putea oferi o privire cât mai amplă.

Unul dintre cei mai implicați *decision-makers* în politica americană a anilor '50-'60 a fost McGeorge Bundy, cel care, până cu puțin înaintea evenimentelor descrise în această carte, era asistentul special al Președintelui pentru problemele securității naționale. El obișnuia să spună că „în inima afacerilor externe se află relația dintre politică și puterea militară".

Este cea de-a doua direcție care reclamă dezvoltarea investigației, fiind indispensabilă studierea relației existente între Armata română și Pactul de la Varșovia, a locului deținut de organismul militar românesc în cadrul alianței, a misiunilor acestuia, a gradului de integrare.

Nu este totul să spui: au fost sovieticii aici, am avut pe cap celula de criză a Tratatului și din acest motiv nu s-a putut face nimic, să nu-i supărăm. Dar celula de criză a rămas, după unele informații, până în 1989 și chiar și în aceste condiții s-a adoptat o doctrină națională, s-a dezvoltat industria de apărare, s-a articulat un sistem național de apărare. Și atunci, de ce din 1958 (când au plecat trupele sovietice) timp de mai bine de 10 ani nu s-au mișcat lucrurile? Poate documentele conțin răspunsurile.

Potrivit celor scrise sau povestite de generalul Ion Gheorghe, informațiile militare au aprovizionat conducerea superioară a statului cu cele mai fierbinți date din zonele de conflict. Demer-

surile efectuate în vederea cercetării nu au fost încununate de succes până acum.

Dar întrebările de mai sus şi multe altele persistă. Răspunsurile se află în arhive şi este nevoie de înţelegerea celor care le deţin pentru a le „elibera".

ANEXE

1. Înregistrare din tratativele delegațiilor PCC și RSR din ziua de 15 august 1968

Tov. Dubček a inaugurat tratativele prin salutul de bun venit adresat prietenilor români și imediat, în introducere, în numele CC al PCC, al președintelui și guvernului RSC a mulțumit pentru simpatia și sprijinul poporului român, pe care partidul și poporul nostru l-au receptat pe parcursul întregii perioade de după ianuarie. A arătat că complexitatea evoluției politicii noastre interne a fost cauza realizării tratativelor comune abia acum.

Tov. Ceaușescu a mulțumit pentru primire și a transmis PCC și poporului cehoslovac calde salutări din partea CC al PCR și a întregului popor. A spus că poporul român își exprimă solidaritatea cu eforturile poporului cehoslovac pentru dezvoltarea în continuare a societății. A subliniat că întotdeauna au avut încredere în clasa noastră muncitoare și în partidul nostru, că vom depăși greutățile începutului. În același timp și-a exprimat mulțumirea că delegația va semna noul tratat de prietenie, colaborare și ajutor reciproc dintre RSR și RSC. Cu ocazia stabilirii programului tratativelor, Ceaușescu și-a exprimat dorința ca tov. Dubček să vorbească primul.

În prezentarea sa tov. Dubček a clarificat motivele și cauzele care au dus la evoluția de după ianuarie 1968 și problemele muncii de partid în această perioadă. În acest context a declarat că nu merge totul așa cum am dori, și că nu întotdeauna pașii duc acolo unde conducerea vrea.

Evoluția de dinainte de ianuarie a fost caracterizată printr-o serie de diferende care au apărut în partid și în societate. În partid a fost, în primul rând, diferendul dintre conducerea partidului și activul de bază al partidului, contradicția dintre nevoia de dezvoltare a democrației interne de partid și accentuarea excesivă a centralismului, contradicția

dintre punerea în practică a noțiunii de rol conducător al partidului și nevoile nivelului existent al societății. Aceste contradicții și diferende au fost oglindirea schimbărilor structurale și de altă natură în evoluția societății, legate de dezvoltarea forțelor de producție, educația diferită a poporului, de schimbările din structura societății a căror nerespectare a dus la faptul că sarcinile trasate nu corespundeau realității, în timp ce pentru realizarea lor erau utilizate metode administrative, s-a ajuns la înlocuirea organelor de stat și economice, cu organe de partid.

În perioada de după ianuarie prin punerea în aplicare a rolului conducător subliniem că partidul nu trebuie să înlocuiască alte organe. Comuniștii care lucrează în funcții din afara partidului ar trebui să aibă suficient spațiu pentru activitatea proprie și inițiativă și, în același timp, ar purta întreaga răspundere pentru înfăptuirea liniei trasate de partid. În continuare accentuăm într-o mai mare măsură democrația internă a partidului ca o parte inseparabilă a centralismului democratic.

Partidul rezolvă cu mai mare sensibilitate diferendul dinainte de ianuarie dintre conducerea partidului și o parte importantă a intelectualității, în continuare rezolvă neajunsurile în aplicarea politicii naționale. Recunoașterea egalității în drepturi a ambelor noastre popoare face parte din specificul Cehoslovaciei, care în trecut nu a fost respectat.

Contradicția dintre dezvoltarea forțelor de producție și metodele neadecvate de conducere o rezolvăm acum printr-un nou sistem de conducere a economiei naționale. Fiecare segment de producție primește drepturile și spațiul cuvenite pentru activitate. Organele centrale nu vor participa la conducerea zilnică a întreprinderilor, dar trebuie să elaboreze pârghii eficiente pentru orientarea întregii economii în conformitate cu planul fixat (problema investițiilor, a structurii etc). Suntem conștienți că în faza actuală a evoluției economiei noastre trecem de la o dezvoltare extensivă, la una intensivă.

În acest context Dubček a amintit diferența dintre noțiunea noastră de sistem de conducere, față modelul iugoslav.

Rezolvarea problemelor actuale este îngreunată de cunoscuta încălcare a legalității socialiste din anii '50. După o perioadă îndelungată aceste probleme nu au fost rezolvate în întregime, iar unele chiar deloc. În comparație cu celelate țări socialiste, consecințele încălcării legalității socialiste au fost foarte apăsătoare. A arătat, că 11 funcționari din conducerea partidului au plătit cu viața și alte sute și mii au fost discriminați și afectați în vreun fel. A fost vorba, în primul rând, de tovarăși care au contribuit la mișcarea de eliberare națională. Repararea acestor greșeli este foarte dureroasă pentru noi, dar trebuie să scăpăm de acest balast al trecutului.

Aceştia sunt unii factori care au dus la concluziile plenarei din aprilie, anul acesta. În ianuarie nu s-au putut analiza problemele evoluţiei ulterioare. Atunci activul de partid nu cunoştea esenţa evoluţiei.

Suntem conştienţi, că trebuie să depăşim nejunsurile din trecut printr-o politică pozitivă. De aceea am demarat elaborarea programului de acţiune al partidului, în care sunt cuprinse sarcini imediate, pe termen scurt. Suntem conştienţi, că într-o scurtă perioadă nu putem să elaborăm un program general al partidului. În acelaşi timp, este necesar să punem în aplicare schimbări în metodele şi stilul muncii de partid şi unele măsuri referitoare la cadre.

Considerăm ca fiind un fenomen pozitiv faptul că la programul de acţiune a contribuit întregul partid. Aceasta a fost demonstrată de desfăşurarea conferinţelor regionale şi judeţene ale partidului nostru. (Tov. Dubček a clarificat din ce motive s-a ajuns la repetarea conferinţelor regionale şi judeţene.) Într-o deosebită măsură a crescut activitatea partidului şi publicul şi-a exprimat un interes nemaiîntâlnit şi acceptă politica perioadei de după ianuarie. Nu se poate spune, că în partid şi în rîndul opiniei publice este totul în ordine, că toţi au înţeles despre ce este vorba. În partid are loc, în perioada actuală, o anumită diferenţiere şi, în acelaşi timp, unificarea în jurul noii politici. Considerăm ca o trăsătură a activităţii actuale tendinţa prosocialistă şi în nici un caz unele fenomene negative extreme. Este adevărat, că anumite forţe se străduiesc să abuzeze de recunoaşterea autocritică a greşelilor din trecut făcute de partid, pentru discreditarea întregului partid. A apărut argumentarea că partidul care a săvârşit asemenea greşeli nu poate să stea în fruntea societăţii. Cu aceasta are legătură şi un anumit pericol de dreapta, care se manifestă, de exemplu, prin încercările unor mici grupuri de a înfiinţa Partidul Social Democrat. În Praga există un comitet de pregătire social-democrat, cu aprox. 20 de membrii, în alte 4 oraşe există grupuri asemănătoare care acţionează în afara legii. Din rândul forţelor de dreapta fac parte KAN şi K 231, în fruntea cărora stau unii oameni discreditaţi care ar dori să abuzeze de noţiunea corect interpretată de reabilitare şi de procesul de democratizare în curs pentru atingerea propriilor scopuri. Trebuie văzute aceste realităţi, nu se pot nici supraestima, dar nici subestima ca să se ajungă la greşeli în elaborarea noii politici. Plenara din mai a CC al PCC a arătat condiţionarea reciprocă a forţelor de dreapta şi a tendinţelor sectare. Tov. Dubček a declarat că nu ignorăm pericolul şi neajunsurile, dar ştim ce este important, prin ce trăieşte partidul şi poporul. Vrem să ajungem acolo, încât politica noastră pozitivă să aibă sprijinul maselor. Aceasta o vom realiza

când opinia publică va recunoaște și va avea siguranța că actuala conducere nu vrea să se întoarcă la perioada de dinainte de ianuarie. În conformitate cu Lenin, suntem conștienți că politica noastră nu poate să fie ruptă de tradițiile naționale și de specificul național. Nu este vorba numai de deosebirile istorice, dar de lucruri cum ar fi sistemul politic și modelul socialismului. Știm că, spre exemplu, în fiecare țară socialistă sunt diferențe în ceea ce privește poziția partidelor politice și a Frontului Național și rolul și semnificația acestuia în perioada actuală. I-a informat pe tovarășii români despre numărul membrilor fiecărui partid din Frontul Național.

Într-un alt pasaj al expunerii sale, Dubček a clarificat interesul nostru *privind colaborarea internaționalistă cu partidele frățești* din tabăra socialistă și cu toată mișcarea internațională comunistă. Această orientare a noastră, de după plenara din ianuarie, a fost sistematic pusă sub lumină și ne străduim să o transpunem în practică. A amintit tratativele noastre cu reprezentanții partidelor frățești din țările socialiste și din întreaga lume. Suntem conștienți ce înseamnă pentru noi relații prietenești cu Partidul Comunist Sovietic, URSS și popoarele Uniunii Sovietice. Prețuim colaborarea în cadrul CAER, chiar dacă suntem conștienți că nu prea este de succes. Suntem membrii Tratatului de la Varșovia și orice îndoieli în acest sens nu-și au locul. Vrem să contribuim cu activitatea noastră la mișcarea internațională comunistă și muncitorească.

Pe scurt s-a referit la politica noastră externă în relația cu țările capitaliste. În ceea ce privește Germania, ne neliniștesc manifestările militariste și revanșarde. Suntem conștienți de consecințele deportării celor 3 milioane de germani etc. Știm că aceste lucruri nu acoperă realitatea din Germania de Vest. În RFG lucrează ilegal KSN (Partidul Comunist German), în mișcarea muncitorească există curente de stânga, se activează forțele antifasciste și antimilitariste. Vrem să ieșim în întîmpinarea RFG și, în același timp, să sprijinim din plin Republica Democrată Germană suverană și socialistă.

În continuare Dubček a acordat atenție *problemelor privitoare la relațiile dintre partidul nostru și cele cinci partide frățești, semnatarii scrisorii de la Varșovia*. A arătat că în conducerea acestor partide au fost lucruri neclare referitoare la evoluția de la noi, de după plenara din ianuarie. Nu s-a ajuns la înlăturarea acestora; cel mai mult acestea s-au manifestat la sfârșitul celei de-a doua jumătăți a lunii iunie. În această perioadă s-a ajuns la câteva situații care au influențat, într-o anumită măsură, relațiile. S-a ajuns la retragerea mai lentă a armatelor aliate care au participat la exerciții în RSC. Acest lucru și multe altele nu ni le-am

putut explica, nu cunoşteam cauzele şi nu am ştiut unde va ajunge totul. Mai simplu spus, am fost deosebit de neliniştiţi.

În decursul a 24 de ore am primit cinci scrisori de la partidele frăţeşti în care am fost atenţionaţi faţă de neliniştitoarea evoluţie de la noi şi care a fost calificată drept contrarevoluţie. Această caracteristică este comună pentru toate cele cinci scrisori, chiar dacă există şi diferenţe. În scrisoarea PC Bulgar se afirmă, printre altele, că „în RSC bântuie contrarevoluţia", SED (Partidul Socialist Unit German) ne-a oferit ajutor în cadrul Tratatului de la Varşovia etc.

Cu ocazia analizării propunerilor frăţeşti în CC al PCC, *am constatat că aprecierile existente în aceste scrisori nu acoperă situaţia reală din RSC* şi de aceea nu le-am putut accepta. Am propus, de aceea, în loc de o întâlnire comună pentru clarificarea situaţiei, întâlniri bilaterale. După discutarea răspunsurilor la aceste scrisori am primit o scrisoare prin care suntem invitaţi de cele cinci partide frăţeşti, care avea aproape acelaşi conţinut şi care formula categoric întrebarea participării noastre la întâlnirea de la Varşovia. CC al PCC a pregătit, imediat a doua zi, răspunsul, în care a propus ca să realizeze mai întâi întâlnirile bilaterale. A ieşit însă la iveală că delegaţiile celor cinci partide frăţeşti se întâlniseră deja la Varşovia. Din aceasta se poate trage concluzia că conducerea celor cinci partide frăţeşti nu putea să analizeze scrisoarea noastră înainte de întâlnirea de la Varşovia.

În continuare tov. Dubček a informat că încă înainte de inaugurarea întâlnirii a fost împuternicit de CC al PCC să ceară celor cinci partide frăţeşti să nu adopte nici un document în cursul întâlnirii. Mai târziu am cerut partidelor frăţeşti să nu publice documentul adoptat. Rugămintea noastră a fost făcută cu două zile înaintea publicării. În urmă situaţiei create, CC al PCC a formulat propriul punct de vedere faţă de publicarea declaraţiei cuprinse în scrisoarea celor cinci partide. Am publicat ambele documente, în timp ce cele cinci partide nu au publicat răspunsul nostru.

Aceste lucruri s-au reflectat în situaţia noastră internă politică. Au fost activate forţele de extremă stânga şi dreapta, care amplificau îndeosebi argumentele antisovietice. Prin aceasta s-a ajuns la afectarea procesului de consolidare a pregătirilor congresului excepţional al partidului. Suntem de părere că aceste realităţi ar avea o influenţă negativă la partidele comuniste din Europa şi din lumea întreagă.

Comitetul nostru central *a respins procedura celor cinci partide frăţeşti, atât în ceea ce priveşte conţinutul, cât şi în ceea ce priveşte metoda utilizată*. În acelaşi timp am spus că trebuie să facem totul să evităm diferendul, ca să nu se ajungă la intervenţia asupra situaţiei noas-

tre interne, care ar fi provocat un seism în partidele frăţeşti din întreaga Europă. Am cerut în continuare să se realizeze întâlnirile bilaterale şi am cerut, îndeosebi, să ne întâlnim cu reprezentanţii PC sovietic. Lor am vrut să le explicăm şi să le demonstrăm că „pasul de la Varşovia este greşit". După aceea Dubček a explicat de ce s-a ajuns la întîlnirea cu tovarăşii sovietici de la Čierna nad Tisou. În cadrul acestor discuţii am reuşit să apărăm corectitudinea poziţiei noastre faţă de cele cinci partide frăţeşti şi să găsim o rezolvare pozitivă a acestei situaţii.

Condiţia pentru convocarea întâlnirii de la Bratislava a fost că nu se va vorbi despre scrisoarea de la Varşovia şi despre situaţia din RSC şi că întâlnirea va dezbate probleme comune ale colaborării viitoare. Am crezut că situaţia creată se poate rezolva la întâlnirea celor şase partide frăţeşti, deoarece era în legătură directă cu acestea. De aceea, nu am putut să considerăm, în această fază, participarea PCR şi PC Iugoslav, despre care am discutat înainte de întâlnirea de la Varşovia.

CC al PCC a considerat tratativele de la Bratislava, împreună cu cele cinci partide frăţeşti, ca un pas pozitiv care va ajuta la îmbunătăţirea relaţiilor reciproce. Suntem conştienţi că este necesar să dezvoltăm relaţii de egalitate cu toate partidele frăţeşti ale statelor socialiste.

După aceea tov. Dubček s-a referit pe scurt la orientarea conţinutului congresului extraordinar şi situaţia pregătirilor sale. În ciuda timpului scurt care a mai rămas pentru elaborarea materialelor, nu putem, în actuala situaţie, să luăm în consideraţie amânarea congresului, deoarece acest pas ar complica situaţia internă politică din ţară.

În încheierea expunerii sale a apreciat pozitiv relaţiile reciproce dintre PCR şi PCC şi dintre ţările noastre şi şi-a exprimat convingerea că semnarea unui nou tratat de alianţă creează un spaţiu nou pentru colaborarea multilaterală.

* * *

Tov. Ceauşescu, la începutul discuţiilor de după-amiază, a mulţumit pentru expunerea tov. Dubček, care face posibilă înţelegerea mai uşoară a activităţii PCC de către tovarăşii români. CC al PCR, încă de la începutul fazei premergătoare, a înţeles că noul curs al politicii PCC are ca obiectiv asigurarea dezvoltării, în continuare, a societăţii socialiste în RSC. Greutăţile, cu care se întâlneşte PCC în cursul punerii în aplicare a politicii sale, se pot depăşi. Conducerea PCR înţelege, poate, mai bine decît conducerile altor partide comuniste, evoluţia din Cehoslovacia, pentru că se preocupă îndeaproape de perfecţionarea muncii sale.

În continuare tov. Ceaușescu a trecut la informarea privind situația internă din România.

În acest pasaj al expunerii sale a spus că în țara lor s-au adunat o serie de probleme, greșeli și neajunsuri. Cauza unor greșeli se poate căuta: în copierea mecanică a metodelor și formelor de muncă și de multe ori în convingerea că societatea socialistă se poate clădi numai după un singur model. Această concepție a condus la neglijarea nevoilor propriei țări, ceea ce, prin consecințele sale, a afectat serios evoluția socială din România. CC al PCR a analizat evoluția din țară în anii 1962-1964 și, pe baza acestei analize, a ajuns la concluzia că este necesar ca atenția să fie îndreptată spre problemele specifice ale României. Al IX-lea congres al partidului, inspirându-se din analiza critică a activității partidului, a fixat un curs mai rigid și decis pentru perfecționarea activității sale. Este adevărat, că acest curs nou a fost realizat în condițiile în care, în țară, nu era tensiunea care ar fi creat presiunea opiniei publice asupra partidului și CC a putut să hotărească neîngrădit, cum să repare greșelile. Prin această metodă, prin repararea greșelilor, s-au evitat posibilele conflicte deschise din societate. Și în societatea românească s-au dezvoltat conflicte asemănătoare ca în RSC, de exemplu conflictul dintre creșterea forțelor de muncă și modul de conducere al economiei naționale, conflictul dintre partid și intelectualitate și conflictul dintre metodele de partid învechite și necesitatea unei noi conduceri a societății socialiste. Deja înainte de cel de-al IX-lea congres PCR a adoptat câteva măsuri cu scopul de a lua cunoștință de toate problemele intelectualității.

Cu această ocazie partidul a realizat o acțiune amplă de explicare, în rândul intelectualității, a punctelor de vedere și obiectivelor PCR. Anumite greșeli, pe care le-a făcut partidul în relația cu intelectualitatea, nu au condus la conflicte profunde, dar au produs totuși o anumită nemulțumire în rândurile acesteia. Prin faptul că partidul a făcut primul pas pentru repararea greșelilor, a fost prevenită sciziunea intelectualității de partid. Și PCR a avut puțin timp pentru pregătirea celui de-al IX-lea congres. A beneficiat însă de anumit calm. Au existat însă anumite tensiuni cu unele țări socialiste, însă nu au ajuns la un asemenea nivel încât să împiedice buna pregătire a congresului. *Congresul a adoptat, de asemenea, un program care vizează perfecționarea, în continuare, a activității economice*. Înainte ca acest program să fie adoptat, au fost doi ani și jumătate de studii detaliate ale tuturor problemelor legate de activitatea economică și abia la sfârșitul acestora a fost adoptat un pachet complex de măsuri pentru perfecționarea conducerii economiei naționale / ca de exemplu extinderea competențelor organizațiilor de

producție, înființarea trusturilor, înființarea organelor colective, așa-numitele comitete de conducere ș.a.m.d/. Aceste măsuri, de la finalul anului trecut, se transpun treptat în practică. Este vorba despre o sarcină foarte complexă, deoarece este foarte greu să poți să te dezbari de obișnuințele acumulate în ultimii 20 de ani. Suntem conștienți că transpunerea acestor măsuri va necesita o anumită perioadă de timp, pentru ca toate cadrele să învețe să lucreze după noile metode. În ceea ce privește planificarea, instrumentele economice principale rămân în mâna organelor centrale, chiar dacă este acordată o mai mare autonomie întreprinderilor de producție. Organele centrale de partid își rezervă controlul și conducerea întregii activități economice. PCR este de părere că ar fi greu să se asigure, prin utilizarea altei metode, realizarea producției industriale moderne. În felul acesta se realizează treptat și reașezarea prețurilor en gros, metodele de finanțare și alte probleme care se referă la perfecționarea conducerii economiei naționale.

Tov. Ceaușescu și-a exprimat mulțumirea față de dezvoltarea producției industriale în România, a subliniat, că tempo-ul creșterii producției industriale este bun și că noile măsuri introduse treptat vor amplifica acest tempo. *De asemenea, în domeniul agriculturii au fost adoptate o serie de măsuri.* Printre altele, a fost creată Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole, care ar trebui să asigure o mai bună conducere a producției agricole. *Partidul a îndepărtat unele greșeli din conducerea activității culturale* și îi este pe deplin clar că, de exemplu, nu toți scriitorii pot să scrie în același fel. PCR este de părere că diversitatea în literatură și în creația de artă este necesară și utilă pentru domeniul acestei activități.

După aceea, Ceaușescu a trecut la unele probleme ale partidului și a subliniat unitatea deplină în conducerea partidului și unitatea în întregul partid. A recunoscut că în trecut au fost unele neajunsuri în activitatea partidului, nu însă de aceeași factură cu cele din Cehoslovacia. În România s-a ajuns la încălcarea legalității sociale, s-a utilizat represiunea împotriva funcționarilor de partid. Și în acest domeniu a fost efectuată o îndreptare și, așa cum a fost stabilită la cel de-al IX-lea congres, s-a realizat anul acesta reabilitarea. Acest pas a fost precedat de o amplă campanie de explicare. Această metodă nu numai că nu a provocat neîncrederea în partid, dar, dimpotrivă, a întărit-o. După cel de-al IX-lea congres al PCR atenția conducerii partidului a fost concentrată pe problemele de democrație internă a partidului și social- democrației din viața țării. Față de această problemă a fost dusă o amplă campanie de elucidare. În perioada actuală partidul are 1 800 000 de

membri cu o bună compoziție socială. În unele domenii ale activității, 30-40% din lucrători sunt membri ai partidului.

În partid s-a reușit să se atingă unitatea dintre cadrele tinere și cele în vîrstă. Considerăm măsurile adoptate ca fiind juste și o rezolvare venită la timp a problemelor crescânde. În felul acesta partidul a evitat probleme serioase. PCR este de părere că toate măsurile privind conducerea societății trebuie să fie realizate sub conducerea partidului, pe baza studiilor de dezvoltare a societății. O nouă societate se poate construi numai prin asigurarea rolului conducător al partidului, cu respectarea principiilor și specificului condițiilor date ale țării. PCR nu este de acord cu faptul că respectarea condițiilor specifice să fie pusă în contradicție cu internaționalismul. De multe ori, se afirmă că în România se manifestă naționalismul. Această apreciere rezidă însă doar din evaluarea subiectivă a realității românești. Înțelegerea rolului conducător al partidului este foarte apropiată atît în PCR, cât și în PCC.

Ultimile măsuri luate de partid sunt îndreptate către înlăturarea metodelor administrative și creșterea activității partidului. PCR nu ascunde faptul că încă nu au fost depășite vechile metode staliniste a muncii de partid, înțelege însă că este vorba de depășirea vechilor obiceiuri ale aparatului. *Despre munca cu tineretul, Ceaușescu a spus* că se dezvoltă bine și că măsurile partidului au condus la competențe mai ample ale organizațiilor de tineret și la extinderea activității lor, de exemplu în domeniul activității de apărare a patriei și a celei sportive.

În ceea ce privește *activitatea sindicatelor,* tov. Ceaușescu și-a exprimat satisfacția față de muncă cu această organizație. Organizațiile sindicale sunt cooptate în munca comitetelor de conducere ale întreprinderilor, unde au drept de vot și, de asemenea, sindicatele trebuie să se ocupă de activități mult mai largi.

După această expunere Ceaușescu s-a referit la *problemele internaționale* și a spus că aceste chestiuni captează mult timp din activitatea partidului.

În această parte a expunerii *a acordat o atenție deosebită relațiilor dintre țările socialiste*. Unele țări socialiste își explică internaționalismul proletar, prin aceea că interesele altor țări trebuie să se supună unui centru și dacă una din părțile socialiste are o altă opinie, este considerată ca fiind anormală și ca o încălcare a principiilor internaționalismului proletar. PCR a avut semnale, încă dinainte, conform cărora, în relațiile dintre țările socialiste există greșeli serioase. Un astfel de semnal a fost acela de la *consultarea celor 81 de partide frățești, din anul 1960.* Declarația adoptată atunci nu a întărit unitatea țărilor socialiste, dar ar fi trebuit să fie un mijloc pentru întărirea disciplinei și a asigurării ca nici

unul din statele socialiste să nu iasă „din rînd". *În anul 1962, cînd s-a discutat despre împărţirea muncii*, la propunerile tovarăşilor polonezi, sub pretextul integrării socialiste s-au depus eforturi pentru crearea unor organe supranaţionale. Prin consecinţele acestor proiecte s-a ajuns la ignorarea organelor naţionale şi, prin aceasta, la afectarea relaţiilor dintre ţările socialiste. Delegaţia română a acceptat atunci, la Moscova, unele concesii, acasă însă pe unele nu am putut să le acceptăm. De asemenea propunerile privind reorganizarea CAER se refereau direct la România care ar fi trebuit să fie împărţită în trei regiuni economice, din care una ar fi fost în legătură cu Ucraina, a doua cu Ungaria şi o parte a Cehoslovaciei, iar a treia cu Bulgaria. Conducerea acestor regiuni ar trebui să fie încredinţată organelor supranaţionale. *În declaraţia PCR din anul 1964 a fost adoptată poziţia* faţă de aceste tendinţe şi au fost trasate principiile independenţei, suveranităţii şi neamestecului în treburile interne. Şi la şedinţa Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, delegaţia română a receptat unele concluzii, cu care conducerea partidului nu ar fi putut să fie de acord. Adoptarea automată a unor propuneri ale URSS sau PCUS provine din idealizarea, în trecut, a tot ce venea din URSS. Pentru PCR nu a fost uşor să ajungă la concluziile de astăzi, dar era clar că nu era posibil să se continue pe modelul vechi şi că este necesar să fie luate în considerare interesele României şi ale mişcării comuniste. PCR, după o analiză profundă, a ajuns la concluzia că *este neapărat să depăşim sentimentalismul şi că era neapărat să adoptăm poziţii care să corespundă nevoilor vitale ale României*. PCR îi este clar, că relaţiile cu Uniunea Sovietică au o importanţă vitală pentru fiecare ţară socialistă.

Tov. Ceauşescu a informat că, după plecarea tov. Hruşciov, a avut câteva întâlniri cu tov. Brejnev, la care s-au soluţionat unele chestiuni comune, iar multe probleme au fost lăsate spre rezolvare la o dată ulterioară. În afara acestor discuţii, au apărut şi alte probleme legate de reorganizarea CAER, de Comitetul Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, care ar fi trebuit să fie preschimbat într-o conducere militară a tuturor armatelor socialiste – membre ale Tratatului. Aceasta ar fi avut dreptul să dislocе unităţi militare, ar fi trebuit să hotărască în probleme internaţionale, pe baza majorităţii voturilor. O astfel de reorganizare a fost inacceptabilă pentru partea română. În această situaţie s-a găsit soluţia adoptării unei declaraţii *privind securitatea europeană (declaraţia de la Bucureşti)*. În această declaraţie sunt multe lucruri bune, se vorbeşte, de exemplu de retragerea armatelor străine din fiecare ţară, despre desfiinţarea bazelor militare, despre desfiinţarea blocurilor militare, despre normalizarea relaţiilor cu ambele state germane. Această

declarație a făcut un compromis. Foarte multe din cele ce au fost atunci adoptate nu s-au realizat nici până astăzi.

În continuare tov. Ceaușescu a vorbit despre Tratatul de neproliferare a armelor nucleare și a subliniat că acesta a fost îmbunătățit după întâlnirea de la Sofia, ceea ce arată că nu trebuie să te mulțumești cu ceea ce propune un stat sau o țară, dar este obligația fiecăruia să contribuie la perfectarea și clarificarea problemelor tratatului respectiv.

Ceaușescu a caracterizat, în continuare, relațiile dintre RSR și RSC. Aceste relații par a fi bune la prima vedere, realitatea nu corespunde însă acestei aprecieri. *România este considerată ca un stat care a ieșit „din rând"*, ceea ce e consecința neinvitării noastre la unele ședințe ale partidelor frățești (Dresda, Moscova. Varșovia). Prin faptul că România nu a fost invitată la aceste consultări, ar fi trebuit să se exercite presiune, care ar fi obligat acest stat să se alinieze în rând. Metode asemănătoare au fost folosite și în RSC, așa cum arată procedura celor 5 partide. PCR este de părere că *acest procedeu nu corespunde intereselor comunității socialiste.* După aceea, a arătat că în perioada actuală în lume sunt *14 țări socialiste, 9 din ele sunt membre CAER, 8 sunt membre ale Tratatului de la Varșovia și, în ultima vreme, doar 5 dintre aceste țări socialiste iau hotărâri.* Aici își pune tov. Ceaușescu întrebarea dacă există aici o manifestare a solidarității, sau se pleacă de la premisa că, cu cât sunt mai puține partide participante la ședințele țărilor socialiste, cu atât mai mult este asigurată unitatea? După o asemenea logică, se atinge unitatea absolută atunci când rămâne un singur partid. Bineînțeles, nu este o rezolvare, după Ceaușescu, a problemelor MKDH, dimpotrivă asemenea procedeu al MKDH (Mișcarea comunistă și muncitorească internațională), doar afectează și are o influență negativă asupra vieții internaționale. *Ceaușescu a vorbit, în continuare, despre întâlnirea celor 6 partide comuniste, de la Bratislava.* Și-a exprimat înțelegerea față de necesitatea realizării acestei întâlniri, deoarece era nevoie să se găsească o soluție, după întâlnirea de la Varșovia. În acest moment s-a reușit să se încheie polemica și să se reducă tensiunea dintre țările socialiste. În ceea ce privește aceste consultări, critica PCR se îndreaptă spre faptul că *la ședințe limitate ale câtorva partide comuniste, se rezolvă probleme* care se referă la un număr mai mare de țări socialiste.

PCR a urmărit cu atenție evoluția situației de după întâlnirea de la Varșovia. Nu dorește, desigur, să se amestece în treburile interne ale RSC, dar ca țară socialistă analizează evoluția din celelalte țări socialiste și își face, pe baza acestei analize, propria sa opinie. *PCR este de părere că Cehoslovacia merge pe calea cea bună.* În România

comuniştii sunt convinşi că PC Cehoslovac, clasa muncitoare cehoslovacă, poporul cehoslovac şi intelectualitatea cehoslovacă sunt capabile să depăşească unele greutăţi şi unele fenomene negative ale procesului de înnoire, care se manifestă pe parcursul acestui proces şi că sunt capabili să respingă orice încercare de compromitere a orânduirii socialiste. Dacă PCR ar avea altă opinie decît aceasta, atunci ar spune-o direct şi deschis PCC. PCR se pronunţă pentru discuţii deschise, pentru informaţii directe din orice domeniu şi, principial, nu este de acord cu nici un fel de ingerinţe în treburile interne ale altor partide comuniste. Îndeosebi, nu în această perioadă, cînd acest partid are anumite greutăţi. Aşa a procedat PCR şi în cazul Chinei şi este de părere că, atunci cînd nu poţi să ajuţi pozitiv, cel puţin este necesar să înlesneşti fiecărui partid să-şi rezolve independent problemele sale.

Orice amestec în treburile interne ale partidelor nu este nici de ajutor şi nici nu întăreşte MKDH. Această opinie a noastră şi în legătură cu RSC, a fost făcută publică. Cînd PCR a simţit că problemele din RSC se vor a fi rezolvate prin utilizarea forţelor armate din exterior, s-a adresat URSS şi altor ţări socialiste cu un apel, în care a subliniat necesitatea neamestecului în treburile interne ale RSC. PCR a atenţionat asupra tuturor consecinţelor pe care ar putea să le aibă un astfel de amestec, atât în relaţiile dintre ţările socialiste, cât şi în interiorul MKDH. Am atenţionat, a spus Ceauşescu, că: *„Tratatul de la Varşovia a fost creat împotriva ţărilor imperialiste şi nu ca să se amestece în chestiunile interne ale ţărilor socialiste".*

Cea mai mare parte a partidelor comuniste a luat o poziţie pozitivă faţă de punctul de vedere român. PCR este de părere că prin poziţia sa a ajutat PCUS şi URSS, deoarece eventualele măsuri extreme ar fi slăbit autoritatea PCUS. Având în vedere că întâlnirea de la Bratislava a împiedicat destrămarea unităţii dintre ţările socialiste, PCR apreciază pozitiv, din acest punct de vedere, această întâlnire. Conducerea PCR nu împărtăşeşte însă opinia tov. Ulbricht că declaraţia de la Bratislava este cel mai bun document al epocii contemporane. Asemenea apreciere ar demonstra numai că în epoca contemporană teoria marxist-leninistă este foarte slabă. *Întâlnirea de la Bratislava a fost însă o anumită soluţie necesară, în acel moment.* Conducerea PCR a considerat util, încă înaintea plecării sale în Cehoslovacia, să prezinte opiniile sale asupra unor probleme ale relaţiilor dintre ţările socialiste. Ceauşescu a vorbit despre CAER la întâlnirea cu minerii, iar despre Tratatul de la Varşovia a vorbit la mitingul de la Bucureşti. PCR nu poate să închidă ochii înaintea tendinţelor care ar deschide calea pentru intervenţii directe sau indirecte. PCR este pentru o colaborare largă, atât cu URSS, cât şi cu toate ţările

socialiste, în toate domeniile de activitate. PCR însă nu poate să fie de acord cu subordonarea unor organe ale sale naţionale unor alte organe supranaţionale. România este pentru colaborarea între armatele ţărilor socialiste, înţelege necesitatea Tratatului de la Varşovia, existenţa acestuia însă nu ar trebui să ducă la lichidarea armatelor naţionale. Ceauşescu a întrebat ce poate să însemne o conducere comună în interesul apărării comune.

În acest context a respins categoric că din interesele apărării comune ar reieşi şi intervenţia împotriva unor ţări socialiste. România este de acord cu faptul că este nevoie ca armatele ţărilor socialiste să aibă o activitate concertată numai împotriva pericolelor din afară, împotriva imperialismului, dar şi în cazul acesta este necesar să existe o înţelegere, când şi unde este necesar să fie folosite armatele aliate.

În continuare Ceauşescu a vorbit despre *internaţionalism şi solidaritate*. Dacă construirea societăţii socialiste, dezvoltarea economică şi culturală şi crearea tuturor condiţiilor pentru această dezvoltare este caracterizată ca naţionalism, atunci, probabil, în România există naţionalism. PCR este de părere că este necesar să luăm în considerare toate nevoile României. Dacă PCR nu ar respecta aceste probleme, ar merita să fie ucis cu pietre. PCR este de părere că cu cât este mai puternică fiecare ţară socialistă şi cu atît mai atrăgător este socialismul însuşi. În ultima perioadă PCR a avut numeroase întâlniri cu partidele comuniste din ţările socialiste şi din cele capitaliste. Îşi extinde contactele sale şi cu reprezentanţii mişcării de eliberare naţională. Niciodată înainte PCR nu a avut contacte atât de bogate ca în această perioadă şi este de părere că este necesar să le dezvolte şi să le amplifice. Prin realizarea lor se întăresc relaţiile dintre partidele comuniste, se creează permisele pentru reînnoirea unităţii ţărilor socialiste şi a mişcării comuniste internaţionale. Nu este însă posibil să fim de acord cu practica creării unei atmosfere de neîncredere, de susceptibilitate, fie în formă deschisă, ca în cazul RSC, sau acoperit, ca în cazul RSR. În astfel de practici se manifestă metode învechite care sunt condamnate să dispară şi de aceea este clar că oamenii recunosc foarte repede aceste metode şi le condamnă.

În relaţiile dintre partidele comuniste este necesară o atmosferă deschisă şi de încredere reciprocă şi să se atingă astfel unitatea dintre ţările socialiste şi mişcarea muncitorească internaţională. PCR este convins că problemele actuale vor fi depăşite, că treptat vor fi îndepărtate metodele învechite. Suntem conştienţi că această îndepărtare nu se va înfăptui de la sine, că este necesar să se ducă o luptă activă împotriva a tot ceea ce este vechi şi greşit.

În continuare Ceaușescu a vorbit despre legăturile dintre PCR și PCC. A caracterizat legăturile dintre cele două partide ca fiind bune. Este de părere că nu există probleme serioase între partide. Dacă a existat o anumită rezervă în perioada anterioară, nu a fost din vina PCR. A menționat însă că după ianuarie a.c., relațiile dintre cele două țări s-au schimbat esențial. Acum nu mai sunt nici un fel de piedici pentru dezvoltarea unei colaborări foarte strînse în toate domeniile.

PCR nu are intenția să se amestece în chestiunile PCC, dar își exprima interesul și ca PCC să nu se amestece în chestiunile PCR. PCR este însă pentru un schimb larg de experiență în diverse domenii ale activității partidelor comuniste, pentru confruntarea opiniilor ambelor părți și dacă vor fi opinii diferite, atunci este expresia abundenței gândirii oamenilor. PCR nu este de acord cu aplicarea „diferitelor etichete" fiecărui partid comunist.

În timpurile noastre nu trebuie să fie repetate citatele vechi de 50 de ani, dar este necesar ca marxism-leninismul să fie înțeles ca o metodă care ajută la rezolvarea problemelor epocii actuale. Prin schimbul de experiență între partidele comuniste este posibil să fie preluate, de la fiecare partid comunist, acele lucruri pe care fiecare partid comunist le consideră ca fiind potrivite și pe care le poate aplica în activitatea lor. În acest sens trebuie înțeles internaționalismul socialist, în acest sens este posibil să se dezvolte și consolideze relațiile dintre țările socialiste. În acest sens dorește să acționeze și PCR.

Delegația noastră a ascultat cu atenție expunerea tov. Ceaușescu. Tov. Černík a reacționat apoi cu câteva mențiuni: Evoluția de la noi este legată de criza gândirii teoretice, care este ea însăși consecința practicii îndelungate a stalinismului. O mișcare multilaterală nu a gîndit nimeni de la noi, este vorba despre un proces pe care partidul trebuie să-l cunoască și să i se situeze în frunte. În fiecare țară, numai partidul poate să fie interpretul și cel care aplică marxism-leninismul. Nu este de conceput că ar putea să existe un fel de procuror internațional care ar rezolva eventualele diferențe de opinie apărute.

Este neapărat să recunoaștem și faptul că noțiunea de până acum a socialismului în țările noastre nu este îndeajuns de atrăgătoare pentru țările capitaliste și nu este atrăgătoare nici pentru tineretul nostru.

În legătură cu ziua de azi, nu putem să uităm cuvintele lui Lenin, că fiecare mișcare suferă o marginalizare, și aceasta atât în teorie, cît și în practică. Sarcina partidului este să găsească principala cale corectă de a înlătura marginalizarea, aceasta este și menirea lui.

În continuare, Černík a recunoscut că în MKH simțim consecințele insuficientei cercetări a problematicii capitalismului, deși considerăm că unele documente privind aceste probleme sunt lucrări istorice. În ceea ce privește specificul nostru a menționat că istoria noastră este o luptă pentru suveranitate națională și statală. Îndeosebi în ultima perioadă, lupta noastră se caracterizează prin eforturile democratice ale ambelor noastre popoare, organizate diferențiat în diverse organizații democratice, de a duce la bun sfârșit această luptă. Sistemul politic instaurat după anul 1948 a zguduit aceste tradiții, a condus la o pasivitate a membrilor partidului și la distrugerea inițiativei muncitorilor.

Cursul care a fost adoptat de plenara din ianuarie a.c. a fost primit spontan de către mase. În acestea vedem noi formatorii noii politici. Este necesar să recunoaștem că partidul nu a fost pregătit pentru această situație. Majoritatea membrilor săi s-a dizolvat în mase. Activul de partid nu a înțeles în ce constă schimbarea și noutatea politicii noastre și aceasta a redus evoluția noastră de după ianuarie. Mulți au înțeles cursul de după ianuarie numai prin faptul că Novotný este schimbat de Dubček. În rândurile activului de partid se manifestă tendințe de întoarcere la metodele vechi și la încercările de întârziere. Este vorba în special despre categoriile afectate de evoluția socialismului, care ar dori să reinstaureze vechile relații. Acest fenomen suntem gata să-l înfruntăm și să-l limităm. Însă în cazul în care cinci partide frățești încep să ne „dea sfaturi" ce avem de făcut, în acel moment nu mai putem s-o facem, pentru că opinia publică nu ar percepe aceasta decât ca o presiune a Moscovei.

La adresa tovarășilor români Černík a spus că apreciem poziția lor și încrederea pe care au investit-o în noi. Ajutorul lor îl considerăm corect. Celelalte partide frățești nu ne-au întrebat de ce avem nevoie. PCC are tradiții internaționale de lungă durată și de aceea partidul, ca întreg, a respins scrisoarea celor cinci partide frățești.

Suntem conștienți că avem o situație complicată și că se pot ivi noi fenomene de criză. Trebuie să facem de aceea o asemenea politică care să fie accesibilă poporului nostru și după aceea putem să ne bazăm și pe sprijinul său și putem să-i înfruntăm oricând pe diverși extremiști.

Avem miliția noastră muncitorească, o armată numeroasă, în care corpul de conducere este alcătuit 78% din comuniști.

În continuare a declarat că mulți afirmă că avem granițele deschise. Este necesar să clarificăm lucrurile. Sistemul nostru de apărare a granițelor, îndeosebi față de țările capitaliste, este mai bun decât orice

altă țară socialistă care se învecinează cu țările capitaliste. După ianuarie a.c. am întărit și numeric paza granițelor.

Considerăm aceste argumente mai curând ca pe un pretext, iar esența conflictului nostru cu cele cinci partide frățești o vedem în eforturile noastre de făurire a unui nou model al socialismului, care corespunde condițiilor sociale ale acestei țări.

Este vorba nu numai despre chestiunile teoriei și practicii, despre dezvoltarea teoriei marxist-leniniste. Avem impresia, pe care nu o putem fundamenta faptic, că aici a existat tendința de a ne obliga înainte de cel de-al XIV-lea congres să schimbăm cursul instaurat. Din logica lucrurilor rezultă că, dacă la noi este contrarevoluție, atunci trebuie să fie folosite mijloacele corespunzătoare.

Noi nu apreciem situația noastră ca fiind contrarevoluționară și alegem mijloace politice potrivite pentru rezolvarea acesteia.

Tratativele dintre PCR și PCC s-au încheiat cu expunerea tov. Černík.

Arhivele Naționale Cehe,
SÚA, A ÚV KSČ, f. 02/1, P 4750.

2. Stenograma Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din Republica Populară Bulgaria, Republica Populară Ungară, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste 18 august 1968, Moscova

Brejnev: Se pare că au sosit toți tovarășii. Permiteți-mi să deschid ședința noastră.

Stimați tovarăși! Permiteți-mi ca în numele Biroului Politic al Comitetului Central al partidului nostru să vă mulțumesc cordial pentru înțelegerea problemei, cu care ne-am adresat dv, pentru ca astăzi, aici, să ne întâlnim și să discutăm probleme de maximă importanță cunoscute și de dv., situația din Cehoslovacia.

Permiteți-mi ca în această problemă să zăbovesc puțin și să vă expun punctul nostru de vedere, care într-o bună măsură va fi și punc-

tul dv. de vedere față de evenimentele din Cehoslovacia, după întâlnirea de la Bratislava.

Cred că nu trebuie să vă explicăm evenimentele pentru care ne-am întâlnit aici, pentru că vă sunt bine cunoscute. Considerăm că e necesar să subliniem că întrevederea de la Čierna nad Tisou, ca și întrevederea de la Bratislava au fost necesare și folositoare. Insistăm asupra acestui punct de vedere și viața o demonstrează. Ce s-a întâmplat și ce se întâmplă acum după întrevederile de la Bratislava și Čierna nad Tisou? Am crezut că tovarășii cehi vor lua o atitudine serioasă față de discuțiile de la Čierna nad Tisou și față de angajamentele care au fost acceptate acolo, atât la plenară, cât și la întâlnirea „celor 8". Constat încă o dată că am căzut de acord să fie selecționați din partea noastră patru membri ai Biroului Politic și alți patru din Prezidiul CC al PCC Din partea noastră la această întâlnire au participat: tovarășii Brejnev, Podgornîi, Kosîghin și Suslov, iar din partea cehă: Dubček, Svoboda, Černík și Smrkovský. Aș dori să expun aici problematica dezbătută de „cei opt".

În afara unor probleme generale, legate de faptul că Prezidiul CC al PCC va prelua în mâinile sale toate mijloacele de propagandă în masă și le va orienta în direcția cerută, vor face absolut totul: vor adopta legea corespunzătoare care interzice înființarea Partidului Social-Democrat și, de asemenea, legi care interzic înființarea diverselor cluburi de tipul Club 231 și a unor „nemembri de partid angajați", vor dovedi atașamentul față de Tratatul de la Varșovia. Dar cel mai important lucru, asupra căruia ne-am înțeles, a fost acela că au promis că vor da lovituri forțelor de dreapta, chiar în sânul CC. În cadrul discuțiilor purtate, mai întâi numai cu Dubček – între patru ochi – și apoi în prezența „celor opt", s-a căzut de acord clar și precis, că până la congres și chiar în decurs de 10 – 15 zile va fi convocată plenara, în care se va lua hotărârea eliberării din funcția de membru al Prezidiului / CC al PCC / și de președinte al Frontului Național al lui Kriegel, a lui Císař din funcția de secretar al CC, în legătură cu trecerea lui în altă muncă, a lui Pelikán din funcția de director al televiziunii. De asemenea, s-a stabilit că până la 25 august Adunarea Națională să adopte legea privind separarea organelor Securității Statului de Ministerul de Interne, iar Šalgovič să fie numit șeful Securității Statului.

Aceasta a fost esența discuțiilor. Și doar în aceste condiții s-a pus problema posibilității de a invita partidele frățești, adică partidele dv, la consfătuirea de la Bratislava. Trebuie să spunem în mod obiectiv, că la ședința plenară a celor două delegații, tovarășii cehi au cerut să se spună

totul, numai despre rotirea cadrelor să nu se vorbească, pentru că la această plenară va participa şi Kriegel şi anunţarea anticipată a acestui aspect ar putea crea anumite greutăţi în schimbarea cadrelor.

Cred că nu e cazul să vorbesc despre consfătuirea de la Bratislava. Aţi participat cu toţii şi ştiţi cum a decurs. Noi toţi am crezut în schimbări profunde în activitatea Prezidiului CC al PCC, în schimbarea evoluţiei evenimentelor, în aşa fel încât să fie în concordanţă cu declaraţia noastră comună.

Trebuie să constatăm, din păcate, că nu s-a ajuns la aceste aşteptări. Ştim cu toţii că atacurile dreptei nu au încetat, iar într-o anumită direcţie s-au amplificat, nu s-au diminuat tendinţele antisocialiste, nu a încetat atacul şi defăimarea la adresa Uniunii Sovietice şi a celorlalte ţări frăţeşti, nu au încetat atacurile împotriva forţelor sănătoase din PCC şi etichetarea lor.

În această perioadă s-a ajuns la un eveniment fără precedent – organizarea instigării împotriva muncitorilor de la uzinele „Auto-Praga", excluderea lor din sindicate, chiar şi concedierea lor din uzină numai pentru faptul că au semnat cunoscuta scrisoare, publicată şi în ziarul nostru „Pravda". Trebuie să subliniem că în această afacere iniţiatorul este tocmai Císař, un cunoscut antileninist şi antimarxist. Tocmai el a apărut la momentul potrivit în uzină.

În Praga şi în celelalte oraşe, aceşti huligani, aceste elemente antisocialiste – eufemistic vorbind –, organizaţi de elementele de dreapta, adună pe stradă şi în întreprinderi semnături pentru desfiinţarea Miliţiei, organizează demonstraţii.

Nu de mult au organizat un miting cu tot felul de exclamaţii şi lozinci nedemne la adresa PCC, la adresa factorilor lui de conducere, au aruncat cu pietre asupra CC, au desfăşurat pur şi simplu acţiuni huliganice.

Din 3 august şi până acum, în hotărârile luate de Prezidiul CC al PCC nu s-a ajuns la nici un rezultat care să semnaleze că s-au întreprins primii paşi spre ducerea la îndeplinire a înţelegerii noastre, a prevederilor din documentele adoptate în comun la Bratislava. Nu s-au produs schimbări nici în politica de cadre, cu toate că în această perioadă a avut loc şi şedinţa Prezidiului CC al PCC.

În toată această perioadă am urmărit mersul evenimentelor, dar am considerat ca o obligaţie a noastră, într-o formă sau alta, despre care voi vorbi mai târziu, să întrebăm conducerea RSC cum îşi duce la

îndeplinire angajametele, ce au de gând, când va avea loc plenara CC, când se va rezolva problema cadrelor.

De aceea l-am chemat prima dată pe Dubček la 9 august. I-am pus această întrebare, aş spune, într-un mod calm şi prudent, având în vedere că încă nu trecuse termenul. În plus, în această perioadă s-a ivit problema muncitorilor de la „Auto-Praga". Spunea că se pregătesc să ia măsuri, că vor discuta, că i-au dat ordin lui Černík şi Lenárt în acest sens, că va discuta cu ziariştii. Într-un cuvânt, voi ştiţi cum vorbeşte el, problema e că a auzi de la el ceva convingător, e un lucru foarte dificil. În ce priveşte uzinele „Auto-Praga", a spus da, a avut loc un asemenea eveniment, am dat ordin să se cerceteze şi vom judeca acest caz şi la nivelul Prezidiului. Acesta a fost primul nostru pas.

Apoi, de două ori (9 şi 10 august) am dat ordin ambasadorului nostru să prezinte declaraţia. Putem să vă facem cunoscute aceste documente. Prin intermediul ambasadorului s-a oficializat declaraţia că în Cehoslovacia continuă activitatea antisocialistă, că dreapta se împinge în faţă, că duce o campanie antisovietică, că nu se respectă înţelegerea. Nu am primit un răspuns oficial. Tov. Dubček a răspuns doar verbal ambasadorului că se iau măsuri, tovarăşii să fie convinşi că se va rezolva. Deci doar asigurări generale.

De aceea, din ordinul Biroului Politic al CC al PCUS l-am sunat pe Dubček pe 13 august. Trebuie să vă spun, tovarăşi, că am avut în mână „cererea prietenilor" noştri, adică a părţii sănătoase din Prezidiul CC al PCC. În acea zi a avut loc şedinţa Prezidiului CC. Prietenii au cerut să se poarte o discuţie cu tov. Dubček, pentru ca într-un mod mult mai categoric să prezentăm cerinţele noastre, legate de faptul că nu se duc la îndeplinire nici hotărârile de la Bratislava, nici înţelegerea de la Čierna nad Tisou.

În timpul şedinţei Prezidiului CC al PCC l-am solicitat pe Dubček la telefon. Tov Dubček s-a prezentat, am vorbit cu el o oră şi 15 minute. În unele momente discuţia a fost mai tăioasă, apoi, în interesul continuării dialogului, tonul s-a mai domolit, apoi iar l-a ridicat, dar în ce a constat esenţa? I-am exprimat neliniştea Biroului nostru Politic faţă de ceea ce se petrece în Cehoslovacia, cu care ocazie cel mai important lucru e că din partea Prezidiului CC al PCC şi personal din partea tov. Dubček nu se iau măsurile necesare pentru îndeplinirea angajamentelor (nu le voi repeta), că pe noi ne nemulţumeşte acest lucru, că acel caz cu muncitorii de la „Auto-Praga" a provocat la noi în Uniunea Sovietică supărare şi indignare printre muncitori şi printre toţi oamenii muncii,

că trebuie să ținem în frâu clasa noastră muncitoare, partidul nostru, să-i convingem să manifeste mai multă răbdare, pentru că vor primi răspuns la toate și că cer protecția muncitorilor. Au fost menționate o serie de fapte concrete, între altele a fost pusă o întrebare directă: astăzi are loc ședința Prezidiului CC, veți analiza problema cadrelor, când veți onora promisiunea de a-i elibera din funcție pe Kriegel, Císař și alții, când veți convoca plenara CC? Tov. Dubček a răspuns foarte iritat, dar neclar și nimic concret. Spunea că pentru toate acestea e nevoie de timp, că lucrează în condiții complexe, că nu poate îndeplini nici un angajament. M-a obligat să-i reamintesc aceste angajamente. La încheierea discuției l-am întrebat: pentru ce vorbiți cu mine pe un ton așa iritat? Și-a cerut scuze. L-am rugat să informeze și pe membrii Prezidiului CC despre această discuție. Apoi l-am mai rugat să ne informeze și pe noi după încheierea ședinței Prezidiului CC, care au fost problemele și cum au fost ele soluționate. N-a fost și nu există nici un răspuns. De aceea, am luat în considerație și cererea prietenilor, pentru că am aflat că Dubček nu a informat Prezidiul CC despre discuția noastră, ci, din contră, în ziua următoare a spus tovarășilor că n-a stat de vorbă cu Brejnev. Din sala de ședințe a Prezidiului a ieșit împreună cu cu Dubček și Smrkovský, ca să fie martor la discuția cu mine, cu toate că secretarul lui Dubček în momentul intrării în sala de ședințe a Prezidiului a spus că tov. Brejnev îl solicită la telefon pe tovarășul Dubček și ar dori, ca în limita posibilităților la discuție să participe tovarășii Černík și Bil'ak. Cu acest scop au ieșit tov. Dubček și Smrkovský, iar tov. Černík și Bil'ak n-au fost invitați. Așa am aflat acum, că la discuția cu tov. Dubček a fost de față Smrkovský.

Nu mai revin la ce am spus înainte. Am mai aflat și faptul că Dubček a trecut sub tăcere această discuție în fața tovarășilor, și când tovarășii i-au spus despre faptul că ei știu că tov. Brejnev l-a chemat pe Dubček la telefon, a răspuns că a ieșit din / sala Prezidiului / datorită discuției cu ambasadorul sovietic care i-a înmânat declarația noastră. Aceasta dezvăluie adevărata față a tov. Dubček.

Am expus destul de clar acest pasaj?

Voci: Clar!

Brejnev: Apoi am aflat că prietenii se află într-o situație dificilă. Ar fi bucuroși să intre în posesia unui document care să dezvăluie esența discuției „celor opt", dându-li-se astfel posibilitatea să ceară oficial îndeplinirea acestor angajamente. La vremea respectivă Biroul Politic al CC al PCUS a considerat necesar să scriu tov. Dubček o scrisoare

oficială referitoare la convorbirea noastră telefonică, în care să expun esența discuției și a înțelegerii la care s-a ajuns la Čierna nad Tisou. Pentru că e vorba de o scrisoare oficială, în care membrii Prezidiului vor face cunoștință cu aceste probleme, deci vor avea un document oficial. Am făcut și acest lucru, iar alaltăieri ambasadorul nostru a predat scrisoarea tov. Dubček.

Prin această scrisoare am informat partea sănătoasă a Prezidiului CC. Pentru că eram aproape siguri că Prezidiul CC nu va întreprinde nimic, am hotărât ca Biroul Politic să se adreseze Prezidiului CC cu un document și mai important, referitor la evenimentele care au loc și la faptul că partidul nu-și îndeplinește angajamentele luate atât în declarația de la Bratislava, cât și în înțelegerea adoptată la Čierna nad Tisou. Am adoptat acest document, l-am expediat la Praga și mâine va fi predat oficial Prezidiului CC de către ambasadorul nostru. Având în vedere că Dubček nu o dată a tăinuit o serie de documente în fața Prezidiului CC, ambasadorul nostru va aduce direct la cunoștință acest document membrilor Prezidiului CC, astfel încât Dubček să nu mai poată ascunde acest document.

Așa vor avea membrii Prezidiului două scrisori: scrisoarea mea adresată tov. Dubček și scrisoarea Biroului nostru Politic adresată Prezidiului CC al PCC.

Am ținut cont de faptul că este o formulare oficială comună și că Prezidiul CC va fi răspunzător pentru îndeplinirea lor. Va trebui să ne răspundă, noi cerem acest răspuns. Sperăm că forțele sănătoase din Prezidiul CC vor da dovadă, folosindu-se de acest material și de documentele noastre, că pot să ducă o luptă inevitabilă cu forțele de dreapta.

Trebuie spus că pe baza contactelor pe care le avem, forțele sănătoase din Prezidiu în momentul de față reprezintă numeric, dacă vor rezista până la capăt, cam 6 persoane și sunt majoritari față de cei care au adoptat poziții de dreapta sau șovăitoare. Tot timpul desfășoară o luptă în interiorul Prezidiului, dar lupta are un astfel de caracter, încât până acum nu s-a obținut nici un succes vizibil, deoarece întreaga luptă se desfășoară în cadrul ședințelor. Nu se iau nici un fel de hotărâri. Dreapta a amuțit. Se termină ședința, dar nici partidul, nici oamenii nu află nimic. Totul se prezintă apoi ca și cum în Prezidiu ar domni unitatea și nu s-ar desfășura nici o luptă. Și așa cum știți, presa, radioul și televiziunea, elementele huliganice își desăvârșesc opera, atât în stradă, cât și în rândul maselor.

Totodată, trebuie spus că, în urma analizării evenimentelor, vă putem tălmăci o opinie a noastră, că în toiul luptei s-a cimentat un colectiv de forţe sănătoase, s-a conturat treptat o coeziune în sânul lui, oamenii s-au pregătit pentru o luptă hotărâtoare cu forţele de dreapta. La început, au crezut că această luptă o vor duce alături de tov. Dubček, dar apoi, după ce s-a scurs o bună bucată de timp şi după ce s-au convins că Dubček nu numai că ezită, nu numai că nu sprijină forţele sănătoase, pe care s-ar putea baza în cadrul Prezidiului, dar, din contră, în multe cazuri a întors spatele tovarăşilor săi, şi, mai mult chiar, a aderat la poziţia dreptei, forţele sănătoase din cadrul Prezidiului CC al PCC au început să ia în calcul faptul că lupta o vor duce singuri. Şi, în sfârşit, planurile lor, imaginea lor sunt pentru noi suficiente motive să bănuim pe baza experienţei din această luptă că planurile lor, părerile lor politice asupra situaţiei din ţară şi măsurile care trebuiesc luate, ca şi termenii realizării acestor măsuri, au primit o formă finală. Şi de aceea ne-am dat seama, după ce am primit de la ei veşti oficiale, cum se amplifică această criză politică, cât este de imperioasă necesitatea politică de a soluţiona această problemă. Concomitent cu aceasta, am mai consemnat şi felul cum se întăreşte unitatea forţelor sănătoase din Prezidiul CC al PCC, care după anumite ezitări şi diverse reflectări s-au apropiat tot mai mult de planul comun al acţiunii, de termenele comune şi de judecata comună. Precizez, înainte de toate, că dreapta nu vrea să se angajeze într-o luptă adevărată şi să se delimiteze în păreri. Linia ei este aceea de a se apropia pe neobservate de congres. De congres se leagă socotelile lor de a obţine victoria şi forţele sănătoase iau în calcul acest lucru. Dispunem de materiale oficiale din care rezultă, spre exemplu, dacă e vorba de congresul slovac, că Husák doreşte cu insistenţă să pună mâna pe putere. Sunt multe motive să-i credem pe prietenii noştri că dreapta a făcut şi face totul pentru ca până la congres să-l compromită pe Bil'ak. În timpul congresului vor lua toate măsurile ca poziţia lui Bil'ak pe care intenţiona să o explice la congres – şi el susţine o linie partinică curajoasă – să nu fie cunoscută de partid şi de popor.

Bineînţeles, că acest lucru nu se va permite şi nu se va accepta alegerea lui în organismele de conducere. Se scontează că la 20 august va avea loc şedinţa Prezidiului CC al PCC. De aceea, forţele sănătoase cred că în timpul cel mai scurt (mâine sau poimâine) trebuie să iasă cu o declaraţie hotărâtoare şi cu cerinţa de a se accepta o serie de hotărâri care să răspundă înţelegerii de la Čierna nad Tisou, inclusiv problema

schimbării cadrelor şi îndeplinirii hotărârilor conferinţei de la Bratislava.

După toate indiciile (voi da citire unui document) aceasta este limita extremă pe care nu avem voie să o scăpăm din vedere şi pe care trebuie să o tratăm cu toată seriozitatea, altminteri, se pare, nu vom reuşi să acordăm forţelor sănătoase din Comitetul Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia şi poporului cehoslovac un ajutor efectiv în apărarea cuceririlor lor.

Voi da citire, tovarăşi, unui document care reprezintă expresia concentrată a acelor planuri pe care tovarăşii le-au înaintat şi ceea ce ei aşteaptă de la noi.

„Astăzi m-am întâlnit cu Indra. A solicitat această întrevedere şi a venit cu Pavlovský. Indra a mărturisit că gruparea lor, compusă din persoane demne de încredere, a discutat planul cu poziţia pe care o vor lua la şedinţa CC al PCC, cu condiţia ca luni să primească asigurările noastre că, în noaptea de 20 spre 21 august, armatele noastre declanşează acţiunea. Asigură ca pînă la miezul nopţii să se ajungă la scindarea finală şi a fost luată hotărârea, în care se exprimă neîncrederea politică în forţele de dreapta, ca această grupare să preia în mâinile ei conducerea efectivă a partidului şi a guvernului.

Va fi pregătit un document care face apel la populaţie şi la partidele frăţeşti de a acorda ajutor forţelor sănătoase. Acest document ni-l vor remite luni, adică mâine. În josul chemării care a fost predată tov. Brejnev la Bratislava, se pot completa acum semnăturile membrilor Prezidiului: Barbírek şi Rigo şi ale membrilor guvernului: Pavlovský, Hamouz, Štrougal, Hoffmann, Korčák, Laštovička şi Krejčí. Despre acest document voi vorbi separat. Având în vedere că, după părerea lor, acest document ar trebui dat publicităţii pe 21 august dimineaţa, când forţele noastre au intrat deja în Cehoslovacia, Indra garantează că în cursul nopţii ne vor fi predate cel puţin 50 de semnături de la persoane aparţinând membrilor CC şi guvernului. Acestea vor completa semnăturile deja existente. Lui Piller i se va aduce la cunoştinţă abia în ultimul moment şi speră să obţină şi semnătura lui. Ezită puţin, chiar dacă e deja de partea lor.

Pe 21-22 va avea loc plenara CC şi, de asemenea, sesiunea Adunării Naţionale care, fără îndoială, va susţine acţiunile lor şi va vota chemarea lor adresată partidelor frăţeşti, cerând ajutor militar. În acelaşi timp, va fi publicat manifestul marii grupări a lucrătorilor din cultură către populaţie. În cursul nopţii, după şedinţa Prezidiului vor fi ocupate

tipografiile şi redacţiile ziarului «Rudé Právo» /Dreapta Roşie – n. trad./ şi va fi pregătită o ediţie specială. Prin intermediul celui mai devotat activist din gruparea lor va fi întreruptă emisiunea de radio şi de televiziune, va fi deconectată reţeaua telefonică şi telegrafică. Dimineaţa, la radio şi la televiziune va fi citit discursul unuia din reprezentanţii acelei grupări şi se va explica sensul evenimentelor. Ar dori să câştige de partea lor şi pe preşedintele Svoboda, ca să prezinte el acest apel, dar i se vor adresa abia atunci când armata va fi stăpână pe situaţie. Se vor completa şi listele cu cei mai devotaţi activişti din aparatul CC al PCC, secretari de partid ai comitetelor raionale şi regionale, prin intermediul cărora va fi condus partidul în zilele critice. Se selecţionează 20-30 de comentatori de radio şi de televiziune, de ziarişti, care în aceste zile vor sta în fruntea mijloacelor de informare în masă. După ce Prezidiul va avea o imagine clară asupra intrării armatelor, poate abia atunci se vor adresa tov. Černík şi, având în vedere orgoliul său şi laşitatea sa, să-i propună să stea în fruntea guvernului şi să colaboreze cu ei. În cazul în care tov. Černík refuză, va anunţa formarea unui guvern provizoriu revoluţionar, în frunte cu tov. Pavlovský. În Consiliul de Miniştri sunt propuşi până acum următoarele persoane:

Lui Dzúr i se va propune să rămână în funcţia avută şi să nu dea ordine armatei ca să se împotrivească armatelor ţărilor frăţeşti.

Dacă Dzúr va ezita, atunci funcţia de ministru va fi propusă unuia din adjuncţii săi. Problema membrilor guvernului se va soluţiona în continuare operativ, în cursul operaţiunilor militare.

Prin intermediul tov. Šalgovič se va da ordinul închiderii graniţei de vest. Dacă luăm o hotărâre afirmativă, după părerea prietenilor, declanşăm acţiunea la miezul nopţii zilei de 20 spre 21 august şi până dimineaţa ocupăm toate punctele strategice, în special Praga, Brno, Bratislava, Košice şi alte oraşe importante.

Deocamdată nu intenţionează să se adreseze Miliţiei populare. Miliţia va fi folosită abia atunci când va exista siguranţa că operaţiunea noastră e încununată de succes.

Prietenii sunt de părere că nu e indicat să se amâne data declanşării operaţiei pentru o dată ulterioară, adică pentru perioada când are loc congresul partidului slovac, deoarece congresul durează 4-5 zile, iar intervenţia noastră tocmai în ajunul Congresului al XIV-lea al partidului ar putea fi exploatată cu mare gălăgie de propaganda apuseană.

În afară de aceasta, nu știu dacă mai târziu, la nivelul Prezidiului vor mai reuși să pună în aplicare / planul /, pe care tocmai vi l-am prezentat.

Prietenii mai solicită să dăm un răspuns final luni și din nou insistă asupra expedierii scrisorii Biroului Politic al CC al PCUS către Prezidiul CC al PCC, în care să fie expus conținutul angajamentelor luate la Čierna nad Tisou și această scrisoare să nu fie predată numai lui Dubček, ci și celorlalți membri ai Prezidiului. Ceea ce am și făcut. Va fi un imbold pentru a se arunca în lupta deschisă cu dreapta, deci cu Dubček.

Așa cum ni s-a comunicat, în fața Prezidiului CC Dubček a tăinuit atât convorbirea telefonică cu Brejnev și scrisoarea lui din 16 august, cât și memoriul referitor la problema campaniei antisovietice duse de presa cehoslovacă. Cer ca în scrisoarea Biroului Politic al CC al PCUS să se facă referiri la aceste documente, astfel încât să aibă posibilitatea să-l constrângă pe Dubček să recunoască existența lor și să le citească în fața Prezidiului.

Apoi tov. Indra a mai cerut ca în ziarul «Pravda» de astăzi să fie publicat un articol despre acțiunile huliganice, apărut și în «Rudé Právo». Și acest lucru a fost îndeplinit, am răspuns dorinței lor și articolul a apărut în «Pravda».

Solicită, în continuare, să confirmăm că suntem de acord cu cererea ca partidul nostru să fie pregătit să ia măsurile concrete la termenele prevăzute".

Tovarăși, v-am citit numai un document. Aș putea să citesc zeci de documente primite, care arată cum s-a elaborat și cum s-a conturat acest plan. Este cea mai concentrată unitate de voință și dorință a tovarășilor de a apăra PCC și cauza socialismului, de a nu o preda în mâinile contrarevoluției.

În ceea ce privește planul de acțiune al dreptei – și pentru a ne lămuri mai bine care sunt tendințele ei și pentru ce forțele sănătoase nu i se pot alătura – ei se comportă foarte abil, nu se angajează în polemici, păstrează tăcerea și cu aceasta totul se termină. În sprijinul acestor fapte vă voi citi un document, pe care l-am primit ieri noapte, în care Kapek, membrul grupării sănătoase, membru suplenat al Prezidiului, ne comunică următoarele:

„La 17 august (am primit înștiințare despre aceasta) a avut loc o întrevedere cu Kapek care a spus următoarele:

La 17 august, de la orele 10 la orele 17 Prezidiul şi Secretariatul CC a organizat o întâlnire cu factorii de conducere a mijloacelor de informare în masă din Cehoslovacia. La această întâlnire au participat din partea conducerii partidului (vă rog să observaţi) Černík, Kriegel, Smrkovský, Slavík, Císař, Mlynář – reprezentanţii dreptei, dar şi Kapek care relatează:

În intervenţia sa, Císař a declarat că în momentul de faţă se desfăşoară lupta pe toate fronturile, se intensifică acţiunile din partea forţelor conservatoare. Trebuie să ne ajutăm singuri. Cei mai buni prieteni ai noştri – românii şi iugoslavii – nu pot să ne dea ajutor, a mai spus Císař. Apoi a continuat şi a spus că în următoarele zile, chiar ore situaţia se poate agrava. (Vedeţi şi ei o simt.) Situaţia se va clarifica definitiv în următoarele 4 zile. (De ce 4 zile – precis o dată cu şedinţa Prezidiului din 20 luna curentă). Císař a făcut apel să se oprească dezordinea din stradă.

Černík a subliniat necesitatea continuării procesului de democratizare în acelaşi spirit ca şi până acum. Pentru clarificarea situaţiei create în economie, Černík a declarat că nu ar trebui să se grăbească cu reorganizarea şi să se accepte hotărâri pripite. La Čierna nad Tisou n-a fost uşor pentru delegaţia cehoslovacă, a mai declarat Černík. Acea întrevedere nu trebuia să se încheie aşa cum s-a încheiat. Revoluţia va fi puternică doar atunci când va dovedi că poate să-şi menţină cuceririle sale (foloseşte cuvinte leniniste).

În intervenţia sa, Smrkovský a acordat o atenţie deosebită pregătirii apropiatului Congres extraordinar al PCC. Noi, a declarat, trebuie să supravieţuim perioadei de până la congres şi să nu oferim în nici un caz vreun pretext pentru provocări. Vă rugăm să nu răspundeţi la nici un fel de critici din afară, chiar dacă este o minciună grosolană. Rezistaţi cele trei săptămâni care au mai rămas, nu vă lăsaţi provocaţi, cum au păţit cei 99 de oameni de la uzinele «Auto-Praga», care au semnat scrisoarea publicată apoi de «Pravda». Smrkovský a cerut ziariştilor să ajute la lichidarea Hyde Park-ului din centrul Pragăi.

Kriegel a declarat că se apropie punctul culminant. E necesar, a spus, să atragem de partea noastră pe fiecare din delegaţii congresului extraordinar al partidului. Ceea ce vă spun acum, vor afla şi ceilalţi (referire la prezenţa lui Kapek). La congres se va vorbi de «caracterul partidului». În procesul ce se derulează în Cehoslovacia se amestecă atât forţe externe, cât şi forţe interne.

Discuțiile despre / întrevederea / de la Čierna nad Tisou n-au fost dintre cele mai favorabile. Sabia lui Damocles atârnă deasupra noastră în continuare. Cea mai importantă problemă se leagă de organizarea congresului extraordinar. Nu e posibil să acceptăm amânarea lui, deoarece există forțe care doresc să dea înapoi mersul evolutiv. Aceste forțe sunt bine cunoscute de cei prezenți. În continuare, Kriegel a declarat că mulți ziariști îl acuză de faptul că factorii de conducere din partid tot amână polemica cu cei din străinătate și, prin aceasta, aduce prejudicii dezvoltării Cehoslovaciei. Trebuie să înțelegem, a spus, că toate acestea sunt mărunțișuri, dar cel mai important e să nu cedăm provocărilor.

În fața adunării a vorbit și Kapek. A spus că în mâinile ziariștilor se concentrează o putere formidabilă care poate fi utilizată ca un ajutor important pentru întărirea socialismului și democrației, dar și ca un factor ce poate provoca prejudicii de o parte și de alta. A declarat că la nivelul Prezidiului CC al PCC nu există o unitate de păreri și că el personal nu este de acord cu tovarășii: Smrkovský, Černík și Kriegel în aprecierea întrevederii de la Čierna nad Tisou. Kapek a subliniat că tovarășii sovietici, de la bun început, au fost de acord cu schimbarea care a avut loc în decembrie și ianuarie și nu au încercat să exercite presiuni asupra tendințelor crescânde antisocialiste, antisovietice și anticomuniste din Cehoslovacia. În timpul republicii burgheze, a declarat Kapek, comuniștii erau trimiși la închisoare numai pentru că au transmis mesaje de salut Uniunii Sovietice. Astăzi, comuniștii încep să se teamă să-și manifeste simpatia față de Uniunea Sovietică, pentru că asupra lor se exercită presiuni. Eu și astăzi declar cu glas tare: Trăiască Uniunea Sovietică și prietenia noastră de nezdruncinat! Fără relații strânse cu Uniunea Sovietică nu e posibilă o dezvoltare încununată de succes a Cehoslovaciei socialiste. Puteți să mă etichetați drept conservator. Dacă e așa, atunci sunt mândru că sunt un conservator.

Cuvintele lui Kapek au fost întâmpinate cu o tăcere mormântală din partea participanților. Dintre ziariști au vorbit 20 de persoane. În esență, au susținut linia promovată de conducerea partidului, au formulat critici la adresa Prezidiului CC al PCC pentru informațiile incomplete și neadevărate despre întâlnirea de la Čierna nad Tisou. Unii și-au exprimat neliniștea pentru faptul că printre membrii Prezidiului CC nu există o unitate, apoi au criticat pe unii dintre activiștii, care nu de mult au fost citați în «Rudé Právo»".

Tovarăşi, v-am citit această scrisoare-telegramă pentru ca să puteţi să vă faceţi o imagine de ansamblu...

Podgornii: Şi să vedeţi tactica dreptei.

Brejnev: ...situaţia forţelor sănătoase şi acea forţă, de care dispune acum dreapta, sub forma mijloacelor de propagandă. Partidul are un aparat uriaş care nu funcţionează, pentru că nu dispune de forţa care să definească relaţiile noastre.

Biroul Politic al CC al PCUS a analizat multilateral această problemă alaltăieri, ieri, acum trei zile. După o analiză profundă, pe care a făcut-o, am ajuns la concluzia că Dubček nu va respecta nici un angajament, că a trecut de partea elementelor de dreapta şi că în aceste condiţii situaţia se prezintă extrem de dificil, dacă nu se va acorda ajutor forţelor sănătoase.

După cântărirea tuturor circumstanţelor, într-un singur gând, întregul Birou Politic şi Secretariat al CC au hotărât să acordăm forţelor sănătoase un ajutor militar, să ne exprimăm acordul cu planul lor de acţiune, pentru că avem impresia că au dreptate când afirmă că în viitor nu va mai exista un moment mai favorabil, nici nu se va mai ivi altul aşa de curând. Bineînţeles, că suntem conştienţi că pasul făcut azi sau mâine nu va fi pentru noi uşor, dar nici mai târziu nu va fi pentru noi mai uşor. Se poate termina pentru noi şi mai rău. De aceea am luat această hotărâre.

Am fost profund convinşi despre faptul că apelul forţelor sănătoase, ale acelei grupări de comunişti cinstiţi, membri ai CC, membri ai Prezidiului PCC, va găsi, de asemenea, un sprijin internaţional şi frăţesc din partea tuturor participanţilor consfătuirii de la Bratislava. Aceasta în primul rând. De aceea, am considerat că este de datoria noastră să mă consult necondiţionat cu dv. în această problemă şi, având în vedere termenul scurt, ne-am permis ieri să ne adresăm vouă ca să sosiţi astăzi aici.

Cred că ne veţi scuza şi veţi înţelege că n-am avut de ales.

Acesta este fondul problemei şi hotărârea Biroului Politic pe care vi le-am comunicat. În final, aş putea să vă citesc, tovarăşi, un document care mi-a fost predat pe culoare, la Bratislava, după semnarea documentului nostru comun, de aceea, n-am putut informa pe nimeni. Se afla acolo un aspect pe care aş dori să-l clarific. Era aşa: „Stimate Leonid Ilici!" Acesta a fost începutul, restul rămâne... Ne adresăm dv. cu propunerea ca începutul să nu fie personal şi de aceea sună astfel: „Către Comitetele Centrale ale partidelor comuniste şi muncitoreşti şi

către guvernele Uniunii Sovietice, Ungariei, Bulgariei, RDG" şi au cerut acordul pentru această formulare. Va fi mai solidă, se adresează tuturor: „Dragi tovarăşi, cu conştiinţa răspunderii depline pentru hotărârile noastre ne adresăm dv. cu această declaraţie a noastră.

Procesul nostru sănătos, de după luna ianuarie, de îndreptare a greşelilor şi neajunsurilor din trecut şi întreaga conducere politică a societăţii sunt smulse din mâinile CC al partidului de către forţele de dreapta. Presa, radioul, televiziunea, care, practic, se află în mâinile forţelor de dreapta, au influenţat într-atâta opinia publică, încât astăzi, la viaţa politică a ţării participă nepedepsite elemente antisocialiste ostile partidului, fără nici o împotrivire din partea societăţii. Au declanşat un val de naţionalism şi şovinism, au provocat o psihoză anticomunistă şi antisocialistă.

Colectivul nostru – condus de partid – a comis o serie de greşeli. Nu am reuşit să ne apărăm eficient şi să traducem în viaţă normele marxist-leniniste ale vieţii de partid şi, înainte de toate, principiul centralismului democratic. Conducerea de partid nu este capabilă să se apere cu succes în faţa atacurilor la adresa PCC, a socialismului, nu este capabilă să organizeze împotriva forţelor de dreapta nici o ripostă, nici ideologică, nici politică. Este periclitată însăşi existenţa socialismului din ţara noastră.

Mijloacele politice şi mijloacele puterii de stat din ţara noastră sunt, în momentul de faţă, paralizate într-o oarecare măsură. Forţele de dreapta au creat condiţii favorabile pentru o lovitură contrarevoluţionară.

În această situaţie deosebit de grea ne adresăm dv., dragi tovarăşi factori de conducere ai partidelor şi guvernelor, cu rugămintea de a ne acorda un sprijin eficient şi ajutor cu toate mijloacele ce le aveţi la dispoziţie, inclusiv militare. Numai cu ajutorul vostru e posibil să eliberăm Cehoslovacia de pericolul ameninţător al contrarevoluţiei, să apărăm cauza socialismului. Suntem conştienţi de faptul că pentru PCUS şi URSS şi pentru toate partidele şi ţările frăţeşti – participanţii la întrunirea de la Bratislava – acest pas extrem pentru apărarea socialismului în Cehoslovacia nu este uşor de făcut. Dar pentru că forţele şi posibilităţile noastre au fost epuizate, considerăm această declaraţie a noastră ca pe o rugăminte şi o cerere acută de a acţiona şi a ne ajuta multilateral". Semnături.

Avem deci un asemenea document. Am cerut să schimbe începutul, antetul, restul îl avem în original. Renunţăm la ultimul ali-

neat, n-are nici un rost: „În concordanță cu evoluția complexă și periculoasă a situației din țară, vă cerem tăinuirea maximă a acestui document, de aceea vă scriem personal în limba rusă".

Cu aceasta, tovarăși, v-am informat despre tot ce se referă la această problemă și ce trebuie să discutăm cu dv. Am putea exprima imediat părerile noastre, dacă nu aveți alte observații. Dacă la hotărârea noastră, despre care v-am dat informații, alăturați și hotărârile dv. și vom discuta împreună, atunci va apărea logic să discutăm documentul, astfel încât cu toții, în colectiv, să elaborăm o chemare către poporul cehoslovac, în care va fi clarificat aspectul de ce acordăm ajutor militar. Acest document l-am elaborat și putem să vi-l citim, pentru ca apoi să-l corectăm. Se va putea spune că vom pleca, îndată ce lucrurile se îndreaptă și va fi asigurată suveranitatea. Considerăm util să discutăm și celălalt document – este apelul conducerii unitare a armatelor noastre către armata cehoslovacă. Va fi un apel pur militar. Că venim în ajutorul forțelor sănătoase să apărăm cuceririle socialismului și ne adresăm cu chemarea să susțină armata noastră, să nu i se împotrivească și să întărească prietenia. Avem proiectul acestui document. L-am dezbătut. Am pregătit și un proiect de declarație a guvernului nostru către poporul nostru. Vrem să spunem poporului nostru la momentul potrivit, pentru că vrem ca poporul nostru să ne sprijine în acordarea ajutorului dat Cehoslovaciei, să sprijine guvernul și partidul nostru. Aceste măsuri, tovarăși, le-am stabilit în ultimile 4 zile de muncă neîntreruptă; le considerăm deosebit de importante și pline de răspundere! De aceea v-am invitat și vă suntem recunoscători că ați acceptat cu înțelegere.

Kosîghin: Am putea citi acest document, pentru ca tovarășii să cunoască conținutul lui și să-și exprime părerile lor.

Brejnev: Cum vom acționa în continuare? Ce ar fi, dacă am citi mai întâi documentul și apoi să-l judecăm?

Kosîghin: Avem ca punct de plecare conceptul proiectului rezoluției.

Brejnev: Îl lăsăm pentru mai târziu.

Gomulka: Să discutăm mai bine documentul.

Brejnev: Poftim. Materialul respectiv este tradus în limbile dv. Cred că ar fi mai convenabil pentru dv. să facem acum o pauză, pentru ca dv. să parcurgeți aceste documente.

Brejnev: Tovarăși! În măsura în care ați făcut cunoștință cu documentele, permiteți să trec la următorul punct al discuției. Cred că ar trebui ca tovarășii să-și exprime punctul de vedere la întrebarea de bază –

ce avem de făcut, şi apoi să exprimaţi părerile dv. asupra documentelor. Care e părerea voastră? Cine doreşte să-şi exprime părerea pe marginea problemelor şi apoi a documentelor?

Ulbricht: Aprecierea tov. Brejnev o considerăm corectă şi am dori să exprimăm Biroului Politic al CC al PCUS recunoştinţa noastră pentru munca depusă în pregătirea acestei întrevederi şi în pregătirea măsurilor necesare. Fără îndoială corect a fost şi faptul că declaraţia comună adoptată la Bratislava a fost luată drept un punct de plecare, pentru ca prin intermediul ei cât mai mulţi tovarăşi să se situeze pe poziţii progresiste. Nu am reuşit însă să-i convingem nici pe Dubček, nici pe Černík de justeţea declaraţiei de la Bratislava. Pentru Dubček declaraţia comună de la Bratislava a fost doar un mijloc fraudulos de a câştiga timp. Întreaga lui concepţie politică şi ideologică a fost în contradicţie cu această declaraţie, pe care el însuşi a semnat-o la Bratislava. Conducerea noastră de partid şi de stat s-a întâlnit la Karlovy Vary cu conducerea cehoslovacă. Prin ce s-a remarcat această întâlnire? Delegaţia Cehoslovacă a respins categoric să semneze documentul referitor la lupta împotriva ideologiei burgheze. Aceasta înseamnă că întreaga delegaţie a fost împotriva uneia din tezele fundamentale ale declaraţiei de la Bratislava.

În al doilea rând, au respins organizarea unei conferinţe de presă, deoarece se temeau că se vor pune întrebări referitoare la scrisoarea de la Varşovia, adică la lupta împotriva forţelor antisocialiste, că această întrebare va fi pusă la conferinţa de presă. Dubček s-a temut că la conferinţa de presă va fi pomenită problema acordului concret privind măsurile, deci acele puncte, despre care a vorbit astăzi tov. Brejnev. S-a temut că unul din reprezentanţii presei i-ar putea pune o asemenea întrebare şi noi i-am putea răspunde corespunzător, adică faptul că delegaţia cehoslovacă s-a dezis de declaraţia de la Bratislava. Declaraţia de la Bratislava a fost pentru ei doar o manevră tactică şi nimic mai mult. Totuşi, politica dusă la Čierna nad Tisou şi la Bratislava a fost, după părerea noastră, o politică absolut justă. Eforturile depuse de tovarăşii sovietici la Čierna nad Tisou, ca să obţină acordul, a fost pe deplin corect, chiar dacă ştim că majoritatea factorilor de conducere din PCC nu vor duce la îndeplinire hotărârile adoptate.

Între timp, lucrurile au devenit evidente. În istorie se petrece cam aşa: practica confirmă cum conducerea de partid se manifestă faţă de documentele respective. Poporul cehoslovac se va putea convinge abia atunci, când li se va dovedi că actuala conducere nu numai că ignoră

declarația de la Bratislava, dar că forțele de dreapta se manifestă împotriva părerilor unitare și a declarației de la Bratislava și prin aceasta au nivelat calea forțelor contrarevoluționare. Încercarea de a-l îndepărta pe Dubček de concepțiile dreptei au dat greș.

Vă spun deschis, că nici nu se putea întâmpla altfel, pentru că ideologia lui Dubček este de așa natură, încât nu poate duce la îndeplinire o asemenea declarație, ca cea de la Bratislava. Dubček este un amestec între social-democrație și atitudinea omului care face pe prostul. Pentru el este important să câștige timp până la congresul extraordinar, pentru ca apoi să-și realizeze scopul: forțele revoluționare să ia în mâinile lor puterea, iar forțele sănătoase să fie împinse înapoi.

Legat de acest aspect, avem aici un proiect de apel către cetățenii Republicii Cehoslovace.

Acum despre aspectul practic al problemei. Am plecat de la constatarea că majoritatea populației este în proporții diferite atinsă de ideologii burgheze și mic-burgheze. La acest fapt s-a ajuns în ultimul deceniu și nu trebuie să-l subestimăm. În plus, trebuie să luăm în considerație o diferențiere în rândul intelectualității. O parte din intelectualitatea care acum îl susține pe Dubček și dreapta oferea până în luna ianuarie propuneri sănătoase și raționale privind dezvoltarea Cehoslovaciei și toate acestea în comisia ideologică a CC și în cadrul Prezidiului. Acum, acești oameni – în orice caz o mare parte din ei – au trecut de partea dreptei. Trebuie să-i reîntoarcem, deoarece până în ianuarie punctul lor de vedere era înțelept.

Acum se pune această întrebare: cum trebuie să lucrăm, ca din punct de vedere ideologic și politic să convingem clasa muncitoare și întreaga masă și să câștigăm de partea noastră forțele sănătoase ale intelectualității și să-i îndepărtăm de orientarea proapuseană. Pentru aceasta e necesar ca noua conducere să aibă o concepție clară politică și economică. Și pentru că o asemenea concepție lipsește încă și eu nu mă pot exprima în această problemă, mi se pare că o asemenea concepție trebuie neapărat elaborată. Avem în vedere o asemenea concepție, prin care să câștigăm de partea noastră majoritatea. După cum vedem, forțele sănătoase au elaborat deja o asemenea concepție și ne-au predat-o. Plasez această problemă în cadrul problemelor principale și va deveni o problemă principală în momentul în care la nivelul conducerii se vor produce schimbări în problema puterii.

Pun această problemă, aș dori ca Biroul Politic al CC al PCUS să ne răspundă la următoarea întrebare: Cum vă imaginați realizarea unei

colaborări politice concomitent cu îndeplinirea sarcinilor din interiorul Cehoslovaciei? Sarcina militară e clară. Aici totul este în regulă. Nu există dubii. Dar cum trebuie dusă munca politică pentru a câştiga de partea noastră clasa muncitoare, intelectualitatea, ţărănimea etc. Doar va fi o problemă complicată. Şi vom reuşi s-o facem numai atunci când vom acorda forţelor sănătoase din nou conducerea PCC şi din guvern un sprijin şi ajutor activ.

În sfera economică domneşte haosul. Černík ne-a explicat concepţia economică de perspectivă. Nimeni dintre noi n-a reuşit să înţeleagă ce vrea. A fost clar că vrea să crească preţurile, celelalte au fost confuze. În realitate, nici el n-a definit politica economică. Dispun de o serie de reprezentanţi ai economiei burgheze, economişti care gestionează politica economică. De aceea, trebuie să militäm ca printr-o anumită modalitate să intrăm în relaţii cu acele forţe care au păreri economice juste, pentru a nu se crea haos în economie, să nu se accentueze confuzia, pe care a provocat-o Černík.

Cred că trebuie să constituim un colectiv de lucru, sub conducerea tovarăşilor sovietici, care să se ocupe numai de asemenea probleme. Aceasta nu e problema ambasadorilor. Tovarăşii cehi trebuie să vină cu iniţiative şi singuri trebuie să le ducă la îndeplinire. Nu putem interveni deschis în această problemă. Acestea au fost observaţiile noastre.

Jivkov: Susţinem întru totul acele aprecieri şi propuneri care au fost aici prezentate de tov. Brejnev. Considerăm planul elaborat de forţele sănătoase al PCC acceptabil.

În ce ne priveşte, vom participa cu toate forţele şi mijloacele, împreună cu celelalte ţări socialiste la înlăturarea pericolului care a apărut în faţa poporului cehoslovac, la înlăturarea a tot ce periclitează cuceririle Partidului Comunist din Cehoslovacia.

Se asociază şi cu înţelegerea profundă la nivelul Biroului nostru Politic şi al CC, al guvernului, al întregului nostru partid şi cu recunoştinţa adevărată faţă de Biroul Politic al CC al PCUS pentru munca uriaşă depusă până acum în elaborarea unui proiect curajos, hotărâtor, internaţionalist, care ne-a fost astăzi prezentat în legătură cu situaţia apărută în Cehoslovacia. Credeam că documentele au fost bine pregătite. Putem să le considerăm ca o bază şi să solicităm Biroului Politic al CC al PCUS să le redacteze în formă definitivă.

E evident, că în legătură cu operaţiunea – dacă pot să mă exprim aşa – pe care o efectuăm acum, vor mai apărea în Cehoslovacia noi şi noi probleme, despre care a vorbit aici tov. Ulbricht. Dar noi avem, fără

îndoială, o mare încredere în viitoarea conducere a PCC şi a guvernului, le vom acorda un ajutor neprecupeţit şi este clar că ajutorul hotărâtor şi în viitor va consta din sprijinul acordat de PCUS şi Uniunea Sovietică. Cu aceasta am terminat.

Brejnev: Mulţumesc. Tovarăşe Gomulka, poftiţi!

Gomulka: Suntem de acord cu aprecierile făcute aici de tov. Brejnev. Situaţia nu e nouă. Am analizat-o de mai multe ori. Toate posibilităţile au fost epuizate şi acum trebuie să luăm în calcul găsirea altor căi, pentru că altfel ar fi numai o pierdere de timp, iar situaţia din Cehoslovacia s-ar putea înrăutăţi şi mai mult. De aceea ne-au rămas numai acele mijloace pe care le propune Biroul Politic al CC al PCUS şi despre care a vorbit tov. Brejnev. În această problemă, cred că nu trebuie să existe nici o îndoială.

Se pune următoarea întrebare, tovarăşi. Aş dori să mi se precizeze, dacă nu au intervenit modificări în planul de acţiune.

Brejnev: Planul care a fost aprobat de miniştrii dv. / ai apărării naţionale / nu se schimbă.

Gomulka: Nu se ştie concret ce au de făcut membrii armatelor invadatoare. Se subordonează comandamentului, comandamentul ce face? Nu ni s-a spus clar, care este funcţia lui.

Există un moment foarte important – apelul adresat armatei cehoslovace. Acest apel trebuie anunţat imediat. Este foarte important. După părerea mea, acest document trebuie făcut cunoscut imediat. Celelalte documente mai pot aştepta.

Se pot ivi o serie de aspecte neprevăzute. Forţele de dreapta din Cehoslovacia pot afla planurile forţelor de stânga. Trebuie să luăm în calcul acest aspect. Nu ştiu dacă au vreo protecţie, dacă ea chiar există. Are importanţă acest lucru, pentru că nu e exclus ca forţele de dreapta să aresteze direct oamenii. Este foarte important. Acestea ar fi câteva neclarităţi pe care aş dori să mi le clarific, cu ocazia acordului de principiu asupra acţiunii. Am de făcut o menţiune, faptul că avem aici tot felul de observaţii la apel, cred că e un document lung, ar trebui să-l scurtăm, să fie expus mai concis. Asemenea acte le reuşesc uneori lucrătorii frontului scriitoricesc, scriitorii.

Aş dori ca acestui lucru tovarăşii să-i acorde mai multă atenţie, pentru că poate să se constate că acest document nu aduce avantaje, ci dezavantaje. Dar pentru istorie acest document este foarte important.

Brejnev: Mulţumesc. Tov. Kádár, poftiţi!

Kádár: Sunt de acord cu aprecierile Biroului Politic al CC al PCUS, prezentate de tov. Brejnev, inclusiv cu aceea că întrevederile de la Čierna nad Tisou şi Bratislava, ca şi documentele adoptate la Bratislava au reprezentat paşi corecţi şi că intervenţiile forţelor de stânga din Cehoslovacia şi paşii noştri ar trebui să se bazeze tocmai pe aceste documente menţionate. Sunt de acord şi cu concluziile şi cu analiza, conform cărora Prezidiul CC al PCC nu a manifestat nici o intenţie de a duce la îndeplinire acordurile convenite la Čierna nad Tisou şi la Bratislava şi a declanşa lupta pe aceste baze. Aş dori să completez cu faptul că, în conformitate cu înţelegerea făcută cu tovarăşii sovietici, am contactat pe tov. Dubček, iar aseară m-am întâlnit cu el la graniţa cehoslovaco-maghiară şi am purtat o lungă discuţie. Nu e cazul să intru în detalii. E vorba de problemele deja cunoscute, pe care le avem pe ordinea de zi. Întreaga discuţie a fost infructuoasă şi fără nici un rezultat. Însuşi Dubček era într-o stare proastă, vorbea confuz. În judecarea anumitor probleme a făcut un pas înapoi în comparaţie cu atitudinea lui de la Bratislava şi eu n-am reuşit în nici un chip să spun ceea ce intenţionam. Voiam să ştiu cum apreciază întrevederile de la Čierna nad Tisou şi de la Bratislava; le consideră un compromis forţat, aveau intenţia sinceră să participe la ele?

În ce priveşte aprecierea situaţiei provocate de tovarăşii cehoslovaci – Indra şi ceilalţi – şi intenţia lor de a interveni deschis şi hotărât la apropiata şedinţă a Prezidiului, noi considerăm just acest demers al lor, îl considerăm bine gândit politic. După părerea noastră, el trebuie sprijinit, aşa cum solicită şi tovarăşii.

E necesar să trimitem scrisoarea Biroului Politic al CC al PCUS către Prezidiul lor, aşa cum au cerut şi, de asemenea, să îndeplinim cererea lor privind ajutorul militar. Garanţiile cerute de ei, şi de care a vorbit aici tov. Brejnev, trebuie acordate. Am participat la toate discuţiile şi consfătuirile care au avut loc în ultimul timp. S-a vorbit foarte mult despre aceste probleme cu ocazia întâlnirilor. De multe ori am stăruit pentru folosirea mijloacelor politice, pentru folosirea tuturor posibilităţilor politice.

Sunt convins de faptul că mijloacele politice sunt indispensabile în relaţiile cu organele de conducere ale Partidului Comunist din Cehoslovacia. Nu putem face altceva, decât ceea ce ne stă în faţă.

La planul de acţiune mai trebuie adăugat că, dacă sunt apreciate de către tovarăşii cu orientare de stânga drept reale, dacă este vorba de o majoritate în CC şi în parlament, dacă cu adevărat pot conta pe sprijinul

majorității în aceste organisme, atunci pot conta și pe un sprijin politic corespunzător din partea maselor cehoslovace. În ce privește documentul – apel al nostru comun –, cred că un asemenea document e necesar. În ce privește conținutul de bază al proiectului, îl considerăm bun, poate fi redactat, să fie însă mai concis.

Aș dori să subscriu la părerea tov. Gomulka referitoare la faptul că n-ar fi bine să dăm publicității acest document imediat după declanșarea operațiunii, adică în dimineața zilei următoare, deoarece se poate pune întrebarea cum de am putut să știm dinainte, că am avut pregătit documentul și acum îl publicăm. Mi se pare că nu trebuie să așteptăm prea mult. Acest document este foarte important. Prioritar trebuie să fie documentul forțelor cehe de stânga, prin care se adresează clasei muncitoare, comuniștilor, oamenilor muncii și țărilor noastre. Acesta trebuie să fie punctul de plecare. Apoi, fără să mai așteptăm, eventual în ziua următoare, am putea da publicității documentul nostru, deoarece în această zi la ei, conform planificării, ar trebui să se întrunească Prezidiul CC și parlamentul. Abia atunci putem reacționa prin apelul nostru la intervenția forțelor de stânga, la intervențiile CC și ale parlamentului; să răspundem la solicitările lor.

Sunt de acord că apelul către armata cehoslovacă trebuie făcut cunoscut concomitent cu apelul forțelor de stânga cehoslovace, deoarece scopul lui este pe cât posibil să limiteze conflictul armat.

Mai am câteva probleme practice, la care doresc să fac referire. Este vorba de un apel făcut de unul din organismele noastre de conducere. În acest caz trebuie asigurat caracterul conspirativ maxim, pentru ca dincolo de acești pereți să nu se afle, în nici un caz, data declanșării operațiunii. Trebuie să cumpănim bine în ce mod și când să informăm Birourile noastre Politice, consiliile noastre de miniștri, cum să pregătim presa. I-am spus tov. Brejnev că e necesar să informăm partidele frățești asupra motivelor care ne-au obligat să facem acest pas – nu însă înainte de intervenția forțelor de stânga, ci la scurt timp după, dar înainte de a da publicității apelul nostru. Atât am avut de spus.

Brejnev: Asta-i tot?

Glasuri: Da.

Brejnev: Aș dori să mă adresez tov. Ulbricht. Dacă am înțeles bine, sunteți de acord cu un ajutor militar?

Ulbricht: Da.

Brejnev: Dragi tovarăși, permiteți-mi să vă mulțumesc cordial pentru aprecierile formulate la adresa activității Biroului Politic al CC al

PCUS, pentru unitatea de păreri exprimate referitoare la situaţia din Cehoslovacia şi să-mi exprim adânca noastră recunoştinţă pentru hotărârea unanimă de a acorda tovarăşilor noştri cehoslovaci un sprijin militar. Trebuie să o considerăm ca pe o hotărâre unanimă.

Referitor la detalii, m-aş ocupa de ele mai târziu. Acum aş vrea să vă spun că suntem de acord cu unele observaţii critice şi cu propunerile practice, exprimate de tovarăşii Ulbricht, Gomulka, Kádár şi Jivkov în privinţa documentului. Se pare că va fi mai bine să mai lucrăm la el. Acceptăm observaţiile dv., poate ne veţi mai preda ceva încă înainte de întoarcerea dv. acasă. Apelul trebuie să fie scurt şi trebuie publicat după ce armatele trec graniţa. Va face impresie printre ofiţeri şi în corpul de comandă. Trebuie să vă spun că menţinem contactul cu o serie de tovarăşi.

Gomulka: Se va anunţa la radio?

Brejnev: Numai la radio, cum altfel?

Gomulka: La posturile de radio ale căror ţări?

Kosîghin: Din Cehoslovacia. De la comandament..

Brejnev: E posibil s-o facem şi prin studiourile centrale de emisie, dar armatele au staţiile radio proprii şi ele pot emite.

În ce priveşte Declaraţia guvernelor noastre către poporul cehoslovac, suntem de acord cu observaţiile. Trebuie să ne mai gândim o zidoaă, eventual să mai aşteptăm, având în vedere că, dacă ei vor avea nişte documente, atunci punctele lor de vedere trebuie incluse în documentul nostru. L-am conceput ca pe un proiect, de aceea suntem foarte mulţumiţi că a avut loc acest schimb de păreri şi s-a arătat, ca de obicei, că a fost utilă. Vom continua munca, conştienţi de faptul că documentul trebuie să fie mai scurt, mai şocant, mai arzător, mai bine prelucrat literar. Vom veghea să facem, un schimb de documente cu dv. Poate ne trimiteţi ceva, observaţii de-ale dv. Avem la dispoziţie o zi şi jumătate. Să profităm de asta.

În ce priveşte unele detalii practice. Ce să facem? Armatele noastre şi ale voastre şi-au luat drept sarcină principală – şi noi nu ne vom amesteca în problemele lor – şi acest plan şi l-am expus deja – ocuparea principalelor centre şi înainte de toate Praga. Poate să se bucure de succes, dacă nu se va întâmpina o rezistenţă puternică. Tov. Greciko ne-a informat că conducerea noastră a luat în calcul şi faptul că vor exista împotriviri. Pornesc de la o variantă mai rea. Scopul lor principal este ocuparea centrelor şi subordonarea forţelor militare locale comandamentului. În ce ne priveşte pe noi, pregătim activişti de partid. Fiecare

regiune de la noi este înfrățită cu câte o regiune din Cehoslovacia. De aceea luăm secretarii comitetelor regionale și un grup de activiști din soviete și din partid, îi atașăm armatei care va ocupa spre exemplu Brno sau Ostrava și aceștia, împreună cu comandamentul, vor lua contact cu comitetele regionale și vor începe să lucreze în spiritul ordinelor de la Praga. Ne bazăm pe faptul că gruparea forțelor sănătoase din Praga va desfășura o anumită activitate. E necesar ca acolo să păstrăm ordinea.

Kosîghin: E bine să știe ce spune CC.

Brejnev: Să știe ce spune guvernul pentru a nu provoca dezordine în oraș. Nu vom scrie noi, dar îi vom ajuta ca ziarele să informeze concret. Vom extinde munca politică cu comitetele din provincie. Pentru aceasta avem pregătiți o mulțime de oameni. Dacă la această problemă nu aveți obiecții, iar orașe înfrățite sunt în fiecare țară – precum în Polonia și în alte țări – și le considerați utile, atunci le putem socoti ca binevenite. Există apoi relații de prietenie între secretari. Pleacă într-acolo câțiva oameni, se sfătuiesc, susțin comitetul regional și totul va fi bine. Aceasta e o problemă. A doua problemă. I-am spus tov. Greciko să dea ordin armatelor, deci tuturor armatelor aliate – și am dori să spuneți acest lucru miniștrilor Apărării – că armatele noastre să nu oprească pe cei ce vor să fugă în Vest, deoarece acest lucru nu intră în competența armatelor noastre, acestea vor lupta. Dacă ne aducem aminte de experiența maghiară, ni se vor îngrămădi acești dezertori și noi nu vom ști ce să facem cu ei: să-i judecăm, să-i spânzurăm, să le dăm drumul? Doar omul cinstit nu va fugi nicăieri, dar dacă e vorba de un contrarevoluționar și s-a încurcat politic, atunci să fugă. Doar armatele noastre n-au nimic cu oamenii cinstiți cehi și slovaci. Aș dori să cădem la înțelegere și asupra unor aspecte practice. Se referă la ceea ce spunea tov. Gomulka. Dacă vor închide pe cineva din forțele sănătoase, e necesar să dăm ordin ambasadorilor noștri, având în vedere complexitatea situației, și aș cere același lucru și de la dv. ca, în funcție de evoluția situației, ambasadele noastre să le acorde adăpost secret și chiar azil, dacă tovarășii vor fi în pericol.

De exemplu, Kapek notează în telegramă că înnoptează într-o uzină. Și noi dăm ordin ca și o asemenea posibilitate să fie folosită.

O altă problemă. Ar fi bine să se ia măsuri ca nici unul din trenurile noastre cu destinația Cehoslovacia, începând cu noaptea de 20 spre 21 august, să nu treacă granița în această perioadă, când armatele noastre vor înainta pe teritoriul Cehoslovaciei, pentru a nu se produce coliziuni.

Traficul trenurilor ar fi bine să fie oprit pentru 24 de ore. Acelaşi lucru şi pentru avioanele cu pasageri.

Gomulka: Trenurile de marfă nu vor circula?

Brejnev: Trenurile de marfă să circule. Mai important ar fi să nu circule trenurile cu pasageri, pentru a nu se produce coliziuni. Mai sunt câteva circumstanţe. Am avut intenţie să întârziem editarea ziarelor, dar în situaţia dată ziarele pot apărea normal, deoarece vom transmite declaraţia. Pregătim şi informări pentru partidele frăţeşti. Veţi pregăti informări pentru partidele frăţeşti? Am putea concepe împreună o informare. O concepem acum şi v-o difuzăm, pentru a o putea analiza, după care o transmitem partidelor frăţeşti. Nu se poate să o transmitem înainte ca armatele să treacă graniţa, mai bine mai târziu.

Kosîghin: Pe 21 august întreaga lume va auzi la radio, că armatele noastre au intrat în Cehoslovacia. Acest lucru înseamnă că trebuie să explicăm oamenilor ce s-a întâmplat. Fiecare partid trebuie, totodată, să se adreseze propriului popor şi să le explice că nu mai putem tăcea la nesfârşit. Imediat în prima zi trebuie date comunicatele guvernelor şi publicate editoriale în ziare. Editorialul trebuie să existe, pentru că toţi îl vor auzi la radio, dar nimeni nu va şti mai mult, iar guvernele vor fi asaltate cu întrebări.

Brejnev: Trebuie să concepem comunicatul guvernului. Noi deja lucrăm la un asemenea comunicat. La noapte trecem graniţa, iar ziarele vor suferi o întârziere. Ziarele vor apărea cu întârziere în dimineaţa de 21 august, dar vor cuprinde comunicatul guvernului la evenimentele din Cehoslovacia. E vorba de un comunicat scurt, că ni s-a adresat nouă şi că toate ţările socialiste, membre ale Tratatului de la Varşovia, au fost de acord cu ajutorul militar.

Un comunicat de acest fel, pentru ca poporul nostru să ştie că am reacţionat.

Gomulka: Ar fi mai bine să ne daţi un model pentru ca acest comunicat să aibă o formă unitară.

Brejnev: Promitem că mâine îl veţi avea. Fiecare dintre noi trebuie însă să definitiveze un comunicat guvernamental scurt, dar identic, pentru poporul său.

Unele momente nu ne sunt clare nici nouă. În special, dacă vor reuşi să ţină pe 21 luna curentă plenara / CC al PCC / şi sesiunea Adunării Naţionale, după cum scriu ei, deoarece tocmai în Praga pot apărea împotriviri. Acolo se pot declanşa schimburi de focuri, iar toate traseele vor fi blocate de soldaţi. Pentru membrii CC va fi dificil să se

strecoare printre ei. Poate o vor face mai devreme, asta noi n-o ştim. De aceea, ne-au scris că plenara şi sesiunea Adunării Naţionale se vor ţine în zilele de 21-22 luna curentă. În funcţie de ce aflăm, ne vom orienta, când vom publica aceste documente. Dacă declaraţia lor către popor şi apelul adresat nouă vor figura în hotărârile plenarei, atunci noi nu trebuie să modificăm nimic, pur şi simplu tipărim documentul lor.

Bineînţeles, că ne vom strădui să acţionăm cât putem de repede, mai mult ca sigur printr-o telegramă, fiind calea cea mai rapidă.

În legătură cu ceea ce a spus tov. Ulbricht, putem fi de acord numai în linii generale. Guvernul şi CC (nou numit) va pregăti o platformă. Am întocmit un concept al declaraţiei lor către popor, ca un material de lucru şi i l-am predat. Le-am spus că este un material de lucru, poate vă va ajuta în elaborarea declaraţiei voastre către popor. Se află deja la Praga. Acest document cuprinde 11-12 pagini, cuprinde probleme de politică internă şi externă etc. Principala problemă e dacă poimâine se va ţine şedinţa Prezidiului şi cum va decurge totul. Cu siguranţă ei aşteaptă răspunsul nostru, dacă îi vom ajuta. Daţi-ne cuvântul vostru că ne ajutaţi şi noi vă dăm planul nostru, ne spuneau. Am pregătit un asemenea răspuns şi l-am votat în Biroul nostru Politic. Le-am scris: suntem de acord cu planul vostru, toate partidele frăţeşti vă garantează că ajutorul va fi acordat. Dar am întârziat expedierea, pentru că am aşteptat acordul tuturora. Acum considerăm că din motive de prudenţă îl vom preda abia mâine. Astăzi am trimis doar telegrama propusă: suntem de acord cu planul vostru, vă vom ajuta, amănunte luni seara. Acest lucru le va da un plus de curaj. Am trimis-o la două persoane, organizatorilor acestei acţiuni. Vor aştepta amănunte, le dă un imbold, vor spera că îi ajutăm. Urmărim cu atenţie evenimentele şi acceptăm paşii făcuţi.

Asupra căror lucruri ar mai trebui să ne înţelegem? Vom lua o hotărâre plină de răspundere. Trebuie să ne luăm angajamentul că ceea ce am discutat nu va ajunge în altă parte. Noi înşine ne străduim şi vă rugăm şi pe dv. Prin cancelarii n-au voie să circule nici un fel de hârtii, pentru că un singur cuvânt şi o singură neglijenţă ne pot nimici pe noi, dar şi Cehoslovacia. Problema e ca să nu afle mai devreme cel ce n-ar trebui să ştie. E necesar ca nici unul dintre partidele noastre să nu facă vreo greşeală.

Nu vom interveni în problemele militare. Am primit informaţii despre plan. L-am studiat. Dispunem de suficiente forţe. S-ar părea că totul ar trebui să decurgă bine. De aceea să ne înţelegem ca derularea

întregii operaţiuni să o încredinţăm comandantului unic şi miniştrilor Apărării Naţionale din ţările noastre. Poartă întreaga răspundere asupra înfăptuirii acestei operaţiuni şi nimeni dintre noi nu le va da ordine. Tov. Greciko a vizitat armatele, nu demult s-a întors şi a întocmit un raport despre starea de spirit din armatele poloneză, germană, maghiară şi bulgară, a mai spus că peste tot a întâlnit un moral ridicat. În această noapte sau mai degrabă mâine începem dislocarea forţelor armate, unele unităţi se vor deplasa pe poziţiile de plecare. Comandamentul să facă aşa cum şi-a planificat.

Vă rugăm să fiţi de acord ca şedinţa noastră să fie consemnată într-un proces-verbal, iar acest proces-verbal să fie strict secret. Putem scrie următoarele:

„Comitetele Centrale ale partidelor comuniste şi muncitoreşti şi guvernele Republicii Populare Bulgaria, Republicii Populare Ungare, Republicii Democrate Germane, Republicii Populare Polone şi Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste au analizat situaţia apărută datorită intervenţiei active a forţelor de dreapta, antisocialiste din Cehoslovacia îndreptate pentru smulgerea RSC din comunitatea socialistă şi pentru încercarea de a crea un stat burghez şi totodată au analizat apelul membrilor Prezidiului CC şi ale guvernului RSC, care stau pe poziţiile apărării socialismului şi au fost de acord cu ajutorul militar neîntârziat dat Cehoslovaciei socialiste şi au votat măsurile corespunzătoare". Asta e tot.

Gomulka: Am o observaţie. Ar putea figura în loc de „Comitetele Centrale" „reprezentanţii Comitetelor Centrale"? Mai avem o observaţie: în notele detaliate pe care le veţi trimite forţelor de stânga din Cehoslovacia ar trebui spus că acţiunea va continua indiferent dacă ei vor obţine sau nu o majoritate la şedinţa / Prezidiului CC al PCC /.

Brejnev: Documentul pe care-l trimitem mâine spune că suntem întru totul de acord cu planul acţiunilor voastre. Totodată, vă atragem atenţia că lupta trebuie să fie fără compromisuri şi voi trebuie să vă luaţi puterea în mâinile voastre. În acelaşi timp, scriem că admitem că dreapta, în conformitate cu tactica adoptată, nu va convoca pentru marţi şedinţa Prezidiului, sub diferite pretexte pot evita această şedinţă. Presupunem că în acest caz trebuie să convocaţi singuri Prezidiul, să invitaţi pe ceilalţi şi să soluţionaţi problemele. Apoi îi atenţionăm asupra măsurilor adoptate pentru protecţia lor personală şi le mai spunem că, dacă va fi nevoie, le vom pune în practică. Mai departe, le spunem că salutăm desfăşurarea şedinţei plenare şi a sesiunii Adunării Naţionale

din 21 august, dacă aceasta va fi posibilă. Nu putem să le punem condiţii. Toate acestea le scriem. În legătură cu solicitarea voastră pentru ajutor, partidele frăţeşti sunt de acord şi le mai spunem că atunci vor primi acest ajutor.

Gomulka: Nu mă-ndoiesc că peste câteva zile majoritatea populaţiei şi a ziariştilor se vor alătura, dar în primele zile, printre ziarişti pot apărea asemenea situaţii ca unii dintre ei să se situeze de partea contrarevoluţiei. În primele zile ar trebui să apară în ziarele cehoslovace articole bune, care să sublinieze toate greşelile şi neajunsurile pe care le-a făcut noua conducere, pentru ca numai aşa să putem justifica pasul întreprins. Poate ar fi bine să pregătim acum câteva proiecte de articole, să le predăm tovarăşilor cehi sub forma unui material de lucru, iar ziariştii mai neexperimentaţi să le poată utiliza pentru articolele lor. Are o importanţă foarte mare. E necesar ca imediat, în primele zile în ziarele cehe să apară articole bune.

Brejnev: Cred că această observaţie a tov. Gomulka este corectă. Tovarăşii polonezi pot scrie articole şi le pot preda, la fel şi tovarăşii unguri, bulgari şi nemţi. Aşadar, acceptăm acest angajament: să pregătim articole şi să predăm acest material tovarăşilor cehi.

Gomulka: Poate chiar unii membri ai Birourilor noastre Politice să scrie articole pentru ziarele cehești.

Brejnev: Şi asta se poate. Noi trimitem acolo ziarişti.

Gomulka: Vorbim despre faptul că trebuie acordat ajutor de orice fel, ziariştii noştri vor fi acolo, pentru ca şi acest tip de ajutor să fie acordat.

Brejnev: Trebuie, tovarăşi, să luăm în consideraţie faptul că trebuie să sprijinim noua conducere (dacă totul va decurge normal) – nu numai politic, nu numai cu articole, dar şi economic. Cum, această problemă nu o rezolvăm acum. Ca urmare a luptelor, pot exista şi pierderi, pagube produse caselor şi cartierelor. Va fi necesar să livrăm lemne, ciment şi altele pentru repararea lor. Nu ne ocupăm deocamdată de detalii. În orice caz avem în vedere acest lucru şi trebuie să-i ajutăm pe noii tovarăşi.

Ulbricht: Ar fi bine dacă tov. Brejnev ne-ar putea spune cine se ocupă la dv. de propagandă, cui să ne adresăm, pentru ca tovarăşii noştri să se poată consulta cu dv.

Brejnev: Sunt doi oameni: tovarăşii Suslov şi Demicev.

Kádár: Aş pune încă o întrebare parţială. S-a vorbit aici despre faptul că ar fi bine să se întârzie editarea ziarelor încă în seara aceea. Mi se

pare că nu e necesar, ziarele trebuie să apară în timp. Mai bine ar fi să folosim radioul. Să apară o ediție specială a ziarelor, pentru că, dacă în cinci țări nu vor apărea ziarele la timp, va crea suspiciuni, se va ajunge la deconspirarea acțiunii.

Brejnev: Având în vedere că apelul către armate nu se publică, ziarele pot apărea la timp.

Mai sunt alte întrebări tovarăși?

Voci: Asta e tot.

Brejnev: Dacă asta e tot, vă invit tovarăși să semnați documentul.

Prameny k dějinám
Československé krize,1967–1970,
vol 4/2, Praha-Brno, 1996, doc. nr. 135.

3. Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 21 august 1968

Participă tovarășii Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bîrlădeanu, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica, Paul Niculescu-Mizil, Virgil Trofin, Ilie Verdeț, Maxim Berghianu, Florian Dănălache, Constantin Drăgan, Ianoș Fazekaș, Leonte Răutu, Vasile Vîlcu, Ștefan Voitec, Iosif Banc, Petre Blajovici, Dumitru Coliu, Mihai Gere, Petre Lupu, Manea Mănescu, Dumitru Popa, Mihai Dalea, Vasile Patilineț.

Ședința începe la ora 6,30.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Iată, tovarăși, scopul acestei ședințe de Comitet Executiv așa de dimineață. Azi-noapte, după cum am fost informați din Praga – de altfel a fost și un comunicat oficial al Agenției TASS – trupele sovietice și ale celorlalte patru țări socialiste au ocupat Cehoslovacia.

La ora 3 noaptea, un funcționar de la Ambasada sovietică din București a adus o notă, nesemnată, pe care a lăsat-o la Cancelaria Comitetului nostru Central, în care se arată istoria evenimentelor din Cehoslovacia, că acolo există elemente contrarevoluționare și față de această situație, la cererea majorității Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, au intervenit în această țară.

Din materialele pe care le avem, trupele străine au ocupat sediul Comitetului Central, un post de radio şi alte instituţii. De altfel, toată Cehoslovacia a fost pur şi simplu ocupată de trupele sovietice.

Într-o convorbire cu un secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, însărcinat de Dubček, acesta ne-a informat că cei cinci nu au luat nici o legătură cu Comitetul Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, că toată această acţiune este făcută peste capul Comitetului Central, peste capul guvernului Cehoslovaciei, că ei nu intenţionează să se adreseze celor cinci în această situaţie şi consideră că ar fi bine ca România, care este şi membră a Tratatului de la Varşovia, să facă ceva.

Toată operaţiunea aceasta s-a produs noaptea. După ştirile pe care le avem, populaţia a început să se adune şi sînt cereri de a se opune rezistenţă din partea populaţiei, însă oficial nu s-a dat nici o indicaţie de a se opune. Dimpotrivă, postul de radio Praga a spus să nu se opună rezistenţă. Fostul adjunct al ministrului de Interne s-a prezentat să ia el conducerea; un fost director al radio-televiziunii s-a prezentat el să ia conducerea. Sigur, nu ştim ce vor face tovarăşii cehoslovaci, dar practic Cehoslovacia este sub ocupaţie. Prin aceasta s-a creat o situaţie deosebită şi noi considerăm că Comitetul Executiv trebuie să analizeze această situaţie şi să stabilim aici ce poziţie trebuie să adoptăm.

În primul rînd, ar fi bine să convocăm plenara Comitetului Central încă în dimineaţa aceasta. La judeţe, să rămînă ceilalţi secretari şi membrii biroului, iar astăzi în jurul orei 10 să aibă loc plenara Comitetului Central, împreună cu guvernul. Ţinînd seama de aceasta, să anunţăm acest lucru şi public, să dăm o informaţie – după ce informăm că în Cehoslovacia au pătruns trupele celor cinci ţări – că în legătură cu situaţia creată, prin intrarea trupelor străine în Cehoslovacia, Comitetul Executiv al Comitetului Central a hotărît convocarea Comitetului Central şi guvernului în cursul acestei dimineţe pentru a analiza şi a stabili care este poziţia României faţă de această situaţie. La plenară, să avem prezenţi şi şefii de secţii, iar aparatul Comitetului Central să rămînă pe loc, acolo unde se găseşte.

Tov. Iosif Banc:

Poate ar fi bine să vină şi primii-secretari ai comitetelor judeţene de partid, care nu sînt membri ai Comitetului Central.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Să vină şi ei. Asta să nu spunem acum, ci să informăm că la plenară au participat şi primii-secretari ai comitetelor judeţene de partid.

Trebuie să ne gîndim ca pînă la plenară să precizăm ce poziție trebuie să luăm și ce să punem în fața plenarei. Sigur, va trebui să informăm despre activitatea desfășurată de delegația noastră care a vizitat Cehoslovacia, despre situația din această țară, despre cele constatate acolo și despre situația care s-a creat. Aceasta este o problemă care are caracter informativ. Apoi să cerem aprobare plenarei asupra felului în care am acționat pînă acum în problema aceasta. Deoarece am primit și scrisoarea aceasta nesemnată, există și comunicatul Agenției TASS care spune că la cererea unui grup de activiști au intervenit în Cehoslovacia, să propunem Comitetului Central să ne adresăm imediat celor cinci partide și să ne exprimăm surprinderea noastră, îngrijorarea noastră pentru această acțiune care constituie o gravă încălcare a principiilor pe care se bazează relațiile între țările socialiste, între partidele comuniste, o gravă încălcare a prevederilor Tratatului de la Varșovia, declarînd în același timp că noi am constatat că în Cehoslovacia conducerea partidului era stăpînă pe situație și că nu împărtășim punctul lor de vedere că acolo există elemente contrarevoluționare și considerăm că este o gravă greșeală intervenția militară în Cehoslovacia. În sensul acesta să ne adresăm celor cinci. Să nu o facem publică această scrisoare, dar s-o trimitem imediat.

A doua problemă, să ne adresăm și să arătăm poziția noastră tuturor țărilor socialiste. Să ne adresăm, de asemenea, tuturor partidelor comuniste și muncitorești cam în același sens, exprimînd îngrijorarea noastră față de situația grea care se creează pentru țările socialiste, pentru partidele comuniste, pentru întreaga mișcare comunistă, că această acțiune este o gravă lovitură dată mișcării, că se creează o situație grea ș.a.m.d.

Să pregătim o declarație a partidului și guvernului român în legătură cu situația creată după ocuparea Cehoslovaciei și necesitatea de a lua toate măsurile pentru asigurarea securității României, în care să exprimăm poziția partidului nostru că nimeni, în nici un fel, nu poate să-și aroge dreptul să se amestece în treburile altor state, că nu are nici un fel de justificare să se adreseze vreun grup, că numai guvernul, partidul și organele alese și oficiale poartă răspunderea, că Comitetul Central și guvernul cheamă întregul popor la apărarea integrității teritoriale a României, să nu se admită nici un fel de amestec în treburile interne ale țării noastre. Să ne gîndim ca această declarație s-o aducem și la cunoștința membrilor Organizației Națiunilor Unite. Este clar că drumul pe care s-a pornit în Cehoslovacia este un drum de aventură, care nu mai dă nici o încredere că aceste state pot să garanteze în vreun fel securitatea și atunci trebuie să ne luăm măsurile pentru a ne asigura

independența și suveranitatea națională. Sigur, este de înțeles că se creează o situație grea, dar considerăm că nu avem altă ieșire. Dacă se va ajunge la o ciocnire militară, pînă la urmă forța ar putea să se impună, dar alta este de a admite și de a te face părtaș la subjugarea țării. Este trist că am ajuns să punem problema aceasta față de țările socialiste, dar aceasta este situația creată de oameni irresponsabili.

Tov. Manea Mănescu:

Acesta este singurul drum pe care trebuie să mergem, să ne apărăm patria.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

E bine ca poporul să cunoască, să fie mobilizat, să luăm și măsurile necesare pentru a nu admite să fim ocupați. Aceasta presupune ca și aeroporturile să fie puse sub pază.

Comitetul Executiv are răspundere, sigur vom vedea ce va spune și Comitetul Central, să judecăm cu toții, dar după părerea mea și a celorlalți tovarăși din Prezidiul Permanent nu avem de ales decît această cale.

Tov. Emil Bodnăraș:

Propunerile acestea sînt izvorîte din propunerile Prezidiului Permanent.

Tov. I. Gh. Maurer:

Eu sînt absolut de acord cu propunerile făcute de tovarășul Ceaușescu și cred că nu există un alt drum pentru a asigura nu numai libera dezvoltare a României, dar pentru a asigura socialismului prestigiul pe care îl merită în lume.

Tov. Virgil Trofin:

Și eu cred că măsurile propuse aici sînt foarte bune și altă cale nu avem. Avem datoria față de partid, față de popor, față de țară de a merge pe linia stabilită. Orice fel de cedare de la aceste principii ar fi o catastrofă pentru partidul și poporul nostru. De aceea, avem datoria să mergem pînă la capăt în apărarea principiilor apărate încă înainte de crearea acestei situații grele.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Eu propun ca fiecare tovarăș, la rînd, să-și spună părerea asupra acestor probleme.

Tov. Emil Bodnăraș:

Ați auzit propunerile făcute aici, drumuri de urmat sînt mai multe, dar singurul drum bun de urmat este numai acesta. El corespunde poziției noastre de principiu pe care am luat-o și o luăm de ani de zile de cînd ne-am eliberat de sub captivitatea unor anumite influențe. Sînt

de acord cu tovarășul Maurer că aceasta este nu numai în interesul apărării securității și ființei noastre ca stat socialist, dar și demnității și locului pe care trebuie să-l ocupe socialismul în lume, care așteaptă nu arbitrari, nu umiliți, nu desconsiderarea ființei naționale a popoarelor, ci libertate pentru condiții de viață omenească superioare.

Tov. Chivu Stoica:

Eu sînt de acord cu toate propunerile făcute aici și socotesc că aceasta este calea pentru ca socialismul să dăinuie nu numai în România, dar și în țările care construiesc socialismul între care trebuie să existe relații de cooperare, de întrajutorare și nicidecum relații de cotropire și dominare.

Tov. Gheorghe Apostol:

Noi stăm aici de la ora 4 și propunerile prezentate de către tovarășul Nicolae Ceaușescu sînt judecate și analizate de Prezidiul Permanent, propuneri pe care eu le susțin cu fermitate. Pentru noi altă cale nu există. Dacă am proceda altfel, ar însemna să trădăm interesele acestui popor, interesele generale ale socialismului, interesele tuturor popoarelor care luptă pentru libertatea și independența națională. Sigur că este o situație foarte grea, dar trebuie să luăm toate măsurile, pentru că de la sovietici te poți aștepta la orice. Ei nu vor să renunțe la politica lor de mare putere, la politica lor de amestec în treburile interne ale altor țări socialiste, la această politică de dictat. Noi cunoaștem mai bine interesele poporului și țării noastre, interese care trebuie să le apărăm. Pentru aceasta și-au dat viața mulți dintre noi și alții înaintea noastră și de aceea noi trebuie să ne facem datoria pînă la capăt.

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Eu sînt de acord cu toate propunerile făcute aici.

După părerea mea, cele ce se întîmplă în Cehoslovacia constituie un act dureros pentru întreaga mișcare comunistă, nu au nimic cu internaționalismul proletar, cu socialismul. Aceasta constituie expresia unor metode tipice de subjugare, de înrobire a popoarelor, este expresia acelor metode că în țările socialiste trebuie să conducă nu poporul, nu partidul, nu guvernul din țara respectivă, ci forța conducătoare a acestei hegemonii care nu are nimic cu socialismul, a acestui imperialism, de subjugare și dominație asupra altor popoare.

Eu cred că trebuie să acționăm cu hotărîre, ca prin acțiunea noastră să apărăm drepturile și libertatea poporului nostru de a fi stăpîn pe destinele sale, de a ajuta forțele care gîndesc la fel ca noi în această privință. Eu cred că și pînă acum am adus o însemnată contribuție la mobilizarea

altor forțe în direcția aceasta și de aceea trebuie să ne aducem contribuția și în viitor.

Tov. Alexandru Bîrlădeanu:

Eu cred că ceea ce s-a întîmplat azi-nopate în Cehoslovacia a aruncat masca de pe o serie de afirmații care căutau să amorțească țările socialiste. Este vorba de o mare putere împotriva căreia dacă te opui te așteaptă aceeași mare nenorocire. Această situație îl așteaptă pe oricare altul care gîndește altfel și în primul rînd pe noi.

Consider că măsurile propuse aici de tovarășul Ceaușescu reprezintă o primă linie de apărare a intereselor partidului și poporului nostru. Făcînd acest lucru, noi încercăm să apărăm nu numai interesele noastre, dar și interesele ideii socialismului în toată lumea. Cele ce se întîmplă în Cehoslovacia aruncă socialismul cu 20 de ani în urmă, compromit ideile pentru care luptă popoarele, ideile socialismului. De aceea, eu susțin toate aceste propuneri.

Tov. Ilie Verdeț:

Și eu sînt întru totul de acord cu propunerile făcute aici de tovarășul Ceaușescu. S-ar putea discuta aici mult mai larg, însă eu cred că propunerile făcute exprimă în mod clar o continuare a poziției noastre principale, juste, încă de multă vreme în problema Cehoslovaciei. Aceasta exprimă justețea poziției partidului nostru privind relațiile dintre statele socialiste, dintre partidele comuniste. Ceea ce doresc să spun este că sînt întru totul de acord cu măsurile preconizate aici.

În ce privește măsurile noastre de apărare, va trebui să ne gîndim foarte bine și fiecare să ne aducem contribuția. Nu poate fi exclus un amestec în treburile noastre interne, ca și pînă acum, însă acum, cînd s-a acționat în Cehoslovacia cu metode care fac parte din metodele țariste, un eventual amestec în treburile interne ale țării noastre nu este exclus sub nici o formă. A pune problema ce trebuie să facem acum, decît să apărăm independența noastră și să chemăm poporul nostru la luptă, cred că aceasta este singura linie. Dacă am proceda în altfel, nu numai că am deveni pârtași, dar sîntem patrioți și trebuie să ne apărăm independența și libertatea. Trebuie să opunem rezistență și rău ar fi dacă cehoslovacii nu opun rezistență. Poate este cu minte așa, apelul lansat să nu se opună armatelor, însă populația tot opune rezistență. Noi, care avem toată posibilitatea, trebuie să facem totul pentru a apărea Cehoslovacia.

Tov. Leonte Răutu:

Ocuparea Cehoslovaciei este un act de un mare cinism, nemaiîntîlnit în istorie, este o încălcare a principiilor de relații între statele socialiste, dar și cea mai gravă încălcare a principiilor de relații

între state independente. Aceasta este o lovitură premeditată, mascată, deghizată de toate acțiunile care au urmat după întîlnirea de la Varșovia și pînă acum. În momentul de față nu mai este vorba de divergențe, de deosebiri de vederi, ci despre o situație care pune în pericol ființa și independența unei țări socialiste. Din nefericire, noi sîntem înconjurați de toate țările părtașe la această acțiune murdară. De aceea, eu sînt pe deplin de acord că măsurile propuse pentru apărarea integrității teritoriale și libertatea țării noastre. Eu cred că poporul nostru va sprijini aceste măsuri, vom avea un sprijin necondiționat al întregului nostru popor. Prin aceasta noi vom servi numai interesele clasei muncitoare și propriului nostru popor, dar și interesele clasei muncitoare internaționale, interesele socialismului.

Tov. Dumitru Popescu:

Eu sînt întru totul de acord cu cele spuse aici de tovarășul Nicolae Ceaușescu pe următoarele considerente: A proceda altfel înseamnă a contrazice politica noastră de pînă acum; a proceda altfel înseamnă a subjuga din nou țara, a o arunca în brațele unei forțe imperialiste care este în stare să pună cisma pe grumazul poporului nostru; a proceda altfel, înseamnă a slăbi ideile socialismului în întreaga lume. Țara noastră a mai trecut prin asemenea momente grele cărora a știut să le facă față. Astăzi avem indicii că astăzi mai mult ca în trecut, poporul nostru este sudat față de partid, față de Comitetul său Central și va răspunde ca unul singur la chemarea partidului. Acesta este singurul mod de a proceda, partidul îndeplinindu-și misiunea sa națională și internațională de detașament activ al mișcării comuniste internaționale.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Cred că în situația creată ar fi bine să ne gîndim la reînființarea gărzilor muncitorești, ca unități înarmate ale clasei muncitoare, pentru apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului nostru.

Tov. Petre Lupu:

Să facem ceva și cu țăranii.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Să facem tot gărzi patriotice și la țară.

Tov. Mihai Dalea:

Eu sînt complet de acord cu măsurile produse de dv., tovarășe Ceaușescu, inclusiv cu înființarea gărzilor muncitorești. Eu consider că într-o situație atît de gravă, noi trebuie să ne delimităm categoric de aceste acțiuni ale celor cinci țări, care nu pot fi calificate altfel decît o agresiune față de un stat socialist, față de o țară care face parte dintr-o

alianță militară ca aceea a Tratatului de la Varșovia. Noi trebuie să ne delimităm categoric și să condamnăm această acțiune a lor, pentru că aceasta va avea repercusiuni extraordinar de grave pentru mișcarea comunistă, pentru țările socialiste, încălcarea în picioare a celei mai elementare noțiuni de relații între statele socialiste, între partidele comuniste.

Consider că este absolut nevoie ca poporul nostru să cunoască aceste probleme, să fie conștient de situația care s-a creat, să luăm măsuri pentru a face față unui eventual pericol care planează asupra țării noastre.

Tov. Manea Mănescu:

Sînt întru totul de acord cu măsurile propuse de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind poziția partidului nostru în legătură cu ocuparea piratească a Cehoslovaciei de către trupele celor cinci țări. Sînt de acord cu întreaga poziție a partidului nostru față de Cehoslovacia, înțelegînd în această poziție principală și fermă a partidului nostru o poziție de apărare a principiilor socialismului și comunismului, de apărare a unui popor care construiește socialismul. Această poziție a partidului nostru a atras după sine stima și prestigiul în fața partidului și opiniei publice. Măsurile propuse de tovarășul Nicolae Ceaușescu ca în astfel de condiții să fim vigilenți și să ne apărăm patria, libertatea și suveranitatea constituie o problemă de onoare a noastră în primul rînd a celor care răspundem de partid, cei care poporul ne-a încredințat conducerea partidului și prin partid a poporului și patriei noastre. Trebuie să avem în vedere învățămintele istoriei și mai ales vecinii – și mă refer în primul rînd la Rusia, care nu o dată a atintit la libertatea poporului nostru. Ceea ce se face astăzi de către această mare putere nu este altceva decît preluarea unor metode și practici din trecut, amenințînd țările și popoarele în existența lor. De aceea, cred că este bine ca să luăm toate măsurile și pe linia forțelor armate și înființarea gărzilor muncitorești și țărănești, ca să facem un zid puternic în fața acestor amenințări. Avem această datorie față de generația de astăzi cît și față de generațiile viitoare, de a apăra pămîntul nostru sfînt, independența și suveranitatea națională, fără de care nu se poate trăi.

Tovarășul Ceaușescu sublinia aici că într-adevăr ne găsim în fața unei mari forțe, dar oricînd acest popor, care a luptat veacuri de-a rîndul, a făcut față viscitudinilor istoriei, a știut să lupte, mai bine să moară în picioare decît să trăiască în genunchi. Sînt de acord cu ceea ce a arătat tovarășul Ceaușescu că acest popor, partidul nostru nu poate să fie reprezentat decît de conducerea partidului și guvernul nostru, că tre-

buie să apărăm şi în prezent şi în viitor unitatea partidului, să ne strîngem şi mai mult în jurul Comitetului Central întregul popor şi în jurul secretarului general, în jurul tovarăşului Ceauşescu. În aceste momente, unitatea noastră, în partid, în stat, a întregului popor să fie de nezdruncinat, să răspundem aşa cum trebuie, ca partidul, ca guvernul, ca statul şi poporul nostru întreg să poată să-şi aducă contribuţia la apărarea fiinţei sale naţionale, cît şi la ideile socialismului şi comunismului. Sînt de acord ca în jurul Comitetului Central, în jurul dv., tovarăşe Ceauşescu, să facem un zid pentru a apăra patria noastră sfîntă.

Tov. Petre Lupu:

Eu sînt de acord cu poziţia adoptată de Prezidiul Permanent al Comitetului Central şi cu măsurile propuse aici. Nu vreau să pledez prea mult, dar vreau să spun că abordarea acestei poziţii provine de la considerente foarte serioase şi nu de conjunctură. Noi am învăţat că a fi comunist înseamnă în acelaşi timp a fi patriot şi internaţionalist. Din păcate, în decursul anilor, mai ales după eliberare, am asistat la deformări internaţionaliste, la estomparea acestei idei. Mie mi-a provocat foarte mari frămîntări, nelinişte asupra acestor neconcordanţe asupra a ceea ce spunem despre comunism. Ca niciodată, în ultimii ani am început să mă simt mai bine în partid, cu conştiinţa mai împăcată, că ceea ce am învăţat, în ce priveşte legătura dintre vorbe şi fapte, a început să devină realitate.

Eu consider că a te asocia la acest act de agresiune, de înşelătorie, săvîrşit de aceşti aşa-zişi fraţi ai noştri, înseamnă a trăda cauza internaţionalismului. Nici nu se poate măsura cu cît dă înapoi prestigiul socialismului. Noi n-am intrat în mişcare să trădăm nici una din cauzele socialismului. Eu vă spun că nu există nici o altă cale de urmat, decît aceasta.

Tov. Vasile Vîlcu:

Eu sînt de acord în întregime cu propunerile făcute de tovarăşul Ceauşescu, sînt de acord în întregime cu discuţiile şi hotărîrile luate în cadrul Prezidiului Permanent. Trebuie să spun că în momentul de faţă partidul nostru este un partid puternic, unit în jurul Comitetului Central, că partidul nostru şi-a ales conducerea sa, care conduce toate treburile în ţara noastră.

Eu consider actul acesta de brutalitate, de încălcare a independenţei şi suveranităţii unor ţări, un act murdar. Noi nu putem să răspundem decît cu dezaprobarea generală şi cu mobilizarea generală a tuturor forţelor pentru apărarea independenţei statului nostru. Altă cale nu

există. Singura cale este de a merge pe linia partidului, a hotărîrilor partidului, pentru apărarea independenței și suveranității, pentru că întregul popor va fi alături de conducerea noastră de partid și stat.

Eu sînt de acord că nimeni nu poate vorbi în numele partidului, decît conducerea partidului, a statului, pentru că acestea sînt alese de partid și de stat. Sînt de acord cu cele propuse. Sînt de acord cu înființarea gărzilor muncitorești și țărănești în toate comunele și în toate satele, pentru că acesta va fi încă un mijloc de asigurare a independenței și suveranității noastre naționale.

Eu sînt activist mai vechi, dar niciodată nu m-am gîndit ca o țară socialistă să ocupe cu forța armată o altă țară socialistă, un popor care construiește socialismul. Aceasta este o cotropire; n-am cuvinte să-mi exprim dezacordul față de acest act brutal, act de ocupație militară, care l-au săvîrșit numai hitleriștii.

Tov. Florian Dănălache:

Eu sînt de acord cu propunerile făcute aici, pentru că dacă am încerca să facem altfel, n-am face decît să nu apărăm interesele poporului nostru. Noi am educat poporul nostru în spiritul dragostei față de patrie, față de socialism. Astăzi se ridică o serie de probleme foarte grave, care pînă la urmă nici noi nu vom rămîne liniștiți. De altfel, partidul nostru a sesizat că a iubi patria, a fi patriot, pentru unii înseamnă a fi naționalist. Se pare că, în primul rînd atît sovieticii cît și ceilalți au înțeles această treabă așa. De aceea, eu sînt de acord să înarmăm întregul popor să fie pregătit și am convingerea că nu va exista cetățean cu dragoste față de partid, față de conducerea noastră de partid și de stat să nu răspundă apelului partidului atunci cînd va fi nevoie. Aceste cuvinte sînt destul de grele, dar în fața acestei situații de piraterie, colonialiste nu se poate răspunde decît în acest fel. Altfel, înseamnă să trădezi patria și poporul.

Tov. Dumitru Coliu:

Ca comunist, aflînd această știre, încerc un sentiment foarte greu. Am fost educați în spiritul internaționalismului, în spiritul frăției, al respectului; am fost crescuți de partid ca să luptăm și să apărăm o cauză dreaptă, justă a noastră și a altor popoare. Actul agresiv săvîrșit în noaptea aceasta, pentru care socotesc că principalii răspunzători, conducători și organizatori sînt sovieticii și pe urmă răspunderea pentru celelalte partide în pornirea acestei acțiuni barbare și criminale. Nu a existat și nu există nici un motiv să te amesteci în treburile interne peste noapte pe pămîntul unui popor care se gîndește să facă mai bine decît

ceea ce a făcut pînă în prezent, să îndrepte unele lipsuri şi să pornească înainte pe drumul construirii socialismului, aşa cum îl visează el.

Eu sînt de acord cu cele spuse aici de tovarăşul Ceauşescu în legătură cu gîrzile muncitoreşti şi ţărăneşti.

Trebuie să facem totul să fie un zid de nepătruns în interiorul Comitetului Central, între partid şi popor, între partid şi organele de stat şi să luăm toate măsurile, inclusiv cu mijloacele care trebuie să-ţi asigure apărarea, adică înarmarea întregului popor. Sigur, lucrurile acestea trebuie făcute cu foarte mult calm şi linişte, să luăm toate măsurile pentru a împiedica acţiunile unor eventuale elemente iresponsabile, pentru că cei ce au pus la cale acest act pot să ne atribuie nouă aceste provocări. De aceea, îmi exprim încă o dată deplinul acord cu cele propuse şi am convingerea că partidul nostru, mobilizînd în jurul său întregul popor, noi nu numai că facem un act patriotic, naţional, de a ne apăra, dar, în acelaşi timp, dacă nu astăzi, mîine, istoria va consemna acest lucru, contribuţia şi poziţia noastră principială, marxist-leninistă, care nu poate fi în nici un caz, aşa cum ni se atribuie, că seamănă cu naţionalismul. A proceda aşa, înseamnă a-ţi face datoria de internaţionalist.

Tov. Petre Blajovici:

Eu sînt indignat de cele ce s-au întîmplat şi cred că avem dreptul ca partid de guvernămînt, ca guvern al unei ţări socialiste care a militat şi militează pentru relaţii drepte, pentru principii juste în relaţiile dintre ţările socialiste, să condamnăm acţiunea întreprinsă de cele cinci ţări socialiste care sînt convins că a fost făcută la iniţiativa şi sub directa coordonare şi organizare a Uniunii Sovietice. Ocuparea Cehoslovaciei este un act care nu se poate califica. Nu se poate face nici o deosebire între ocuparea în miez de noapte a unei ţări socialiste, cînd Prezidiul Comitetului Central lucra neobosit pentru a pregăti congresul partidului, măsurile în domeniul economic, să vii şi să ocupi o ţară ca în junglă. Cu ce se deosebesc aceste măsuri ale unor ţări socialiste de acţiunile întreprinse de imperialişti pentru a pune la cale comploturi şi organizarea de lovituri de stat. Aceasta este o dovadă în plus a faptului că Uniunea Sovietică şi celelalte patru ţări socialiste care s-au solidarizat şi continuă să urmeze linia politică a PCUS şi a Uniunii Sovietice, că în continuare nu vor să ţină seama de părerea nimănui şi sînt în stare de orice. Aceasta este încă o dovadă a faptului că sînt în stare de orice, că sînt în stare să încalce acorduri şi declaraţii de orice fel.

Sînt întru totul de acord cu măsurile propuse de tovarășul Ceaușescu în numele Prezidiului Permanent și susțin aceste măsuri, pentru că sîntem obligați și avem datoria sfîntă față de popor să luăm măsurile care se impun în condițiile create, măsuri menite să ne garanteze apărarea independenței și suveranității naționale, să fim un exemplu pentru poporul cehoslovac și alte popoare în luarea de măsuri necesare pentru a putea face față oricărei situații. Măsurile propuse aici trebuiesc luate imediat. Eu mă declar întru totul de acord și am ferma convingere că întregul nostru popor va privi cu răspundere măsurile care au fost propuse aici și va face zid în jurul Comitetului Central, în jurul guvernului. Datoria noastră este de a arăta poporului de ce am luat aceste măsuri și de a-i arăta că trebuie să fie bine pregătit pentru orice situație. Nu avem garanția că ceea ce s-a întîmplat cu Cehoslovacia azi noapte nu se poate întîmpla cu România în altă noapte. De aceea, trebuie să luă măsuri atît în domeniul militar, cît și în alte domenii.

Consider că este foarte important: ca noi să arătăm poporului nostru pericolul care ne poate paște, dacă nu vom lua aceste măsuri și nu vom răspunde acestor măsuri barbare și intervenției în treburile interne ale altor state, pentru apărarea ființei noastre naționale, pentru apărarea cuceririlor poporului nostru.

Eu sînt de acord cu cele spuse aici de ceilalți tovarăși, că măsurile luate de noi vor fi nu numai pentru apărarea ființei noastre naționale, dar va fi o contribuție la apărarea ideilor socialismului, de a arăta tuturor partidelor comuniste și muncitorești că ne desolidarizăm de asemenea acțiuni, că sîntem hotărîți să mergem mai departe pentru apărarea suveranității și independenței, a principiilor /în/ relațiile dintre țările socialiste. Consider că vom avea sprijinul clasei muncitoare, al intelectualității, al țărănimii și cu toții să fim mobilizați pentru a răspunde tuturor sarcinilor încredințate de partid; trebuie să muncim pentru a realiza sarcinile încredințate de partid și de stat, cît și pe linie militară. Eu sînt îngrijorat că de la acești oameni te poți aștepta la orice. Nu există nici o garanție că dacă Cehoslovacia va fi ocupată și nu se va opune rezistență, peste o zi, două sau o săptămînă poate fi ocupată și România, mai ales că noi mai de mult sîntem ținta acestor atacuri.

Declar în fața Comitetului Executiv că sînt gata să răspund la orice sarcină ca să ne organizăm pentru a putea face față oricărei situații. Mie mi se pare că situația este gravă și vom fi nevoiți să luăm măsuri pentru apărarea independenței și să vedem în ce măsură putem sprijini poporul cehoslovac. Sînt întru totul de acord cu măsurile propuse.

Tov. Maxim Berghianu:

Prin acțiunea de ocupare a Cehoslovaciei s-a văzut clar că nu se poate vorbi de o luptă de principii și idei, că nu sînt dispuși să discute aceste principii și că, în cele din urmă, au recurs la forță. Este o rușine că se recurge la forță, pentru a supune și a cotropi. Dar dacă aceasta este situația, mi se pare că cel mai important și lucid lucru este să tragem concluziile cuvenite din această situație și din acest punct de vedere cred că unica poziție justă și drumul de urmat nu este altul decît cel propus de Prezidiul Permanent, de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Istoria va consemna rușinos că socialismul a primit o lovitură frontală și de durată, dar se vede că sovieticii nu sînt interesați în soarta socialismului și că merg consecvenți pe linia folosirii sferei de influență și nu-și fac nici un fel de problemă în a recurge la orice mijloace și metode pentru a menține o anumită situație și a interveni brutal în treburile interne ale altor țări.

Măsurile acestea, de a ne adresa celorlalte țări socialiste, celorlalte partide comuniste și muncitorești, cum a propus tovarășul Nicolae Ceaușescu, și de a acționa pe toate liniile pentru a ajuta și alte partide să se orienteze în această situație, este o măsură înțeleaptă. De fapt, pînă acum noi am luptat pentru niște principii care au fost însușite de întregul partid, de întregul popor. Or, acum sîntem puși să le apărăm nu numai aceste principii, dar însăși ființa națională, demnitatea, suveranitatea și independența țării. Din acest punct de vedere, măsurile preconizate, de întărire a forțelor noastre armate, de organizare a gărzilor la orașe și sate, impun o disciplină de fier, o unitate de monolit în jurul partidului, a Comitetului Central, în jurul tovarășului Nicolae Ceaușescu, în jurul guvernului, să fim ca o cetate de nepătruns, în care să nu existe nici o fisură. Să pregătim întregul partid, întregul popor pentru că nu mai este vorba de probabilitate, deoarece, în ciuda celor arătate de noi că Tratatul de la Varșovia nu a fost făcut pentru a interveni în treburile interne ale altor țări socialiste, acest lucru se poate întîmpla.

Noi avem o situație foarte bună. Partidul și conducerea sa se bucură de un imens prestigiu. De aceea, să fim ca un zid pentru a ne apăra suveranitatea și independența.

Nu știu dacă nu ar fi bine ca, în afară de o scrisoare la ONU, să ne gîndim și la alte acțiuni.

Eu sînt ferm hotărît să acționez, pentru ca în aceste momente grele, care sînt hotărîtoare pentru soarta socialismului în lume, să-mi aduc

contribuţia personală şi să îndeplinesc riguros orice însărcinare dată de conducerea partidului.

Tov. Iosif Banc:

Cele petrecute în Cehoslovacia, mie personal, ca şi tuturor celorlalţi tovarăşi, mi-au provocat o profundă amărăciune şi, în acelaşi timp, o profundă indignare. Consider şi eu că este o mare ruşine pentru conducătorii primului stat socialist, pentru conducătorii sovietici, că n-au găsit altă cale de rezolvare a problemelor, decît folosirea forţei, a brutalităţii, a încălcării celor mai elementare norme ale relaţiilor dintre state, nemaivorbind de statele socialiste, dar în general dintre state. Consider că prin acţiunea lor mîrşavă au dat cea mai puternică lovitură care s-a putut da socialismului. Tocmai această ţară, prima ţară a socialismului, conducătorii acesteia au găsit acum de cuviinţă că pentru ideile pentru care au luptat Marx şi Lenin, ei să fie aceia care să dea cea mai mare lovitură acestor idei, acest ţel măreţ pe care l-a urmărit şi îl urmăreşte poporul sovietic, popoarele din celelalte ţări socialiste şi o bună parte din ţările capitaliste. Cele petrecute în Cehoslovacia consider că trebuie să ne dea de gîndit. Nici noi nu ne putem aştepta la nişte lucruri bune; datorită politicii noastre, ne putem aştepta la orice.

Personal sînt întru totul de acord cu măsurile care au fost propuse aici de tovarăşul Nicolae Ceauşescu în numele Prezidiului Permanent. Aceste măsuri corespund liniei politice generale a partidului nostru, ele corespund întrutotul intereselor poporului nostru. Politica partidului nostru este însuşită întru totul de către întregul popor, dovedindu-se în practică în toate împrejurările că este o politică justă şi socot că o altă cale în afară de aceasta nu putem adopta. A face altfel decît s-a propus, consider că am da dovadă de laşitate. Noi să mergem pe această linie şi istoria va confirma că politica noastră este o politică justă, că este cea mai justă.

Sînt de acord că măsura propusă de a se reînfiinţa gărzile muncitoreşti nu numai la oraşe, dar şi la sate, ne va crea posibilitatea să pregătim întregul nostru popor. Sînt de acord că trebuie să informăm corect şi pe deplin fiecare partid de tot ceea ce s-a petrecut şi se petrece în Cehoslovacia. Poporul nostru va răspunde la toate acţiunile partidului, pentru că are încredere justificată în conducerea partidului. În orice caz, se vor găsi poate şi elemente şovăielnice. De aceea, trebuie să luăm măsuri pentru a întări unitatea partidului, a poporului nostru în jurul Comitetului Central, în jurul tovarăşului Ceauşescu care şi-a cîştigat pe merit în faţa poporului un prestigiu foarte mare. Va trebui să continuăm

cu dezvoltarea aceasta, să facem zid pentru că sînt momente grele la ora actuală, să întărim această unitate în partid, în cadrul Comitetului Central, în cadrul Comitetului Executiv, în jurul tovarăşului Nicolae Ceauşescu.

Tovarăşi, măsurile propuse acum sînt bune şi poate pe parcurs, în raport cu situaţia, vom adopta şi alte măsuri. Poate ar trebui să mai vedem, să discutăm şi cu iugoslavii. Cu cehii e greu de discutat acum.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Totuşi ambasadorul nostru a vorbit cu un secretar al Comitetului Central.

Tov. Iosif Banc:

Să fim informaţi complet şi în afară de aceste măsuri poate mai trebuie să luăm şi altele.

Repet, sînt complet de acord şi voi face totul ce-mi va reveni pentru îndeplinirea sarcinilor.

Tov. Mihai Gere:

Evenimentele din Cehoslovacia m-au indignat şi nu-mi venea să cred că se poate întîmpla aşa ceva. Acesta este un amestec brutal în treburile interne ale altei ţări.

Îmi însuşesc pe deplin măsurile propuse aici de tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Consider că aceasta este o obligaţie şi o răspundere de onoare faţă de poporul nostru de a ne păstra poziţia noastră faţă de ceea ce se întîmplă în Cehoslovacia.

Mă declar întru totul de acord cu măsurile de securitate a patriei noastre, de a mobiliza poporul, de a-l pune în gardă pentru orice eventualitate de atentat împotriva ţării noastre. Poporul nostru, opinia publică va aprecia la justa lor valoare aceste măsuri. Eu mă declar întru totul gata să-mi fac datoria faţă de sarcinile ce mi se încredinţează.

Tov. Dumitru Popa:

Şi eu sînt de acord cu măsurile preconizate şi consider că alt drum nu există. Măsurile acestea corespund poziţiei noastre de principiu de pînă acum. Noi sîntem hotărîţi să apărăm nu numai principiile noastre, dar şi independenţa şi suveranitatea ţării noastre.

Evenimentele din Cehoslovacia produc nu numai indignare, dar trebuie să luăm şi măsuri pentru apărarea împotriva SUA şi RFG, despre care tovarăşii sovietici vorbesc mereu, dar trebuie să luăm asemenea măsuri împotriva intervenţiei primului stat socialist şi aceasta nu numai în vorbe, dar şi în fapte. Sînt de acord cu tovarăşii care au spus aici că prin intervenţia asupra Cehoslovaciei de fapt ei şi-au arătat

adevărata lor față, că sînt străini față de ideologia marxist-leninistă. Au intervenit în Cehoslovacia nu SUA, nu RFG, ci Uniunea Sovietică și celelalte patru țări socialiste.

Ca unul care lucrez în una din cele mai mari organizații ale partidului, vă asigur că toți oamenii muncii din Capitală vor primi cu răspundere măsurile luate de Comitetul Central, vor fi gata să facă zid față de Comitetul Central, față de tovarășul Nicolae Ceaușescu, să apere țara. Vom mobiliza toate organizațiile de partid pentru a apăra cuceririle socialismului, pentru a apăra independența și suveranitatea patriei noastre.

Tov. Vasile Patilineț:

Ca și ceilalți tovarăși, luînd cunoștință de aceste fapte, e greu de găsit cuvinte care să poată califica o asemenea brutalitate, o asemenea agresiune împotriva Cehoslovaciei. Noi am condamnat întotdeauna imperialismul, ca acum să vedem tot ceea ce se întîmplă în fața ochilor noștri că este un rezultat al înțelegerii marilor puteri pentru împărțirea sferelor de influență.

Eu sînt pătruns de un sentiment de indignare față de această măsură luată de sovietici, ceea ce dovedește că ei continuă să fie pe mai departe jandarmul multor popoare, așa cum a fost țarismul.

În numele apărării principiilor marxism-leninismului, apărării independenței și suveranității noastre de stat, mă declar complet de acord cu propunerile conducerii partidului, cu propunerile Prezidiului Permanent, făcute aici de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, considerînd că în condițiile actuale destul de grave noi ne putem aștepta la o brutalitate și împotriva țării noastre. Sînt aspecte și din trecut și acum care dovedesc că au fost și sînt în stare ca o țară socialistă să poată fi în aceeași situație care este acum Cehoslovacia.

Poporul nostru este strîns unit în jurul partidului, întregul partid este unit în jurul conducerii sale, în jurul tovarășului Nicolae Ceaușescu. Cred că este bine că conducerea partidului a declarat stare excepțională, să spun așa, față de care trebuie luate toate măsurile, independent de măsurile luate în continuare de cehoslovaci. Spre deosebire de măsurile luate de cehoslovaci, noi trebuie să fim pregătiți la rezistența armată pe toate căile posibile – militar, civil, în întreprinderi ș.a.m.d. Aceasta va putea influența și preveni o acțiune împotriva țării noastre și dacă nu putem preveni, nu avem altă cale de ales decît de a apăra ființa națională a țării noastre. Aceasta va avea o mare influență și în rîndurile celorlalte partide comuniste, în rîndurile celorlalte state.

Eu mă angajez ca orice sarcină ce-mi va reveni să fac tot ce-mi va sta în putință s-o pot îndeplini.

Tov. Constantin Drăgan:

Eu am venit mai tîrziu la această ședință, însă am reținut cele spuse de către tovarășii care au vorbit înaintea mea, lucruri care indignează pe orice om cinstit. Încă în trecut se vedea că așa ceva se intenționa, dar la un moment dat se părea că s-a renunțat. Aceasta este atitudinea lor față de internaționalism, față de sprijinirea socialismului și ei acționează în numele acestor principii. Aici vroiau ei să tindească cînd vorbeau de naționalism și toată vorbăria aceea despre unele țări socialiste.

Vreau să spun că în politica promovată de partidul nostru în ultimii 4-5 ani, cristalizată mai clar după Congresul al IX-lea, s-a spus lucrurilor pe nume despre sovietici, despre ceea ce fac ei. Politica de promovare a intereselor naționale, de a vedea mai întîi interesele naționale și, prin acestea, interesele lagărului socialist este sprijinită de întreaga noastră clasă muncitoare, de toți oamenii muncii. Măsurile propuse aici sînt absolut necesare, pentru că sovieticii au acumulat mult venin de pe urma noastră. Încă din 1964 și pe parcurs, fiecare măsură care arată altă orientare adăuga un nou venin, venin pe care și-l pot vărsa oricînd. De aceea, cred că sînt bune măsurile preconizate și eu sînt de acord să luăm toate măsurile necesare pentru a întări coeziunea, coeziune care este vizibilă prin faptul că oamenii muncii aprobă politica partidului și statului nostru.

De aceea, oricare încercare de a interveni în situația noastră trebuie să primească o ripostă categorică.

Eu sînt întru totul de acord cu măsurile propuse de Prezidiul Permanent și voi face tot ce-mi stă în putință, ca ostaș credincios, acolo unde sînt pus să muncesc, să apăr principiile măreție ale partidului nostru, de promovare a alianței cu celelalte țări socialiste.

Tov. Ianoș Fazekaș:

Cînd am primit telefon m-am gîndit la două lucruri: am întrebat prima dată dacă s-au întors tovarășii de la Pitești, să nu se fi întîmplat vreo nenorocire și a doua problemă, a fost aceasta cu Cehoslovacia.

Sigur, este un lucru foarte grav. Eu apreciez că ocuparea Cehoslovaciei este un act colectiv, în fond contrarevoluționar, pentru că ceea ce au făcut sovieticii împreună cu celelalte patru țări socialiste nu este un act revoluționar, nu apără interesele socialismului, interesele poporului cehoslovac, că nu era în pericol socialismul în Cehoslovacia, ci este un act contrarevoluționar, îndreptat tocmai împotriva socialismului,

împotriva principiilor ideologiei noastre, este o lovitură mare dată mişcării comuniste internaţionale. A sugruma forţele progresiste, a sugruma o ţară al cărei singur ţel este tocmai socialismul, înseamnă a compromite socialismul. Acesta este un act murdar, anticomunist, antiuman şi oricum altfel poate fi calificat.

Noi cu toţii am intrat în partid pentru a servi poporul, cauza socialismului. În aceste momente grele pentru cauza socialismului mondial, pentru cauza socialismului şi comunismului în patria noastră, fiecare dintre noi are datoria de a sluji cu credinţă tot ceea ce am elaborat împreună, tot ceea ce am lucrat împreună, toate documentele de partid şi de stat, de a servi cauza întregului popor, cauza socialismului, că în orice moment greu este nevoie de unitatea partidului, a conducerii sale, a întregului popor. Aceasta cu atît mai mult trebuie acum. Această unitate există la noi; există un spirit partinic, comunist ce n-am avut niciodată pînă acum, ceea ce face posibilă mobilizarea întregului popor pentru apărarea socialismului la noi în ţară.

Eu sînt de acord cu toate propunerile făcute aici de tovarăşul Nicolae Ceuşescu şi, ca soldat al partidului, ca şi ceilalţi tovarăşi, dau tot ce am învăţat, tot ceea ce mi-a dat partidul pentru a sluji cauza poporului nostru.

Paralel cu cele ridicate aici, mai pun încă o problemă.

Eu n-am avut şi nu am încredere în acest Tratat de la Varşovia. De aceea, propun Prezidiului Permanent să vedem însăşi poziţia pe care trebuie s-o adoptăm în viitor faţă de acest Tratat. Mai bine să nu fii în acest Tratat ca semnatar, cînd aceşti semnatari te atacă, fără nici un fel de scrupule, exact cum au procedat fasciştii.

Tov. Manea Mănescu:

Mai rău decît fasciştii.

Tov. Ianoş Fazekaş:

Cînd spun fascişti, aici este concentrat totul.

De aceea cred că problema aceasta trebuie studiată, pentru că o asemenea stare de lucruri i se poate întîmpla oricărei ţări socialiste. Dacă s-a procedat cu o ţară socialistă aşa, atunci se poate întîmpla şi cu alta, dacă nu face cu capul, cum doreşte stăpînul. Aceasta nu permite fizionomia poporului nostru ai cărui reprezentanţi sîntem.

Eu sînt de acord cu toate problemele ridicate de tovarăşul Ceauşescu, susţin şi militez pentru a apăra suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a ţării noastre, voi milita pentru mobilizarea întregului popor, fără deosebire de naţionalitate, în jurul partidului.

Tov. Ştefan Voitec:

Acţiunea săvîrşită de sovietici şi de cei ce-i urmează este o acţiune tipic imperialistă şi ea trebuie înfierată în faţa întregului popor.

Sînt absolut de acord cu toate măsurile propuse de tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi sînt convins că ele vor fi sprijinite nu numai de partid, dar de întregul popor pentru apărarea fiinţei noastre naţionale.

Sînt de acord cu înfiinţarea gărzilor patriotice. În numele partidului şi al poporului întotdeauna trebuie să vorbească Comitetul Central. Trebuie să fim atenţi la acte de provocare, pentru că ştim ce s-a întîmplat în 1940 cu aceste acte de provocare.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Au vorbit toţi tovarăşii.

Mai propun ca la plenară să participe reprezentanţii tuturor organizaţiilor obşteşti – sindicate, femei, tineret şi presa.

Va trebui să luăm măsuri de pază la ambasadele acestor ţări, să le explicăm pentru ce am luat aceste măsuri, pentru a nu fi provocări.

Aş mai propune că mîine să convocăm Marea Adunare Naţională şi poziţia oficială a guvernului ţării noastre să fie adoptată de sesiunea Marii Adunări Naţionale, ca organ suprem al puterii de stat.

La şedinţa de astăzi să vină şi Consiliul de Stat.

Poziţia pe care o vom adopta mîine să fie publicată pe larg în presă.

Tov. Petre Blajovici:

Cu iugoslavii să luăm legătură!

Tov. Nicolae Ceauşescu:

O să vedem.

Cu aceasta, fiecare merge la postul lui şi cum vin membrii Comitetului Central are loc plenara. În orice caz înainte de ora 10,00 nu se poate.

Şedinţa s-a terminat la ora 8,10.

Arhivele Naţionale Istorice Centrale, fond CC al PCR/
Cancelarie, dosar nr. 133/1968, ff. 16-36.

4. Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR din ziua de 25 august 1968, orele 11,30

La şedinţă au participat tovarăşii: Nicolae Ceauşescu, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bîrlădeanu, Emil Bodnăraş,

Chivu Stoica, Paul Niculescu-Mizil, Virgil Trofin, Ilie Verdeț, Maxim Berghianu, Florian Dănălache, Constantin Drăgan, Ianoș Fazekaș, Gheorghe Rădulescu, Leonte Răutu, Vasile Vîlcu, Ștefan Voitec, Iosif Banc, Petre Blajovici, Dumitru Coliu, Emil Drăgănescu, Mihai Gere, Petre Lupu, Manea Mănescu, Dumitru Popa, Dumitru Popescu, Gheorghe Stoica.

Au fost invitați tovarășii: Mihai Dalea, Vasile Patilineț.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Tovarăși, am convocat Comitetul Executiv pentru două motive:

Primul, să facem o informare despre întîlnirea pe care am avut-o cu Tito și alți tovarăși iugoslavi.

Al doilea, pentru a lua la cunoștință și a stabili și răspunsul la scrisoarea Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice adresată către Comitetul Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Noi ne-am adresat în ziua de 23 august a.c. tuturor partidelor comuniste din Europa cu propunerea de a avea o întîlnire a reprezentanților acestor partide la Praga cu conducerea Partidului Comunist din Cehoslovacia în prezența lui Dubček, pentru că aici am avut în vedere fie conducerea veche fie conducerea nouă, pentru că Dubček este fie din conducerea veche fie nouă. Pînă acum reacțiile din țările occidentale sînt în general pozitive, dar toți leagă de participarea celor 6 partide. Cehii sînt de acord în principiu și consideră bun acest lucru, dar în fond rămîne acordul celor 5 care n-au dat nici un răspuns, însă noi am considerat că în orice caz este o formă utilă, de a se putea ajunge ca într-adevăr discuțiile să se poarte cu reprezentanții legali și cu partidele comuniste, într-adevăr să-și aducă contribuția la găsirea unor soluții care să pornească de la a asigura ca Partidul Comunist din Cehoslovacia să-și desfășoare activitatea. Și acest lucru merge chiar și pe linia care o spun și tovarășii sovietici, ca problemele să se rezolve în familie, că este o ceartă în familie. Aceasta a fost o problemă.

Pe urmă, tot în ziua de 23 august a.c. am avut o întrevedere cu Ota Šik, membru al Prezidiului CC al PC din Ceholsovacia, vicepreședinte al guvernului Republicii Socialiste Cehoslovacia și František Vlasák, membru supleant al CC al PCC, ministru și președinte al Comisiei de Stat a Planificării. Ei au cerut să vină pînă aci și le-am spus că noi îi primim în calitatea pe care o au.

Le-am spus că noi considerăm că trebuie să se asigure condiții conducerii partidului și guvernului și că problemele să se rezolve de către conducerea constituită.

Le-am spus părerea noastră că considerăm că nu este bine să se pornească în nici un fel peste capul conducerii interne și că orice acțiune trebuie să aibă acordul președintelui, să nu acționeze peste capul președintelui – că ei aveau această idee – și le-am spus că dacă președintele nu este de acord n-ar fi bine; că noi stăm pe poziția ca organele legale, președintele, partidul să stea de vorbă cu ei și considerăm să am făcut bine și corespunde poziției și principiilor care le-am spus – că se pare că ei au fost ceva sfătuiți de tovarășii iugoslavi ca să facă în afară un guvern și le-am spus că ar fi o prostie și trebuie să fie clar că dacă Svoboda și Marea Adunare vor accepta un alt guvern, acel guvern va trebui acceptat pentru că aceasta va presupune o luptă internă, dar nu se poate altfel pentru că se va agrava situația din Cehoslovacia și pe această bază am și acționat și acționăm.

Ați văzut că am dat și ce spune Svoboda pentru că considerăm că în acest spirit trebuie să procedăm.

În aceeași zi ne-am adresat țărilor socialiste vecine: Uniunea Sovietică, Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia, cu propunerea să organizăm întîlniri bilaterale pentru a discuta problemele create și relațiile, cum să acționăm pentru a putea să normalizăm, sau să intrăm pe calea normalizării.

Răspuns n-am primit decît de la tovarășii iugoslavi, cu care am avut aseară întîlnire, cu tovarășii Tito, Kardeli și alți conducători iugoslavi.

A fost o informare de ce-am constatat noi în Cehoslovacia, în spiritul în care am spus și cum privim noi că trebuie să se pornească de la faptul că trebuie să se creeze condiții ca guvernul, președintele, partidul să-și desfășoare normal activitatea. Că trebuie problemele să fie discutate cu aceste organe legal constituite și că desigur trebuie să se ajungă la retragerea trupelor, dar esențial și primul lucru care trebuie spus și realizat – și le-am spus și celorlalți acest lucru – este ca organele actuale să-și poată desfășura activitatea și să se ajungă la retragerea trupelor. Practic acest lucru nu se va face mîine.

Primul lucru care trebuie obținut este ca guvernul, partidul, președintele să poată să-și desfășoare activitatea în compoziția în care sînt ele, și ele să devină active, să ajungă la înțelegere cu cele 5 țări privind retragerea.

În acest spirit le-am explicat şi iugoslavilor punctul nostru de vedere şi ei au fost de acord.

Le-am explicat şi în legătură cu congresul care a avut loc în Cehoslovacia. Desigur, este o situaţie mai complicată, totuşi noi considerăm legal constituit Congresul, pentru că delegaţii au fost aleşi în conferinţe. Faptul că s-a întrunit ilegal se datoreşte condiţiilor care li s-au creat. Dacă se vor reglementa lucrurile, ei continuă congresul pentru că n-au rezolvat toate problemele care stau în faţa congresului.

Noi considerăm că trebuie să sprijinim ca conducerea de partid să-şi desfăşoare activitatea în frunte cu Dubček şi ei să hotărască cînd să se ţină congresul sau să se continue. Adică, noi să pornim de la recunoaşterea a ceea ce a hotărît Congresul, dacă ei consideră aceasta just, adică congresul lor, şi noi să sprijinim aceasta.

Am exprimat părerea noastră că nu ar fi bine ca să se ridice problema aceasta la Organizaţia Naţiunilor Unite. În sensul acesta de altfel am şi trimis pe Corneliu Mănescu, ministrul nostru de Externe, la ONU, cu indicaţia de a nu face nici o declaraţie la Consiliul de Securitate. În general să nu se antreneze la Consiliul de Securitate. În general să nu se antreneze nici în declaraţii de presă, şi ar fi de dorit să nu se ajungă la o discuţie în Adunarea ONU, dar în orice caz toată problema aceasta este legată de preşedintele şi de guvernul legal al R.S. Cehoslovace şi noi să nu susţinem nici o altă acţiune de convocare a ONU decît dacă guvernul legal şi preşedintele cer acest lucru, şi după cîte ştim, ei nu cer şi sînt chiar împotrivă, pentru că acolo sînt tendinţe din partea americanilor, a altora să propună convocarea Adunării generale a ONU în problema Cehoslovaciei.

Tov. Gheorghe Stoica:

După cîte ştiu acolo a plecat acum ministrul de Externe al Cehoslovaciei.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Da, şi el a primit indicaţia să ceară scoaterea de pe ordinea de zi a Consiliului Securităţii a acestei probleme.

Eu spun acum ce i-am spus lui Mănescu.

Tov. Gheorghe Stoica:

Dar atitudinea cehilor?

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Şi ei sînt împotrivă ca această problemă să se discute la Consiliul de Securitate, şi Dubček, şi preşedintele Svoboda.

Așa că în acest spirit le-am explicat tovarășilor iugoslavi poziția noastră și ne-am exprimat îngrijorarea cu situația care este creată cu faptul că se discută și sînt unele semne de concentrare de trupe și că sigur, noi sîntem hotărîți să facem totul ca să acționăm să se evite orice încordare, dar, așa cum am stabilit în plenară, dacă se va ajunge acolo, noi ne vom opune. Dar, că considerăm că ceea ce trebuie să facem acum este să acționăm pentru a împiedica să ajungem acolo și să acționeze și ei.

Le-am spus că noi am cerut întîlnire cu tovarășii sovietici .

Sigur, ei ne-au făcut o expunere lungă privind vizita pe care au făcut-o în Japonia și ne-au spus cum au fost în Cehoslovacia, ce-au văzut, lucruri care au fost și în presă și în discuții.

Despre părerea și poziția lor ne-au vorbit mai puțin, aproape că au uitat.

Ne-au spus că sînt de acord cu noi și că este bine să dăm dovadă de atenție, de moderație, numai că ei fac invers lucrul acesta.

Ne-au vorbit că au avut o plenară și că au elaborat o rezoluție pe care o vor publica, în care și ei pun problema că vor respinge orice încercare de intervenție, o declarație constructivă. Atît ne-au spus. Și că aceasta a fost adoptată în unanimitate în Comitetul Central.

Ne-au spus că în popor există o unitate. Ne-au explicat că au și o situație grea care ar putea fi folosită de italieni care revendică o parte din teritoriu, de albanezi, de greci, care într-o anumită situație ar putea să profite. Dar ei au spus că desigur noi nu avem altă posibilitate, dacă se va acționa împotriva noastră nu avem decît să ne apărăm.

Însă noi le-am spus că am dori și considerăm că trebuie acționat – și au fost și ei de acord – ca să nu se ajungă aci, și în acest sens să insistăm pentru întîlnirile bilaterale, să căutăm soluții politice. Să facem tot ceea ce depinde de noi, să nu se poată spune că n-am întreprins nimic.

Iată felul cum am acționat în aceste zile și ce-am discutat în poziția noastră.

Tov. Gheorghe Stoica:

Iugoslavii au fost pentru întîlnire cu partidele?

Tov. Nicolae Ceaușescu:

În principiu ei consideră bun acest lucru, dar nu prea văd șansele. Dar dacă va fi vor veni și ei.

Tov. Emil Bodnăraș:

În tot timpul au manifestat un deplin acord.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Și ei au spus că ar fi o greșeală să se formeze un guvern în exil, dar înainte i-au sfătuit puțin altfel. Însă el a spus că acest lucru ar fi o greșeală și în general a fost de acord cu poziția noastră.

Eu aș propune spre aprobare, dacă Comitetul Executiv este de acord cu felul cum am acționat, dacă este bine și dacă este bună și poziția pe care am stabilit-o.

(Toți tovarășii sînt de acord).

Să vă citim scrisoarea trimisă de către Biroul Politic al Comitetului Central al PCUS (se anexează)

Tovarășul Nicolae Ceaușescu dă citire scrisorii, la care s-au făcut următoarele discuții:

Tov. Nicolae Ceaușescu:

.....

Deci ce dovezi: existența posturilor de radio și a grupurilor înarmate (gărzile muncitorești); într-adevăr acestea acționează că apără întreprinderile, au apărat congresul și apără postul de radio.

.....

Și unde mai puneți că afirmă că ele nu vor interveni pentru că este o problemă de familie.

Tov. Ilie Verdeț:

Chiar așa se și spune.

.....

Tov. Leonte Răutu:

Cînd s-a primit scrisoarea?

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Am primit-o azi dimineață la ora 9,00. Este semnată din 24 august 1968.

Tov. Leonte Răutu:

Cînd am trimis noi propunerea noastră de întîlnire bilaterală?

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Pe 23 august a.c.

Tov. Leonte Răutu:

Deci anterior acestei scrisori.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Iată ce-am răspuns eu.

Tov. Gheorghe Stoica:

S-a și răspuns?

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Am avut o convorbire cu A.V. Basov, ambasadorul URSS la București, astăzi dimineață (25 august a.c.), și i-am spus că o să informăm Comitetul Executiv.

Ceea ce aș dori să spun este faptul că partidul, atît în Comitetul cît și în Marea Adunare Națională, a afirmat hotărîrea sa de a face totul pentru dezvoltarea relațiilor cu Uniunea Sovietică și cu țările socialiste, fidelitatea sa față de alianțele existente. Deci, a da putere de lege, ca să spun așa, punînd în fața Marii Adunări Naționale orientarea politică a partidului și poporului nostru, am făcut aceasta pentru a exclude orice speculație din partea cercurilor imperialiste.

Toți tovarășii:

Așa este, foarte bine.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Îmi pare rău că din scrisoarea PCUS nu reiese că sînt cunoscute aceste documente ale partidului și Marii Adunării Naționale.

El a intervenit, că sînt cunoscute documentele, că el a informat corect.

Eu am spus că spun ceea ce reiese din scrisoare, tocmai ca să marchez acest lucru, pentru că din scrisoare nu reiese.

Nu doresc să mă refer la problemele legate de Cehoslovacia; părerile noastre, cel puțin deocamdată, sînt deosebite, dar ca o părere preliminară, dacă tovarășii sovietici și celelalte partide dispuneau de date de care se afirmă aici, de ce nu au mers pe linia de a discuta aceste probleme și cu partidul și guvernul român, care sînt membre ale Tratatului de al Varșovia, tocmai pentru a clarifica și a evita orice înțelegere greșită?

Trebuie să spun drept că ar fi fost de un deosebit folos pentru toată mișcarea dacă s-ar fi făcut o consultare chiar și cu alte partide din țările capitaliste, tocmai pentru a asigura o unitate deplină, a împiedica ivirea situației care s-a creat și care, fără îndoială, servește numai imperialismului și reacțiunii.

Eu spun aceasta ca păreri personale.

Noi am afirmat nu o dată că chiar dacă sînt păreri deosebite, consultarea, discutarea este obligatorie pentru a le putea înțelege și lămuri. În declarația Comitetului Central, îndeosebi a Marii Adunării Naționale, unde se oglindește și punctul de vedere al Comitetului Central, noi ne-am exprimat cu toată claritatea părerea că situația care s-a creat în Cehoslovacia trebuie să fie rezolvată prin tratative cu reprezentanții

legali ai statului și partidului și am declarat, adevărat, că noi recunoaștem numai aceste organe legale, dar considerăm că nici nu puteam face altfel. Adică, nu recunoaștem un grup de activiști.

Ne-a bucurat faptul că pînă la urmă s-au început discuțiile cu Svoboda. În „Scînteia" este redat comunicatul de ieri, inclusiv apelul lui Svoboda pentru liniște, pentru calm și considerăm că nici nu puteam proceda altfel.

Sigur, „Izvestia" are părerea însă că sprijinind guvernul legal și pe președintele Republicii, Svoboda, Comitetul Central – și am spus pe Dubček –, înseamnă a sprijini elementele contrarevoluționare. Ne mirăm interpretarea aceasta a unui ziar al guvernului sovietic. Eu îmi pun întrebarea: să publicăm în „Scînteia" acest articol? Va servi aceasta prieteniei româno-sovietice? Sau chiar declarația Agenției TASS de aseară, în care afirmă că România face corp cu imperialiștii? Să publicăm declarația aceasta în România? Normal ar trebui s-o publicăm. Dar ne întrebăm: va servi aceasta prieteniei româno-sovietice? În fond ambele aceste documente sînt în contradicție cu scrisoarea Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Agenția TASS este o agenție oficială a guvernului sovietic, a PCUS care este forța conducătoare în Uniunea Sovietică. Dacă „Agerpres" o să dea un comunicat, nu se va putea spune că el nu oglindește punctul de vedere al României și al partidului nostru – și m-am referit aici pentru că Basov a spus că el încă n-a citit „Izvestia".

Nu știu dacă tovarășul Basov a putut constata că tocmai în perioada aceasta de frămîntări și de încordare, deși într-un șir de probleme avem păreri deosebite, inclusiv în problema cehoslovacă, am căutat să punem un accent deosebit tocmai pe relațiile de prietenie cu Uniunea Sovietică și să subliniem – și în cuvîntările mele și ale tovarășului Maurer, și în documentele de la Marea Adunare Națională – aceasta. Am făcut aceasta tocmai pentru a nu lăsa nici un moment impresia în rîndul poporului faptul că în unele probleme avem păreri deosebite și că trebuie pusă în discuție prietenia dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre popoarele român și sovietic.

Sigur, nu reușesc să citesc toată puzderia de ziare, dar nu cred să fi apărut vreun articol în care să se pună în discuție Uniunea Sovietică și conducerea sa. Nu știu, poate dumneavoastră ați găsit ceva și de aceea v-aș ruga să ne spuneți.

El a răspuns că n-a văzut nimic de felul acesta, că nu a citit ziarele din provincie, dar în presa centrală nu a văzut nimic.

După cum i-am mai spus tovarășului Basov data trecută, noi considerăm că aceste deosebiri de păreri sînt vremelnice și dorim să fie lichidate cît mai repede. De aceea, ne-am și adresat cu propunerea de a avea o întîlnire cu tovarășii sovietici și nu din cauza noastră sau a partidului nostru nu s-a realizat această întîlnire. Ne-am adresat cu această propunere și înainte și după întîlnirea de la Varșovia.

El aci a răspuns că de-abia alaltăieri s-a făcut propunerea și au avut apoi și plenara. I-am spus că ne-am adresat cu această propunere și înainte, și după întîlnirea de la Varșovia, deci nu este numai de două zile.

Deci, dacă într-adevăr tovarășii sovietici sînt preocupați de pericolul, cum se spune, din Cehoslovacia, era normal să se întîlnească cu partidul și guvernul nostru, să arate aceste fapte tocmai pentru a nu exista nici un fel de neînțelegere.

Noi am declarat nu o dată, am declarat acest lucru și la Marea Adunare Națională, că dacă un stat socialist este atacat de imperialiști, România este gata să-și facă datoria și și-o va face. Dar pentru asta trebuie să ne întîlnim și să vedem lucrurile.

Trebuie să remarc că în scrisoarea Biroului Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice se exprimă dorința de a se ajunge la întărirea unității între partidele noastre. Ea corespunde pe de-a întregul și dorinței partidului nostru. Noi vom saluta rezolvarea cît mai grabnică a stărilor de lucrări din Cehoslovacia, ca urmare a tratativelor cu conducerea de partid și de stat din Cehoslovacia. Sîntem de acord că trebuie să facem în așa fel ca să se reglementeze și să se normalizeze cît mai repede situația din Cehoslovacia, ca organele de partid și de stat să-și poată desfășura activitatea și să poată într-adevăr respinge orice propagandă imperialistă.

Iată cîteva reflecții pe care am vrut să le fac. Vom discuta în Comitetul Executiv și vom răspunde în mod oficial la această scrisoare.

Și în continuare mai m-am referit la alte probleme.

Armata cehoslovacă era o armată puternică, printre cele mai puternice și bine înarmate din țările socialiste, bineînțeles în afară de Uniunea Sovietică. Știți bine că Cehoslovacia are o industrie de armament veche și bună, fabrică avioane și rachete. Poporul cehoslovac se prezenta cu o forță puternică în cadrul tratatului nostru pentru apărarea împotriva agresiunii imperialiste. Este clar că în urma acestor evenimente nu avem o întărire.

Sîntem de acord şi am spus să se ajungă la o înţelegere cu organele conducătoare pentru a întări poziţia în Cehoslovacia, şi trebuie să ne fie clar, tovarăşe Basov, că orice acţiune care înrăutăţeşte relaţiile dintre ţările noastre nu întăreşte forţa noastră, ci o slăbeşte. Pentru a evita acest lucru, trebuie să acţionăm cu toţii şi să nu întreprindem acţiuni care să slăbească această unitate în loc s-o întărească.

Trebuie să ne fie clar că participarea unei ţări socialiste la lupta împotriva intervenţiei imperialiste cere ca forţele sale armate să fie bine organizate, ca întregul popor să sprijine aceasta şi în spiritul acesta noi ne străduim.

Ştim că în astfel de situaţii pot apare tot felul de greutăţi, că se poate recurge la diverse forme şi în interior. De aceea noi am apreciat că, ca urmare a acestor evenimente, situaţia în Europa s-a agravat şi ne preocupă serios de a pregăti ţara să facă faţă îndatoririlor care-i revin. Este de înţeles că nu trebuie să facem nimic care să înrăutăţească relaţiile dintre ţările noastre, dintre ţările socialiste în general. Orice înrăutăţire nu serveşte cauzei socialismului.

Cred că nu este nimeni indiferent dacă poporul român, armata sa vor participa cu toată forţa, cu toată hotărîrea sa la respingerea oricărei agresiuni imperialiste. Vedeţi în România lucruri care nu corespund celor spuse de mine?

El a spus că nu vede.

În ce priveşte Cehoslovacia, noi am şi luat măsuri ca să dăm în presă numai ceea ce este oficial. Acum se dau în presă lucruri despre Cehoslovacia care n-ar fi bine să se dea, care nu sînt din surse oficiale.

I-am spus că am şi luat măsuri ca acum să dăm în presă numai ceea ce este oficial. Într-adevăr, să nu luăm din auzite şi să mergem în spiritul în care am şi discutat.

A fost o delegaţie a Asociaţiei de prietenie sovieto-română. Eu vreau să mă întîlnesc cu ei înainte de a pleca. Am vorbit puţin cu ei la recepţie şi i-am întrebat ce au văzut în România. Sigur, dacă tovarăşii au spus cinstit – şi cred că aşa au făcut – mi-au spus lucruri foarte frumoase şi despre felul în care au fost primiţi şi despre constatările lor asupra modului cum se lucrează în întreprinderile noastre, despre felul cum partidul îşi îndeplineşte rolul său conducător.

Au văzut demonstraţia de 23 August şi i-am întrebat: ce părere aveţi? Au spus că a fost o demonstraţie internaţionalistă, au fost lozinci de solidaritate cu toate ţările socialiste, cu mişcarea comunistă. Poate au şi alte constatări şi nu mi le-au spus mie.

Basov mi-a spus că și lui i-au spus același lucru și că acestea sînt părerile lor.

Sigur că noi nu vrem ca partidul să fie administrator, pentru că în acest fel nu-și poate îndeplini rolul său. Pentru aceasta avem directori, organe de stat care lucrează. Deci, acestea sînt constatările făcute de tovarășii sovietici care au venit să spunem așa, din afară.

Noi ne-am străduit mult ca să creăm în rîndul poporului o atmosferă de prietenie cu popoarele Uniunii Sovietice, și aceasta nu de astăzi, ci de cînd acționează partidul. Eu am intrat în mișcare la vîrsta de 14 ani (a fost așa, o discuție mai liberă) și prima dată cînd am fost arestat, în 1933, arestarea a fost legată de sărbătorirea lui 7 Noiembrie. Deci problema prieteniei cu Uniunea Sovietică nu era numai o problemă de conjunctură, ci o problemă de convingere. Sigur, nu pot să ascund că pe mulți comuniști vechi, bătrîni, i-a îndurerat mult cele ce s-au întîmplat în Cehoslovacia. N-au putut și nu pot înțelege, și aceasta nu pentru că nu ar avea sentimente de prietenie față de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, ci tocmai pentru că sînt animați de cele mai sincere sentimente de prietenie față de PCUS. Mulți dintre ei au stat mult timp în Uniunea Sovietică, au luptat în Spania, au luptat și în armata sovietică, în activitatea ilegală din România și tocmai că acest lucru este de neînțeles. Ne dăm seama că acțiunea aceasta nu servește Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, mișcării noastre comuniste.

Tovarășii noștri au luptat cu cei mai mulți dintre ei în Spania, au luptat cu Svoboda pe front împreună. Deci noi cunoaștem oamenii aceștia. Ei și-au pus viața în pericol de atîtea ori în condiții grele. Cum putem noi să credem că astăzi ei vor să vîndă Cehoslovacia imperialismului, cînd noi îi cunoaștem, am luptat cu ei în condiții în care la orice pas puteau să fie împușcați? Astăzi aceștia sînt conducători ai partidului și statului și nu știm ce i-ar putea determina să ducă o activitate dușmănoasă, contrarevoluționară. Trebuie să fie ajutați mai bine să se organizeze.

Basov a intervenit aci: da, dar nu știu să se organizeze că n-au luat măsuri.

Trebuie atunci să fie ajutați mai bine să se organizeze și noi le-am făcut anumite critici cînd am fost acolo. Le-am spus: trebuie să apelați mai mult la clasa muncitoare. Am fost în fabrici și am văzut că clasa muncitoare îi sprijină pe deplin, dar cu toate acestea le-am spus: trebuie mai mult subliniat rolul clasei muncitoare și ei au fost de acord cu noi. Le-am spus și o serie de observații în legătură cu presa.

Sigur, nu trebuie revenit la metode represive, pentru că acestea nu servesc socialismului, dar trebuie totuşi un control, o disciplină, o ordine. Am constatat că tovarăşii sînt de acord cu noi şi că acţionează în direcţia aceasta.

La conferinţa de presă am spus că presa trebuie să servească în primul rînd prieteniei şi colaborării între ţările noastre.

Tovarăşii noştri au stat cot la cot în tranşee cu ei în lupta împotriva fascismului. Tovarăşul Gheorghe Stoica, care a fost în delegaţie, s-a întîlnit cu foarte mulţi comandanţi, cu subordonaţi, mă rog, relaţiile care erau între ei în Spania, şi au discutat. Ei au spus: noi înţelegem că sîntem hotărîţi să apărăm socialismul. Nu mai vrem însă să recurgem la represiune pentru că aceasta a slăbit partidul. Vrem să mobilizăm opinia publică în combaterea unor manifestări, dar pentru aceasta ne trebuie timp mai mult. Aveau şi au dreptate în ce spuneau.

De ce oare să nu acordăm încredere acestor comunişti care nu au apărut peste noapte în fruntea partidului şi statului, ci care în condiţiuni grele, ilegale, au condus lupta poporului, clasa muncitoare din Cehoslovacia şi din alte state? Oamenii pot face şi greşeli, dar cine nu face greşeli? Există vreun om care să nu greşească? După cît am citit şi eu, Lenin nu o dată nu numai că a spus că se pot face greşeli, dar a luat şi poziţie autocritică, a spus: aici am greşit, aici am greşit. Nu o dată s-a războit foarte dur cu o serie de activişti de partid, dar cu toate acestea i-a pus la muncă, le-a dat încredere. Şi eu cred că a făcut bine, pentru că toţi aceşti oameni au contribuit la revoluţia din octombrie. Dacă ar fi pus mîna să-i împuşte n-ar fi întărit revoluţia, ci ar fi slăbit-o.

Eu nu-mi aduc aminte să fi citit că pe timpul lui Lenin, deşi a fost o confruntare de idei foarte tare, să fi luat pe vreunul şi să-l fi împuşcat. Şi aceasta nu a slăbit nici revoluţia, nici PCUS.

Iată, sînt toate materialele acestea – şi am arătat volumele din bibliotecă – este bine să ne uităm din cînd în cînd la ele, nu pentru a lua citate de acolo, pentru că ele sînt legate de stările de lucruri de atunci, dar pentru a vedea cum a gîndit, cum a acţionat Lenin şi a trage învăţăminte.

El a criticat mult şi o serie de comunişti din alte partide, însă întotdeauna a făcut apel să se unească aceştia, deşi erau păreri deosebite şi în Germania şi în Anglia şi în alte ţări. Atunci, de ce oare să existe atîta lipsă de încredere că alte conduceri de partide, că alte partide nu doresc să construiască socialismul şi nu doresc să-l apere?

Toate acestea nu fac parte din observațiile la scrisoare. Este așa, o convorbire liberă între noi.

Noi dorim să se normalizeze situația, dar pentru asta trebuie să ne întîlnim, să discutăm. Trebuie să se înțeleagă că problemele politice nu se rezolvă cu armele, cu forța armată; unitatea mișcării comuniste, a țărilor socialiste nu se realizează pe calea forței.

Sigur, poți obține la un moment dat ca lumea să zică ca tine, dar la primul moment prielnic te va părăsi. Aceasta nu este unitate, care se obține prin forță, aceasta slăbește unitatea. Unitatea se poate obține tocmai ca rezultat al convingerii. Sigur, aceasta presupune discuții și confruntări de păreri, dar ce e rău în asta? Dacă vrem într-adevăr să fim o forță, să acționăm împreună, hai să discutăm pentru a ne clarifica asupra problemelor. Să învățăm din felul cum proceda Lenin și în partidul său și în relațiile cu celelalte partide. Și chiar Stalin, deși a avut multe lipsuri – eu nu vreau acum și nu mi-am propus niciodată să-l judec, pentru că pentru aceasta trebuie să cunoști bine lucrurile – dar în orice caz, chiar în situația creată în 1948 a mers pe linia de a discuta cu toate partidele. Nu este un secret că atunci în problema Iugoslaviei noi am avut rezerve. A fost aici Jdanov și cînd i s-a pus problema aceasta, el s-a adresat lui Stalin și s-a amînat întîlnirea. Stalin a spus: chemați pe iugoslavi să se încerce și acolo să se stea de vorbă cu ei.

Tov. Leonte Răutu:

Iugoslavii au renunțat.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Nu a luat poziție, deși este cunoscută autoritatea lui Stalin, că spunea: așa am gîndit eu și guvernul.

Sigur, ulterior s-a dovedit că s-a greșit cu Iugoslavia, dar chiar în acele condiții, Stalin nu a folosit armata, deși era în altă situație, cînd de-abia se terminase războiul și într-adevăr erau condiții ca imperialiștii să se folosească de acest lucru. Și atunci s-a înțeles că problemele trebuie să fie rezolvate de poporul și de partidul comunist din Iugoslavia. Sînt totuși probleme asupra cărora ar trebui puțin gîndit. Unde o să ajungem dacă o să începem să ne luptăm între noi, dacă o să pătrundem astăzi într-o țară cu arma, mîine în alta? Întărim în acest fel, tovarășe Basov, unitatea țărilor socialiste? După noi, nu. O slăbim. Aceasta ne preocupă pe noi. Ne pronunțăm pentru a discuta problemele.

Dacă într-o țară socialistă sau alta apar probleme, să-i acordăm ajutor politic, să discutăm cu tovarășii. Dacă Cehoslovacia ar fi fost ata-

cată de Germania sau de o altă țară imperialistă, toată lumea ar fi înțeles și am fi putut într-adevăr să mobilizăm întreaga opinie publică.

Vedeți, pe mulți comuniști, și de la noi și din alte țări, îi doare tocmai faptul că aceste lucruri se întîmplă din partea PCUS, pentru că toți, sau mulți dintre ei, l-au cunoscut pe Lenin, toți au intrat în partid și de la primii pași au fost legați de PCUS și Uniunea Sovietică; oamenii și-au făcut un ideal și este foarte bine aceasta. Nu pot să nu fie preocupați și îndurerați oamenii tocmai pentru că țin și sînt legați de PCUS, de Uniunea Sovietică. De aceea am și propus, hai să ne întîlnim cu toate partidele, să discutăm problemele, să vedem cum să acționăm, cum să depășim acest moment. Așa am învățat noi că trebuie să procedeze comuniștii și că nu se poate altfel.

Oamenii gîndesc, judecă și nu poți să le spui: crede și nu cerceta. Aceasta o spune numai Biblia, dar noi trăim în altă epocă. Biblia este rezultatul unei epoci cînd gîndirea era destul de limitată, numai cînd cîțiva gîndeau. Astăzi, am ajuns la un nivel de dezvoltare în care sute de milioane de oameni sînt absolvenți ai universităților, sînt intelectuali, citesc, gîndesc, judecă și nu se mulțumesc să le spui așa: așa am zis eu. Omul vrea să-i demonstrezi de ce este just așa. Trebuie să înțelegem aceasta și în viața noastră socială și numai așa întărim rolul și autoritatea partidului. Dar cu atît mai mult între partide.

Sigur, este mai greu, eu îmi dau seama de aceasta, că trebuie să stai de vorbă, să discuți, să argumentezi, să aduci fapte. Se poate întîmpla și așa. Și noi am fost în Cehoslovacia, ați fost și dumneavoastră. Noi am venit cu concluzia că acolo nu este nici un pericol pentru socialism, iar dumneavoastră ați venit cu concluzia că acolo există pericol pentru socialism. Atunci hai să ne adunăm și să căutăm să clarificăm lucrurile. Aceasta într-adevăr cere timp, dar altfel nu se poate. Nu poți spune, trebuie să mă crezi pe mine pe cuvînt. Încredere există, dar și dumneavoastră judecați și noi judecăm.

S-a ajuns la concluzii deosebite într-o problemă. Poate într-adevăr datele noastre sau felul nostru de a judeca nu este bun. Dar ca să ne putem convinge că am greșit trebuie să ni se documenteze că este altfel.

Acesta este un lucru elementar și se pare că Lenin așa a procedat. Prin 1919, 1920, 1921 a fost delegația Partidului Socialist Român la Lenin în legătură cu aderarea partidului la Internaționala a III-a. A avut o discuție foarte contradictorie, dar Lenin nu s-a supărat și găsit soluții la problemă, pentru că el a pornit de la faptul că totuși problemele din România sînt cunoscute mai bine de cei din România. Hai să procedăm

așa cum a procedat Lenin. Îl sărbătorim acum peste doi ani. Să învățăm ceva din metodele lui, din felul lui de a lucra.

Noi ne-am adresat și tovarășilor maghiari, bulgari și iugoslavi pentru schimb de păreri. Iugoslavii au răspuns imediat și ne-am întîlnit aseară. Am avut un schimb de păreri asupra problemelor actuale. Dorim să acționăm în așa fel încît să se ajungă la o soluționare care să contribuie la rezolvarea cît mai grabnică a problemelor și la întărirea relațiilor dintre țările socialiste.

De ce oare nu a fost chemată și România ca să rezolvăm aceste probleme?

Și noi sîntem de părere că n-ar trebui să se ajungă cu această problemă la Organizația Națiunilor Unite. După cum ați văzut, am transmis deja reprezentantului nostru la ONU să nu ia nici un fel de poziție acolo. În întîlnirea cu Șik i-am spus părerea noastră, să nu facă nimic peste capul președintelui Republicii, pentru că nu se poate admite ca cineva să acționeze peste capul organelor legale care sînt singurele în drept să hotărască. Așa că și noi considerăm că n-ar fi bine să se ajungă la discutarea în ONU a acestei probleme, ci ea să fie soluționată pe alte căi.

Iată, acestea au fost discuțiile pe marginea acestei probleme.

Nu m-am referit direct la faptul că sînt atîtea zvonuri despre o intervenție în România, dar din ce i-am spus cred că a înțeles.

Tov. Emil Bodnăraș:

Foarte bine.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Cam acesta ar fi conținutul, elementele principale cu privire la scrisoarea de răspuns.

Tov. Leonte Răutu:

Și în sensul acesta să stabilim.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Eu cred, tovarăși, sigur, scrisoarea conține multe absurdități, dar cred că n-are rost să ne apucăm acum să discutăm despre acestea pentru că n-ar ajuta la nimic.

Noi să menționăm că în ce privește atitudinea față de Cehoslovacia aprecierile noastre se deosebesc, dar considerăm că trebuie să punem accent și să acționăm ca să depășim acest lucru și în sensul acesta să răspundem.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Trebuie să răspundem în așa fel ca să nu se interpreteze răspunsul nostru ca o adeziune. Sigur că noi nu putem intra în polemică și nici nu putem intra.

Tov. Emil Bodnăraş:

Să luăm ca bază partea aceasta care i-am expus-o lui Basov.

Tov. Gheorghe Stoica:

Eu sînt complet de acord şi cred că e bine ca Comitetul Executiv să aprobe în totul atitudinea avută în problema în discuţie, cu tovarăşii cehi, pentru că sînt cîteva momente importante. Declaraţia tovarăşului Ceauşescu la Marea Adunare Naţională este încă vie.

Sînt de acord şi cu discuţiile şi atitudinea tovarăşilor noştri care au fost şi au discutat cu Tito.

În al treilea rînd sînt de acord cu scrisoarea, că într-adevăr n-are nici un rost să intre în polemică, pentru că este o combinaţie, dracul să o ia, în care se combină perfidia şi minciuna, toate le conţine.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Atunci să dăm aprecierea aceasta scrisorii.

Tov. Gheorghe Stoica:

Nu ştiu dacă există în istoria relaţiilor sau în diplomaţie, tovarăşul Maurer poate să ştie mai bine, ca un guvern să intre cu armata într-o ţară la cererea unui grup.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

S-a întîmplat să răspundă, dar n-a găsit niciodată că este justificat.

Tov. Emil Bodnăraş:

Şi n-a spus niciodată că acest lucru este o datorie internaţională.

Tov. Gheorghe Stoica:

Aşa că eu cred că să fim de acord cu spiritul în care s-a răspuns, să fim de acord complet cu felul în care s-a răspuns, cu conţinutul răspunsului, al tonului şi stăpînirii, pentru că nu poate să nu te revolte această scrisoare care vezi că vine în contradicţie cu cele mai elementare lucruri. Şi totuşi tovarăşul Ceauşescu a răspuns foarte calm, ceea ce este foarte mult şi foarte bine, cu sînge rece şi argumentat la toate lucrurile, ca să se înţeleagă că căutăm o soluţie şi căutăm altceva.

Cred că este bine cum s-a răspuns.

Totuşi, în ce priveşte chestiunea întîlnirii, trebuie avute în vedere trei lucruri. Sigur că o să se meargă acolo la un compromis, că fără compromis nu se poate. Aceasta în politică, mai cu seamă în asemenea situaţie cînd el este cu tancurile acolo, nu se poate altfel. Totuşi este şi problema pericolului.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

O informare. După cuvîntarea lui Svoboda, acum el declară că la convorbiri participă şi Dubček şi Smrkovský şi Černík.

Tov. Gheorghe Stoica:

Este un lucru foarte pozitiv. Aceasta este de acum o recunoaştere oficială.

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Este o cuvîntare a lui Svoboda care a fost transmisă de mai multe agenţii, în care se adresează poporului. Le spune că n-ar fi stat nici un minut în plus la Moscova dacă acest lucru n-ar fi slujit rezolvării... ş.a.m.d., că vrea să-i asigure că alături de el sînt prezenţi Dubček, Černík şi Smrkovský, că se pregătesc împreună convorbirile viitoare şi că din partea tuturor – şi repetă – din partea lui Dubček, Černík, Smrkovský şi a lui, le face un apel să fie calm, să nu întreprindă nici un fel de acţiuni, că acesta este sprijinul cel mai bun pentru acţiunea pe care o întreprind la Moscova.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Şi cred că aşa este.

Tov. Gheorghe Stoica:

Întrucît noi accentuăm, sau cel puţin, dacă eu am înţeles bine din ceea ce a spus tovarăşul Ceauşescu, este un lucru bun recunoaşterea şi începerea normală a activităţii organelor constituţionale. Dar în nici un fel sau altul nu poate exista nici un fel de activitate normală cu tancurile şi cu trupele străine. Acesta este un lucru de foarte mare importanţă nu numai ca principiu. Acesta este un lucru care, după părerea mea, în propaganda noastră, nu putem concepe independenţa popoarelor.

În al doilea rînd, tovarăşe Ceauşescu, eu cred că trebuie accentuat şi va trebui ca în viitoarele discuţii cu ei să se pună problema mai ascuţit, că noi sîntem împotriva acestui lucru, că şi ocuparea unei alte ţări ni se anunţă printr-un portar.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Al nostru nu era portar era ofiţerul de serviciu.

Tov. Paul Niculescu-Mizil:

Al lor era curier.

Tov. Gheorghe Stoica:

Problema aceasta trebuie pusă că este un fapt şi mi se pare că acolo este prevăzută şi luarea hotărîrilor în unanimitate. Nu-mi aduc bine aminte, dar tovarăşii care au fost acolo...

Tov. Emil Bodnăraş:

Ei n-au acţionat în conformitate cu pactul.

Tov. Gheorghe Stoica:

Sînt o serie de fapte, Varşovia, Bratislava.

În al treilea rînd, aprob în totul linia în această privinţă, însă totuşi trebuie să vedem, să nu închidem ochii şi să vedem dacă se confirmă faptele că trupele se îndreaptă spre graniţele noastre. Acesta este un fapt mai cu seamă avînd în vedere practica, perfidia, minciuna, surpriza.

Cel puţin noi care am fost la Praga, ce ne-a despărţit de aceste evenimente şi nimic nu s-a simţit. Nici măcar cînd am avut convorbiri cu Ulbricht asemenea fapte n-au fost. Mai mult, eu am trecut luni seara pe acolo şi am stat o oră şi jumătate la Praga.

Trebuie de văzut cu toată atenţia dacă spre graniţa noastră se îndreaptă trupe. Poporul nostru trebuie să ştie lucrul acesta. Bineînţeles liniştit şi dacă nu se retrag trupele şi continuă ...

Tov. Dumitru Coliu:

De unde?

Tov. Gheorghe Stoica:

...de la graniţa noastră. Trebuie de văzut lucrul acesta. Cred că nu se găseşte nimeni care să creadă că România se pregăteşte să atace Uniunea Sovietică sau altă ţară. Nu trebuie să lăsăm pînă la urma urmei să fie o surpriză. Dacă într-adevăr este vorba să discutăm de prietenie şi vrem să menţinem această prietenie n-au ce căuta trupe în apropierea graniţelor noastre. Însuşi faptul prezenţei lor nu poate fi un act de prietenie.

Tov. Nicolae Ceuşescu:

Eu aş vrea să ne lămurim cu problema cu trupele. Sigur, problema aceasta este o problemă serioasă. Ceva în tot ce se spune este adevărat, mişcare de trupe au, cum tot aşa este adevărat că în toată această zonă ei au de regulă trupe. În Debreţin sînt două divizii sovietice şi sînt şi maghiarii. Ele într-adevăr s-au mişcat. La fel în Chişinău sînt cîteva divizii permanente, după cîte cunoaştem noi. Ele într-adevăr s-au mişcat, fac pregătire. E greu să spui: domnule, de ce-ţi mişti trupele? Poate să-ţi răspundă: dar ce, n-am voie să fac ce vreau cu ele?

Tov. Gheorghe Stoica:

Este clar ce s-a întîmplat în Cehoslovacia după manevrele acelea.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Însă sigur, ceva este clar, aceste mişcări au caracterul cel puţin administrativ, şi noi va trebui să urmărim, să fim atenţi.

Tov. Emil Bodnaraş:

Întrebarea este dacă e oportun să o facem aci, în scrisoarea aceasta?!

Tov. Nicolae Ceauşescu:

În discuţii da, dar în scrisoarea aceasta nu.

Tov. Gheorghe Stoica:

În discuții.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Eu aș zice să nu ne apucăm în momentul de față, dacă ne-am înțeles în esență în ce privește conținutul scrisorii, și ne-am înțeles (mai mulți tovarăși: da), să nu intrăm în polemică pentru că este foarte rău și n-ar servi la nimic.

În al doilea rînd, neintrînd în polemică, totuși subliniem în scrisoare – pentru că pentru un moment sînt totuși puncte de vedere diferite –, că pentru lămurirea tuturor lucrurilor sînt bune discuțiile și am și propus o întîlnire, nu numai a partidelor, dar și a guvernelor, la nivel înalt de conducere pentru a discuta o serie întreagă de probleme. Mi se pare că dacă spunem acest lucru spunem destul.

Ce se va discuta la întîlnire, acestea sînt mult mai multe lucruri.

Tov. Gheorghe Stoica:

Bine, dar dacă ei nu acceptă?

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Dacă nu acceptă este o situație nouă pe care o vom analiza.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Dacă nu acceptă atunci înseamnă că scrisoarea aceasta nu este decît o încercare de a camufla.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Dacă este să ne gîndim la ce avem de discutat împreună cu conducerea sovietică, cu partidul și statul sovietic, atunci lista problemelor este mai lungă.

Tov. Gheorghe Stoica:

Dar aceasta mi se pare una dintre chestiuni.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Nimeni nu contestă, dar este și această socoteală pe care tovarășul Ceaușescu a spus-o și este de la sine înțeles că pe noi ne preocupă ce se întîmplă la granița noastră. Nu stăm deloc cu mîna în sîn. Informațiile vin din oră în oră. Sîntem foarte atenți la treburile acestea; se cîntărește cu gramul. Este o chestiune care preocupă.

Tov. Gheorghe Stoica:

Cînd stai cu armele și cu tancurile la graniță...

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Dar această treabă trebuie să facă demersul unui obiect separat, în afară de discuțiile acestea. Atunci vom vedea, dar deocamdată să nu luăm hotărîri.

Tov. Gheorghe Stoica:

Dar dacă chestiunea se mai îngroaşă întîlnirea este cu semn de întrebare dacă o să fie sau nu şi această problemă să stea pe agenda noastră nr. 1.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Aceasta este. Dar, din acest punct de vedere să nu existe vreo grijă că Prezidiul Comitetului Central şi toate organele care au sarcină din acest punct de vedere nu sînt atente la această problemă, cu toate posibilităţile lor de atenţie individuale şi tehnice. Aşa că mie mi se pare că deocamdată discuţia se poate limita la cuprinsul scrisorii.

Tov. Gheorghe Apostol:

Tovarăşi, eu cred că răspunsul care de fapt a fost dat de tovarăşul Ceauşescu la înmînarea scrisorii din partea Biroului Politic al PCUS, poate fi considerat ca bază pentru răspunsul care trebuie să-l dăm oficial conducerii PCUS.

Eu socotesc că această discuţie care a avut loc cu Basov s-a înscris pe linia care a fost stabilită de Comitetul nostru Central şi care se vede şi în Declaraţia care a fost adoptată la Marea Adunare Naţională.

Nu se pot aplica acum decît soluţii politice pentru a rezolva problema Cehoslovaciei, şi eu cred că modul în care tovarăşul Ceauşescu a pus problema în faţa lui Basov este cel mai bun şi sigur că el va transmite acest lucru acolo.

Tov. Gheorghe Stoica:

Minus răspunsul lui.

Tov. Gheorghe Apostol:

Nu ştiu răspunsul lui.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

A stenografiat şi secretarul lui. Şi noi am constatat că informează corect, şi-şi spune şi părerile lui.

Tov. Gheorghe Stoica:

Nu e uliu.

Tov. Ion Gheorghe Maurer:

Este un om de treabă, nu este nici uliu, nici porumbel.

Tov. Gheorghe Apostol:

Mi se pare că problema ridicată de tovarăşul Gheorghe Stoica trebuie să fie reţinută şi de altfel trebuie să ştiţi că Prezidiul Comitetului Central s-a gîndit la o serie de măsuri pentru a face faţă oricăror împrejurări, şi lucrul acesta a fost arătat că am înfiinţat gărzile muncitoreşti. Forţele Armate ştiu ce au de făcut.

Cred că în răspunsul la această scrisoare să găsim un ton de moderație care să ajute la rezolvarea problemelor, care să ajute și Cehoslovacia și întregii mișcări.

Faptul că noi am propus această întîlnire cu Moscova, Sofia și celelalte ne va da posibilitatea să abordăm toate problemele.

Desigur că această problemă care-l preocupă pe tovarășul Stoica și pe noi toți, a trupelor străine la granița noastră, este o problemă care trebuie să stea în atenție și tovarășii care merg acolo vor reține acest lucru.

De aceea eu socotesc că răspunsul este bine să se dea așa cum s-a dat aci, subliniind că noi susținem discuțiile bilaterale în situația care s-a creat ca urmare a ocupării Cehoslovaciei.

Răspunsul trebuie să corespundă bazei discuțiilor pe care le-a avut tovarășul Ceaușescu cu Basov.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Atunci, tovarăși, sînteți de acord?

(Toți tovarășii sînt de acord).

Tov. Emil Bodnăraș:

Pentru liniștea tovarășului Stoica, toate măsurile care sînt în curs, acelea merg înainte.

Tov. Gheorghe Stoica:

Nu la asta m-am referit, ci pe cale diplomatică. Eu văd că aci nu pot intra în brînză.

Tov Nicolae Ceaușescu:

Poziția noastră este că ar fi un lucru grav pentru mișcarea noastră și trebuie să acționăm ca să fie totul bine.

De acord?

(Toți tovarășii sînt de acord)

Atunci ridicăm ședința, tovarăși.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR/ Cancelarie, dosar nr. 135/1968, ff. 6-29.

O nouă serie:

RAO ISTORIE

Există în viaţa editurilor dimensionate la un singur domeniu – literatură să spunem – momente în care acestea trebuie să recepteze şi alte cerinţe ale marelui public, expresie a preocupărilor acestuia. Or, astăzi există în rândul tuturor categoriilor de cititori o adevărată atracţie pentru istoria ultimelor cinci-şase decenii. Cel de-al doilea război mondial şi perioada ce a urmat, comunizarea României, dar şi evoluţiile internaţionale circumscrise procesului cunoscut sub numele de „război rece" sunt subiecte care pasionează din ce în ce mai mulţi cititori, profesionişti sau doar iubitori de istorie.

Astfel că, de acum înainte, alături de „RAO Clasic", „RAO Contemporan" sau „Succese internaţionale", cititorii vor putea găsi în librării „RAO Istorie".

Ne propunem ca prin această colecţie să punem la îndemâna celor pasionaţi de domeniu sinteze, monografii, chiar şi culegeri de documente, toate ancorate în perioada 1940-1970 sau, dacă arhivele o vor permite, chiar şi mai către zilele noastre.

Istorie diplomatică, istorie militară, istoria serviciilor speciale sunt teme prezente în colecţia noastră care se va putea lărgi în funcţie de cerinţele dumneavoastră.

Printre viitoarele apariţii:

România în război (vol. I-V)

CLUBUL CĂRȚII RAO

RAO CLASIC

Honoré de BALZAC	➢ *Iluzii pierdute*
Charles DICKENS	➢ *Impresii din Italia*
STENDHAL	➢ *Roșu și negru*
W.M. THACKERAY	➢ *Bîlciul deșertăciunilor* (2 vol.)
L.N. TOLSTOI	➢ *Învierea*

OPERE XX

André GIDE	➢ *Falsificatorii de bani*
	➢ *Amintiri de la Curtea cu Juri, Sechestrata din Poitiers*
	➢ *Pivnițele Vaticanului*
I. ILF, E. PETROV	➢ *Douăsprezece scaune*
	➢ *Vițelul de aur*
Franz KAFKA	➢ *Opera antumă*
	➢ *Scrieri postume și fragmente I*
André MALRAUX	➢ *Antimemorii I – Oglinda limburilor*
	➢ *Condiția umană*
	➢ *Ispita Occidentului, Saturn. Eseu despre Goya, Capul de obsidian, Omul precar și literatura*
Thomas MANN	➢ *Casa Buddenbrook*
Virginia WOOLF	➢ *Valurile*

RAO CONTEMPORAN

Don DeLILLO	➢ *Mao II*
Dominique FERNANDEZ	➢ *Îngerul destinului*
Joseph HELLER	➢ *Catch-22*
	➢ *Ora închiderii*
John IRVING	➢ *Hotelul New Hampshire*
Julia KRISTEVA	➢ *Samuraii*
Javier MARÍAS	➢ *Inimă atît de albă*
Rose TREMAIN	➢ *Restaurația*

SUCCESE INTERNAȚIONALE

Ted ALLBEURY	➢ *Arată-mi un erou*
	➢ *Oglinzi*
	➢ *De o parte și de alta a frontierei*
Jeffrey ARCHER	➢ *În linie dreaptă*
	➢ *Hoți de onoare*
Noel BARBER	➢ *Plîns și rîs*
Tom CLANCY	➢ *Fără șovăire*
	➢ *Pericol iminent*
Nelson DeMILLE	➢ *Spencerville*
William DIEHL	➢ *Huliganii*
	➢ *Chipul răului*
Dominick DUNNE	➢ *Un anotimp în purgatoriu*
Daniel EASTERMAN	➢ *Frăția mormîntului*
Paul ERDMAN	➢ *Ultimele zile ale Americii*
	➢ *Panica din '89*
Colin FORBES	➢ *Führerul și damnații*
	➢ *Furia*
	➢ *Terminal*
Mark FROST	➢ *Lista celor 7*
	➢ *Cei 6 Mesia*
Ernest K. GANN	➢ *Magistratul*
Laura HASTINGS	➢ *Secretul șoimului*
Mary HIGGINS CLARK	➢ *Amintește-ți de mine*
	➢ *Lasă-mă să-ți spun iubita mea*
	➢ *Noapte de vis*

P.D. JAMES
- *Planuri și dorințe*
- *Moartea unui expert*
- *Fiul omului*

John KATZENBACH
- *Ziua răfuielii*

John le CARRÉ
- *Jocul*
- *O crimă la case mari*

Peter MAYLE
- *Un an în Provence*

Margaret MITCHELL
- *Insula pierdută*
- *Pe aripile vîntului* (2 vol.)

Marcia MULLER
- *Trofee și lucruri moarte*

Ridley PEARSON
- *Nume de cod: Albatros*

Ralph PETERS
- *Flăcări din cer*

Rosamunde PILCHER
- *Caruselul*

Mario PUZO
- *Arena sumbră*
- *Norocosul pelerin*
- *Nașul*

Anne RICE
- *Interviu cu un vampir*
- *Vampirul Lestat*
- *Regina damnaților*
- *Povestea hoțului de trupuri*

Robert ROSENBERG
- *Teroare la Ierusalim*
- *Camera de montaj*

Kenneth ROYCE
- *Dansul marionetelor*
- *Președintele a murit*

Lawrence SANDERS
- *Reversul medaliei*
- *Norocul lui McNally*

John SAUL
- vezi FAHRENHEIT

Paul THEROUX
- *Dublă personalitate*

Michael TOLKIN
- *Printre morți*

Scott TUROW
- *Vinovăție dovedită*
- *Vină mărturisită*

A.E. van VOGT
- *Destinația Univers*
- *Cartea lui van Vogt*

Barbara VICTOR
- *Coriander*

Robert James WALLER
- *Vals lent la Cedar Bend*

Joseph WAMBAUGH
- *Noptile fugarului*
- *Execuția*

Herman WEISS
- *Operațiunea Jessica*

PROZĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Ioan-Mihai COCHINESCU
- *Visul de iarnă al Isabellei*

Damian NECULA
- *Sărbătoare continuă*

Alex Mihai STOENESCU
- *Misiunea dominicană*

Cristian TEODORESCU
- *Povestiri din lumea nouă*

RAO PENTRU COPII

* * *
- *Povestiri de la curtea regelui Arthur*

Carlo COLLODI
- *Pinocchio*

Erich KÄSTNER
- *35 Mai*

C.S. LEWIS
- *Nepotul magicianului*
- *Șifonierul, leul și vrăjitoarea*

A.A. MILNE
- *Ursulețul Winnie-Puh*
- *Cartierul Winnie-Puh*

Louis PERGAUD
- *Războiul bumbilor*

R.L. STEVENSON
- *Răpit de tîlhari*

P.L. TRAVERS
- *Mary Poppins*
- *Mary Poppins se întoarce*
- *Mary Poppins deschide ușa*
- *Mary Poppins în Parc*
- *Mary Poppins pe Aleea Cireșilor*
- *Mary Poppins și Casa de Alături*

Basmele copilăriei

* * *
- *Alice în Țara Minunilor*

* * *
- *Cocoșatul de la Notre-Dame*

* * *
- *Degețica*

* * *
- *Frumoasa și Bestia*

O poveste ca un puf

* * *
- *Iepurica*

* * *
- *Puiuțul*

Aripioare

* * *
- *Bufnița*

* * *
- *Papagalul*

* * *
- *Pinguinul*

* * *
- *Rățușca*

Crant! Ce mai poveste!

* * *
- *Alex, un aligator*

* * *
- *Pelicanul Polly-cioc*

* * *
- *Titi, un tiranozaur*

* * *
- *Toby tucanul*

LOVE STORY

Jaymi CRISTOL
- *Trei dorințe*

NON-FICȚIUNE

Carlos CASTANEDA
- *Povestiri despre Putere*
- *Darul vulturului*

Zlata FILIPOVIĆ
- *Jurnalul Zlatei*

Sam & Chuck GIANCANA
- *Trădarea*

Hans HOLZER
- *Fereastră spre trecut*

Holger KERSTEN & Elmar R. GRUBER
- *Isus?*

Brian LANE & Wilfred GREGG
- *Enciclopedia ucigașilor în serie*

Naomi OZANIEC
- *Elemente de ceakra*

Martin PALMER
- *Elemente de taoism*

John SNELLING
- *Elemente de budism*

L. Fletcher PROUTY
- *JFK*

Donald SPOTO
- *Marilyn Monroe*

Alex Mihai STOENESCU
- *Armata, Mareșalul și evreii*

Ernest VOLKMAN
- *Spionaj*

Simon WIESENTHAL
- *Calea speranței*

FAHRENHEIT

David COPPERFIELD
- *La limita imposibilului*

John SAUL
- *Strigăt în noapte*
- *Se arată furia oarbă*
- *Pedeapsă păcătoșilor*
- *Vlăstarul minții*
- *Roiul*

Dosarele X

Kevin J. ANDERSON
- *Ruinele*
- *Anticorpii*

Brian LOWRY
- *Adevărul este dincolo de noi – Ghidul oficial al Dosarelor X*
- *Nu vă încredeți – Noul ghid oficial al Dosarelor X*

Millennium

Elisabeth HAND
- *Francezul*

Lewis GANNETT
- *Gheena*

Science fiction

Lino ALDANI
- *Crucea de gheață*

Poul ANDERSON
- *Avatarul*

Ray BRADBURY
- *Fahrenheit 451*

John BRUNNER — *Oile privesc in sus*
William GIBSON — *Chrome*
Gérard KLEIN — *Povestiri de parcă ar fi...*
Walter M. MILLER Jr. — *Cantică pentru Leibowitz*
Norman SPINRAD — *Între două lumi*

Document

Ion HOBANA — *Un englez neliniștit*

ENCICLOPEDIA RAO

Incredibila călătorie

Prima mea enciclopedie

Dinozaurii
La țară
Plantele
Transporturile
Universul
Animalele

Enciclopedia pentru tineri

Corpul omenesc
Energia și materia
Pământul, o planetă activă

RAO EDUCAȚIONAL

Viorela ANASTASIU — *Geografia României*
Z. APOSTOIU, M. POPA, A. SOARE — *Limba Franceză pentru clasa a IV-a*
Aurelia TURCU, Ilie MINESCU — *Limba Franceză pentru clasa a V-a*
Caiet de exerciții pentru clasa a V-a

ULTIMELE APARIȚII

Mihai Retegan — *1968 – din primăvară până în toamnă* [NON-FICȚIUNE]
Franz Kafka — *Scrieri postume și fragmente II* [OPERE XX]
Henry Sienkiewicz — *Quo vadis?* [RAO CLASIC]
E.L. Doctorow — *Labirintul apelor* [RAO CONTEMPORAN]
Frederick Forsyth — *Pumnul lui Dumnezeu* [SUCCESE]
Chuck Hogan — *Încercuirea* [SUCCESE]
Peter Mayle — *Din nou în Provence* [SUCCESE]
Lynne Reid Banks — *Indianul din dulap* [RAO PENTRU COPII]
John Brunner — *Să prinzi o stea căzătoare* [S.F.]
Norman Spinrad — *Oameni în junglă* [S.F.]
John Saul — *Proiect divin*

CLUBUL CĂRȚII RAO

Și dumneavoastră puteți deveni membru al *Clubului Cărții RAO*, beneficiind de următoarele avantaje:

- Veți primi cu maximum de rapiditate cărțile comandate și veți fi informat cu regularitate asupra ultimelor apariții, planuri editoriale, oferte speciale.
- Pentru cărțile comandate, *editura suportă costurile de transport prin poștă*. În plus:
  - pentru 2 cărți se acordă o reducere de *10%*;
  - de la 3 cărți în sus se acordă o reducere de *15%* și titlul de membru al *Clubului Cărții RAO*.

Despre *alte avantaje* ce decurg din calitatea de membru al *Clubului Cărții RAO* vă puteți informa din taloanele editurii noastre sau scriindu-ne pe adresa:

C.P. 2-124, București

„În cazul pătrunderii unor trupe străine pe teritoriul patriei noastre, REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA, pentru oprirea deplasării lor în adîncimea teritoriului, trupele de toate armele, după ce folosind mijloacele de care dispun pentru a avertiza trupele străine că au pătruns pe teritoriul R.S. ROMÂNIA, în cazul că acestea nu își opresc deplasarea, pot deschide focul fără alt ordin de la eșaloanele lor superioare."

Ordinul ministrului Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România

ISBN 973-98760-0-5

Editura RAO